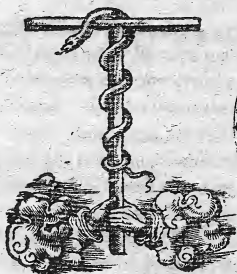


IOANNIS  
COYTTARI THAE-  
REI ALNISIENSIS, CONSI-  
LIARI ET MEDICI REGII,

DE FEBRE PURPURA EPIDE-  
miæ & contagiosa libri duo,

*Ad Illustrissimum Antistitem BAPTISTAM  
TIERCELINVM, Episcopum Lu-  
gionensem, D. Rochamana.*



PARISIIS,  
Apud Martinum Iuuenem, via S. Io. La-  
teranensis ad insigne Serpentis.

1578.



JOANNES

COYTARI THAE

REI ALMANSIENSIS, CONSUL

LIBRI ET MEDICI REGII

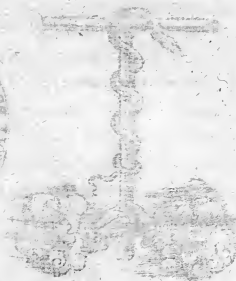
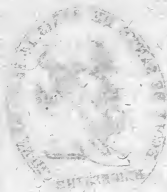
DE FERRI PARVARI EPIDE

mali & contagiosa libiduo

Almansiensis Consiliarius BASTIAN

TIEROLINAM, Episcopum

JOHANNES D. ROHMANN



PARIS 1812

Apud Martinum Senner, via S. I.

etiam in aliis libris

1812



AMPLISSIMO ANTI-  
STITI, BAPTISTÆ TIER-  
CELINO, EPISCOPO LV-

cionensi, & D. Rochæmanæ,

Ioannes Coyttarus

S. D.



DICEBAT Aristoteles, Antistes eru-  
ditiſſime, cum Iſocratis Rhetoris amu-  
latione cæperat ſcholas aperire. Αἰσχροῦ  
σιωπᾶν, λαλῶντος Ἰσοκράτους. Turpe  
eſt tacere, loquente Iſocrate. Vnde præ-  
lectionibus Iſocratis motus, & ad do-  
cendum, & ad ſcribendum animum appulit, ne otioſus, &  
Reipublica inutilis, aut poſteritati invidus cerneretur. ſic &  
nos Ariſtotelis exemplo idem quod ille fecit in dicendi ra-  
tione, nobis faciendum eſſe in medica facultate duximus. At-  
que cum docendi commoditas nobis denegaretur (quod ope-  
ribus medicinae, præcipue in regum domeſticis curandis in-  
cumberemus) & recordaremur cum plures viros rei medicæ  
peritos & eminētes, qui olim ſub iſdem præceptoribus huic  
diſciplinæ nobiſcum dederūt operam, medicorū libros publi-  
ce interpretari, nonnullos verò poſteritati, ſcribendo pulcherri-  
ma opera conſecrare, otiaſi diutiùs noluimus, quin aliquid  
ſcriptis mādare tentaremus. Atque cum varia morborum ge-  
nera nobis oppugnanda occurrerēt, unum inter cætera cogni-

tu difficile, sed curatu multò difficilius anno 1557. sauij, vulgariter populum longo terrarum tractu à mense Maij usque ad Natalia Domini opprimens, quod peritorū Medicorum ingenia magnopere fatigauit, purpuram vulgus nostratum nūcupabat. Hic autem affectus epidemialis, cōtagiosus, & ut plurimum lethalis fuit, vnumquēque cuiusvis conditionis vitæ fuerat, aut ætatis, aut sexus indistinctè carpens, atque eum licet optimis auxilijs adiutum in tumulum præcipitans: ad cuius affectum veriùs cognoscendum, diligētius paulò aduigilare placuit. Eius itaque speciem, morem, & magnitudinem, certis quibusdam diebus obseruari, singulorumque ægrotantium, ætatem, sexum, & genus vitæ in tabellis adnotari. Atque ea symptomata, quæ ægrotis contingerent, & quibus remedijs eos iuuandos experiebat subiunxi: necnon quibus diebus siue ad bonum, siue ad malum expectandus esset exitus. Quam methodum ubi multis mēsis sedulo adnotassem, placuit selectiores aliquot historias in chartula adscribere, quæ postea in memoriæ subsidium velut è quodam promptuario venirent repetendæ. Has ubi quibusdam doctis viris ostēdissem, hortari me cœperunt, ut in artem quandam redigerem, posteritatique cōmunicarem. Quorum exhortationibus eo faciliùs parui, quod aliquid in publicum proferre multis ante diebus gestiebat animus. Has autem qualescunque fuerint tuæ celsitudini cōsecrare volui, quo securiùs, & veluti sub clypeo Aiacis recta, in publicū exeant: non enim dubito quin ob tuam singularem eruditionem, tum in philosophia, tum maxime in sacris literis, præterea ob animi tui cādores, & in egenos & tenuis fortuna studiosos homines benignitatem & singularem liberalitatē, acceptiores multò fiant. Quibus veluti miraculo adiunxisti

piissima

pijsſimæ religionis cultum, & mentem Dei Eccleſiæ Catho-  
licæ ſupra hominum opinionem dicatam & conſecratam:  
adeo certè ut neglectis huius ſeculi fortunis & delitijs (quas  
omnes admirantur, atque iure aut iniuria auidi proſequun-  
tur) ordinem eccleſiaſticum delegeris, neque tibi cura fuit  
ampliſſimum & nobiliſſimum patrimonium, quod heredi-  
tario iure tibi aliquando adeundum erat, tibi inquam maxi-  
mo natu & primogenito liberorum Illuſtriſſimi viri patris  
tui Caroli Tiercelini, equitis aurati, Dom. Rochamane,  
quingenta militum armatorum imperatoris, & Mozo-  
niæ Colonia Ducis & Rectoris. Non te reuocauit chariſſi-  
mæ & formoſiſſimæ futura uxoris amor & coniugium, non  
pulcherrimæ prolis (quam eras à diuite & caſta uxore ſu-  
ſcepturus) ſpes. Non dignitatũ Regiarum & ampliſſimarũ  
cupiditas, non honorum ambitio: imò illis omnibus poſtha-  
bitis Deo & Eccleſiæ te conſecraſti, primogenitura ius fra-  
tribus tuis concedens, diui Pauli cõſilium ſecutus, quo docet  
eos homines qui uxorem ducunt præpedire, quominus quæ  
Dei ſunt tam aſſiduè cogitent, ſed ab illa iugi meditatione,  
& aſſiduo piæ Religionis cultu reuocari & intercipi, atque  
potius quæ ſunt uxorum, & rei domeſtica curare, illisq; to-  
tos ſeſe aſtringere. Quibus omnibus adductus fui, ut con-  
ſtanter crediderim, nominis tui celebritatem & dignitatem  
tantum ponderis, tantumq; authoritatis apud omnes natio-  
nes, & cuiuſcunque eruditionis viros habiturum: ut ſi ſemel  
hiſtorias noſtras in tuam familiam adoptaueris, eaſque pro  
tuis amiſeris, nullomodo poſthac inuidantium & ſuggillan-  
tium calumnias extimeſcant: quas ut recipias, te etiam at-  
que etiam deprecor uehementer. Piſtauji 6. nonas Octo-  
breis 1578. Vale.

In Ioannis Coyttari doctoris Medici,  
de Purpura libros.

**F**VNERE permultos mortales merfit acerbo  
Purpura, cū nondum cognita dira lues.  
Hac sed perspecta vigilanti, COYTARE, cura,  
Curari possit qua ratione doces:  
Sic passim sæui demuntur faucibus orci,  
Quos mors luctifico dente premebat atrox.  
Mercedem meritis sat dignam talibus equis  
Persoluat? precium pulcher Apollo tuum est.  
Petri Bulengeri Trecensis.

In commendationem huius operis, Epi-  
gramma ad Lectorem.

**N**ON omnes potuit morborum scribere formas  
Artis Pergameus cultor Appollineæ:  
Multaque nascuntur non exaudita priori  
Ætati, passim nunc populantque mala.  
Inter que morbus nomen cui purpura fecit,  
Impune ex nostris sustulit innumeros.  
Ignotum Priscis, nunc demum eduxit in auras  
COYTARVS antiquo non minor Hippocrate:  
Non dubias cæci causas reperitque furoris,  
Tollere & affectum qua ratione queas.  
Si veterum memori voluuntur mente labores,  
Authorem, Lector, tu quoque gratus ama.  
Atque ego mortales morbo qui liberat isto,  
Illum non hominem, sed reor esse Deum.  
Petri Læti Iuliodunensis philiatri.

Herculis

Herculis Rolloci Scoti carmen in  
gratiám Auctoris.

**M**ORBORVM tibi Coë senex ignota propages,  
Et curis inuicta tuis, Galene, per orbem  
Bacchatur: plenásq; hominum populata phalanges,  
Natura torpente, furit. Proh mæreor, honori  
Pestis iniqua tuo, Æsclepi, Medicíq; perenne  
Ordinis opprobrium: siue his psephisma tonantis  
Certum habet ulcisci mortalia crimina pœnis:  
Siue veternosi iam nostra in secula mundi  
Inuasit caries, capulóque propinqua senectus:  
Siue insueta Poli tellurem immutat & auras  
Versura, infestátque nouis angoribus orbem.  
Quicquid id est, non prisca domant medicamina morbos.  
Nunc Æsclepius alter, & alter Apollo colendus:  
Afflictóque orbi Podalirius emicet alter,  
Qui telluris opes, ignotáque pharmaca promat,  
Et curis abigat lethale salubribus agmen.  
Tunc igitur, sate Phœbo (an nos præsagia fallunt?)  
Arte luem medica potis expugnare rebellem,  
Exeris os terris, patrio dilapsus Olympo?  
COYTARE macte ausis, animisque auertere terris,  
Qui clades potuit, calóque obsistere & aëtris,  
Posthumus ipse sibi, mortali nomine maior  
Viuet, & æternum cum dijs aget inclytus auum.



AD IOANNEM COYTARVM  
Medicum doctissimum,  
Scæuola Sammarthanus Iuliodunensis.

*Tu rerum inuertis naturam, æternaque scripta,  
Dum vulgas, facis vt quæ multis purpura letum  
Intulit, æternam tibi nunc det Coyttare vitam.*

IOAN. COYTARO SPECTA-  
tissimo Medico,  
Theophilus Salmonius, iunior Macrinus.

*Felix Calliopes cui sacra reclusit Apollo,  
Et sua Mnemosyne mûnera tota dedit.*

# P R A E F A T I O.



**V**LGARIS fuit & apud Romanos olim trita hac communi sermone sententia. Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter, quæ ad doctissimorum virorum ingenia excitanda frequenter in ore habebatur. At cum non solum docti sed etiam imperiti gloria cupidi, ridicula & futilia multa scribere & edere tentarent, tum Poeta eorum ineptias ridere & arguere eadem sententia statuit, non autem eruditissimos à scribendo reuocare aut deterere, cum eos potius suo exemplo ad scribendum inuitaret atque prouocaret. Quod etiam his nostris temporibus faciendum, multis precibus aut potius increpationibus assiduus putarim. Neque enim desunt permulti, qui vel rebus priuatis dediti, vel usqueadè meticolosi aut pigri torpescunt, ut quantum in disciplinis profecerint vix audeant publicè profiteri, suæque eruditionis specimen aliquod præclarum in Reipub. utilitatem alacri animo edere, publicisque monumentis testari. Quo non secus ac si frustra operam melioribus litteris impendissent, tempusque ætatem & fortunas miserè cõsumpissent, veteres illi ad aliquid audendum hortabantur. Infelicitis sanè ingenij & abiecti animi esse putabant fructus studiorum, alioqui tam eximios, in rerum priuatarum vsum conuertere, aut eos tanquam in obscuro horreo congestos, situ & puluere conseruare: quos longè præclarius esset sempiterna memoria publicis scriptis in communem utilitatem deuouere, nostri que nepotibus veluti pignus hereditarium relinquere, quo saltem nos aliquãdo vixisse apud eos testaremur. Ab hac sanctione fortè eximentur, qui publicis negotijs, & rerum publicarum administrationibus præficiuntur, in quibus gerendis tam variè distinguuntur, ut vix horula partem ab ipsis negotijs suffurari liceat. Cuius generis multos nostro seculo (ut silentio vetustiores prætereamus) hic apud nos vixisse scimus. Inter quos Renatus Fabritius Iuliodunensis mihi primus occurrit, cuius in humanioribus litteris, in theologia, & præsertim in utroque Iure tanta fuit nominis celebritas, ut cum doctor Iurisprudentia in florentissima Pictonum Academia sacras Iurisconsultorum leges interpretaretur, primos honores, meritò veluti suo iure, omnium applausu sibi vendicaret. Cuius eruditionis abscondita fructus, prudentiaque & maturi consilij cum ad maximi & inuictissimi Galliarum Regis Francisci primi aures, fama & existimatio peruenisset, non prius destitit quam in senatorum numerum apud Parisios adscripisset, eumque consiliarij primum, mox Præsidis dignitate auxisset ornassetque. Quam non dispari gloria subsecutus est Franciscus Duinellus apud Pictaunos præfectus prætorio dignissimus, qui omni disciplinarum genere ornatissimus in iure dicendo, reddendoque, ita æquus prudensque vixit, ut nullas eius sententias rescindi, omnes verò à supremo Senatu comprobati intellexerimus. In Medicina quoque non minori dignitate & fama excel-

luit Iacobus Sammaritanus apud Fontem Eberaldi alter Aesculapius, qui  
artem Medicam (si contigisset eam è viuis decessisse) solus veluti postumi-  
nio reuocare, pristinoque nitore restituere posse credebatur. Omitto prudens  
permultos viros doctos qui eruditè feliciterq; posteritatè suo labore inuare pote-  
rāt. At pleriq; munis & meritis publicis impliciti, alij verò domesticis rebus  
addicti, alij assiduum illum laborem, quem inscribendo perferre eum decet,  
qui sua studia vouit publica utilitati, detrectantes, alij verò iudicium, sine po-  
tius calumniam detrahentium metuentes, aliquid scriptis proderè sunt gra-  
uati: quos veluti veterno occupatos, ad Reip. utilitati incumbendum, viri do-  
cti excitare conabantur. Atq; cum gloria incendat animos ad studia, artesq;  
honos alere dicatur, contra autem degeneres animos timor arguat, hortaban-  
tur unumquemque, ut quantum licuit sapere, hoc ipsum suis & posteris im-  
partiri haudquaquam dedignetur. Quid enim Reipub. is adfert utilitatis,  
qui totam etatem in omni disciplinarum genere consumpsit, tātūque in ipsis  
profecit ut prae ceteris fulgere, & omnibus scientijs ornatus, in pretio &  
supremo auctoritatis gradu splendere videatur, si domi tacitus cœchlearum  
more vitam degere conspiciatur, nihilque domi cudad, quod postea in lu-  
cem proferri possit. speret? Licet itaque doctissimorum virorum auctoritate  
freto, aliquid quantum ferre valeant humeri in communem utilitatem af-  
ferre tentare, dicerèque cum Iuuenali,

Semper ego auditor tantum? nunquā mne reponam?

Qui cum manū ferula subdixerimus, si quæ quoddā pro dire tenus si non datur  
ultra, consilium Diogenis imitabimur, qui cum alios arma alios respublicas ge-  
rere, alios naualia tractare cerneret, ipse dolium in hac, & in illam partē ver-  
sare cœpit, ne inter tot negotiatores solus otiosus videretur: sic nos cum poetas  
furtiuos amores decantare, historicos res gestas scriptis mandare, Astronomos  
eclipses aspectusq; siderū varios obseruare, medicos verò medicinā facititare,  
inter quos cum nonnullos tam frigide de purpura, & veluti perfunctoriè ali-  
quid in suis cōmētarijs interserere animaduertemus, ut quid re vera sit pur-  
pura, à qua materia exoriat, quid differat à morbillis & variolis, & quibus  
remedys curari possit, nondū satis explicarint, non potuimus nobis imperare,  
quin ea quæ in purpure enarratione desiderari videretur, pro nostri ingenioli  
modulo, in mediū lubentissimè proferremus. Nobis præterea veluti calcar ad-  
didit D. Nicolai Michæly doctoris, & in urbe Pictaunorum Decani Medi-  
ci libellus de purpura inscriptus, in quo cū multa ad veræ purpuræ descriptio-  
nē, & curam desiderarentur, atq; plerumq; in Medicos sui sæculi mordicus  
inueberetur, otiosi diutius nō potuimus, quin ad scribendū animum appellere-  
mus, eiusque calumnias firmissimis argumentis in eius caput retorqueremus.  
Non quod hunc laborem in hunc finem susceperim, ut solum tātū viri scripta  
culparem, sed ut quedā eius theoremata prorsus contra veterū dogmata pu-  
gnantia (quorū vestigia sequi, & auctoritate in toto nostro opere niti fuit cōsi-  
lium) certis rationibus & testimonijs infirmarem & eluderem, ne forte au-  
thoritas tātū viri nostras theses alicubi obscuraret. Non autē me fugiebat per-  
multos



multos esse rei medica viros doctissimos, tū apud Pietaus, tum apud Ande-  
 gauenses, qui doctius multo & ornatius hanc materiā discussissent, quā nos præ-  
 stare posse confidimus. At cū nonnulli aliud opus domi multis vigilijs effor-  
 marēt, alij operibus medicina adeo implicarentur, ut vix ab infirmorū cura-  
 tionibus respirare liceret, putavi me in hac lue tā grauter populū opprimēte,  
 Reip. non deesse debere, quin ipsi omnem laborem, studium, & diligentiam, suc-  
 cisiuis illis horis ( quas ab ipsis agrotis curandis suffuratus sum ) lubentissimē  
 consecrarem; Atque id alacriori animo, quod licet hic morbus periculosissi-  
 mus, & maximē lethalis existat, neminem tamen reperias eruditorum homi-  
 num ( quod sciam ) siue apud Græcos siue apud Arabas, siue apud Latinos, qui  
 purpuram ante nos iusto commentario fuerit dignatus: vel quod illi sub nomine  
 exanthematum eam contineri crediderint, sicuti fecere plerique Præctici viri,  
 qui purpuram ad morbillorum descriptionem & curationem relegarunt, hōs-  
 que affectus sub eodem capite tam perplexē cōfuderunt, ut neque reipsa, neque  
 animo ab inuicem scernere aut distinguere possis, quamuis ipsi materia, sym-  
 ptomatum diuersitate, curandi modo, totāque natura inter se differant: vel  
 quod suo seculo non vsque adeo contagiosa, epidemialis, & pestilens in populū  
 purpura grassaretur, sicuti Hieronymus Fracastorius vir in Medicina con-  
 summatissimus, bis in Italia eā seuisse publicis scriptis testatus est, & nos quo-  
 que semel atque iterum in hac prouincia incredibili mortalium iactura sumus  
 experti. Addam si placet plerisque eam sporadicam visam fuisse, contagiosam  
 verò & epidemiale paucis innotuisse, quod saltem ex veterum monumentis  
 liceat colligere. Sicuti visum est annō 1575. cuidam viro docto, qui postquā no-  
 stras has de purpura cōmentationes legisset, obseruassetq; nos veluti morbi cu-  
 iusdam recenter grassantis historiam contexere, hanc neque epidemiale, cō-  
 tagiosam & pestilentem ( cui si forte contingat ut pluri mos perimat, eam pe-  
 stem dici debere asserit ) visam fuisse, sed potius febrium synochon sympto-  
 ma, sanguinis intus feruorem subsequens, libello publicē edito affirmare non du-  
 bitauit: Neque alias febres comitari, neque indicia humoris venenati & po-  
 pulariter homines fatigantis esse credidit. Qui si aliquam fidem varijs histo-  
 rijs, quas posteriore commentario protuli, dedisset, aut eas doctissimis Medicis  
 qui vna mecum curādis agris tunc temporis operam dabant, approbatas fuis-  
 se, intellexisset, ut Francisco Pidoxio in omni genere disciplinarum eruditissi-  
 mo & Pietauiensium Medicorum Decano meruitissimo, Iacobo Semarthano  
 apud Fonteberaldum linguarum & scientiarum cognitione clarissimo, alijsq;  
 viris medicine peritissimis adhuc superstitis: non dubito quin sententiā fuis-  
 set mutaturus, expertus purpuram non solum per synochos errare & efferri,  
 quæ ob errorem in aliam febri speciem degenerant: sed potius per singulas fe-  
 brium continuarum species & per mixtas & compositas statim ab initio mor-  
 bi vagari: præsertim cum eas febres suo ortu purpura non indicaret, atque ex-  
 tingueret, sed alijs diebus decretorijs ( nihil interim iudicantibus ) pro febri lō-  
 gitudine aut breuitate, nunc quarto alias 7, aut 14, nonnunquam 20, aut alio  
 die cutem foris tingeret, ac defadaret, quanuis tamen febris post earum macu-

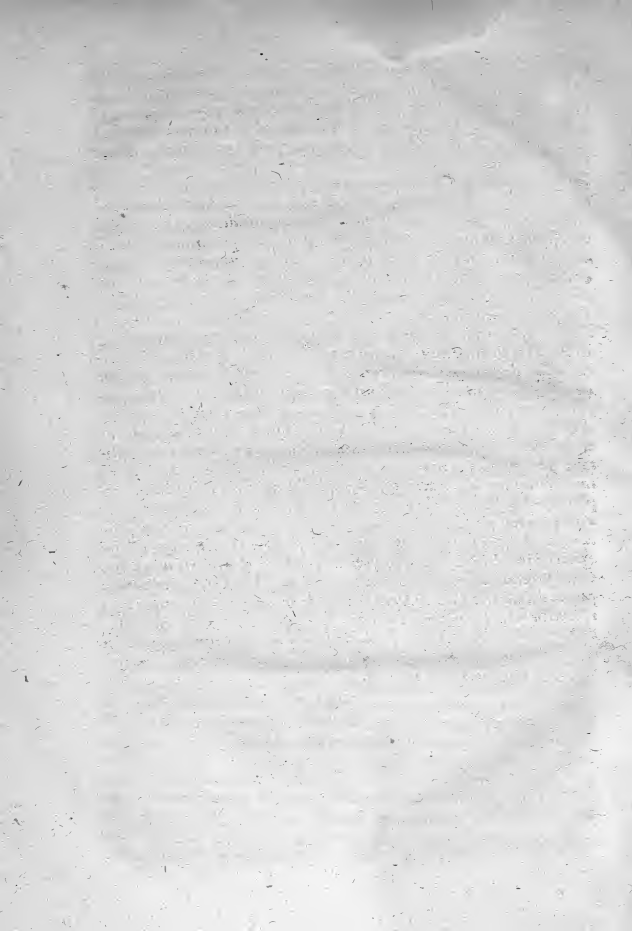
larum apparitionem in multos sæpè dies protraheretur. Non igitur temerè  
 tot historijs sententiam nostram locupletandam esse iudicavi, iam tum suspica-  
 tus, non defuturos homines posthac, qui contradicendi animo potius, quam per-  
 quirèda veritatis studio impulsì, aut ut aliquid viderentur dicere, nostrā hanc  
 opinionem suggillarent. Quos oratos velim, ut priusquam aliquid in publicum  
 proferant, quo seniorum dogmata infirmare atque subvertere nitantur, diu  
 & multum apud se perpendant, diligenterque meditentur, qua sit mens autho-  
 ris, & quibus argumentis suas thesìs cōfirmet: quarum si infirma præsidia di-  
 iudicent, melioribus ipsi & magis necessarijs tum argumentis, tum veterum  
 autoritatibus suam sententiam fulciant. Qui autem nostram thesìs de  
 Purpura elidere contendit, D. Rondeletij Medici sanè clarissimi & professò-  
 ris in Monspelienſi Schola spectatissimi auctoritate insiſtit, qui maculas  
 purpureas in quibusdam synochis per crìsim emergere tradidit, quod & con-  
 tingere multis verbis secundo libro nos ipsi testamur. Sed an in alijs febribus,  
 ut simplici continua (quam ita voco distinctionis gratia) ardenti, hemitritæo,  
 lipyrijs, continuis speciem tertiana referentibus, & alijs febribus compositis  
 suboriantur & erumpant, nequaquam quod sciam pronunciauit: Neque ibi  
 de Purpura que in febribus aut sporadicis aut epidemicis & contagiosis ap-  
 paret, disserit, sed solum aliquādo synochos purpureis maculis ad cutim emer-  
 gentibus terminari veluti perfunctoriè scribit. Nos verò, more Hippocratico,  
 & lege & natura, hoc est secundum id quod omnes homines existimant & opi-  
 nantur, & secundum rei veritatem (que duo ad rem quamlibet multum fir-  
 mitèrque probandam & stabiliendam sufficere videntur) asserimus Purpu-  
 ram febrem esse, & ab omnibus eo nomine vocari: eamque aut synochum putrè,  
 aut continuam speciem tertiana referentem, hemitritæū, lipyriam ab inflam-  
 matione hepatis, aut compositam ex duabus tribusue febrium formis, multis  
 argumētis & historijs docemus. Neque eam solum in principio æstatis, sed æsta-  
 te, autumno, & bona parte hyemis, pueros, iuvenes, feminas, viros, senes, & alios  
 cuiuslibet conditionis & fortuna homines affluisse. Que febrium complicationes  
 synochis non competūt, ut que nullas habeant periodicas exacerbationes. Alia  
 verò etsi prorsus ad infebrecitationem prius non deveniant, quam ex toto sol-  
 vantur, aliquam tamen sensilem remissionem post circuituū exacerbationem  
 obtinēt. Neque præterea hic purpuram sporadicam persequimur, ut que nul-  
 lam contagionem præ se ferat, sed solum epidemicam, contagiosam & pestilē-  
 tem que tamen à peste plurimum differat. Quamobrem rursus eos admonéo  
 qui de rebus magnis & inusitatis sunt aliquid edituri, ut prius nobiscum va-  
 rias temporum constitutiones diligenter observent, & qui morbi secundum sta-  
 tum diversitates populariter grassentur, ut verius sporadicos ab epidemicis  
 possint distinguere, eorūque speciem, morem, motum & magnitudinem po-  
 steris tradere. Nam plerumque anthraces, variola, morbilli, & purpura sunt  
 sporadici: immo nonnunquam variola sine febre in pueros disseminatur, sæpè  
 verò cum synocha sine malignitate & periculo; plerūque verò epidemialis cō-  
 tagiosa & pestilens grassari cernitur. Morbilli quoque & purpura aliquando  
neque

neque contagiosi neque epidemici feruntur: aliquādo verò & epidemici contagiosi & pestilentes furere passim obseruātur, ut suo loco postea fusius explicabitur. Quos affectus nisi ita quis longa obseruatione distinxerit, segyris multis implicitum reperiet, quibus postea sine pudore expediri minime possit.

Neque enim parum refert an quis sporadicam curet variolam, an eam que epidemialis contagiosa & pestilens unumquemque vulgo corripit. Sporadica natura opera sine Medico auxilio plerumque excutitur: epidemica & pestilens, vix singularibus remedijs cedit. Eodem modo facilis est tutaque purpure sporadice curatio, difficilis verò & anceps eius que popularis & pestilens grassatur. Posterior verò cum raro in populū feratur, forte ob Planetarum & stellarum fixarum varium schema, variōsque aspectus eorundem in hac vel in illa cæli domo locatorum, varijsque ad easdem sedes redeuntium: tum propter primi mobilis primariam reuolutionem, motūque tripidationis, qui sit in nonæ sphaere primis Arietis & Libra gradibus: tum etiam ob proprium singulorum planetarum motum secundum successionem signorum Zodiaci factum, & eorum secundarium qui sit in singulorum epicyclis per sui orbis substantiam & profunditatē (ut cum Purbachio loquar) inde factum est, ut permulti circa purpura causam, speciem, morem, motum & magnitudinem ambigant, cogitentque nihil noui in morbis animaduerti, quod non veteribus planè fuerit cognitum, in quo mea quidem sententia errare toto cælo videntur. Nam secundum maiorum corporum cælestium in hac vel in illa cæli parte errantium, varios aspectus, diuersos influxus in hac inferiora, permultāsq; & aliquando contrarias in aëre nos ambiente commutationes & intēperies graues fieri experimur: que postea certa quadam analogia, & similitudine aut dissimilitudine, corpora nostra, vel saltē certas corporis partes immutant & afficiunt: aliquādo bruta, nonnunquam plantas & segetes, ut suo loco plenius ostendetur, Quorū aspectū quosdā effectus veteribus incognitos fuisse non est incredibile, quod illorum seculo nondum sydera, aut stella prima magnitudinis, cum planetis simile in cælo schema, simileque aspectus sortirentur, ut similes in hac inferiora influxus & effectus producerent. Quis etiam ibit inscias, Deum Opt. Max. nouis & superioribus seculis non cognitis morborum speciebus homines castigare, easque iusto suo iudicio, ut hominum deprauatorum flagitia ulciscatur, in orbem terrarum effundere. Quare nihil miri est si certis & statis quibusdam temporibus, pro diuersitate constellationum, varios, & ante hæc tempora à maioribus nostris ob raritatem aspectuum minime obseruatos, & nondum hodie satis cognitos affectus, in vulgus irruere & grassari obseruemus. Neque profectò sola est hæc lues que paucis ab hinc annis epidemialis aut contagiosa, aut pestilens, hoc est lethalis, cepit populum profligare, cum & sudatorio pestem (qua qui semel occupantur ad ultimum vite spiritum perpetuò sudore fatigantur) anno 1551. primum apud Anglos, deinde apud Germanos irrepisse, numerosa cadauerum strage relicta; didicerimus. Luem verò Hispanicam (quam morbum Gallicum vocamus) non ita pridem hominum genus infecisse omnibus satis est perspectum, que licet sporadica disseminetur, nihi-

lominus tamen sordida & contagiosa esse maxima mortalium fœditate persentitur. Quorum affectuum descriptionem, & curandi methodum, viri doctissimi edere sunt coacti, nouique & à solitis alijs remedys longè diuersa medicamenta excogitare, qua postea longo vsu protrita, nobis tãquam vetera cognita, & familiaria reddiderunt. Horum exemplo spero futurum, ut qui nostra hac opera fuerint aliquo modo adiuti, hanc insidiosissimam Purpuram, qua tot graues & peritos homines hac temporum constitutione fatigauit, tum in eius distincta cognitione, tum in remedys excogitandis, & ex arte applicandis perfectam & cognitam habeant, neque posthac de eius ortu & contagione, de grauissimis, & maximè metuendis symptomatis, de eius exitu, & cura ambigant. In cuius descriptione non deerunt fortasse qui mihi vitio vertant, quod multis digressionibus sim vsus, multaque problemata discusserim, quae commodius in scholis, aut libris questionum excuterentur, quam in ys operibus quae morborum curationes continēt. Verum cum nefarium sit aliquem Medicum eos morbos curandos suscipere, quorum neque naturam, neque causam, & in quo ab alijs differant, probè cognouerit, visum est mihi priusquam ad medendi rationem accederem, diligenter inquirere, an sit Purpura, quid sit, quotuplex sit, quid differat à lipyria, epiala, variolis, morbillis, peste, & alijs multis huiusmodi, quos sub nomine exanthematum complectimur. At tantisper dum singula paulo accuratiùs examino, multa mihi suboriuntur quaestiones explicatu difficiles, & ad nostrum institutum magnèpere conferentes, quas sicco pede pertransire (ut dicitur) nequaquam mihi fuit consilium. Cuius generis fuit, an pestis κατ' ἐξ ὀνόματι dicta, & pestilētia, sub genere febris merito reponi possit, non secus atque Purpura: item an bubones dicantur propriè pestes, an tantum sint symptomata partem aliquam internam nobilem inflammatione obfessam coindiscātia. Rursum quoniam febris definitur esse calor naturalis praeter naturam auctus, aut conuersus in igneum, pluresque à Medicis dicantur calores naturales, queritur quis horum conuertatur in igneam qualitatem. Praeterea in multis agrotis obseruauimus interiora vri, exteriora verò frigida, aut saltem sanorum similia esse, qualia in lipyrijs cernere licet: vnde Nicolaus Michaëlius hac tempestate purpurali multos lipyricos iacuisse credidit, quales aliquot & nos ipsi obseruauimus; sed cum lipyriam à Purpura non satis apertè distinxerit, ei respondere obiter certis quibusdam argumentis operapretium esse duximus: tum maximè in hac parte diutius immorari placuit, quod lipyria naturam & essentiam (sicuti & epiala) p̄cis hactenus Medicis probè cognitam fuisse diffidamus. Subiunximus & aliquot alia axiomata, quae non parum ad sequentium intellectum profutura iudicauimus. In quibus expediendis si fortè prolixiores doctioribus fuisse videamur, eos rogatos volumus, ut boni equique consulant, ut quos nostris his commentationibus nequaquam docere proposuerimus, sed tantum neotericis & studiosis, quid nobis de quorundam problematum veritate constaret, necnon de vera, & Hippocratica medēdi morbis via sentiremus, quantum in nobis situm esset lubenter impartiri. Vnum praeterea lectorem admonitum esse volumus, nempe nos

cum causas & signa tam maligni affectus excuteremus, rationem curandi aliam  
atque aliam, secundum breuitatem aut longitudinem singulorum morborum  
excogitasse, atque à consueta practificantium nostrorum erronea & periculosa  
via defecisse, ut qui Hippocratem & Galenum ubique tanquam precipuos  
duces sequamur: qui & in libris prasagiorum, & victus ratione acutorum, &  
prasertim Galenus in libris criseon, præcepit in morbis curandis Medicum  
ad statum morbi ante omnia spectare debere, à quo præcipui scopi curationis  
morborum ferè semper deſumuntur. At cum status aliquando quarto die,  
aliquando septimo, nonnunquam undecimo, aliquoties decimo quarto, aut de-  
cimo septimo, aut alio die decretorio fiat, ipsumque sequatur aut declinatio,  
aut mors: sanè iuxta status propinquitatem, aut à principio remotiorem &  
& distantiam, contingit morbos aut longos aut breues esse. Breues autem ac-  
curatius & alia methodo curandos esse, alia autem diuturnos, ut qui dilatio-  
nem patiantur, certum est: Inter breues autem quidam breues tantum, alij  
breuiiores, alij breuissimi videntur. Eorum aptem qui longius extenduntur,  
maxima cerè existit latitudo, adeò ut visi sint qui ad septimum annum du-  
tarint, qui de genere melancholicorum sunt habiti. Quare placuit nona &  
quasi inusitata methodo medendi per quaterniones rationem securiorem pur-  
puratas febres curandi, ad 20. vsque diem tradere. Quas autem ultra progre-  
di conspeximus, per septenarios distribuere in suum ordinem cogitauimus.  
Quam viam siue rationem morbos curandi si quispiam propius contempletur,  
spero futurum ut non solum in Purpuris sed etiam in omnibus febris,  
tum intermittentibus, tum continuis, eandem doctrinam sit obseruaturus, cõ-  
periatque hac securiori via & breuiore, ad pristinam valetudinem citius  
egros posse restitui, quam illa periculosa, & ab usu communi reijcienda prio-  
rum Medicorum praxi, qua non solum nos ipsos turpiter deceperunt, sed etiã  
egrotos sui sæculi in periculum præsens, magno Reip. detrimento iniecerunt,  
ut qui paucorum dierum morborum curationem, à chronicorum medicatione  
parum distincte tradiderint. Quod si quis inde argumentum ceperit, ut verio-  
rem his de rebus sententiam in medium proferre decernat sanctiorẽque curan-  
de Purpura methodum scriptis prodatur, id lucro Reip. adscribam, eique gratias  
illius nomine agam immortales: atque ut id faciat, etiam atque etiam oro,  
nostrosque conatus benè excipiat.





IOANNIS COYTTARI PI-

ctauensis Medici, De Febris purpuratis

Epidemicis quæ anno 1557.

vulgatae sunt.

CAPVT I.



V M vulgo, tum à peritis quibusdam bonarum artium viris, tum etiam à rei literariæ ignaris, (siue ij genere & fortunis splèdidi essent, siue obscuri) iactaretur, morborù populatim grafsantiù nostra hac septimi climatis regione, anno Domini 1557. speciem moremque prorsus ignorari: nomineque quo vel in specie, vel in genere hæc lues vocitaretur, inter Medicos nostrates sententijs variè certari, causamque sæuientis populatim morbi occultam & omnibus ferè incognitam desiderari, certè quanuis hac de re me rogantibus quibusdā, multoties dixerim facillè esse & nominare, & causam rati effect⁹ ex Hippo. Gal. Paulo, Aëtio, & Cornelio Celso, plurimisque alijs melioris notæ medicis explicare: pleriq; tamen non destiterunt, hinc ad mensē (si fortè me cōuenirèt) super ijs me rursus interpellare. Apud quos, cū non satis iustam, atq; pro rei grauitate disertam atq; distinctā orationem ex tempore pronunciarem: neq; causas multiplices, siue à cœli statu, siue ab ho-

minum antea facta victus praua ratione, siue postea ex labore immodico, vigilijs, ira, infectorum contactu cum corporis faciliè afficiendi præcedenti aptitudine, suo ordine satis fideliter in memoriam reuocare iudicaret: omnia vt scriptis fusius persequerer, atque veluti à principio (quantum per ingenioli nostri vires liceret) Deo opt. max. dante, exquirerem, amplissime-

*Dubitandi occasio, ex varia morborum historia, omniumque miserabili exitu,*

que exponerem faciendum putauit. Quibus (mea quidem sententia) hoc vnum de sæuientis crudelissimi morbi nomine, atque specie, dubitandi argumentum præbuit, quod plerique subito, & repétino vitæ exitu raperentur, tum qui præsidijs medicamentorum iuuarentur, tum qui medicinæ auxilio destituerentur. Nonnulli verò post aliquot dies, vbi febre continua duodecim diebus vexati essent, decimo quarto tandem miserè exanimabantur. Alij, per initia morbi recti inedentes, atque de nullo conquerentes præterquam de ciborum inappetentia, multis iam peractis diebus ita acriter febre veluti de nouo superaccensa urebantur, vt sub 20, 34, aut 40 diem, citiùs aut tardius paulò expirarent. Imò pauci ea contagione infecti, siue pueri, adolèscèntes, viri, senes; siue mares, siue foeminae; tã rustici quàm ciues; tã nobiles quàm plebei, à periculo liberabàtur. Adeò vt, ex parochorum catalogo in medium pronunciatum fuerit, plures hac sæuienti tempestate, siue consternatione, aut moriendi pauore occubuisse, quàm superioribus grassantis pestis meruendis temporibus. Nam etsi venæ sectio febres continuas, quarum fomes in venis continetur, iuuare solita, tum à veteribus Græcis medicis,

*Remedia irrita.*

tum



tum à nostris recentioribus comprobata, bis aut ter statim ab initio morbi repetita fuisset, medicamentum-  
que (quod minoratium vocant) etiam circa principia exhibitum ex arte satis indicabatur: nihil tamen inde comodi sentiebatur, sed in deterius sensim ægri procedentes, tandem superis animam concedebant. Qui morbus cum multorum crudeli interitu vno, aut altero mense in populum sæuisset: neque pharmacis, victus ratione utcunque adhibita, cucurbitulis suo loco admotis, sanguinisve missionibus profligaretur, præpedireturque quominus plurimos jugularet; factum est, ut non solum medicinæ imperitos & rudes in admiratione traheret, sed etiam ex peritioribus permultos. Cumque ipsi de nomine, de specie, & de more morbi apud se cogitarent, de nouis etiam & continuis febribus & minime vsitatis præsidijis excogitandis solliciti esse cœperunt: ut cum ea & consueta curandarum febrium via hætenus parum foeliciter successisset, aliam & tutiorem medendi rationem inirent. Quod genus morbi cum in nostros Iuliodunenses ciues, & vicina suburbia circa idus Maij vehementer grassari, ab amplissima D. de Boisy, magni Franciæ scutiferi, familia (quam honoris gratia nomino) reuersi deprehenderemus, multosque nobis absentibus è medio hac insidiosissima lue sublatos fuisse intelligeremus; etiam aliquid in his morbis diuinitatis subesse, quod à superis originem duceret, didicimus. Quod ex post facto in multis ægrotis, longa experientia, satis foelici successu, per nostram medendi rationem Dei gratia comprobauimus. Hanc verò po-

steritati tradere, amplissimeque explicare, in totius Reip. vtilitatem, his commentarijs non dubitauimus.

*Triplex affectus hoc anno populatim grassatus est, quorum purpura fuit periculosissima.* CAPVT 2.

*Morbus vere grassatus.*

AFFECTVS itaq; qui in populū hoc anno præcipuè vulgariter sæuijt triplex fuit, in diuersas temporū tempestates distributus. Nam vere vnus irrepsit pueros, adolēcentes, atque aliquot iuuenes exanthematibus, quæ morbilli & variolę dicūtur, passim infestās, eorumque faciem & in quibusdam etiam vniuersum corpus miserè pustulis deturpans. Quo sanè tēpore, nullum præterea genus morbi grassari visum est: nisi fortè insignis putredo in quorundā venas sensim obrepens, febrem continuam perniciosam produceret, à qua tamen curari & sanitate donari contingebat, si commodis auxilijs occurreretur: quod si solis naturę viribus concederentur ægri, aut occæcatis oculis, aut hac putrilagine exulceratis intestinis, aut pulmonibus phthoë corruptis, paulatim exstinguebantur. Al-

*Morbus æstate populariter inuadens quā purpuram populari appellabāt.*

ter verò per æstatem quasi furiosus in quemlibet irruens, omnes ferè passim ad orcum præcipitabat. Neque verò hic, aut alibi, sed vbique & indistinctè vagabatur. Neque item species aut forma vna morbi hunc fatigabat, illum verò alia, aut alium alia & diuersa: vel hodie hunc iuuenem hæc febris species, die crastina illum alia exurebat, imò eodem tempore anni, vna & eadem morbi species & eadem figura & imago quemlibet occupabat. Atq; hos citiùs, illos verò pau-

lò tardius,iuxta ætatem,temperamentum,virium ro-  
 bur,humoris putrētis quantitatem aut qualitatem,ad  
 superos statuto die rapiebat. Quis enim (miserabile  
 dictu) non meminit vidisse pueros,adolescentes,iuue-  
 nes,florentes ætate,senes,rusticos,vrbanos,plebeios,  
 nobiles,presbyteros,monachos,& foëminas,cuiusli-  
 bet ætatis, aut vitæ status, siquando hac purpura præ-  
 henderentur,aut quarto die,aut septimo, aut vndeci-  
 mo, aut decimo quarto, nunc citiùs, aliàs tardiùs oc-  
 cumbere? Quis præterea non animaduertit in ijs om-  
 nibus priusquàm animam efflarēt maculas quamplu-  
 rimas sanguinis guttulas referentes ad cutim erumpe-  
 re,varieque totum corpus, sed præcipuè brachia, tho-  
 racē, & crura tingere? Quas, an essent pulicū pūcturæ  
 vestigia, an sanguinis intus efferuescentis seminaria,  
 operosū erat distinguere, Sanè hoc ipsum paulò dili-  
 gentius ad hunc modum libuit explorâre: Imprimis  
 vino albo tepido, in quo tritici furfur incoxeram, bra-  
 chia abluta sudariolo blande tergebam: at cùm nihil  
 elueretur, placuit ipsa manu leniter cutim demulcere,  
 vt si quid esset asperum & inæquale, atque in morem  
 tumoris sublatum tandem experirer. Cùm verò nihil  
 proficerem, sed interim quasdam maculas liuescere,  
 alias in nigrum colorem, alias in violaceum aut bla-  
 um degenerare intuerer, easque durare quatuor aut  
 quinque dies, nonnullas, quam plures, præcipuè in mori-  
 bundis: non amplius morsus aut puncturas pulicum,  
 non sanguinis ebullientis eruptiones, quales in san-  
 guineis per febres non pestilentes ad cutim florere  
 plerumque animaduertimus: quas euanescere statim

*Purpura or-  
 tus.*

*Purpura exa-  
 minatio.*

obseruauimus, vbi primùm sanguinis feruor desierat. Nō item huiusmodi sanguinis semina in cute diffusa, qualia in hepate & sanguine calidioribus cernimus, si fortè equo, aut cursu celeri immodicè defatigentur:

*Purpura cur  
ita dicta.*

sed potius eas esse maculas, quas veteres à pulicum puncturarū similitudine punctulas, vel à lenticularum imagine lenticulas vocitarūt, testati sumus. Quas nostrates mulierculæ, à purpuræ colore purpureas maculas, & febres purpureas, nostro idiomate nemine reclamante, à multis iam elapsis annis nuncuparunt: Ægrosque tum vulgares, tum medici nostri seculi purpura laborare eos dixerunt, qui similibus maculis in-

*Tertia morbi  
species Cocce-  
lucha vulgò  
dicta.*

*Describitur e-  
tiam à Fran-  
cisco Valeriol.  
in loc.com.*

fecti, simul febre continua detinerentur. Superest, vt de tertio affectu pauca etiam subiungamus. Imprimis sciendum est, tota æstate aërem caloribus perpetuò exæstualle, eumque sub principia Septembris mutatū de repente atque conuersum ad frigora: Vnde cūm per æstatem plurimi vapores fursum ad cerebrum essent attracti, compresso frigore adhuc calente, & humoribus distento cerebro, cōfestim materia in fauces, in thoracem, in ventriculum, venas mesaraicas & intestina influxit, partes ex quibus manabat, per quas effluebat, & in quas instillabatur, grauiter infestā. Nā quæ materia pulmones obsidebat, rursim laboriosam & assiduam excitabat: quæ in ventriculum & venas mesaraicas, cruditatē & obstructionem: ex quibus febris ephemera, aut synochus nō putris subnascebatur. At cūm neque febris ephemera, neque ventriculi cruditas, aut pulmonis affectus, tam grauiter ægrotos premeret, neque à consuetis negotijs abstraheret, sicuti capi-

capitis dolor continuus, grauis, tensiuus & pulsatilis, factū est vt à populo cocheluche, aut cocceluche nomen ipse affectus cum suis symptomatis fortiretur, dicerenturque ægroti coccelucha vexari. Hic autem affectus primū coepit indiscretē quoslibet occupare, postmodum per totum mēsem Septembrem sæuiens, vsque ad Octobris idus, tot homines passim fagitauit, vt vix è millibus vnum inuenias, qui non eo tempore coccelucha laborarit. Quam tamen non vsque aded periculosam aut crudelem fuisse existimes velim, vt credas multis exitio fuisse: cū certē neminem hominum (quod sciam) viderim, qui hoc symptomate grauatus fati concesserit: Nisi fortē aliquot, qui à multis iam annis anhelī phthysici incedebant, irruēte rursū per coccelucham in pulmones humore, tandem tabidi occubuerunt.

*De purpura scribendum proponit, atque in quo ab exanthematis differat, docet.* CAPVT. 3.

DVORVM autem ex his affectuū doctrinam omnes ferē Medici, tam Græci, Arabes, quā Latini fusissimē exposuerunt, librosque suos de morbillorum & variolarum natura, de eorum differentijs & cura, vsque ad fastidium ferē infarserunt. De coccelucha etiā licet amplissima eorū legere volumina, quæ sub nomine τῆς κεφαλᾶλης Græcis, & sub titulo Sodæ Arabibus describuntur. Adhæc accedit, quod hi affectus quotannis ferē redeant, populumque non leniter molestant, atque Medicis frequenti illa exacerbatione plu-

plusquam velint innotescant. Quo fiet, vt de eorum natura inuestiganda, aut eorū curatione describenda, minus futuri simus solliciti. Nisi fortè sub finem huius operis de cocceluchæ curatione aliquid adijciamus, quod à soda & cephalalgia hic affectus plurimùm differre videatur: vt qui non simplex, sed cum febre diaria, aut synocho non putri, nec non cum catarrho in pulmones ferè semper sit permixtus. At sæuissimus ille affectus qui & imperitos, & medicinæ peritos artifices in varias sententias multùm & diu traxit, (quem à purpureis maculis facilioris doctrinæ gratia purpuram superius nominauimus) cùm rarò in populū grassetur, eiusque clara descriptio & natura apud antiquiores Medicos, tum Græcos tum Arabas nō habeatur, fecit vt siquando per otium liceret aliquid de eius

*Purpura ab exanthematis differt existētia, causa symptomatis, curatione.*

natura & curatione cōmentari, id ipsum elariùs & distinctiùs paulò quàm hactenus ab antiquioribus fuerit proditum, attentare conaremur. Neque enim Gal. circa finem lib. 5. Meth. ad exanthemata pestilentia (vt quibusdā placet) purpurā relegat, vt quæ vel vlcerata, vel cū crustis extuberent: purpura verò nihil quidquā horū, quēadmodū licet ex eius verbis intelligere obtineat. Sic enim scribit: Atq; cū ita vacuati essent, ijs qui euasuri erāt, pustule (quæ exanthemata vocāt) nigre toto corpore conferim multę apparuerunt, vlcerosę quidē plurimis, omnibus certè siccę. Eratque intuenti perspicuū, reliquias eas esse sanguinis qui in febris putruerat, quas veluti cinerem quempiam natura ad cutim trussisset, sicuti alia ex superuacuis nonnulla trudit. Verū medicamētis ad eiusmodi exanthemata opus non

,, non fuit, cum fiderent sua sponte ad hunc modum. Alijs quidem, quibus videlicet exulcerata summa pars fuit, decidit ipsa vlceris crustulâ, quam ephelcida nominât; deincepsque quod reliquum fuit, propinquum sanitati erat, ac post vnum duosve dies ad cicatricem peruenit. Alijs quibus scilicet vlcerata summitas non est, exanthema quidem ipsum & asperum & scabiosum erat, decidit verò veluti squamma quædâ, ac dehinc ferè omnes sani: quod sicubi apud Auicennam, Rasim, Mesuë, & alios huius farinæ authores, quippiâ de hac lue scriptum reperiatur, id ipsum ita confusè & indistinctè cum morbillis & variolis coniunctum est, vt purpurâ à morbillis, neque animo, neque re ipsa se iungere atque discernere possis. Imò huius medicationem ac curam tâtopere neglexerūt, vt cum morbillis medendi viam docerent, purpuram silentio præterierint, aut cum illis simul ipsam cōfuderint: etiamsi hæc tota natura, symptomatum diuersitate, medendi methodo, atque ipsis præsidijis prorsus differre videatur. Nam variolas & morbillos à sanguinis menstrui parum defæcati, corruptela vt plurimum originem ducere, secundum temporum constitutiones, omnes vno ore fatentur: purpuram verò, ab ambientis aëris vitio in humana corpora inuehi, suo loco certis argumentis ostendemus. Illi præterea extuberant, & in genere tumorum præter naturam reponuntur, sanientque aut pituitam in morem vlcusculorum exudant, & tandem exsiccantur, foveasque nonnunquam & vestigia post exsiccationem relinquūt. Hæc autem nihil cutem per quam emicat attollit aut exulcerat, at

eam ipsam solum tingit atque maculat, neque Medici auxilium ad vlcera deterfionem, aut fouearum repletionem aduocat. Illi etiam venæ sectionem post tertium diem, aut post sui apparitionem ( nisi in plethoricis ) reformidât. Hæc contrà & ante eruptionem & vbi eruperit, nullo obseruato dierum numero ( modò vires consent, ætas & morbi magnitudo consentiât ) ad sui profligationem sanguinem mitti expostulat. Illi rursus nonnullos occæcant, alios ad tabem exulcerato pulmone præparant, alios quoque ad dysenteriam, si intestina alicubi læserint, transferunt. Hæc verò nihil quicquam tale inuehit, sed si à principio ægrotum suauiter tractauerit, eaque præsidia quibus excutitur, arte & methodo certa exhibeantur, nihil tale post sui ablationem relinquit. Sed de his fortasse plura suo loco dicentur.

Sed quoniam de contagione in hoc opere frequenter sumus verba facturi, dicimusque alicubi hunc contagione affectum, illum verò suo contactu alium inficere, alicubi cōstitutionem temporis, aut febrem contagiosam esse, ex quibus diuersa vocabuli significatio detegitur ( nam vt colligere licet, & seminaria contagiosa, & morbum, & ægrotum, & anni tempus hoc vocabulo comprehendimus ) placet hîc ante omnia multiplicem huius nominis significationem paucis percurrere, vt lectori saltem appareat, quid nos contagionis vocabulo intelligamus. Qui verò plura hac de materia cupierit, adeat libellum eruditissimi viri Hieronymi Fracastorij de Contagione, in quo ipsi satisfactum iri iudico. Non enim apud Galenum,  
non



non apud Aëtium, Paulum Aeginetā, aut alium claf-  
ficum authorem, materiā hanc integrè prius discuf-  
fam fuiſſe memini. Imprimis itaq; præmittemus, quod  
vnicuique notum eſt, & familiare, nempè contagio-  
nem à contingendo denominationem ſumpſiſſe, atq;  
ob id duorum, vel plurium corporum contactum præ-  
ſupponere: quorum quidem vnum ſanum eſt, alterum  
egrum, aut infectū aliqua ſordida & maligna putredi-  
ne, ſiue in ſubſtātia, ſiue per admixtionem ſeminario-  
rum & vaporum ſordidorū, ſiue per magnas mutatio-  
nes in ſuis qualitatibus, vt poſthac plenius docebitur.  
Neq; in his cōmentarijs meminimus illius contagio-  
nis quæ fit in eodē corpore, per continuitatem & ſuc-  
ceſſionem partiū, quòd valdè improprie dicta ſit, ſed  
ſolū eius quæ fit ab vno corpore infecto in aliud,  
aut plura prius non infecta. Verū quoniam corporū  
quædam ſunt ſenſibilia & viſibilia, vt animalium cor-  
pora: alia ſunt inuiſibilia, vt aër, & ſeminaria, ſiue va-  
pores, ſiue halitus peſtilentes: Quæ tria, quanvis inter  
ſe differant, tamen plerunq; pro eadem re uſurpan-  
tur. Nam vapores calidi humidi naturam aëream ma-  
gis retinent; halitus verò calidi ſicci, igneam: ſemina-  
ria verò terream & aqueam, vi ignis in minutiffimas  
partes redactam, multumq; ac diu ſubactam & mix-  
tam, à quibus lentorem & caliditatem igneam putre-  
facientem retinent. Diftinguimus porrò contagionē  
quam Græci *Quάφεια* vocant, in eam quæ fit quoties  
duo aut plura corpora viſibilia ſeſe mutuò cōtingunt,  
& quaſi ſuo adhæſu illiduntur: Atque in eam quæ ab  
inuiſibili corpore ſuam putrilaginē atque corrupte-

lam sensibili, & visibili corpori committit. Hoc autem exemplis illustrare expedit: Qui homines lepra, lue venerea, morphea, scabie foeda, alijsque eiusmodi vitijs deturpantur, eos qui frequenter illis accubant, aut ipsis iunguntur simili foeditate maculant. Proximitas enim corporum & contiguitas facit, ut ab vno corpore in aliud corpus aliquomodo paratum, puta cacochymum, aut intemperatum vitium facile transmittatur: alij verò qui ruri tempestate pestilenti negotiantur, aut per publicas vias ciuitatum obambulant, in quibus sæua pestis grassatur, læduntur; illi per contactum cuiusdam corporis offendi dicuntur, sed quod sit inuisibile: nam aer corpus quidem est, sed tenue, rarum, transparens, atque ob id inuisibile: sic & vapores, halitus, aut seminaria per aërem diffusa, inuisibilia sunt corpora, quæ quotidie inspiramus & attrahimus, incedendo, atque aërem findendo, & diuidendo, qui corporibus nostris cedēs, illicò nos ambit, circumplectitur, atq; tangit non secus atque aqua conspicua, quæ si in eam lapis projiciatur, statim finditur, lapidemque in se admittit, illum vndique amplectēs: vnde vulgo is dicitur peste tactus, qui ab aëre principium cōtagionis accepit, etiam si cum nemine cubuerit, neminemq; peste affectum inuiserit; quare ad hunc modum contagionem describemus. Contagio est seminariorū vitiatorum aut corruptorū, similem affectum præter naturā gignere valentium à corporibus, aut quorundam corporum partibus læsis, & infectis in aliud, aut plura corpora analogiam ut plurimum cum illis habētia, idq; nonnunquam certa aëris constituti-

cōstitutione, transitus & cōmunicatio; quæ descriptio mihi cōsentanea esse videtur. Cōtagio siquidem nunquam fieret, nisi à læso corpore & infecto, siue sit aër, siue aqua, siue corpus aliud, seminaria sobolem infectionis in se continētia, in alia corpora analogia trāsirent, eaque simili affectu inquinarent. Non enim mihi persuadebo, omnem cōtagionem propriè dictā corruptionem esse corporis, aut cōpositi ( parcant mihi Fracastorius & Valeriola ) similem ei à quo primū manarit. Corruptio siquidem est ipsa læsiō & deprauatio, non autem actio causæ lædentis, sicuti morbus ( vt inquit Cicero 4. Tusculana. ) corruptio est totius corporis. Contagio verò quæ per contactum fit, est transitus seminariarum ab vno in aliud corpus, ita vt tangāt: & actio quæ fit quoties seminaria inspirata aut admissa in corpus passurum agūt, ipsumq; corrūpunt: at affectus qui relinquitur in patiente corpore, corruptio nūcupatur. Diximus autē & morbū cōtagionem esse, & causam morbi, sed minùs propriè morbus dicitur contagio. Aër autem, & aqua putris, quæ veluti causæ morborū contagiosorū habentur, minùs quoq; propriè cōtagio dicuntur. Transitus verò seminariarum ab ipsis in alia corpora paratiora ad excipiēdam vim corrūpentem seminariarum, ita vt actu iam tangant, & ægra reddūt corpora, propriè cōtagio habetur, & vocatur. Sanè quoties morbi eadem species ab vno infecto corpore in plura sese fundit, cōtagio illic subest. hoc est venenositas & quædā vis corrūpendi, quæ per seminarium corporis prius infecti in alia corpora transmittitur, eaq; simili affectu inquinat. Perni-

cioſa quoque & lethifera morborum qualitas, & malignitas, quæ ab vno in alium ſerpit, contagio vocatur. Neque vlllo modo cenſeretur contagio, niſi ab vno in aliud corpus migraret. Seminaria autem (vt eo redeam vnde digreſſus ſum) ea ſunt, quæ vim corrumpendi in ſe habent: eorum tranſitus, & diſſeminatio, & euaporatio ab vno in aliud corpus analogum propriè contagio eſt. Corruptio verò affectus qui & in corpore priùs læſo & occupato continetur, & qui relinquitur in alijs corporibus per ſeminariorum tranſitum & actionem infectis, non ſecus ac facit ſeminis virilis in vterum iniection, quod dum effunditur nondum procreat & gignit animal ( non enim vt puto quiſquam ſanæ mentis affirmabit, ipſam ſeminis virilis emissionem procreationem eſſe) ſed vbi ſemen receptum eſt in vterum benè temperatum, idque ſtatim poſt finitos mēſes, aut quando fluere paulatim deſinunt, concurreritque ſemen foeminæ cum virili, atque ab vtriuſque ſeminis cōmixtione probi ſanguinis ſubſequatur quantum oportet attractio, & vteri ea amplexantis ſufficiēs calefactio, ſcetus & ſubactio, tum fieri dicetur procreatio, & animalis aut ſaltē embryonis generatio. Cauſa autem huius efficiens calor eſt vitalis, per ſpiritum in ſeminibus contentum, materialis verò ſanguis maternus, & ſeminum ſubſtantia. Quo vero tempore ſeminis fit virilis eiaculario, generationem eſſe factam minimè fatebimur, imò neque adhuc fieri: nam fieri poteſt vt ſtatim ac ſemen effuſum eſt, & in locos muliebres proiectum, præ nimia humiditate vteri, aut alia cauſa foras effluat, fruſtreturque

que generationis spes. Illa enim feminis excretio est transitus, non autem procreatio: sic & transitus vaporum infectorū non est corruptio, sed motus eorum seminariarum quæ corruptionem postea producent, alterando & corrumpēdo corpus illud ad quod transferunt. Contingit etiam aliquādo, vt quamuis seminaria per aërem deferantur ad hominem benè temperatum, & quadratum, eaque per inspirationem ipse attrahat, nihil tamen aut parum ab ipsis lædatur. Sed de his satis: Reuertamur ad examen singularum differentiarum quas descriptioni adscripsimus. Imprimis adposui (vitiatorum) quia non omnia feminina actu sunt corrupta, sed solū alterata, & in se principium quoddam corruptionis, aut cuiusdā infectionis fouētia, qualia sunt in nutricibus quæ quāquam per tenebram ætatem scrophulis, tinea, epilepsia, aut simili affectu laborarunt, postea adultæ videntur planè valētes ac sanæ: ipsæ enim suo lacte quos nutriunt infantes simili morbo corrumpūt. Alia verò sunt actu corrupta, & putrida, vt quæ à corporibus peste laborātibus effeferuntur in alia corpora, item quæ ab elephanticis, scabie, aut lue venerea corruptis exhalant. Postea subiunxi (similem affectum gignere valentium) ad differentiam veneni, & aspectus basilisci, quæ quamuis deleteriam facultatem in alia corpora inferant, non tamen similem affectum, quo ipsa prædita sunt, transmittunt & ingenerant, sed prorsus diuersum. Nam similem affectionem in corpus aliud transmittere, in eoque similem morbum gignere, solius contagionis est proprium, quod ita illi competit, vt alteri nequa-

nequaquam conueniat, conuenitque omni contagio-  
 ni, & semper, respectu seminariorum quæ semper fa-  
 cultatem in se habent lædendi: quod si non semper  
 subsequatur effectus, id potius fit ob corporis reci-  
 pientis firmitatem, robur, & ad patiendum contuma-  
 ciam aut antipathiam; quocirca proprium illi esse  
 quarto modo asserimus. Addidimus quoque (à cor-  
 poribus, aut quorundam corporum partibus læsis &  
 infectis) vt comprehēderemus omnia corpora à qui-  
 bus seminaria proficisci possunt, aërem, aquam, her-  
 bas, legumina putrescentia, corpora pestilentia, le-  
 prosa, lectulos, lintea, stragula, & alia corpora infecta,  
 aut quorundam corporū particulas, vt oculos in oph-  
 thalmicis, pulmones purulentos in phthificis, intesti-  
 na in dysentericis, & ijs qui tenesmis virulētis excru-  
 ciantur, & si quæ sunt aliæ partes quadam contage  
 obseptæ, à quibus similis infectio in alterius corporis  
 consimiles partes euolare possit, easque contamina-  
 re: subieciimus quoque (aut plura corpora) nam prius-  
 quam contagio dicatur, requiritur vt simile vitium ab  
 vno corpore in aliud migret, & ab illo in alia & varia  
 corpora; & sic deinceps, quousque contagio in pluri-  
 ma corpora analogia serpsisse comperiat. Non e-  
 nim si fortè multis è millibus vnus aut alter ægrotus  
 simili morbo lectulo affligatur, sequitur necessariò  
 morbum quo ille ægrotat contagiosum esse. Sed po-  
 tius sporadicum ipsum iudicabo, vt quoties æstare; &  
 eadem coeli constitutione, quosdam ægrotos tertiana  
 pura, alios tertiana notha, aut duplici, alios continua,  
 hos verò synæche, alios ophthalmia, aut alio morbo  
 corripi

corripi videas, eos tamen nequaquam contagione affici existimabis, etiam si tres aut quatuor simili morbi specie detineantur: quia vnus ab alio vitium non contrahit, sed vel ab intemperante victu, vel exercitio immodico, aut intempestiuo, ab vsu calidorum alimentorum, ab ira, & similibus, has vel illas febres sibi comparât. Neque etiam meo quidem iudicio temerè inferui (analogiam habentia) nam non omnes homines, aut alia diuersi generis animalia, per constitutionem pestilētem, etsi in eadē regione aut eadem etiam ciuitate infecta degant, peste tanguntur, neque omnes eorum oculi, qui ophthalmici oculum inspiciunt, ophthalmia capiuntur. Sic quoque nec boves, nec iumenta, nec pecudes, per eam conditionem aëris tanguntur caduntque. Imò vulgus vt plurimū ea tempestate ad stabula pecudum, vt vapores fimi & vrinæ inspiret, tāquam ad sacrum asylum, ieiunum accurrit. Eodem iudicio frequentissimè obseruamus, quoties pestilenti conditione fauiente vel in pecudes, vel in armenta, quæ simili peste contagiosa tanguntur pereuntque: nihil tamen inde contagionis in homines serpere, sed plane ab illa liberos iniuria tutissimè viuere cernimus, negotiaq; consueta intrepidus obire. Voluimus quoque subnectere & hanc differentiam, nonnunquam certa aëris constitutione: Hæc autem addidimus propter epidemiales morbos, qui solum certa tēporum tēpestate, & in certis locis grassantur, quales sunt morbilli, variolæ, purpura, pestis. Aliquādo vero alij cernūtur morbi qui non sunt epidemici, neq; vna tēporis cōstitutione potius esse-

runtur,quàm alia : cuius generis est phthificorum frequens & è propinquo inspiratio, leproforû, serpigrine, scabie, & pruritu infectorum frequens contactus, eorum qui lue venerea laborât cum alijs congressus atque venerea cômixtio, nutricum cum infantibus propriæ & abditæ infectionis communicatio : omnes enim hi, nulla coeli obseruata tempestate, tâgentes eodem vitio foedant. Nihil itaque puto relictum, quod ad genuinam contagionis desiderari possit descriptionem, siue contagio fiat solo contactu, siue contactu & fomite, siue contactu, fomite, & ad distans : nam in ijs omnibus corpus illud, à quo procedit contagio infectum esse, aut corruptum, vel actu vel potentia præsupponitur. Actû, vt aër, siue in substantia, siue per admixtionem vaporum corruptorum, vel aqua stagnans & putris, vel copora peste infecta ; potentia verò, vt nutrices. Neque enim quicquam alteri id virij impartiri potest quod prius in se non fouerit, vt scribit Galenus lib. 1. de Semine, his verbis : Non enim poterit aliquid propinquis impartiri, nisi eiusdem prius particeps. Quocirca corpus cõtatione obfessum, similem & eiusdem speciiei morbum in alia transmittere potest, saltem si fuerint analogæ, & ad similem, vt dictum est, contagionem contrahendam parata, siue illa animalia fuerint, siue plantæ, siue lintea per fomitem ; nam in habentibus symbolum, facilis est transitus, inquit Aristoteles lib. 1. de Ortu & interitu. Quo fit vt certa quadam tempestate, vt alibi dicitur, certa contagio analogiam habeat cum hominibus, aut eorum certis quibusdam particulis. Aliquando



quando cum bobus, alias cum porcis, aut cum pecu-  
dibus, nonnunquam cum arboribus, frequēter etiam  
cum cerealibus & leguminibus. Longior essem si hīc  
omnia probare & excutere contenderem. Mihi satis  
erit, si quādam, quæ anno 1576 (quo iterum commen-  
taria hæc percurrebam, notatu digna iudicavi, adscri-  
bam. Vidimus sanè in hīs regionibus, nuces arbores,  
tam grauiter afflictas fuisse, vt neque gemmas, ne-  
que folia, neque fructus (præter paucas, & eas quidē  
quæ iuniores, lætiores, & humiliores erant) suo tem-  
pore protulerint, adeò vt eas de cœlo fuisse tactas  
pronunciari verè potuisset. Dixi autē præter paucas:  
nam in lōga serie, numerofoq; earum ordine, proce-  
ras omnes steriles, & veluti emortuas vsque ad me-  
dium Augusti mēsis dixisses: tum verò & veluti veris  
initio frōdere, & folijs ornari cōspexisses. Si quæ autē  
essent magis depressæ, & in decliui loco bellè edu-  
catæ, eas à verno statim tempore gemmare, fronde-  
re, & folijs fructibusque locupletari, statis & consue-  
tis temporibus obseruauimus: reliquas quoque arbo-  
res fructifetas intāctas, copiosissimè suos cultores  
consuetis diuitijs cumulasse. Vites etiam sua peste ta-  
ctas fuisse grauissima cultorum iactura experti sumus:  
nam vix breues & paucos palmites protulerunt, præ-  
ter eas quæ in solo læto, & ritè culto humiliores erāt,  
& quarum palmites humi reptabant: nam in ijs &  
pāpinos, & racemos satis numerosos vidimus, & col-  
legimus, in alijs ne labruscas quidem. Eodem anno  
mirari licuit seminationum aëris analogiam cum se-  
getibus: nam quēadmodum anno 1574. secale separ-

ratim solum, veluti tactum, flaccidum, & sterile agricolae sua spe fraudauit; solum verò cum tritico, & cum ipso permixtum, consuetam foecunditatem retinuit: sic anno 1576. triticum solum, & seorsim ab alijs confutum, aut languentibus stipulis, & aristis arecentibus, & inanibus mansit inutile, vel supernascens numerosa copia arachus (qui viciago dicitur) veluti carbunculatione lesum, victum & suffocatum ipsum stragulauit. Si verò cum fecali fereretur, aliquanto laetius & foecudius horrea ditauit. Ex ijs autem licet colligere diuersitatem constitutionis temporum facere, vt aër alia atque alia putredinis seminaria contrahat, quæ analogiam diuersam cum corporibus animalium & plantarum certis annis habeant, non verò singulis, & id meo quidem iudicio procedit à diuersitate aspectuum planetarum, & cæterorum maiorum syderum, quæ suo inflexu magnas in aëre mutationes inuehūt. Nam in generatione aut alteratione rerum inferiorum, præter causam particularem, yniuersalis (quæ à syderibus pēdet) concurrit, corporaque hæc inferiora superioribus lationibus necessario cōtinuata magnopere immutat, à qua sanè omnis huius orbis inferioris virtus profiscitur, & ab illa miro ordine regitur, q̃ Aristot. Meteorologicōn, & Plinius lib. 17. cōfirmat his verbis: Syderatio tota è coelo constat, quapropter & grando in ijs causis intelligi debet, & carbunculatione, quæ pruinarum causa euenit. Nūc verò ad institutum redeamus. Contagio etiam aliquando sporadica est, vt cernere licet in ophthalmia, phthisi, lue venerea & alijs. Aliquando verò est epidemialis, vt quando  
pestis

pestis, purpura, morbilli, variolæ populariter grassantur. Huius præterea altera est perniciofa & lethalis, cuius generis ea est, quæ à seminarijs pestilentibus in certa regione, & certo tēpore vulgatur. Altera autem mitior, & non lethalis, quæ quamuis populariter disseminetur, non tamen omnes quos tangit morte perimit, sed mitiori morbo, mitioribusq; symptomatibus ipsos affligit, paucosque de medio tollit, vt quoties coccelucha, variola, purpura, & tenesmi vulgariter populum excruciant. Hæ verò omnes per cōtactum (vt dictum est) fiunt, quæ contiguitatem, & contrectationem duorum corporum aut plurium, alias sensibilem & visibilem, alias inuisibilem præsupponunt. Quarum meminit Iuuenalis Satyra. 2.

*Acer & indomitus libertatisq; magister*

*Cretice perluces: dedit hanc contagio labem,*

*Et dabit in plures, sicut grex totus in agris*

*Vnius scabie cadit, & porrigine porci:*

*Vuaq; conspecta liuorem ducit ab vna.*

Et Virgilius: *Dira per incautum serpunt contagia vulgus.*

Idem: *Nec mala vicini pecoris contagia ludent.*

Quæ verò ab inuisibilibus corporibus contagio est, eam etiam per cōtactum fieri arbitramur, nempe adhæsu corporis inuisibilis corpori visibili & sensibili: & hæc aliquando à remotioribus locis aduehitur, qualem flatu venti ab Aethiopia delatam fuisse Athenas pestilentem scribit Thucidides. Aliquando verò in locis vicinis concipitur, gigniturque: vt quoties à syderum constellatione, vel ab aquis stagnantibus corruptis, à cloacis & huiusmodi, putres vapores æ-

rem immutant, & inalterant; qui postea in perniciem multorum necessariò inspiratur. Neque etiam conspicua est illa exspiratio, quæ fit à phthisico homine, in os & faciem accubantis sani, aut familiariter cum ægro communicantis; qui phthisi quoque afficitur facilius multò, si antea tussi longa, pleuritide, aut aschmate pulmones imbecilles sanus habuerit corripitur. Nullo modo etià cernitur corpus illud quod contagio ophthalmici in oculû sani deferitur. Reperitur & tertia quædã contagionis species, quæ non solum contactu, sed etiam per effusionem & immiissionem cuiusdam substantiæ conspicuæ in aliud corpus solidum fit. Experimur sanè nutrices quæ lue gallica scabie foeda, lepra, scrophulis & epilepsia inquinantur, puerulos earum lac exuentes simili affectu inficere, & id solum per contactum: nam puellas aliquot vidimus, quatuor aut quinque annos natas, cum mulieribus cubuisse, quæ quidem prima ætate scrophulis tinea aut epilepsia affectæ fuerant, nec tamen puellas quicquam inde mali contraxisse. Contra verò infantes qui eius generis morbis correptas quondam à primis annis nutrices habuerant (etiam si sanæ videntur, quo tempore lactabant puerulos) nihilominus simili morbo defædatos fuisse observauimus. Non igitur hæc contagio solum est per adhæsum, & attrectationem duorum corporum, sed potius per exuctionem lactis, quod quidem lac semina tam grauis infectionis non solum in humoribus nutricis prius contenta adseruat, sed etiam in carne infarcta & tanquam in fomite sepulta recipit, & redolet; atque ijs postea  
infantes

infantes, exuctum & absorptum, inquinat. Eodem iudicio per mutuam attritionem & accubitum, mulier sana gallicum morbum, lepram, morpheam, & huiusmodi vitia à viro contrahit, sed longè promptiùs per mutuum amplexum, & feminis eiaculationem. Hæ omnes contagionum species, quamvis in admirationem hominum animos rapiât, nequaquam tamen tantopere in causis exquirendis adhuc doctorum hominum ingenia torserunt, quàm ea, quam à fomite fieri scribit Fracastorius. Nam quæ ab aëre fit, eam vel à constellatione, vel à mixtis per ipsum aëris vaporibus, qui tum à locis, tum à corporibus corruptis, & grauitè spirantibus suboriuntur, fieri est in confesso. Sed quæ è fomite, hoc est ex ijs corporibus quæ priùs semina exceperunt, & veluti imbiberunt (cuius generis sunt lectuli ægrotantium, stragula, vestimenta, lintea, & huius generis alia nonnulla) quæ postea recepta seminaria in alia corpora trāsferunt, à quibus similes affectus producuntur, grauiùs & magis perplexè ingenia exercet: nam lintea, stragula, & similia, sicca sunt & frigida, destituta calore innato & humore primigenio (nisi quis per accidens humida mollia & rara dicat) quapropter minus parata ad excipiēda huiusmodi seminaria, quæ nullā analogiam aut symbolum cum stragulis & cæteris huius generis habere videntur, secus similes morbos in ipsis imprimerent. At cum sint inanimata, succisquæ destituta, morbis corripi non possunt: sed vel ob aëris intemperiem humidam, vel si post ablationem non satis fuerint exsiccata, vel (quod frequentius contingit) si ægrotus vaporibus

poribus & sudoribus illa humectantur: non est dubium, quin tum corpora infecta istis vaporibus & sudoribus fordidis, lintea quoque, indusia, & stragula, alioqui ob illam humiditatem paratiora, conspurcent, à quibus in alia corpora similis morbus transfertur. Et cum seminaria multum & exactè sunt permixta, materiamq; lentam fuerint sortita, fit vt, si quando in vestibus, linteis, & alijs eiusmodi imbibantur, quæ non subito aëri perflatili exponantur, sed potius in aliquo angulo concluso & obscuro reponantur, multum & diu in ipsis seruari possint. Nam horum materia lenta & fortiter mixta, si corpus frigidū, & aliquo modo siccum sortita fuerit, non facile exoluitur, quia nihil est in ipso quod lentorem tenuet, incidat, concoquat, forasque pellat; itaque in multos annos cōseruatur. Sin autem corpus raram, humidum, tenue, & mobile fuerit, & quod facile diffletur, vt aër, non tandiu custoditur: si verò humidum, succis plenum, quod non ita facile resoluitur, quandiu alteratur & putrescit, in ipso eam latere & seruari tandiu non dubitamus asserere. Aër enim subiectum fit primum seminariarum, quæ vel à cœlo, vel à terris, vel ab aquis suboriuntur, qui ob substantiam raram, tenuem, & mobilem, & quæ plurimū flatu vēti huc atque illuc impellitur, diutius seminaria hæc seruare non potest, sed vehementi flatu, & diutino motu agitatus dispergitur, putredoq; in ipso concepta exsiccatur, discutiturq;. Quæadmodum hyeme subsequēte, conditionem pestilētem fieri obseruauimus, in qua Septétrionalis ventus frigidus siccus multum & diu spirans, pestilētem auram exsiccauit, & sedauit

dauit. Non tam facilè corpora animalium, vbi semel infecta sunt, seminaria deponunt, nisi statim à principio morbi arceantur paratissimis remedijs. Quod si seminaria illa humores, aut partes solidas cordis radicatus occuparint, neque à principio ipsa ullis præsidijs prohiberi potuerint, ea corrumpunt corpora, in ipsisque tandiu infarcta hærent, quâdiu in ipsis putrescentibus custodiri possunt. Neq; video quomodo simul cum anima & calido innato expirentur, cum nihil analogum & familiare cum ipsis habeant, sed potius toto genere aduersentur, atque ea oppugnent. Quo mihi magis mirari licet Fracastorium & Rondeletium, qui simul cum anima seminaria euolare asserunt, quasi ipsa solùm in spiritibus, qui efflantur cum anima, continerentur, non autè in humoribus, & corpore cordis, quæ etiâ multis diebus post mortem in cadaueribus relinquuntur. Neque est maior ratio, cur seminaria per contagionem humores corpus cordis inquinent, & in illis tanquam in fomite asseruentur, quàm in linteis stragulis & huiusmodi, neque etiam minùs est credibile. Sed fortè probabilius alicui videretur, seminaria analogiam potius habere certa quadam tēporis constitutione cum humoribus, & corpore cordis, quàm cum linteis: nam quis vnquam ausus fuit asserere, seminaria cum stragulis analogiâ potius habere hac cōstitutione, quàm alia? Quod si ab egrotate corpore sudariola stragula, & alia eius generis infici re ipsa comperiamus, seminariaque putida in ipsis aliquandiu veluti sepulta celari, non secus ac ignis tegitur, in foco cineribus obrutus, ita tamen vt digito fodientem statim

inurat. Quid impedit quominus si post aliquot dies lintea, & eiusmodi explicentur, contrectantem simili morbo non lædant? Quid præterea impedit, quominus corpus, & humores, ubi semel seminaria exceperint, eaque aliquot dies viuo adhuc animali fouerint, eo mortuo eadem non retineant, custodiant, & in aliū paratiorem disseminent, similemque morbum ingenerent? Quando viget animal, inquit Gal. 9. Meth. med. calor innatus multus est & robustus, qui quādiu suam temperiem seruat, regit & dispensat facultates omnes pro suo robore, quibus corpus sanum quā diutissimè potest seruat, & à putredine vindicat. Si verò aliteretur, & à consueta temperie excidat, non ampliùs regit, sed vincitur à causa potentiore. Quæ si diutius cum ipso pugnet, atque tandem ipsum euincat, sicuti faciunt putrida illa seminaria, quomodo ea foras expellere poterit? vincuntur ac prosternuntur facultates omnes. Quid igitur superest, quod putredinis causam expugnet? quid, quod seminaria contagionis expellat? Fateor postquam cadauer refrixit, & antequam magnopere putrescat, veluti sepulta citra effectum quiescere seminaria. Quod si à calido externo cadauer valde putrescat, grauiterque foeteat, nihil impedit quominus de potentia ad actum per putredinarium calorem seminaria reducatur, vicinosque, aut ea tangentes simili contagio inquinent, quemadmodum scriptum reliquit D. Syluius quondam præceptor meus, in cōmentarijs quos in priorem librum de Diff. febrium scripsit, ubi causas generationis pestis enumerat, inter quas corporum inhumatorum,



& præcipuè pestiferorum stragem ascribit. Fieri autè potuit vt Rondeletius cum quiquisdam scholasticis, cadauera quorundam qui peste perierant tutissimè secuerit, quæ sub dio per hyemem frigidam & siccam insepulta vno aut alteto die, & frigida remanserunt. Frigus enim siccum putredinem retardat, feruorem & agitationem humorum aliquot diebus cohibet. Quare eo tempore securiùs cadauera secari contigit. Adde quod ipse Rondeletius & scholastici nihil subesse cōtagionis suspicabantur, ob id minùs in ipsis agitabantur humores, minùsque ad patiendum erant parati. Quapropter impunè cadauera eiusmodi incidere potuerunt. At cùm adhuc versemur circa ea seminaria, quæ in stragulis & linteis ægrotantium, tanquam in fomite relinquuntur, ad eorum maiorem probationem (licet quotidiana experientia similem contagionem per sordida linteas serpere agnoscamus) historiam admiratione dignam hñc subscribam, quæ fortasse ob raritatem, lectorem inuitabit ad similia obseruanda diligenter. Quemadmodum fecit D. Rondeletius lib. de Dignoscendis morbis cap. ii. de Reiectis: qui à studioso quodam sanguinem serosum per diapedesim & eum quidem ab omnibus corporis partibus emanasse, scriptum reliquit, ob venarum raritatem, & sanguinis tenuitatem. Historiam verò nostram Petrus Blondellus Calexius, vtriusque linguæ Græcæ & Latinæ non mediocriter peritus, & Medicinæ tum theorematum tum operibus clarus, collega meus, latinam fecit cuius verba hñc inferere volui, tum ob sermonis puritatem, & amoenitatem, tum maximè quòd is me-

cum ægram inuifit, atque nudiufertius cùm hæc percurrerem, puellæ cuius morbum annotare cupiebam, nouercam de tam admirandi affectus hiftoria me præfente interrogauit, vt fidelius rem omnem pofteritati traderem: quam ita accipe. Decimus quintus hic annus agitur cum ancilla quædam caftis alioquin & pudicis moribus, quæ chirurgo cuidam Iulioduni id temporis lue venerea infestatos curanti, dabat operam, lintheis, quæ ægrotantum sudorem exceperant, inuoluta, vel imprudentia vel alia quadam ratione dormiuit, non impune id quidem: nam fimul vlceribus quafi inuftis omne rubere corpus, vt eft per membra facer quum eliditur ignis, videre eft, *φλυκταίναν μυχγαῖς ἐξ ὀφθαλμοῦ* pustulis paruis efflorefcens: phlyctenæ inquâ ftatim & exiguæ pustulæ in fuma cute per initia illi eruperunt, ferofo & piruitofo plenæ excremento, quod fubfidens & putrefcens obdurefcebat, fingulifque ferè diebus crepabant, vt fanies alba prorfus inftar limacis exiret. Deinde ex poris & meatibus qui fubiacebant, ea fanguinis copia effluebat, vt maior pugionis ictu non erupiffet, in pectore potiffimû, inter duas mammas, in ilibus, poftremis cruribus, atque poplitibus. Vnde tres, & eo amplius fitulæ fanguinis, & fubinde veluti riuli per circuitus effluerunt, pro vt pars affecta obfttruebatur, aut pustulæ fpecie præ fe ferebat. Exterior cutis incruftata tanquam igni torrefacta cernebatur, & indurata in modum testæ limacis femifuffcæ, fanguis non omnino niger, fed craffus & liuidus horrorem intuentibus, ac nouercæ puellæ ægrotantis (haud magnæ illi quidem cure) incutiebatur: quæ tandem

dem furca lectum ipsius versabat, quum manibus lin-  
tea non auderet attingere, cōtagiosi morbi metu, qui  
sefe non ita multò post in paruula eius sorore prodi-  
dit. Cui cū ob inopiam rei familiaris, & angustam  
tenuemque supellectilem, qua domus illa premēba-  
tur, lecti alij deessēt, aut cum nouerca ignara esset sub-  
doli & contagiosi morbi, quo maior natu puella affli-  
gebatur, cubare cum ægrotā coacta, insignis pustula  
similis pustularum prius afflicte, in manu, sed in polli-  
ce potissimū erupit, ei que nisi maturè occursum  
fuiſſet adhibitis remedijs, latiùs malū serpsisset. Quo  
factum est, vt post illa nullus domesticorum, cum de-  
cumbente ancilla iacere, aut eius attrectare lintea, in-  
dusium, aut sudaria sit ausus. Eoque illa morbo à nata-  
litio Domini die ad festum vsque Paschæ conflictata  
est. Sed quod mirabile est, toto quo languit tempore,  
nec in capite, nec in articulorum aut digitorum iun-  
cturis, nec in vlla interiori parte dolorem sensit, tantū  
extrinsecus suam explicante sœuitiam morbo. Nec ci-  
borum excidit appetētia, nec placida quies, nisi fortē  
cum pustulæ crepantes dolorem facerent. Huiusmodi  
autem erant vlcerum crustulæ, vt in flexura genuum,  
crurum & brachiorum coalescerent & colligarentur,  
nec misera vllō modo posset ingredi, at quadrupes re-  
ptare cōgeretur. Ad postremū chirurgi cuiusdā al-  
terius vxor, clam ancillæ laboranti dato vnguēto, ius-  
sit vt eo corpus illineretur, estque verisimile ob ma-  
li suspicionem illud fuisse eius generis, quo venerea  
scabie infecti à marito inungebantur. Tandem misere  
illi ancillæ, ob admirandam vacuationem quam per

summam cutem natura excitarat, vnguentum pustulas & cicatrices exciccavit, vt à morbo illo planè reuauerit. Vixit autem post id locorum annos plus minus tredecim, è qua vita, anno tantùm 1575 excessit. Duos postquam soluta morbo liberos cuius esset sanos & valentes. Haftenus Calexius. In hac puella duo veniunt adnotanda. Imprimis eius morbū ortum fuisse à seminarijs morbi Gallici, relictis per sudorem ægrotantis in linteis, à quibus puella tam horrendam contagionem contraxit. Deinde per insuetam & mirandam sanguinis euacuationem, à tam graui & nefando morbo liberatā fuisse, adeò vt non solum libera post & quidem diu vixerit; sed & maritus & liberi adhuc sani & superstites conspiciantur. In quo fortè notarentur nonnulli medici, qui per initia morbi Gallici à venæ sectione ægros prohibent. Vbi quoque obseruare licet, stupendam & instar miraculi fidem superantes morborum solutiones plerumque contingere. Quapropter rectè admonemur à doctissimis viris, ne à diligenti & methodica morborum curatione abstinemus, dummodo vires adhuc subsint: quòd sapius natura veluti miraculo ægrotos sanitati restituat, si vel lentissima ope adiuta fuerit. Ex quibus colligimus, non solum à corporibus animalium viuētibz femina pestilentia in alium transire, sed etiam ab ipsis cadaueribus, à stragulis, à linteis, & varijs alijs corporibus huiusmodi. Id ipsum perspicuè in pane adhuc calente videri potest: Si enim ita calēs è cubiculo pestilenti in ædes sani hominis adferatur, atque eo sanus alioquin homo, sed tamen ad excipiendam contagem

paratus

paratus, vescatur, paulò post similem in se pestem persentiet. Idem cōtinget ei qui in eodem vase reliquias siue iusculi, siue alterius liquoris hauserit. Hîc animaduertēdum etiam est, seminaria in pane, aut in liquioribus, tanquam in fomite contineri, quæ attingentem, aut manu illa versantem non inquinarent, nisi ea quis vel comederet vel ebiberet. Quare cum Fracastorio contagionem fieri tribus modis concludemus, solo contactu, vel contactu & fomite simul, vel contactu fomite & ad distans. Quomodo fiunt pestes, variolæ, morbilli, purpuræ, quæ non solùm atrectantes inficiunt, aut linteis, sudarijsque seminaria impertiuntur, sed ad remotos & ad distātes homines contagionem transmittunt, & communicant, hoc est seminaria per aërem dispersa & diffusa, quæ postea remotissimi homines inspiratione attrahunt atque recipiunt. Silentio non præteribo quæ vir eruditissimus Ioānes Vatarreus Regis & eius fratris Ducis Andensis medicus refert, nempe se obseruasse virum phthisicum, qui phthisim contraxerat à vestimētis cuiusdam phthisici compendensis, quod raro contingere experimur.

*Quid purpura differt à peste.*

C A P U T 4.

Q V O D si quis causas purpuræ in multis rebus cum varijs causis pestis, tum externis, tum internis (vbi ea quæ postea in hoc opere describentur legerit) conuenire prima lectione sibi persuadeat, spero fore vbi semel atque iterum eadem sæpius examinauerit, vt non

non solum in ipsis causis, sed etiam in symptomatum  
 mulitudine, magnitudine & malitia: præterea in pe-  
 riculosissima contagione, nec non in curandi metho-  
 do plurimum inter se differre fateatur. Nam licet cau-  
 sæ exteriores purpuræ, sicuti & causæ pestis, à syde-  
 rum constellatione, & planetarum infoelici aspectu:

*syderum in-  
 fluxus, ad pe-  
 stis & purpu-  
 ræ generatio-  
 nem non est i-  
 dem.*

item à flatu venti; præterea à praua victus ratione, &  
 alijs huiusmodi petantur, longè tamen inter se varios  
 & diuersos esse comperiet planetarum aspectus, se-  
 cundum partem cœli, quam proprio motu sortiuntur,  
 nec non stellarum fixarum viciniam, aut distantiam,  
 quibus hanc analogiam seu familiaritatem cum cer-  
 tis quibusdam animalibus, imò cum eorum priuatis  
 particulis, & humoribus habent, quam cum alijs: quò  
 fit vt certa tempestate pecudes, alia iumenta, boues,  
 gallinæ, & in diuersis alijs tēporum constitutionibus  
 serpentes & reptilia, pisces nunc fluuiatiles, alias ma-  
 rini, veluti contagione vulgariter tangi atque emori,  
 alijs verò segetes, vites, & nonnullæ quædam plantæ  
 contabescere videantur. Quid est quod experimur  
 hac tempestate oculos, alia iugulum & fauces, ali-  
 quando intestina, vesicam, aut vterum (vt suo loco fu-  
 sius discutietur) potius vel herpete, erysipellate, phle-  
 gmone, vel tenesmo, voluulo, lienteria, diarrhæa, dy-  
 senteria, vel ischuria, dysuria, vteri strangulatione, aut  
 simili affectu populariter cruciari, quàm alijs tempo-  
 ribus? Quare non dubito inde colligere, statutis qui-  
 busdam anni tempestatibus, ob syderum positum &  
 influxum, sanguinem siue in superficie, siue in centro  
 potius putrere, & prauè corrumpi, quàm bilem fla-  
 uam,

nam, atram, aut pituitam: eumque nunc in venis maioribus, aliquando in corde, aliàs in alijs quibusdam corporis partibus: alijs verò constitutionibus, nunc bilim flauam, aliàs atram, aliquando pituitam, aliquando simul omnes cum sanguine, aut saltem vnum aut alterum tangi & putriri: vnde pestes, variolæ, purpura, morbilli, febres synochi, ardentes, hemitritæ, epialæ, lipyriæ, tertianæ, quartanæ, & quotidianæ, item phlegmone, erysipelata, oedemata, scrophulæ, cancri, & variæ pustulæ vulgantur. Quod si varia planetarum schemata, varijque syderum aspectus, tot & tam diuersa seminaria in aëra certis quibusdam temporum constitutionibus diffundunt, vt aliquando caput, oculos, palatum, & fauces respiciât, aliquando pulmones, latera, ventriculum, & alias corporis partes, aut alia atque alia animalia, aut plantas afficiant: quid obstat quominus credamus in purpura epidemiali, eam temporis constitutionem ab influxu coelesti fieri, in qua sanguis in centro potius, quàm in superficie tangatur, febrisque continua epidemialis, sed minùs contagiosa quàm tempestate pestilenti grassetur? Neque etiam in animum inducam meum, ob prauam victus rationem, & causas alias internas, tam prauè intus putrere sanguinem constitutione purpurali, quàm si internæ putredinis contagionem epidemiale à syderum positu, & eorum influxu petendam fateamur. Quod si putredo solum ob cacochymiam, aut aliam internam causam citra syderum cōstellationem fieri contingat, non epidemiale sed sporadicam iudicabimus. Pestem verò non cum solo sanguine analogiam

*Non est tanta  
in purpura  
putredo, quàm  
ta in peste.*

E habere

*Distinctio  
purpure &  
pestis, ex  
symptomata-  
rum multi-  
tudine.*

habere didicimus, sed plerūq; cum spiritibus, aliquando cum omnibus humoribus, sed sæpius cū bile adusta, nonnūquam verò cum corpore cordis. Has quoq; duas febres ex symptomatū multitudine distinguere licet; nam licet in purpuratis acutissimis, aut synochis (quæ quarto, quinto, & septimo die, citiùs aut paulò post finiūtur) varia symptomata superueniāt, non tamen e quæ multa vt in peste. Siquidem in purpura vnū aut alterum symptoma tantum ægrotantē excruciat, vt dolor capitis, aut ventriculi, aut renum, aut sitis intensa, aut nausea, aut deliquiū animi, aut huiusmodi. In peste verò multa simul veluti cumulo superaddita, vndique iacentem opprimunt, vt si dolor capitis inuaserit, non solus affliget, sed cum hoc vigiliæ, deliria, inappetētia, plerumque nausea, & syncope ægrum exagitant. Si dolor ventriculi primum sit symptoma, non longè ipsum subsequētur nausea, vomitus, singultus, varius positus, inappetentia, inconcoctio, sitis clamorosa, cum sudore vt plurimum frigidus. Si præterea renes doleant, inquietudo vigiliæ, ventris exsiccatio, & excrementorum cohibitio, vinarum quoque aliquando suppressio, aliquando verò frequens mictio, sed cum difficultate, crurum dolor, aut stupor, simul peste affectum fatigant. Possem de alijs singulorum partium nobilium symptomatis similem congeriem ob oculos proponere, sed ijs qui in operibus sunt versati, hoc ipsum plus quàm vellem comprobatur quotidiana experientia sat scio. Videamus si placeat, an in vtraq; febre eadem symptomata æquè grauiā & formidanda suboriantur. In purpura diarrhæa,

super-



superueniat die decretorio, hanc sanè vt suspectam non magnopere probamus; si die non decretorio emergat, multò magis culpabimus, at cùm plures optimis remedijs singulari methodo ministratis curari, & à periculo liberari experiamur, ob id non tam necessariò lethale iudicabimus, vt in peste, in qua si diarrhæa, aut dysenteria erumpat, siue die decretorio, siue alio, quomodo ægrotum curari, & valetudini pristina restitui posse putas? Cor imprimis, aut eius contenta, putredine pestilenti & venenosa occupantur, facultates itaque vitales insigniter læduntur, naturales verò integras diu subsistere credis? Non coquit ventriculus, an hepar ventriculi errorem emendabit? Infirmantur iocinoris facultates, an sanguinem inculpatum posse gigni existimas? eumque per venas distribui, & tandè in substantiam aliti, apponi & immutari? Si facultates naturales tantopere lædantur, vt alimenta remaneant sine coctione, diutius intus ea conseruari citra putredinem opinaris, præsertim in corpore peste laborante? Putridi itaque humores & venenati per diarrhæam effluēt, qui cùm amplius à natura non regantur, corpusque non alatur, & furibunda pestis omnes corporis partes depascatur, nonne futurum est tandem vt tam copiosi succi præterfluāt, atque spiritus simul cum calore naturali euanescant, vt nullis medicamentis hic fluor sisti, & in melius commutari possit? Si omnes facultates naturales sint veluti euiæ, si corpus non alatur, si quicquid ingeritur corrumpatur, si ob acrimoniam & suam prauam qualitatem succi partes sensiles vsque adeo

*Alia distinctio ex symptomatibus magnitudine, & malignitate, nec non curandi difficultate.*

mordicent, vt excretioni viam sibi ſternant, qua facultate natura, aut medicamentum cohibere poterit, iſtud tam ſordidum & venenatum excrēmētum? Pauci itaque per peſtes malignas ſuperueniente diarrhœa ſuperis reſtituuntur, etiā die decretorio. Hoc exemplum propoſui, vt de cæteris idem liceat ratio- cinari, vt de fluore vrinæ, de vomitu, de ſanguinis per ſedem larga euacuatione. Contrā autem ſi è naribus fluat die decretorio, præcedentibus die indicatorio ſignis alicuius coctionis, non eſt dubitandum quin huiusmodi hæmorrhagia non cedat ægrotantis com- moditati, ſicuti faciet ſudor multus & copioſus: reli- quis verò euacuationibus prorſus diffidimus. Acce- damus ſi placet ad contagionem. Quis vnquam credat, contagionem in vtraque febre parem eſſe? Nam ſi peſtis vnum è familia perculſerit, & reliquos eiſdem familiæ paulò poſt inuadet ( niſi bellè tem- perati, & apprime ſanam corporis conſtitutionem fuerint naſti ) nec ſolum è familia, ſed quotquot ferè accedent ad ægrum, & tandem eos qui in vicinia de- gunt inficiet, atque iugulabit, tanta eſt huius virulen- tiæ contagio. Quid eſt quod eos qui lintea, aut veſti- menta, aut quicquid iacentem operibat manu tracta- uerint, paulò poſt virus ſenſim ſeſe inſinuans, tacitè occupabit, eoſque grauiter oblædet perdetque? In purpura verò ( eſſi contagio vnum aut alterum è fa- milia prehenderit, eoſque è viuis ſuſtulerit ) reliquos verò ( eſſi ægrotarint ) ſuperſtites relinquet: neque agentes in cubiculo, aut quotquot ægrum inuiſunt, ſimul purpura deturpabūtur, tantum abeſt vt qui ha-  
bitant

*contagio in  
purpura, quā  
in peſte mi-  
nor.*

bitant in vicinia ab ægrotante labem contrahant. Quod si ægrotarint, non ab ægroto, sed ab æris iniuria, & syderum constellatione periculum experientur. Superest vt de methodo medendi aliquid etiam subiungamus. Scribit Hipp. Aph. 6. lib. 1. Extremis morbis, extrema exquisitè remedia optima sunt & aph. 10. lib. 4. Medicari in valde acutis, si materia turget, eadem die, tardare enim in ijs malum. Certum est autem pestem inter acutissimos & periculosissimos morbos numerari, vt quæ nonnunquam 24 horis, aut tertio, aut quarto die (vt plurimum) homines iugulet: nonnunquam ad septimum diem exitum differt, aliquando ad vndecimum, sed raro ad 14, rarissimè ad 20 aut 34 aut alium diem decretorium remotiorem, nisi in iunioribus & robustioribus (vt videre est tertio epidem.) quorum historiam instar miraculi nobis Hippocrates legendum reliquit, adeo vt iam veluti communi pro-  
 uerbio dicatur: Septimum euasit, à periculo liberatur. Ob id Medicus secundum morbi acutiem, annorum & contagionis diuersitatem, auxilia accuratè, & diligenter prouidentia alia atque alia debet afferre ægrotanti. Si itaque grauissima virgere pestis symptomata eadem & prima die viderit, morbo venienti, hoc est priusquam radices legerit, suaque venenositate corpus prorsus infecerit, debet auxilia salutifera offerre; nam postea tanquam irrita excogitentur. Quapropter si reliquæ indicationes consenserint, primo die, & antequam eger dormiat, sanguis venit mittendus: quod si dormierit, tanquam inutilis, & suspecta negligitur phlebotomia. Nam per somnum sanguis cum spi-

*Ratio curandi in purpura & in peste diuersa, tam quæ per missionem sanguinis, quam quæ per cathartici exhibitionem tentatur.*

ritu ad centrum, & præcipuè ad cor iam obsessum cō-  
 tagione recurrit, qui ibi recalesfactus putredinem &  
 pestilentem auram ante attractam excipit. Præterea  
 potentius & celerius, per os, nares, & poros cutis in-  
 sensiliter externus aër (qui iam venenatus est) tacitè  
 obrepit, spiritusque cordis humores, aut ipsum viscus  
 tantopere veneno corrumpit, vt posthac quantumuis  
 bezoardicis medicamentis toxicum ab eo arcere non  
 liceat. Fertur etiam communis sententia in peste qua-  
 dam laborantibus curâdis. Dormiuit, à sanguinis mis-  
 sione abstineto. Quod si alijs in ægrotis, qui non tam  
 acutè grauantur peste, ad quartum aut quintum diem  
 tutò missio sanguinis (etiam si dormierint) celebratur,  
 id propter firmissimum cordis robur, & eius probè  
 temperatum corpus, aëris corruptelæ valide resistens  
 crediderim fieri, sicuti suo loco deinceps fusiùs ostē-  
 detur. Neque enim (etiam si in eodem loco peste  
 obfesso plerique degant) æquè citò singuli ipsa lue  
 contaminabuntur, neque in omnibus pestis constitū-  
 tionibus, ægri venæ sectionem efflagitant, sed secun-  
 dum analogiam putredinis cum partibus aut humo-  
 ribus corporis, diuersam curandi methodum expe-  
 tunt. De medicamenti exhibitione id etiam dicam, ni-  
 si quis statim à principio certa quadam tempestate  
 medicamentum purgans propinauerit, antequam pe-  
 stilēs virus multum vires ægroti deiecerit: non est du-  
 bium quin naturæ robur iam planè infirmū, multo in-  
 firmius medicamento reddatur, & materia iam infe-  
 cta, commota, sua putri qualitate vasa (quæ præterla-  
 bitur) erodens, vellicans, aut quomodocumq; labefa-  
 ciens;

ciens, maiori quàm è re sit quantitate excernatur, animamque simul cum excretis expirari cogat. In purpura verò neque venæ sectione, neque medicamentis per initia plerunque indigemus, nisi in synochis, quæ grauissimis symptomatis complicantur; ac in alijs quidem & sanguinis missionem, & medicamenti purgantis exhibitionem periculosam frequentissimè expertus sum, coactusque fui duo hæc salubria remedia differre, quousque aliquot rudimentum coctionis, certaquesigna augmenti morbi mihi apparerent. Imò venæ sectio ter aut quater in plerisque repetita, siue tertio, siue 18, siue 22, aut 25, aut alio die fuit utilis, sicuti secundo libro posthac suo loco ostendetur. In peste autem quis tam frequenter venam tundere, idque die à principio morbi æquè distante, tutò auderet? Ex quibus clarissime apparet, quantum commentationes de purpura à commentarijs de peste differant. Verùm si quis obijciat eo nomine purpuram debere dici pestem, quòd omnes ferè quos adoritur perimat, quem admodum facit pestis, rectè sanè opinabitur; sed æquiucòcè purpura nuncupabitur pestis, aut potius generali quadà appellatione, non secus ac ophthalmia, aphthæ, dysenteria, tenesmi, carbunculi, anthraces, & huiusmodi, quæ omnia Hippocrati & Galeno pestes dicuntur. At cum multo plures purpura febrientes certis medicamentis in pristinam valetudinem liceat restituere quàm peste, neque contagio purpuræ usque adeò furiosa & lethalis sit, neque populù tam grauitè indusiincteque afficiat, ob id etiam longè diuersam causam, symptomataque habere leuiora, aliamque methodum

*purpura non nisi ὁμοῦ νόσος, aut generalis quadam nominis acceptione, pestis appellari potest.*

*Purpura fe-  
bris pestilens  
dici potest,*

methodum curandi desiderare asseruimus; nec non de-  
scriptionem peculiarem, & longè à pestis discussione  
differentem enarrationem poscere. Neque dubitavi-  
mus purpuram aliquot in locis febrem pestilentem no-  
minare; tum quod lethalis sit, tum quod generali ap-  
pellatione pestis dici possit. At pestem siue pestilen-  
tiam longè nihilominus à purpura differre, superius  
satis meo quidem iudicio ostendimus; atque hoc to-  
to opère clariùs multis argumentis, & historijs tan-  
dem conuincetur.

*Purpuram epidimiamalem & pestilentem esse concludit.*

#### CAPVT 5.

QVONIAM superius inter populariter grassantes  
morbos purpuram adnumerauimus, operæpretium  
me facturum iudicavi, si an ipsa epidemialis esset, nec  
non contagiosa, paucis exponerem. In quibus dilige-  
ter inquirendis, quædam à nobis veniunt in primis ex-  
plicanda vocabula, de quibus inter nostrates Medicos  
frequenter contenditur. Cuius generis sunt *ἐπιδήμιος, ἐν-*

*Πάνδημος, δημόσιος πορεία, ἐπιδήμιος, & λοιμός.* Ex quibus *ἐπιδήμιος* est  
siue *πάγ- λοιμός* mor-  
bus quid.

*Ἐπιδήμιος*  
siue popula-  
ris morbus.

tanquam vniuersale quoddam ad *ἐπιδήμιος, & ἐνδημός,*  
significat enim omnes morbos communes, qui po-  
pulatim ubiq; in omni tēpore indifferētes grassantur,  
nullique nec tēpore, nec sexui, nec corporis habitui,  
nec vitę conditioni parcunt: quos etiam *πάγλοιός,* hoc  
est omnibus communes vocat Paulus. *Ἐπιδήμιος* verò  
morbus quidem communis est; qui in certa quadam  
regione, secundum aliquam temporis constitutionem  
popula-

populariter grassatur. Et hîc duplex est; nam aliquândo *Epidemius morbus duplex quid.* tantopere sæuit, vt quos præhenderit, omnes ferè perimat; qui λοιμός, hoc est pestis, & pestilentia nūcupatur. Aliquândo verò mitior humaniorq; in populū grassari cernitur. & hic propriè ἐπιδήμιος vocatur. *Επιδήμιος Επιδήμιος pecularis & vernaculus morbus quid.* verò, communis est etiam morbus; qui perpetuo vnicuiq; regioni peculiaris & vernaculus dicitur, illiusq; loci populū quotannis statuto tempore insequitur. *Σπώρας, Σπώρας verò non ampliùs cōmunis est, sed sparsus & diffeminatus morbus, neque populariter grassatur in certo loco, sed dispersus, hic vno genere morbi, alibi alio frequēter populū molestat, qui vt plurimū à victu insalubri suboritur. Quæ omnia desumpsimus è Gal. commentarijs in Hippocratē lib. i. acut. dum scribit.*

- „ Διηλοῖ δὲ διὰ τὸν λόγον τῶν, ἃ μὲν ἰνὰ πολλὰ γίνεσθαι νοσήματα  
 „ καθενα χρόνον, ὥστε ὅταν μὲν ὀλέσεια γένηται, λοιμὸν ὀνομαζέουσιν,  
 „ ὅταν δὲ ὀπίσκειται. ἑτέροις ἰνὶ προσηγορίᾳ δηλοῦσιν, ἐπιδήμια κα-  
 „ λῶντες, ὥστε εἶναι τοῖς ἐπιδήμιον νόσημα, τὸ κατὰ χρόνον ἰνὰ πλεονά-  
 „ ζον ἐν ἰνὶ χωρίῳ, τὸν δὲ λοιμὸν ἐπιδήμιαν ὀλέθριον. ἐπὶ δὲ καὶ ἄλλο  
 „ γένος νοσημάτων κοινὸν πολλοῖς, ὥστε ἐπὶ τὸ κατὰ χώραν ἐπιγινό-  
 „ μενον, ἃ ἐνδήμια καλούμενα, τοῖς αἰσθητοῖς ἀνίστασθαι, πᾶσι τοῖς αἰσθητοῖς  
 „ νόσοι, διαφερόντως ἐν γλῶσσαις νοσησάσθαι κατὰ τὸν κοινὸν τρόπον  
 „ συνίσταμεναι. hoc est: Indicat autem in hac oratione, mul-  
 „ tos sanè quosdam morbos vno tēpore fieri, quos cūm  
 „ perniciosi fuerint, pestē nominant, cūm mitiores alia  
 „ quadam appellatione significant, populares aut vul-  
 „ gares nuncupantes: vt popularis quidem morbus sit,  
 „ qui certo tēpore in regione quadā dominatur, pesti-  
 „ lentia verò morbus perniciosus popularis. Iam ve-  
 „ rò aliud quoque morborum genus est, multis com-  
 „ mune, quod ex loci natura superuenit, vernaculum ap-  
 „ pellatur. His autem omnibus opponuntur sporadici  
 F siue

siue dispersi morbi, diuersa ratione ægrotos infestantes, non communi modo cōstituti. Item in præfatione commētarij primi in lib. 1. Epid. Hip. sic Gal. scriptum reliquit: Non hoc quidem libro Hippocrates Cōs agere instituit, de proprijs cuiusque regionis morbis, sicut sanè alias nonnunquam: quòd ferè sermo ipsius omnis sit de morbis qui passim grassantes nominantur, qui à regionalibus sic differunt; quòd illi quidem per aliquod tempus aliquam regionem peruadunt, hi verò incolas, ac si cognati essent, nullo non tempore comitentur & Endemi dicuntur. Quò factum est vt in libro de Aquis, aëre & locis, regionales ægritudines docuerit, quæ per singulas habitationes fiunt: Hoc autem loco ægritudines quæ per aliquod tempus passim vel ciuitates, vel nationes adorianatur. Et consuevit quidem ambo hæc ægritudinum genera & cōmunia, & passim grassantia nuncupare, cæteras verò omnes *σποράδια*, id est dispersas, scilicet quæ non omnino multos, sed seorsum vnumquenque præhendunt. Nā sæpius Græci *σπείρειν* pro dispergere, & ab inuicem separare vsurparunt. Plura ad hanc ferè sententiam tum ab Hipp. tū à Gal. scripta sunt in libro de Natura humana, & de locis aëre & aquis: sed lectori abundè satisfactum esse putabo, si solùm ea quæ in primi Epidemiorum præfatione à Galeno paulò post describuntur, subiungam; vt quæ multum nostram de ijs rebus sententiam comprobēt. Sic enim scribit, Nec te latuerit dictum hoc, tum in præscriptis Hippocratis orationibus, tum in alijs quibusdam Hipp. libris, morbos eos qui perpetuò locum aliquem occupant, quos &



ἐνδὲμους vocât, cenferi inter eos qui multis communes  
 exiftunt, quomodo & pestem ipsam. Nempè & pestis  
 inter cômunes annumeratur morbos, vt & ipse de ea  
 re in lib. de Victus ratione in morb. acutis. antea osten-  
 ,, dit ijs verbis. Cùm enim nullus communis pestiferi  
 ,, morbi modus passim grassatus fuerit, sed morbi disse-  
 ,, rentes diuersique generis & similes fuerint, plures ab  
 ,, ijs quàm ab alijs omnibus intereunt. Pater itaq; mor-  
 ,, bos qui & malignissimi sunt, & pestilentes vocantur  
 ,, ex morborum epidemiorum genere esse: epidemios  
 ,, verò ex genere tum plebeiôrû, quos πᾶσι νόσους vocant,  
 ,, tum omnibus communium (πᾶσι νόσους appellant) qui  
 ,, morbis differētibus, & non eiusdem generis è regio-  
 ,, ne opponuntur, qui σπορᾶδες dicuntur. Ex quibus om-  
 nibus manifestè comprobatur, πᾶσι νόσους & πᾶσι νόσους  
 quasi genus esse ad ἐνδὲμους & ἐνδὲμους: quoniam hi duo  
 morbi communes sunt, & populariter quidē grassan-  
 tes, at epidemij quodam tempore, & certo loco. En-  
 demij verò in omni tēpore, & ferè quotannis, pro an-  
 ni tēporum mutatione in suis regionibus & locis. E-  
 pidemiorum item nonnulli sunt mites, raroque agro-  
 tos perdunt, vt variola & morbilli: alij verò crudeles  
 & ferini, vnumquemque ferè quem adoriūtur miserè  
 iugulâtes, qui pestilentes & pestes lethales dicuntur.  
 Σπορᾶδες autem neque communes sunt, neque popu-  
 lariter grassantur, sed multi diuersi generis sparsim &  
 particulariter per populum disseminantur. Quamob-  
 rem non ad σπορᾶδας purpuram referemus, vt quæ  
 non sparsim & cum alijs morborum speciebus com-  
 mixta per vrbes & suburbia spargatur, sed quæ vul-

gariter sola & passim, in vna & eadem ciuitate, tum iuuenes, tum senes, & cuiuscumque ætatis, sexus, conditionis vitæ, & temperamenti essent, præhendat.

Non etiam ad endennios, vt quæ non sit alicuius loci aut patriæ vernacula, neque quotannis populum infestet, sed quæ latè lōgeque terrarum tractus & prouincias certo quodam tēpore occupet. Quare inter epidemios morbos venit reponenda, qui cūm duplices fuerint superiūs descripti, mites nempe, & perdentes, videndum erit deinceps quorum naturam sapuerit hoc anno ipsa purpura. Nam Fracastorius ingenij & doctrinæ non contemnendæ vir, libro 2. de Morb. contagiosis cap. 6, anno 1505. & 1528. in Italia obseruasse se ait purpuram multis exitiosam fuisse, quibusdā verò in locis non ita: quare mediæ cuiusdam naturæ inter epidemiales morbos perimētes, & securos, eam esse iudicauit. Nos verò cūm passim ferè omnes quos inficiebat, nunc citiūs, aliàs tardiūs perire intellexerimus (nisi diligenti studio, arteque summa prospiceretur) id ipsumque postea per tres menses integros aut quatuor fieri, non solum apud Iuliodunenses, aut apud Thoarcenses, sed etiam apud Pictones & Turones viderimus, eam esse verè epidemialem & pestilentem iudicauimus. Quæ non vsque adeò contagiosa apparuit (nisi fortè in eos qui propiūs ægros frequentabant) sicuti ea pestis quæ annis superioribus apud Thoarcenses sæuijt. Nam ea si semel vnum aut alterum è qualibet familia inuasisset, certum erat malum in reliquos familiæ conuolaturum, eosque miserè extinctūrum, præter eos qui à peste iacentibus cōfestim

subdu-

*Purpura in  
morbis epide-  
mijs nume-  
randa.*

*Purpura epi-  
demialis &  
pestilens.*

subducebātur, sibi quē certis antidotis ab hac lue precauēbāt. Hæc verò non ita furiosè in totam familiam, nec ita indistinctè ferebatur, sed solū in eos qui prius aut cacochymia, aut plethora, aut aliqua insigni obstructione, aut quarundam internarum partium oblæfione & debilitate laborabant; in alios verò minimè: adeo vt vno aut altero è viuīs sublato, reliqui totius familię incolumes seruarentur; neque propterea metu aut pauore perculsi, domum deferere cogentur.

*Quid purpura, quid pestis, an bubo sit pestis.*

C. A P V T 6.

AC NE diutiùs quid sit Epidemialis ille morbus (quem purpurā vocari diximus) dubitemus, placet ipsius vt symptoma est definitionē adscribere, vt scilicet faciliùs quē postea intelligātur, quæ de ipsa copiosissimè discutientur. Purpura igitur, est cutis citra tumorem defœdatio, pulicum puncturas referēs, à sanguinis febricitantium intus per auram putrilaginosam vitati ebullitione & agitatione, die decretorio vt plurimū, naturæ opera emergens. Vbi licet vnicuique videre, vocabulum purpuræ non esse cuiusdam morbi (si propriè loqui velimus) nomen, sed tantum symptomatis, affectum corporis per colorem purpureum iudicantis. Quod cum venenosæ intus latentis materiæ sit indicium, ab eo tanquam ab insigni aliquo pathemate febrem vulgares nuncuparunt. Non secus atque fecit Hipp. 6. Epid. vbi aliquot febres ficcas, aliquot humidas, alias rubicundas, alias

*Purpuræ symptomaticæ definitio.*

*Purpuræ de  
finitio essen-  
tialis.*

pallidas vocauit : nempè ab accidente propinquo ipsius materiæ febrem excitantis. Superest itaque vt aliam definitionem, quæ naturam & essentiam morbi planè definiet, subiungamus. Purpura febris est continua, epidemialis, & vtrunque contagiosa, in qua die decretorio vt plurimum, à sanguinis vitiiati per auram malignam atq; venenatam intus ebullitione, maculæ aliquot pulicum morsus referentes ad cutim adnascuntur. Vbi febris continua epidemialis loco generis proximi reponitur, vt quæ ad pestem & purpuram sese extendat : etiam si Nicolaus Florétinus cum Hipp. & Gal pestem quibusdam citra febrem contigisse scripserit : nam perpetuò vera, & speciali vocabulo dicta pestis, cum febre coniungitur, hominesq; celerrimè rapit, nūquam verò citra febrē. Non enim mihi facile persuadebo, venenosam illam contagionem alicuius hominis cor, aut ipsius contenta inficere posse, quæ simul calorem febrilem non excitauerit : licet concedamus, in pulsibus, vrinis, & calore partium exteriorum, nullum aut saltem exiguum sensile febris interioris argumentū apparere, vt suo loco ex 3. lib. Gal. de præfagitione ex pulsibus monstrabimus. Vnde pestem non per tumorem præter naturam, non per abscessum aut apostema, non per bubonem, aut similem tumorem definirem, sed per febrem epidemiale : nam superius è Gal. comment. in lib. I. acut. epidemios morbos, pestem, & epidemium simpliciter dictum morbum cōprehendere ostendimus. Neque enim puto aliud esse pestem, quàm febrem epidemiale, eamque contagiosam in certa regione, &

certa

*Pestis nun-  
quam sine fe-  
bre.*

certa temporis constitutione solam sæuientem, omnesque quos præhendit ferè semper perimentem: in qua aura putris & venenosa, cor ipsum, aut eius contenta, aut impetum facientia præcipuè inficit. Non enim vulgarium more bubonem in axillis, inguinibus, aut alia parte corporis, in principio febrium, vel post principia apparentem, pestem nuncupabo: non anthracem, non aliud exanthema, vt pustulam crassam, liuidam, aut nigram alicubi enatam: quamuis generali quodam modo apud Hipp. & Gal. huiusmodi affectus pestes appellentur, vt ostendetur postea, sed febrem ipsam contagiosam, indistinctè solam vrbes, suburbia, & prouincias populariter vastantem, omnesque ferè quos inuaserit crudeliter iugulantem. Quod si bubo, aut aliud simile peste febricitanti superuenerit, aut simul cum febre emicuerit, hoc ipsum symptoma pestis, non autem pestem iudicabo: vt-pote quòd humorem in pestifero ægotante incensum & contactum, partemque aliquam nobilem obfessam subindicet.

*Bubo non est  
pestis, sed  
eius sympto-  
ma.*

*Cap. sequens.*

*Bubo non est pestis, quid pestis generalius dicta, quid  
pestis specialius, & quoruplex.*

## CAPVT 7.

HANC autem rem puto vnumquemque faciliùs intellecturum, si imprimis aërem putridum inspiratum ad cor rapi præsupposuerit, ipsumque corpus cordis, aut humores & spiritus in eo contētos affici conceperit, sicuti legere est. 3. de Præfagitione ex pulsibus

bus apud Gal. cùm ait: Quod in sermone præteriui-  
 mus, vbi aër quem spirando attrahimus, infectus pu-  
 tredine sit, ac putredo ad corpus cordis peruenerit.  
 Et paulò post: Nam quibus calor hic putridus ad hu-  
 mores quos continent cordis sinus vniuersus deflu-  
 xit, non autẽ ad corpus ipsum visceris. Ex quibus in-  
 cidimus in eam sententiam, vt credamus, auram pu-  
 tridam, siue per os, nares, aures inspiratam, siue per  
 poros cutis attractam, nunc citiùs, aliàs tardiùs ad cor  
 peruenire, ipsumq; aut eius contenta inficere, indeq;  
 vitium serpendo viciniore humores, & putredini  
 paratiores coinquinare: quoad latè virus diffusum  
 fuerit, atque delatum ad partes debiliores: ac præser-  
 tim pro motu & agitatione humoris putrentis, nec-  
 non pro eius qualitate, nunc ad inguen, aliàs ad axil-  
 las, mox ad aures & ad collũ, aliàs, ad femur, & alias  
 corporis partes aliquot eminentias siue exanthema-  
 ta, simul cum febre, aut febre iam excitata ad cutim  
 propulsarit. Neque me mouet Gal. autoritas, qui  
 diariam à bubone excitari per calorem ad spiritus  
 cordis sensim à materia in bubone putrente con-  
 tenta eleuatum & expãsum fieri scribit: non amplius  
 certè quàm cùm ab æstu solis, à vehementi exercitio,  
 à balneo, à rerum calidarum inũctione & assumptio-  
 ne, eandem diariam procreari asserit: nam id pro cõ-  
 perto, & plusquàm liceat approbato habetur. In peste  
 verò, quis sanè mentis à bubone pestilenti postea fe-  
 brem pestilẽtem succendi assentiat? saltem si quem-  
 admodum diximus) intelligat, venenatam illam au-  
 ram atq; putridam siue per os, & nares, siue per mea-  
 tus

*Bubo diariã  
 excitat.*

tus cæcos cutis in arterias perpetuò illic motitantes, ad cor sensim insinuari? Vt quod tanquam caloris interni fomes perpetuus, atque omnium humorum corporis rector, imò omnium facultatum & spirituum dux atque imperator, omnia ad sese aduocet: quæ si ipsius naturæ iucunda & familiaria fuerint, conficiat, & in sui substantiam meliora ex ijs commutet, si verò tristia & iniucunda, ab illis abstineat, & ea (si licet per vires) extra vasa per loca cōferentia deijciat, atque ad ignobiliores partes & imbeciliores quātum potest expellat? Vnde si quispiam per anteaactam vitæ rationem prauam, multos & noxios collegerit alicubi humores: si alicui per præcedentem intemperiem calidam adassatus fuerit sanguis, aut bilis flaua, aut solum plus iusto sanguis citra adassationem incaluerit, vel bilis vtraque: si præterea per intemperiem humidam, vitamque otiosam, & alimentorum ingluuiem, plurima fuerint congesta humida recrementa, nonne verisimile est, accedente pestilente aura ad cor, illicò spiritus inquinari, mox sanguinem, reliquosque humores in eo contentos, nonnunquam ipsum viscus promptè vitium concipere? Quod dum sese ab hac lue rueri & defendere conatur (neque enim eius natura desinit pugnare aduersus putredinē, quoad vicerit, aut ea victa tandem animans expiret) num credibile est ipsum viscus, ad viciniōres partes & imbeciliores venenum simul cum quibusdam humoribus putredini paratioribus & iam vitiatibus ablegare? Qui si à sanguine pendeant, bubones phlegmonosos, variolas, & huiusmodi exanthemata procreāt; si à bi-

*Explicatio  
Gallici.*

le, ignes sacros erysipelata, morbillos: si à bile adusta, aut sanguine crasso adusto, & anthraces pustulas nigras, & huiusmodi alia producūt: si à pituita, bubones œdematodes, papulas, variolas albas, & huiusmodi. Neq; locus Gal. ita venit intelligēdus, cūm dicit è bubone febrem excitari, vt de pestilēti febre videatur dixisse, sed solūm de febre diaria, & de ea quæ aliquādo citra pestem in putrem degenerat. Neque etiam Hip. id sensit. 4. Aph. 55. cūm ait, Ex inguinum tumoribus, febres omnes malæ præter diarias. Nam ibi Galenus, & 1. de Diff. febr. capite 7. docet, bubones ex quibus diariæ procreantur, aliquando à causa externa excitari, vt ab ictu: nonnunquam verò à quodam vlcere in parte aliqua vicina, iuxta magnas præsertim venas vel arterias accepto; & materiam in ipsis tumoribus conclusam breui tempore putrere, & calere immodice: calorem verò cōtinuas partes calefaciētem, eādem ipsum vitæ principium etiam calefacere, putridam verò fuliginē in bubonis loco circūscriptam ibi remanere, neque ad cor conscendere, neque item febrem pestilētem inducere, vt quæ vaporem putridum ad cor irrepisse præsupponat, qui in bubonibus conclusus detineatur. Alios verò bubones febres putridas concitantes, ex viscerum phlegmonibus, quæ superflua à se in aduenas (vt qui sint laxi & imbecilles) propellūt, vel humorum malignitate, vel plenitudine conflari & extuberare, affectuumque difficillimam esse curationem nunciare scribit. Satius est ipsum loquentem audire. Attamen nonnullæ sunt ex adenum tumoribus febres ex genere diariarum, quemadmodū

*Bubo putridam etiam febrem excitare potest.*



,, & aliæ quædam non faciliè tractabiles, morbos nun-  
 ,, ciantes, phlegmones, aut vlceris, aut abscessus, aut  
 ,, alterius cuiusdam talis in viscere progenies. In hanc  
 sententiã scripserat prius Hipp. 6. Epid. com. 2. aph. 2.  
 ,, Abscessus, veluti bubones, adenũve tumores, si-  
 ,, gnificãt partes à quibus progerminant & erumpunt.  
 Ex quibus liquidò apparet, priusquàm bubones ade-  
 nũve tumores, aut aliquot abscessus alicubi in cute  
 emergant, viscus aliquod vel erysipelate, vel phleg-  
 mone, vel alio affectu læsum esse oportere, huiusque  
 esse indicia & symptomata, non autem esse primarios  
 morbos. Quomodo verò id fiat, audi Gal. 13. Meth.  
 hoc ipsum paucis verbis ad hunc modum familiariter  
 ,, explicantem. Tibi verò (inquit) arbitror non excidit,  
 ,, id quod à nobis sæpè mōstratum est, quod superuaca-  
 ,, nea ob redundantiã, vel extraneã qualitatem à va-  
 ,, lentioribus partibus expulsa, in imbecilliores procū-  
 ,, bunt: Atq; hinc accidit, vt glandulæ faciliè fluxionem  
 ,, recipiant, & maximè quæ rariores natura sunt. Quip-  
 ,, pe valentiùs est arteriarum, & venarũ, & neruorum,  
 ,, & musculorũ robur, imbeciliùs autem & forte nullũ  
 ,, omnino corporum quæ gládulosa sunt. Sic igitur pro-  
 ,, pter vlcus quod in manus aut pedis digito fit, glandu-  
 ,, læ in inguinibus & alis intumescunt & inflammãtur,  
 ,, quum defluentem ad vltimos artus sanguinem prio-  
 ,, res exceperint. Quinetiam in collo, & secus aures,  
 ,, glandulæ sæpenumero ijs quibus in capite, collo, aut  
 ,, aliqua vicina parte vlcus est natum, intumescunt. No-  
 ,, minant verò glandulas quæ sic intumuerunt, bubo-  
 ,, nes. Quare desinant tãdem Arabes, & eorum sectato-

Abscessus, si-  
 gnificent par-  
 tes à quibus  
 erumpunt.

Glandulæ ob  
 imbecillitatẽ  
 fluxionibus  
 recipiendus  
 obnoxia.

glandulæ tu-  
 mentes bu-  
 bones dicun-  
 tur.

res, bubonem aut parotidas, vel similē tumorem (nisi communi vocabulo) pestem appellare: cū febris pestilentis, & materię in quodam viscere putrescentis potius sint signa, quā ipsius febris causā, & origo. Desinant etiam toties repetere, in multis pestem quā citō ægrum perimit citra febrē obseruasse, si animaduertent per constitutionem pestilentem, in qua aër quodammodo sit corruptus, ante omnia ipsum cor aut eius contenta affici, indeque febrem excitari, & eam continuam, & deleteriam, ob venenositatem, & non ob tumorem præter naturam. At vereor ne quispiam mihi Hipp. cum Gal. obijciat 3. Epid. comm. 3. vbi diuersa morborum pestilentium genera nunc sine febre, alias cum febre vulgariter in populum sæuisse

*Morbi pestilentes cum febre, & sine febre,*

scribit: cuius verba sunt huiusmodi, Ante ver vna cum factis frigoribus erysipelata multa, his quidem cum causa, alijs verò sine causa, maligna multos interemerunt. Multis fauces dolebant, vocēsque malè affectæ, causi phrenetici, ora aphthosa, in pudendis phymata, ophthalmiæ, carbūculi. Paulò post: Morbi quidem ij qui populariter vulgabātur, ex singulis subscriptis for- mis laborabant multi, & moriebātur. Super ijs autem Gal. ita scripsit: Inter Epidemios morbos vnus est pestis, vt & in lib. de vict. rat. in morb. acut. dicebatur. Cū enim non pestilens morbi modus qui communis populariter vulgatus fuerit, sed diuersi generis morbi fuerint. Non enim morbi alicuius nomen est epidemum, vel pestilens, sed qui multis in vno loco fiat, hic epidemus appellatur; si verò morbo huic contingat vt multos tollat pestis est. Ex eo itaque quod

dixit

*ὁ ἐπιδημιος, non est alicuius morbi nomen.*

» dixit (moriebantur multi) pestilentes populariter va-  
 » gantes morbos fuisse ostendit. Rursum Hipp. post ali-  
 » quos versus subiunxit : Multis autem, in febribus, &  
 » ante febrem, & à febre contigerunt. Vbi Gal. Non  
 » ob vlcus, aut propter externam causam manifestam  
 » vt consueuimus dicere, sua sponte prouenit erysipe-  
 » latum generatio, alios quidem vna cum febre inua-  
 » dens, alios subsequutis febribus, aut prægressis ipsis.

Vbi argutulus quispiam duo præsertim annotabit: im- *Obiectio 1.*

primis quod omnes morbi epidemiales multos per-  
 dentes, pestes dicuntur: siue aphthæ, siue anthraces,  
 siue phymata, siue erysipelata, siue herpes, & eius-  
 modi fuerint, non solum bubones, aut febres illæ pe-  
 stilentes, quas pestes vocauimus. Secundò, quòd eius- *Obiectio 2.*

modi pestes, quæ erysipelata, & huius generis alia  
 vocat Hipp. cum febribus aliquando adnascuntur, ali-  
 quando verò sine febre erumpunt. Quare cum fiant  
 sine causa, vel cum causa externa, & plurimos interfici-  
 ant, pestes sanè dicentur, neque vt symptomata ad  
 febrem subsequuntur, neque cum ea perpetuò con-  
 iunguntur, sed pestes per se vocabuntur. Adde si pla- *Obiectio 3.*

cet (dicet ille) non esse necesse putrilaginosum vapo-  
 rem & pestilentialem cor aut ipsius contenta tange-  
 re, ad pestem generandam: sed satis esse, si humores in  
 aliqua parte nobili, ad inficiendum parati fuerint col-  
 lecti, qui pro ratione cōstitutionis cœli, & secundum  
 analogiam tempestatis, cum partibus corporis & hu-  
 morū intemperie, nunc erysipelata, aut bubones, aut  
 anthraces, nunc phymata, vel aphthas, & huiusmodi  
 tam praua accidētia procreēt, quæ miserè citra febrē

sic affectos perimant. Cui profectò aduersus tot authoritates, & tam vrgentia argumenta, quid respondeamus plane nō habemus, vt quæ statim prima fronte contra sententiam nostram pugnare, & eam prorsus euertere videantur. Imò omnes ferè Medici, tam Arabes quàm Latini, ex ijs locis suam desumpsisse opinionem de peste creduntur. Aduersus quorum sententias, nostris his temporibus velle obsistere, temerarij potiùs quàm sani cōsiliij esse, quibusdam fortasse videbitur, ac potiùs de nominibus, quàm de re medica disputari. At cùm veritas tēporis esse filia dicatur, atque cuilibet adhuc philosophandi libera fuerit concessa venia, tentabimus aliqua via ab ijs tricijs nos quodammodo expedire, nostramque prius assignatam de peste opinionem confirmare. Imprimis itaque Hipp. & Gal. mentem, de verbo Pestilenti, expedit hīc paucis explicare, ne diutiùs in amphibolo detineamur: nam pestis, vt superius ex Hipp. dictum est, non est alicuius morbi nomen, quoties ad erysipelata, ad phymata, & cætera huiusmodi plurimos perdentia extenditur; sed nomen est commune ad omnem affectum qui populariter grassatur, multosq; perdit, siue cum febre, siue sine febre, siue ab aëris corruptela, siue à sola intemperie procedat, etiamsi solus non vulgetur, sed varij simul eadem tempestate varios homines occupent: cuius definitio ex Hipp. & Gal. ad hunc modum assignari potest. Pestis est morbus epidemialis cōtagiosus, in certa quadam regione, certo quodam tempore populariter grassans, & vt plurimùm perimens. Quod si specialius hoc pestis

*Obiectionum  
solutio.*

*Pestis nomen  
commune.*

*Pestis generaliter  
accepta definitio.*

ftis vocabulum accipiamus, attendamusque ad popularem contagionem, quæ vnica morbi specie ( licet alij varij affectus cum illa implicentur ) indifferenter quemlibet propter aëris vitiati ( siue in substantia, siue ob mixtionem vaporum putrium ) inspirationem, in aliqua regione, certo quodam tempore celerrimè rapit, non dubito quin fatearis cum Gal. 3. de Præfagit. ex puls. Pestem nihil aliud significare, quàm febrem continuam contagiosam & epidemiam, solam in certa regione, & certo tempore plurimos perdentem. Quam duplicem facit, vnâ hæticam, aut saltem naturam hæticarum sapientem, vt cuius putredo ipsum cordis viscus occupauerit, quæ longè periculosissima est: alteram verò putridam, & priore aliquâto securiorem, vt cuius putrilago cordis contenta solum afficiat. Et de ijs lib. 1. de Diff. febr. cap. 7. Gal. abudè scribit, narratque eam pestem quæ ex Aethiopia per aëra deferabatur Athenas, huius fuisse generis. Quod si ab intemperie sola aëris succi alicubi in corpore ad putredinem alioqui parati, corrumpantur, quamuis sordida & conclusa putredine varijs in locis putrescant, variosque homines per eandem tempestatem iugulent: tamen cum non vna morbi imago & species, omnes eodem tempore homines præhendant, sed hos abscessus aut lienteria, aut dysenteria: alios ischuria, & dysuria, aut tenesmus: alios verò phrenitides, ophthalmiæ, aphthæ, synanchæ, foetida & turpi putredine interficiant: non propterea dicemus, proprio & speciali quodam vocabulo pestem & pestilentiam, qualem in his regionibus sæpissimè

*Pestis speciatim acceptæ definitio.*

*Pestis duplex hætica & putrida.*

grassari

Hippocrates  
bubones inter  
pestilentes  
morbos non  
numeravit.

Obiectio.

grassari experimur, sed potius generali & largius sumpto vocabulo. Neque præterea Hipp. inter pestilentiales morbos bubones enumeravit, sed solum erysipelata, phymata, ora aphthosa, lienteriam, tenesmum, & similia: ut qui multis in locis (ut superius monstratum est) dixerit, ipsos bubones sobolem esse, aut solum indicare aliquam ex interioribus partem esse oblæsam. At alius obstreperet, Io. Baptistam Montanum virum doctissimum, & in Hipp. & Gal. doctrina consummatissimum obijciens, qui in suis lectionibus super lib. 1. ad Glauconem memorat pestilentiam siue pestem dici, quoties morbus vulgatur plurimos perimens, siue cum febre, siue sine febre. Si autem febris pestilens vagatur, non absolutè eam dici debere pestem, aut pestilentiam, sed tantum cum hac adiectione, febrem pestilentem. Quam opinionem videtur desumpsisse è Gal. 3. Comment. 3. Epid. iuxta versionem Hermannii Crusarii, qui Græca hæc, καὶ ὁ κατ' ἡμᾶς γινόμενος οὗτος ὁ μακρότατος λοιμός, ἐκ πᾶν διὰ τῆς κοιλίας κενούμενων, σχεδὸν ἅπαντας ἀνεῖλεν. ἦν δὲ σύνληξις, τὰ κενούμενα. καὶ τὸ τ' ἔοικεν ἀχώριστον εἶναι σύμπτωμα τῷ χαλμμένῳ λοιμῷ ἰδίως πυρετῷ, καταλαμβάνοντι τὸς ἀνθρώπους, καὶ χάρις λοιμῷ, ad hunc modum transtulit. Et pestis quoq; illa lōgissima, quæ nostra ætate vulgata est, per excrementa alui omnes ferè peremit. Quæ euacuabatur erāt colliquefacta, quod quidē videtur esse symptoma in perpetuū febris, quam pestilentem propriè vel particulatim vocitāt, cum mortales vel citra febrē pestis corripit. At (pace Mōtani dixerim) multū aberrat à scopo, ut qui postea cogatur fateri, pestilentem eam esse febrem, quæ à cacochymia sola prouenit

Solutio &  
Montani re-  
prehensio.

nit, etiamſi non ſit epidemialis, ſed ſolùm ſporadica, dum modo multos perdat: parum eam diſtinguens à febre continua, putri, & maligna, quæ ſæuis accidentibus adeò ægros diuexat, vt ferè omnes iugulet. Cuius opinio, certè ad vulgarem & imperitorum communem denominationem inclinare magis videtur, qui quamlibet febrem cōtinuam, lethalem peſtilentem vocant, quàm ad Hipp. aut Gal. authoritatem, ſi febrem peſtilētem propriè dictam intelligant. Nam Hipp. 3. Epid. & Gal. cap. 7. lib. 1. de Diff. febr. & 3. de Præſag. ex pulſibus febrem peſtilētem, veram peſtem nuncupant: & eius cauſas, & ſigna, quantum licet, tum ab aëre infecto, tum ab inſpiratione, ab oris foetore, à pulſus tenore ſanorum ſimili, à calore veluti temperato, & ab vrina parum aut multum à ſalubri ſtatu immutata, diligentiffimè inquirunt; hancque peſtem à Thucydide ſcriptis proditam fuiſſe autumant. Neque *Conſerui interpretatio vitioſa.* proprerea Gal. ſibi pugnātia ſcripſit 3. Epid. ſed fortè interpretis error manifeſtus deprehenditur, ex eiſdem loci à Lodoico Vaſſæo interpretatione ad hunc modum. Atq; hoc videtur inſeparabile eſſe ſymptoma febris peſtilentis propriè appellatæ, præhendentis & ipſos mortales, citra peſtem. Vbi Gal. videtur diſtinguere febrem peſtilentem propriè dictam, quæ verè peſtis eſt, à febre peſtilenti improprie dicta: quæ quamuis lethalis ſit, tamen citra peſtem frequenter mortales præhēdit, & ſporadica dicitur. At dicet alius, *Obiectio.* Heus tu, quid ad vulgi opinionem reſpōdes? qui duabus aut tribus peſtibus aliquem percuſſum iudicat, cui in vtroque inguine & in altera axillarum, eodem

tempore tres bubones pestiferi sunt adnati, quos si per medicamenta ad suppurationem & saniem liceat euocare, securum ægrum futurum pollicetur: contrà si non suppurentur, ægrum periclitaturum prænunciat. Nos certè quid imperita multitudo admiretur, aut quid de vnaquaque re indistinctè pronunciet, non magnopere sumus solliciti: sed rei veritatem propiùs scrutati, respondemus vt superius, bubones non esse pestes, sed signa exteriora, & germina humorum putridorum; partium internarum affectum coindicantia, rationi profectò consentaneum est, vt in ijs corporibus, quæ vitiatis humoribus, & putredini facilè obnoxijis sunt referta, si peste præhendantur, non solum ad cor vitium ferri, sed longè serpere ad iecur, cerebrum, lienem, renes, vterum, & vesicam. In quibus si priùs succi copia parata putredini fuerit congesta, non est dubium, quin tandem illæ partes labem & vitium trahant, atque à sese deinceps suo robore pugnantes, ad sua emunctoria, tanquam ad partes imbecilliores, sobolem materiæ trudent; quæ secundum humorum diuersam naturam, diuersos tumores & affectus producat: qui si diligenter arte medica curentur, & ad suppurationem ducantur, salubriùs cum ægrotis actum iri quis dubitat? Nam natura loci, aliqua ex parte hac mole pestilentis materiæ subleuata, qua data porta, reliquum quod est noxium, collectis paulatim viribus, ad expellendum insurgit. Quod si illic veluti stagnando pestilenter putreret, febrem intendi, & symptomata cum virium exolutione succrescere, grauissimaque fieri, quis ignorat? Nam quid est

*solutio.*

*Quomodo generentur abscessus.*

tam



tam naturale, quàm vt vnumquodque quod sibi molestum est à se reijciat, nisi id viribus, aut temporis diuturnitate, aut multitudine resistat expellenti?

Quod etiam confirmauit Galens super Hippocratem tertio Epidem. textu vbi Hippocrates scribit.

„ Habebant hæc illud, vt quæ per suppurationem ab-  
 „ scessum molita essent, aut si commodè turbata es-  
 „ set alius, aut vrinarum bonarum extitisset excre-  
 „ tio, hinc propulsarentur. Quibus nihil horum acci-  
 „ derat, obscureque euanescebat, vt lethalia essent.  
 „ Vbi Gal. Paulò ante etiam causam reddidimus, cur  
 „ superstites essent magis, quibus per putridam partem  
 „ malus humor vna cum illa de corpore decideret.

Quod autem obijciebatur, nõ esse necesse vaporem pestilentem per pestes ad ipsum cor deferri, indeque febres generari, sanè superiùs nos plenè satisfecisse putamus, quando pestem in generaliore, & magis specialem significationem partiebamus. Non enim necesse est cor aut eius cõtenta putredine affici, quoties alicubi succi in corpore collecti, & ad putredinẽ parati, ab intemperanti cœli statu, necnon ab aère corrupto prauè putrescunt; vt fit, quoties erysipelas caput, vel aphthæ os & palatum, vel aliud simile morbi pestilētis genus occupat: vel si dysuria ab herpete esthiomeno illicò vniuersam vesicã depascẽte, hominem è viuis sustulerit. Nā sordida illa putrilago, priùs hominem rapit, quàm ad cor virus diffundatur. Si vero specialius, & magis propriè pestis vocabulum intelligatur, tunc pro illa epidemia cõtagiosa & lethali, sola certo tempore, & in certa regione grassante ca-

pietur, in qua præcipuè ipsum cordis viscus, aut eius contenta, ab aëre putrido, siue in substantia, siue per permixtionem vaporum putrium, sordida putredine tentantur. Certissimum est ex ijs, atque ex cordis calore immodico, ægrotum febrere, & pestilenter quidem. In reliquis verò febribus cōtinuis, maligni moris, & vt plurimū perdentibus, etiam si vapore tetro & putri, ipsius cordis contenta inficiātur: imò si conclusa putredine corrumpantur, aut ipsummet viscus, idque ab aëre non putri, sed solū intemperato procedat, non pestem sed pestilentem solū dici debere, vt scribit Gal. lib. 3. de Præfag. ex puls. his verbis: Sciendum tamen nonnunquam incidere sine peste has ipsas febres, vt de illis prodiderunt omnes insigniores Medici, vocantque eas pestilentes.

*Quid febris, quotuplex, quomodo fiat contagio.*

CAPVT 8.

SVPERIORI capite longiū fortasse quā ad nostrum spectet institutum digressi videbimur, vt qui solius purpuræ rationem inire proposuerimus, non autem pestis. At cū vterque morbus epidemius & contagiosus comperiatur, atque contra vulgi opinionem febris esse necessarijs argumentis, & authoritatibus, nequaquam spernendis possit conuinci, libuit profectò paulò pleniū id ipsum comprobare, rationesque nostræ assertioni contrarias pro nostris viribus euertere: vt eadem opera quæ de peste dicerentur, ad probationem eorum quæ de purpura premiseram-

miseramus, non parum commodarent. In quibus discutiēdis, cū tādē vtrumq; morbum febrem esse concluderemus, antequā ad maiora inquirēda conscendamus, operæpretium me facturum video, si febris definitionem, eiusque multiplicem diuisionem præmittam, vt clariùs postea indicem sub quam febris speciem purpura veniat tandem reponenda. Gal. 8. Meth. febrem in genere ad hunc modum definiuit.

„ Febris est, cū adeo immodicè auctus est calor, vt & *Febris quid.*  
 „ hominem offendat, & actionem lædat. Vbi vix audita *Obiectio.*  
 definitione, statim fortè quis obstrepet, dicēs; Absurdum esse putare purpuram aut pestem, esse calorem auctum immodicè, aut conuersum in igneum: præsertim cū calor igneus, aut immodicè auctus, in alium vicinum hominem, aut remotum, minimè transmeet: purpura autem & pestis, id quotidie sua contagione exequatur. Præterea igneus calor & febrilis non maculat cutim puncturis rubris, violaceis, aut alterius coloris; non excitat bubones, non parotidas, aut quippiam simile: purpura verò & pestis, talia procreare consueuerunt. Cui certè superiùs abundè satisfacimus, atque nonnihil posthac respondebimus, vbi ipsius febris diuisionem multiplicem subiunxerimus. Neque enim purpura vnica aut altera febris specie tantum homines rapit, sed per omnes ferè modos, atque febrium cōtinuarum species; nunc simplices, alias compositas aut mixtas sese commiscens, variegat. Vnde tam miserè Medicis nostri sæculi imposuit, vt quisnam esset morbus, & quibusnam extinguendus esset remedijs, planè ipsi non haberent. Quare vt ve-

*Purpura varias febrium continuarum species induit, vnde Medicorum error.*

*Februm diff-  
ferentia.*

riorem & synceriores huius rei doctrinam aliqua via commodius tractemus, dicemus febrium differentias præcipuas, & essentielles, à caloris qualitate desumi, veluti ab ipsius intentione & remissione: cuius generis dicitur febris mordax & acuta, ut biliosa; aut mitis & simplex, ut diaria. Dicitur etiam nonnunquam magna, in qua plurimus subest calor, vel acerrimus. Aliquando verò parua, in qua paucus inest calor, vel remissus. Aliæ differentia erunt à materia ipsa in qua febris incenditur; quæ cum triplex tantum existat, nempe spiritus, humores, & partes solidæ, quæ Hipp. continentia, contenta, & impetum facientia vocat: triplicem etiam febris denominationem statuemus, nempe in spiritibus diariam, in humoribus putridam, in partibus solidis hæcticam. Tertiò petuntur certæ febrium differentia, à modo motus caloris, sicuti deprehendimus in illis febribus, quæ prima Medici manus iniectione, non statim mordaces, sed sensim incrementales percipiuntur: cuius generis sunt diaria, quæ à cutis densatione gignuntur. Quartò aliæ colliguntur febrium differentia ab accidente ipsi materiae propinquo, in qua accensa febris consistit, ut ab humoris febrem committentis colore, qualis est purpura; sapore, ut salsa: & qualitate tactili, ut humida ad manum. Quintò ab accedente remoto. Hipp. 1. Epid. alias differentias exquisivit, quando scripsit febrium quasdam esse continuas, alias verò intermittentes. Sextò à facili aut difficili solutione, illas scheticas, has hæcticas nominavit. Quare omnes differentias Hipp. 6. Epid. paucis, sed non ita clarè comprehendit, dum scribit. Febres hæc quidem

„ quidem manu sunt mordaces, illæ verò mites. Quæ-  
 „ dam verò non mordaces sed incrementales; Aliæ acu-  
 „ tæ quidem, sed à manu deuietæ. Quædam sunt statim  
 „ adurentes, quædam verò omnino debiles & siccæ,  
 „ aliæ autem falsæ: quedam flatuosæ, aspectu graues.  
 „ Nonnullæ ad manum humidæ, aliæ rubicundæ val-  
 „ de, aliæ vehementer pallidæ, aliæ liuidæ, & alia hu-  
 „ iusmodi. Ex quibus videre est, nostram purpuram  
 febrem nominari, ab accidente propinquo ipsi ma-  
 teriæ, in qua febris succenditur, nempe ex sanguinis  
 incensi colore, qui modo ruber, modo purpureus di-  
 citur: in quo per calorem & motum naturæ, die de-  
 cretorio fit aliqua agitatio; vapores quosdam roris  
 modo per insensilem transpirationem ad cutim trans-  
 mittēs, qui cū purpurei appareāt coloris, idcirco fe-  
 brem ipsam purpurā vulgus nominauit. Quare nulla  
 est eorū ratio, qui putarūt purpurā debere esse ignem  
 præter naturam auctum immodicè, cū reuera pur-  
 pura neque ignis, hoc est febris sit, neque materia ip-  
 sius, sed solū accidens & signum ipsius materiæ, ab  
 igne in ea sæuiente excitatum. Ridicula etiam ea est  
 ratio, qua quis putaret ignem, aut calorem febrilem  
 ab vno in alium permeare, nisi ipsum in habitu, aut va-  
 pore potentia cōtineri intellexerit. Nam quotidiana  
 experientia in ipsis febribus, per inspirationem, aut  
 contactum vnus, febris sobolem in alterum propaga-  
 ri edocemur: at quomodo id cōtingat imperitum me-  
 dicorum vulgus dubitat. Verum quicumque ambien-  
 tem aërem subiectū esse mediū rerum videndarum, &  
 earum quæ olfactu, aut auditu percipiūtur, persuasum  
 habuerit

*Purpura vn-*  
*de nomen fe-*  
*bris duxerit,*

*solutio obie-*  
*ctionis supe-*  
*rioris.*

*Aër medium*  
*rerum viden-*  
*darum & ea-*  
*rum quæ sensu*  
*et olfactu*  
*percipiūtur.*  
*Cōtagio quo-*  
*modo fiat.*

*Aër visioni  
quomodo sub-  
seruiat.*

*Spiritus ani-  
males à cere-  
bro oriuntur.*

*Spirituum  
essētia aërea.*

*Nervi optici  
cavi.*

*Aër à spiritu  
visorio inal-  
teratur.*

*Visio quomo-  
do fiat.*

habuerit, is quomodo ab vno ægroto pestilēs halitus, aut vapor in alium permeet, facilè imaginabitur. Videamus igitur quomodo aër visioni subseruiat. Impri-  
mis à cerebro spiritus animales oriri, atq; per nervos ac sensuū instrumēta distribui, nullosq; sensus, nullas-  
que actiones sensiles absque spiritu fieri præsuppone-  
mus. Spirituum verò substantiam aëream esse, imò in ipso corpore ab aëre, tum per os, & nares, tum per cē-  
cos cutis meatus attracto, refici & instaurari. Quoties autem à cerebro per nervos opticos, intus ob id ca-  
uos, ad oculum deriuantur spiritus, non in ipsis oculorum humoribus, aut tunicis subsistunt, sed foras, & in aërem ambientem (quem in suam naturam confestim inalterant) prorumpunt, atque diffunduntur, viresque ab ipso aëre familiaritate substantiæ adsumunt, quoad in longum (finitum tamen) spatium deuenerint, in quo paulatim exoluuntur. Neque enim in eorum descēdimus sententiam, qui visionem fieri solūm per intro-  
missionem, atomorum (vt vocant) aut simulachrorum in oculum à re visili prodeuntium autumant: imò credimus animales spiritus, qui per nervos opticos ad oculi pupillam deferuntur, quantū naturę facultas suo robore propellere potest, in forma pyramidis lō-  
gissimè per aëra diffundi, nisi quibusdam interpositis corporibus, aut aëre crassiore impetus spiritus prohibeatur. Cuius pyramidis basis intelligitur esse in eo termino, qui ipsam visionem finit: cuspis verò siue extremitas acutior, in ipsa pupilla: ita vt quo lōgius basis ipsius figuræ distat ab oculo, eo vniuersa figura pyramidis, & ipse angulus qui fit ad oculum angustior cōspiciatur:

spiciatur: quò autem propiùs accedit ad oculum, eo obtusior, & latior angulus fiat. Protrita autem ea est sententia (vera tamen) qua dicitur, virtutem vnitam fortio rem esse seipsa dispersa. Si angulus pyramidis fit maior, spiritus qui exeunt minùs densi & vniti in aërem latè diffeminabuntur; faciliùs itaque dissoluentur, minusque certa fiet rei propinquæ visio. Recedat obiectum ab oculo mediocri spatio, mediocris fiet angulus, mediocriter vniti erunt spiritus, aër qui interiacet inter oculum & obiectum, tātus erit, quantus desideratur ad suscipiendam naturam spiritus visorij, cuius familiaritate & assimilatione fretus, absolutior multò fit visio. Quod si longissimè res visibilis ab oculo subducatur, acutissimus erit angulus, minùs copiosi ad illam efferentur spiritus, minùs etiam diu aërem alterabunt. Vnde quamuis aër ipsos suscipiat, foueatque in longum satis spatium, tamen cum pauciores effluant, quàm qui tam semotum interstitium ferre possint, eos euanescere, & veluti in nihilum resolui tandem experimur. Docet enim Gal. 7. de Placitis Hipp. & Platonis, aërem spiritus quidem visorios excipere, & ab ipsis immutari, & in eorum naturam inalterari, eos verò cum aëre in longum spatium plurimùm non extendi, quò fit, vt rerum remotarum à conspectu minor fiat visio. Pulcherrima sanè ibi est Gal. doctrina, qua visum per extramissionem fieri à spiritibus visorij primo illapsu cum aëre vnitis, & per aëra inalteratum ad corpus coloratū delatis scribit, quam tēdij deuitandi gratia prudens omitto. Præclarum tamen Aristotelis præceptum, interim in me-

dium producam, quo docet aërem, etiam si à spiritu animali & visorio quodammodo immutetur, non propterea idoneum visus subiectū fieri, nisi lumine quodam extrinseco illustretur: sicut apparet ijs. qui nocte opaca, & per densas tenebras quotidie obambulant, & ijs præcipuè qui noctu per cubicula lucē priuata errant, singula manibus aut pedibus cōrectantes, ne fortè per tenebras grauiter ab illis offendantur. Qui etsi quantum oculis possunt singula corpora prospicere, eorumque colores dijudicare contendant, tamen propter lucis priuationem, colorata corpora minimè cernūt, nisi fortè ipsa aut lucida, aut summè polita fuerint; sicuti videre est fauillam nocte obscura alicubi positam, suo fulgore lucere, aut testacea marina summè polita, aut in secta illa animalia secus vias nocte serena lucentia, quæ cincelidas nostri, λαμπυρίδας Græci & πυχλαμπύς vocauerunt. Quæ ob id per tenebras cernuntur splendere, quod ambientei aërem suo fulgore in circuitu illustrent, ad quem spiritus animales delati, simulachra corporum excipiunt, quæ per aërem medium subiecta ipsum mouent: aër præterea oculum, à quo sensoriū instrumentum postea mouetur, quod animæ sensitiuæ huiusmodi simulachra dijudicanda offert. Neque enim visus fit prius, quàm sensus videndi afficiatur: non autem ab ipso calore immediate affici potest, sed ab aëre, & eo quidem actu perspicuo, & illustrato aliquo lumine. Perspicuus itaque aër effectus, & motus à colore, ipsum oculum mouet, & oculus sensui colores, & res visibiles communicat. Quomodo cumque autem fiat

*ut visus fiat  
necesse est videndi sensum affici.*

*Auditus quomodo fiat.*

omnib

1

visus



visus, sanè eum fieri per aërem medium, ex supradictis liquidò apparet. Quantum verò spectat ad auditum, nemini sanè dubium esse puto, sonum aut vocem non prius audiri, quàm aër ab ipsis corporibus inter se collisis percussus, vicinum sibi aërem in circuitu latè moueat, & ille alium in orbem, quoad te ipsum attigerit, pelliculamque auris tuæ (quam Medici tympanum vocant) percusserit. Non aliter sanè quàm si lapis, aut aliud corpus graue, in aquâ proijciatur, quod vndulas à principio per ambitum excitet, illæ verò maiores, atque illæ rursus maximas in infinitum, quoad impetus priorum hebetetur. Nam quèadmodum crassior aqua impetu corporis violenter proiecti finditur, & vndulas procreat: sic aër in organis vocis collisus, aut ex conflictu duorum corporum còcussus, aut ex fractura cuiusdam arboris violèter ictus, aut ab aquæ impetu deorsum magna vi delabētis fractus, aut chordarū musicaliū ope grauitèr aut acute elisus, aut tiliarum fistularumq; & organorū musicalium similitum, aut archibusorum siue scloppetorū, aut machinarum bellicarum (quas magna tormēta vocant) ad moenia vrbiū subuertenda fusarum, violenter per angustum foramen pressus, & pulsus cum sonitu vicinum aërem in orbem similiter findit atque concutit, & ille alium aërem sonum deferentem, totiesq; id fit quoad audientis vicinum aërem simili motu coafficiat: qui etiam membranulam auditus præcipuum instrumentum ferit, sonumque communiat: hæc autem aërem intus contentum, alioqui sua natura quietum, quò sonis excipiendis sit paratior mouet, idque

*Odor quomodo fiat.*

omnibus in corona per ordinem æqualiter à percussione distantibus, nisi aliquid intercedat, quod aëris æqualem motum circularem alicubi finiat, aut interrumpat sonitūq; præpediat. Eodem iudicio de odoribus nobis venit ratiocinandum: nam ab odorabilibus corporibus, vaporis aut halitus modo, nescio quid in aërem expirat, quod in orbem defertur, quoad odorantiū nares subierit. Hoc percipitur, si odora corpora in pyxide aut scrinijs conclusa detineantur, atque illius loci aër liberum exitum per cubiculum non habeat, sanè neque odores dispergi per aëra cubiculi experieris: sed si paulò post adaperita pyxide, aut reſeratis scrinijs, aërem prius inclusum, cum reliquo cubiculari aëre euolare, & permisceri cōtingat, tum qualitatem odorabilium corporū similiter spargi, & ad te deferri celeriter non amplius ignorabis. Quod si visorios spiritus, & rerum visilium simulachra per aërem ferri; si sonos & voces ab ipsis corporibus collisis, eo vehente, ad aures nostras venire; si item odores per ipsum spargi, & eo subuehente ad nares offerri certò sciamus: quid putas fieri de corporibus hominum, ob putrentes in ipsis succos à calore præter naturam succenso, nescio quid continue expirantibus? Non & aërem ab huiusmodi fumis aut vaporibus, siue per poros cutis, siue per os & nares expiratis, in orbem vndularum modo infici & alterari credis? qui cum permixtas contineat putres & febriles atomos, aut pestilentia seminaria (nam doctrinæ gratia, & atomos, & vapores, aut seminaria, etiam si hæc inter se differant, lubet appellare) quomodo qui ad ægrotum

ægrorum accedit; se immunem & securum à simili contagione conseruare atque tueri potest? Nam cum quis ægrorum inuisit, huiusmodi aërem in cubiculo ægri conclusum, & putridis vaporibus infectum, ut per inspirationem attrahat velit nolit necesse est. Qui si humores putredini obnoxios alicubi in se collegerit, partemque aliquam morbosam foueat; non est dubium, quin ille proutè simili modo afficiatur. Si verò sanus & bene habitus fuerit, hoc est si carnes & humores non excrementosos, sed bellè sanos & perflates habuerit, corpusque eius fuerit robustum, & ad patiendum valde contumax, ille citra periculum ægros inuisere, & eos atrectare tutò poterit. Sed de his fortè suo loco plura dicemus.

*intemperat  
excremē  
tosi contagio-  
ne facilius  
quam sani cor-  
ripiuntur.*

*Purpura multis febrium speciebus miscetur, nunquam tamen lypyria, aut epiala: variæ causæ refrigerationis partium extremarum.*

## CAPVT 9.

COLLEGIMVS tandem purpuram febrem esse vocatam, ab accidente propinquo ipsi materiæ, quæ cum varijs modis populum grauitè affecerit, certè an multiplex hæc fuerit, deinceps venit inquirendum. Vidimus autem omnes purpura correptos, calore præter naturam à principio morbi vsq; ad finem diuexari, alios intensiore, alios remissiore. Nonnullis (qui etsi per omnia morbi tempora incalerent) altero tamen die calorem augeri, subsequente verò remitti dixisses. Hos quoque vno die bis horrere, bisque incalescere,

*Vide cap. ult.  
lib. 2.*

sequenti verò die, non similiter contingere obseruauimus. Quid quod deprehēdimus quartoquoq; die nobilem quendam virum frigore corripì, paulò post incallescere dolore capitis & anxietatibus grauius torqueri, licet continua febre duobus integris mensibus fuerit affectus? Ex quibus necessariò coacti fuimus distinguere purpuram in febrem synochon putrem duplicem tertianam continuam, causonem, continuam speciē tertianæ referētem, hemitritæū, & mixtam tum ex quotidiana cōtinua, & tertiana, tum ex tertiana cōtinua notha, & altera naturā quartanæ imitante. Nunquā autē purpuratos ephemera, aut quotidiana, tertiana, quartanaue intermittētib; afflitos vidimus, sed perpetuò continua, & ea quidem simplici, mixta, aut composita, vt dictum est. Quæ certè miscellanea, tot medicis, & reliquis hominibus, erroris occasionem præbuerunt, vt pote qui has febres ab illis neutiquam distinxere: sed ægros eadem via atque ratione omnes tum alere, tum curare non dubitauerunt. Neque præterea memini purpuratos vllos epiala, hac tēpestate laborasse, sed lipyria nonnullos obseruauimus, sicut Nicolaus Michaëlius vir quidem magnæ literaturæ, & apud Pietauos facultatis medicinæ decanus, se etiam aliquot vidisse publicis scriptis prodidit. Nam in multis purpuratis partes exteriores frigidas, interioribus interim flagrantibus percepimus: sed id non solum ob inflammationem partium internarum, sed frequentius ob humorem pestilentem humores cordis aut cor ipsum incēdentem. Neque enim venit mihi in mentem, me vidisse quempiam purpura ægrota-

*Purpure di-*  
*niso.*

*Purpura nū-*  
*quam est in-*  
*termittens.*

*Epiala nec li-*  
*pyria visæ*  
*purpuratæ.*

tasse,

rasse, qui intus frigeret, foris verò caleret, quemadmodum fit in epiala, iuxta Auicennæ opinionem: vel qui intus & foris, & in qualibet corporis particula, eodē tēpore, sensum caloris & frigoris perciperet, vt Gal. placuit, & latius explicabimus, vbi partium exterarum refrigerationis causas aliquot præmiserimus, quo facilius causas huius symptomatis in lipyrijs & purpuratis exquiramus, atque in quo inter se differant clariùs ostendamus. Gal. itaque lib. 1. Epidem. comm.

2. duas causas ad hunc modum commemorat. Frigus extremarum partium, & ob insignem viscerū inflammationem, & propter humorum frigidorū multitudinē in febrium accessionibus fit. Paulò post aliam subiūgit, nempe caloris natiui extinctionem. At partium extremarum, inquit, frigus perniciosissimū febribus ardentibus symptoma est, & signum, quemadmodum etiam desipere, febris æstu caput inflammante, cum propriū sit & peculiare febribus acutis vti extremis partibus corporis, quæ si quando refrigerentur, regionisque ardeant ad viscera pertinentes, in corporis medullis coactū sanguinem esse indicio est, extrema autem mēbra sanguinem desiderare, refrigerari, & semel emori, deficiente iam natura. Aliam causam scribit Gal. lib. 2. acut. comm. 47. nempe orificij ventriculi affectum præter naturam, his verbis: Corporis extrema, quæ sunt pedes & manus, promptè perfri- gere, male habente ventris ore, haudquaquā nos præterit, vt pote cum vel propter longam inedia, vchementē à mordentibus mordetur humoribus, vel ob importunā cibi multitudinem grauatur. Item 7. aph.

*Refrigeratio-  
nis partium  
extremarum  
causa varia.*

26. hanc subiūgit Hipp. In forti dolore ventris partiū & extremarum frigiditas, malum. Vbi Gal. Fit autem & propter dolorem vehementem medias corporis partes occupantem, ob quem natura in seipsam contrahitur, & ad eam consequitur sanguis, non solum extremas partes corporis derelinquēs, veluti pedes & manus, & caput, sed & cutim vniuersam. Posset quis addere & has causas, nempe frigus ambiens, condensans, & constipans carnis & cutis poros, sanguinemque & calorem ad centrum propellens. Item senium, in quo propter ipsius caloris paucitatem in medullis delitescētis, pauca admodum ad extremas partes eius fit distributio: sicut cōtingit in diutinis morbis, in quibus tanta est sanguinis & caloris penuria, vt ad remotiores partes parum possit permeare: quemadmodum scribit Gal. 2. prædict. comm. 4. Per morbos diutinos, potissimum hyeme & senibus, non solum per incursiones febrium, quas nominant accessiones, sed etiam ex intermissionibus, nihil mirum videri debet, extremas corporis partes refrigerari, quippe quæ carne vacant ex natura, lōgeque sunt à visceribus posita. Itaque per morbos acutos tales refrigerantur partes, propè dixerim propter affectionem contrariam illi, quæ per morbos diutinos tale accidens infert. Per hos enim calor natiuus præ debilitate nequaquam permeat ad extremas corporis partes: in morbis verò acutis, propter inflammationis magnitudinem in visceribus fatigantis, parum sanguinis in omne permeat corpus, plurimum verò in eius parte affecta inflammatione includitur, & ob eam rem, mediæ corporis partes, quæ sunt

sunt thorax ac venter, admodum calent. Addam si placeat & hanc causam, nempe materiam pestilentis intus delitescentiam, quæ interiora, videlicet substantiam cordis, aut eius contenta calore putredinario succedens, & grauitè ledens, substantiam caloris insiti depascitur, qualitatè verò præter naturam in corde immodicè auget; quòd fit vt minus ad extremas partes calor distribuatur: vt videre est apud Gal. 6. Epid. part. 1. Si verò verbo *πυρρὸς* *ἄσθες*, vox *ἄσθες*, id est, graues, adiecta fuerit, pestilens sola significatur, quæ eo ab alijs differt, quòd putrilaginosam habeat caliditatè, qualis in longissima, quæ modo erat, extitit peste, ob id neque calidi, neque perusti tangentibus videbantur pestilenti laborantes febre, quamquam internæ vehementer inurerentur: vt & Thucydides ait, Extremum quidem corpus tangenti neque valde calidum erat, neque pallidum, sed subrubrum, liuidum, phlyctenis paruis, & vlceribus efflorescens, interna vrebatur, ita vt neque valdè reuues vestes, neque linæorum iniectiones, neque aliud quidpiam vel nudi tolerarent. Adderem præterea metum, & pauorem, quo sanguis cum calore ad interiora confugit, quem admodum etiam quibusdā euenire videmus, cum veluti ira commoti, aut potius agonia per initia pressi, tremebundi, pallidi, & frigidi, dentibus frendentes, postea calore ad cutim distributo, in hostem quasi rabie incensi, quodam furore irruunt. At cum omnes tot causæ purpuratis non conueniant, ex his disquirendæ sunt eæ, quæ tam graue symptoma perfrigerationis extremarum partium producant. Nam cum purpura,

*pestilens materia intus delitescens, causa refrigerationis partium extremarum.*

*Auicēna sen-  
tentia, de Li-  
pyriæ febris  
materia,*

toto ferè morbi discursu, intus incēdio, foris perfrige-  
rio ægrotos inæqualiter distēperet, non est credibile  
tale symptoma ab humorum frigidorum intus laten-  
tiū multitudinem, & copia (veluti per principia fit ex-  
acerbationum) contingere, neque item à crassa & fri-  
gida materia extra vasa putrescente, & incensa: cuius  
generis Auicennas lipyriarū materiam esse credidit,  
quæ interpolatas solū febres procreat, non autem  
continuas, cuius generis est purpura. Quis autem cre-  
deret propter caloris insiti penuriam, hoc pathema  
statim per principia, & augmētum febrium suboriri?  
cū illis tēporibus præsertim ipse calor natiuus, ro-  
bustus & multus in ægrotis videatur, qui in diutinis  
morbis circa declinationem, paucus & debilis repe-  
ritur? An ob orificij ventriculi insignem aliquam af-  
fectum, siue per longam inediam, à mordentibus hu-  
moribus erosi, siue per importunam ciborum exhibi-  
tionem grauati, istud ipsum fieri putabimus? cū &  
ex arte cibatis per initia morborum idem contingere  
cernatur? an ob dolorem aliquem ventris fortem? at  
nullo modo ea tempestate huiusmodi symptomate  
excruciatos frigere extremis partibus aliquot obser-  
uauimus. Quis etiam ab externo frigore, & aëre frigi-  
do ambiente, tale quidquam frebricitantibus purpura  
subnasci putaret; si prius per æstatem & autumnum  
coelum flagrasse, aëremque præ immodico æstu arsisse  
meminerit, quo tempore purpura populariter grassa-  
batur? Neque profectò id ob senium fieri cogitandum  
est, cum florentibus ætate, & adolescentibus purpu-  
ratis (quibus multus subest natiuus calor) idem conti-  
gisse



gisse in multis comprobauerimus. Neque similiter ob iram, aut pauorem, adeò calorem ad intima confugisse credendum est: si ob crapulam, aut vehemens cum animi lætitia exercitium, & ob inopinatum gaudium, quempiam purpura febricitasse apud te mediteris.

Quare à pestilenti aura, & putrilaginosa materia intus conclusa, & plerumque viscus aliquod obsidente, tale perfrigerium purpuratos afficere iudicabimus. Sed vereor ne Auicenna, & eius sectatoribus relictis, quispiam mihi Gal. objiciat, qui lipyrias febres (vt Fuchsius, & quibusdam alijs magni nominis Medicis visum est) inter malignas, & eas quæ ortum habent à viscerum inflammatione enumerasse creditur, aph. 48. sect. 4.

*Cause refrigerationis extremarum partium in purpura.*  
*Obiectio.*

- „ quando scribit: Videntur siquidem solis accidere in  
 „ febribus, quæ causones ab incendio nominantur, pernicio-  
 „ sios, vel si aliter libeat appellare, valde malignis,  
 „ veluti lipyrijs. Nulla verò febris alia profundiora per-  
 „ urit cute refrigerata. Vbi omnes volunt Gal. per vo-  
 „ cabulum illud (veluti) voluisse exemplum ponere earum  
 „ febrium, quæ causones ab incendio, aut malignæ dicuntur.  
 „ Ac si subiungeret, Cuius generis sunt lipyriæ; At meo quidem iudicio tantum abest vt Gal. ibidem lipyrias cum febribus malignis, aut causonibus voluerit confundere, vt multis alijs in locis clarissime vtriusque distinxerit, vt lib. de Inæquali intemperie legitur his verbis: Nam intus & in ipsis visceribus calorem, in externis verò partibus omnibus frigus sentiunt. Tales perpetuò sunt febres, quæ lipyriæ vocantur: Præterea genus ardentium febrium perniciosum. Vbi lipyriæ ab ardentibus & perniciosis distinguuntur. Item

*Solutio cum explanatione loci Galeni.*

2. Prognost. com. 4. vbi de febribus ardentibus in quibus interiora vruntur, & exteriora frigescent, multa differuit, subiungit. Cæterum vt lipyriæ febris non men releteretur ad hoc genus, cuius perspicuum est.

*Lipyria à causis  
sonibus &  
malignis di-  
uersis Aph.  
48 lib. 7.*

Non itaque intelligit Gal. lipyrias causones esse, aut malignas eas febres, quæ erysipelata viscerum committantur, sed referri ad illud genus (si huiusmodi symptomata respicias) quo interiora exardeant, & exteriora frigeant. Vocat autem Gal. febres eas malignas & perniciosas, ca. 7. lib. 2. Criseon quæ propter pulmonis aut hepatis, aut vetriculi erysipelas fiunt, non autem lipyrias. Neque locus ille Gal. in quo dicit, veluti lipyrijs, ita venit intelligendus, vt credamus istud aduerbium (veluti) inferre ipsam lipyriam esse exemplum febrium causonum, & malignarum: cum potius ad malignarum similitudinem lipyrias intus vrere, foris verò frigefacere iudicet. Quod signum lethale esse scribit Hipp. eo Aph. quo scriptum reliquit. In febribus non intermittētibz, si partes exteriores frigida sint, interiores vrūtur, & sitim habeat, lethale est. Vbi licet planè laudare nostrates Medicos, qui appositissimè lipyriam purpuratā apparuisse hoc anno, publicis scriptis promulgarūt. Sed in eo fortè culpatur, quod parum distinctè ipsas à purpuratis separarint: nam quamuis aliquādo in sanguineis ægrotis, aut biliosis ætate constantibus, hæc symptomata animaduertent, vt intus vrerētur, frigidis manibus & pedibus existētibz, non ob id eos omnes lipyricos esse, febreque lipyria dicta captos facere, affirmare debent, ipsisque nescio quorū remedia, quasi cœlitus de-

missa

missa præscribere, vt præ cæteris imperitæ multitudi-  
 dini aliquid præstantius sapere viderentur. At cum  
 aliquid venenatę materię subfit, quę plerunque hanc  
 inæqualitatem citra viscerum inflammationem pro-  
 creat, quæ alia remedia quàm lipyria ex inflammatio-  
 ne partium postulet: illis satius erat profectò, quid ef-  
 fet lipyria, & quęnam esset illius materia, & causa scri-  
 bere, eamque distinguere à purpura, vt ex arte com-  
 modiora medicamenta excogitarentur. Sed cum ni-  
 hil è Gal. (vt ipsi suis libellis fatentur) de eius defini-  
 tione & materia acceperint, nihil etiam quod scri-  
 bant, plane habent. Vbi dici non potest, quantopere  
 suam ignorantiam cum arrogantia prostituunt. Nam  
 si lipyria ab inflammatione, aut erysipelate alicuius  
 visceris originem ducit, sanè ea remedia quæ ad ex-  
 tinctionem caloris febrilis interioris, & remissionem  
 frigoris exteriorum partium describuntur, potius ad  
 phlegmonem, aut erysipelas curandum, iuxta partis  
 affectę situm, substantiam, temperamentum, sensibi-  
 litatem & præstantiam dirigenda essent, tum intus,  
 tum foris, quàm ad illa accidentia remouenda, à quĩ-  
 bus minus impèdet ægrotis periculum. Sed cum lon-  
 gè diuersa sit (vt ostensum est superius) lipyria à ma-  
 lignis febribus: superest, vt quantum in nobis situm  
 est, quid sit lipyria, & qua materia constet; item quid  
 epiala, & quæ materia eam procreat, eodem negotio  
 excutiamus; iuuenusq; studiosorum laborem in hac  
 re, vt qui à paucis authoribus materiam hanc probè  
 discussam fuisse reperiant.

*Diuersas & pugnantes lipyriæ causas authores scripsere. Fuchsi error circa lipyriam & epialam coarguitur.*

## CAPVT IO.

QVAM varia atque confusa sit lipyriæ & epialæ, apud Medicos tam Græcos, Arabes, quàm Latinos disputatio, neminem puto ignorare, qui Galenum, Aëtium, Paulum, Actuarius, Auicennam, Mesuem, Rasim, Nicolaum Florentinum, Arculanum, Serapionem, Sauanarolam, Gordonium, & è recentioribus Fuchsi, & Syluium legerit. Omnes sanè in eo consentiunt, vt febris lipyriæ dispositio sit huiusmodi, vt febricitantis interiora per totum morbi circuitum ardeant, partibus corporis exterioribus refrigeratis.

*Quid Medici omnes Lipyria nomine intelligant.*

A qua verò materia, vel occasione id suboriat, variè disputatur: nam si Auicennam in consilium aduocemus, certissimum nobis ex lib. 4. Fen. 1. tract. 2. cap. 54. apparebit eius fuisse sententiam, vt cum febris huiusmodi plurimum pendeat à pituita crassa & frigida, nonnunquam etiam à bile crassa & adassata (nam lipyria febricitantes pituita crassa extra vasa, per totum corporis habitum infarctos esse præsupponit, nonnunquam verò bili vsta, intus & circa viscera) sequatur faciliè, vt data occasione, pituita frigidior, & quam Praxagoras vitream nominauit, intus putrescat, atque pars eius incendatur, vt interiora plus iusto incalescant, atque ob id à circumferentia ad centrum sanguis cum calore & spiritibus intrò refugiat. Vnde superior carnis substantia, simili pituita referta, & ob-

structa

*Auicennæ opinio.*

struſta, præpediat quominus debiles fumi à cêtro eleuati, ipſam carnem adhuc calentes permeent, cutimq; caleſciât. Fingit enim Princeps ille, ſumos eiufmodi à frigida incenſa materia excitatos præ ſui debilitate, & carnis ſuperficiariæ inſarctu, prius ſuum calorem putredinarium deponere, frigidoſq; reuera fieri, quã ad ſuperficiẽ corporis deuenerint. Quocirca duplici cauſa in lipyrijs exteriora frigent Auicennæ, nempe ob caloris natiui ad interiora reuocati priuationem, & à frigidis fumis ipſam carnem & cutim vehementiùs refrigerantibus. Ex quibus licet colligere, apud Auicennam, lipyriam febrem eſſe interpolatam, à pituita, aut bili uſta extra vaſa, circa corporis meditullia incenſa excitatam, in qua per totum paroxyſmi decurſum interiora calent, & exteriora frigida ſentiuntur. Hunc principem Gentilis, cum reliqua turba Arabum ſubſequutus eſt. Quod ſi materia bilioſa uſta, & pauce quantitatis, etiã alicubi mediocriter putreſcat, indeq; aliquot fumi, nedum incenſi ſurſum ad exteriora ferantur, nullã aliam qualitãtẽ ipſis inferre poſſe, quàm eam qua ipſi præditi ſunt, videlicet frigidã & ſiccã: atque eo recurrere cauſam caliditatis internæ, & frigiditatis externæ. Item & ob reuocationem caloris ad partem internam, materia melancholica obſeſſam, & calentem, ſicut in pituita vitrea Auicennas iudicauerat. Quamobrem Princeps, & eiuf ſectatores, hanc febrem interpolatam eſſe, & naturam pituitoſæ reſerre vt plurimum autumarunt, raro autem tertianæ, aut quartanæ intermittentiſ, ſicuti ſcribit Raſiſ 18. continentis ad hunc modum. Febris lipyria eſt cum ſubeth

*Auicennæ duplex refrigerationis exteriorum partium cauſa in Lipyria.*

*Lipyria febris intermittens Auicennæ.*

subest vehemēti frigiditate frōtis, tibiarum, manuum, & pedum, at cum calefactione ventris & pectoris, & hi desiderant aërem frigidum; constipatur autem eorum venter, parumque vrinant. Urina verò tenuis est, Febris hæc periodicat omni die secundum plurimum. Dicitur autem secundum plurimum, quoniam aliquando de tertio in tertium, quandoque de quarto in quartum, & maximè melancholica. Eadem ferè scribit

*Ætius lipyriam ventriculi erysipelas sequi existimat.*

*Pauli opinio de lipyria.*

*Sylvij opinio.*

*Fuschius sibi non constat in lipyria definitione.*

Mesue cap. de Febre quotidiana. Ætius verò inter Græcos Medicos non ignobilis, lib. 5. cap. 88. scribit, febrem eam quæ fit ab erysipelate suborto vetriculo, lipyriam dici, sicuti quæ in hepate typhôden, & in pulmonibus crymôden. Paulus verò videtur eam ascribere in numerum pituitosarum, cap. 26. lib. 2. Quidam è recentioribus, ab apostemate partium internarum eam suboriri scribunt, alij ab inflammatione earumdem: & Galenum auctorem laudant, sed non distinguunt à quo apostemate, vel à qua inflammatione procreetur. Veteres autem qui Galenum præcesserunt, lipyriam febrem continuam esse absque apostemate aut inflammatione partis internæ senserunt, vt legere est Comment. in aph. 48. sect. 7. aphorismorum. Sylvius in Commentario quem de Febribus inscripsit, cap. de Febre epiala, videtur innuere, à materia feruenti circa præcordia incumbenti, lipyriam oriri, quod magnum incendium in visceribus perpetuum ostendat. Leonarthus Fuschius sibi ipsi constare non videtur, vt qui alicubi lipyriam à malignis, & ijs febribus quæ ab erysipelate partium internarum suboriuntur, distinguat: alibi verò cum ipsis malignis perperam

peram cōfundat, sicuti legere licet in Com. quem scripsit in aph. 48. sect. 4. aph. Vbi lipyriā ab internarū partium, viscerūve inflammatione oriri putat, Galenū q; authorem huius sententiæ lib. 2. Progn. cap. 4. laudat. Sed quā perperam mentem Gal. torqueat, lectoribus relinquo discutiēdum, etiam si superiori cap. Gal. aliter sensisse iam liquidò ostenderimus: nā cū Hip. ita scriptum ibi reliquerit, Si caput, manus ac pedes frigidi sunt, ventre costisque calentibus, malum est. Vbi postquam Gal. multis verbis indicauit, causam huius symptomaticis esse magnitudinem inflammationis, in ardentibus febribus viscera fatigantis, impredientem quominus sanguis copiosus in omne corpus permeet, sed potius inclusus in parte phlegmone obsessa, relinquat partes exteriores frigidas, interiora verò incendat. Post multa verò subiungit: Cæterū vt lipyriæ febris nomen relegetur ad hoc genus, cuius est perspicuum. Non hic vult Gal. lipyriam ab erysipelate partium internarū oriri, vt putauit Fuchsius, sed iubet ipsam lipyriam referri ad genus febrium, in quo interiora vrantur, & exteriora frigeant. Quod familiarius exponit ipse Gal. lib. de Inæquali intemperie, his verbis: In ipsa quidem accessionis inuasiōe, aliqui febricitantium tum rigēt, tum sitiunt, tum ambo sentiunt, frigus immodicum, & calorem; verū non eodem loco: quippe possunt quæ excafactæ sunt partes manifestè à refrigeratis discerni. Nam intus, & in ipsis visceribus calorem, in externis verò partibus omnibus frigus sentiunt. Tales perpetuò sunt febres, quæ lipyriæ vocantur, Præterea genus ardentium febrium

*Explicatio loci  
ci Galeni ad-  
uersus Fuchsiū*

perniciosum. Quod igitur in ijs maioribus portio-  
 bus accidit, hoc in epialis paruis contingit. Ex quibus  
 liquidò apparet, Gal. mentem esse, vt lipyriæ differant  
 à perniciosis & malignis, prouenientibus ab erysipe-  
 late partium internarum, quantū ad causas & morem  
 morbi. Secus si lipyriæ eadem fuissent cum malignis,  
 causamque haberent ab erysipelate alicuius visceris,  
 nihil profectò opus erat vt Gal. post lipyrias subiun-  
 geret: Præterea genus ardentium febrium pernicio-  
 sum quæ ab erysipelate proficiscuntur. Audiamus igi-  
 tur quid Fuchsius hîc scripserit. His præterea intermit-  
 tentibus febribus, similes etiam sunt febres quas Græ-  
 ci *λειψυρεας* vocant, in ijs *διὰ πᾶντος* hoc est vniuerso tē-  
 pore quo durant, & semper, non tantum in principio  
 inuasionis, vt intermittentes, interna calore, externa  
 frigore tentantur. Simile quoque iam dictis febribus  
 genus est, ardētium febrium perniciosarum, & exitia-  
 lium. Nam & in ijs interiora peruruntur, externa verò  
 frigent, vt sect. 4. Aph. comm. 48. Gal. testatur. Est au-  
 tem febris perniciosa vel maligna, vt idem Gal. lib. 2.  
 de Iudicijs cap. 7. author est, quæ pulmonis, aut ieco-  
 ris, aut ventriculi erysipelata sequitur. Puto certè ex  
 his vnumquemque intelligere, Fuchsium nolle con-  
 cludere, lipyriam esse febrem ardentem, continuam,  
 malignam, & perniciosam ab erysipelate visceris or-  
 tam, cū scribat ipse, genus perniciosarum febrium,  
 simile esse ipsis lipyrijs, & principijs febriū intermit-  
 tentium. Neque vnum & idem numero sibi simile di-  
 citur, sed ad aliud refertur. Atque omnes loci Gal. su-  
 periori capite à nobis laudati, in hanc sententiam re-  
 cidunt,



cidunt, vt lipyriæ assimilentur febribus malignis, & principijs intermittentium, ratione inæqualitatis frigoris & caloris, quam egroti sentiunt eodem tempore, non autem ratione malignitatis, exustionis, aut inflammationis partium internarum. Vnde perspicuum euadit, Fuchsium non parum in ijs hallucinatum fuisse, sicuti in epialæ causis, & symptomatis describendis, valdè ambiguum se præbuisse, multis autoritatibus tandem docebimus, vbi quæ describuntur à Gal. 1. de Diff. feb. cap. 2. subiunxerimus. Sic autem scribit: Ad iam dicta propositarum febrium iudicia accedit etiam hoc, quod in vigore symptoma quoddam ardentis febris appareat. Quinetiam si symptoma epialæ, & lipyriæ, quemadmodum etiam semitertianæ, vel typhoidis, vel cuiusdam alterius talis febris, quæ propria quidem sunt huius generis febrium, quæ ex humorû putredine accenduntur, non tamen inseparabilia. Atque idcirco vbi non adsunt, ex alijs dignoscuntur. Vide reliqua, vbi Fuchsius sic paraphrasten agit. hætenus Galenus communia putridarum febrium indicia octo recensuit ordine, nunc nonum & postremû affert, quod non solum genus, nempe putridam, sed & speciem eius: verbi gratia, ardētem epialam, lipyriam, & huiusmodi esse significabit. At id eius symptomata, propria quidem putridarum febrium indicia, quia solis illis insunt, non tamen sunt inseparabilia, quia non omnibus insunt, sed hoc ardēti, illud verò epialæ & sic alia. Vnde perspicuum euadit, eadē symptomata non esse etiā in vigore febrium ardentium perniciosarum; epialæ, & lipyriæ, per omnia similia, sed hæc symptomata ar-

denti perniciosæ competere, illa epialam comitari, hæc verò lipyriam. Neque Gal. neque Fuchsius (vt videtur) hîc confundunt malignam febrem, neque eius symptomata, cum lipyria, aut cum epiala. Neque etiâ id facit Gal. com. 1. Epid. 6. cùm scribit, Continuarum hanc quidem semitertianâ; aliam ardentem, aliam frigidam, aliam accêsam, aliam pestilentem, aliam helôdem (quam quidam palustrem vertit) aliam epialam nominamus. Neq; item 7. aph. 42. cùm scribit, In illis autê veteres febrium scripsere differêtiâs, epialam & lipyriam, helôden & typhôden, palustem & ardêtem nominâtes. Quod si veteres Medici Arabes & Latini, Græci codicis tam iustam nacti fuissent interpretationem, quali, & quam foelici nos ipsi nunc potimur, magis profectò eorum stoliditatem admirarer, quàm nunc mihi fortè liceat accusare recentiorum nostræ ætatis medicorum ingenij vel stupiditatem, vel in rebus inquirendis & dijudicandis negligentiam. Superest, vt cùm hætenus circa causam harum febrium & materiam tâtopere sententijs variatû fuerit, quid nos de ijs iuxta Gal. mêtrem afferre possimus, paucis aperiamus, ostendamusq; quantum Gal. ab Arabibus differat in causis lipyriæ & epialæ, & earû symptomatis.

*Diuiditur lipyria vocabulum in magis & minus commune. Quid lipyria Galeno, quid verò Auicennæ; & in quo differunt ipsi in vtriusque causis & definitionibus assignandis. Defenditur*

*Gal. culpatur Fuchsius.*

CAPVT II.

QVONIAM

QVONIAM plerique vbi legissent Gal. 2. Prognost. Com. 4. vbi in fine subiunxit, Cæterum vt lipyriæ nomen relegetur ad hoc genus (de ardentibus malignis loquutus prius fuerat) cuius perspicuum est: & in aliquot alijs locis, putauerunt lipyriam inter arduentes perniciosas adnumerari debere, neque posse sese expedire, quin faterentur lipyrias esse huiusmodi, vt videre est apud Conciliatorem, differentia 92. apud Rasim lib. 18. continentis cap. 3. & Mesuë de Febre putrida cap. 3. Atque ob id coacti sanè fuerunt distinguere ipsum vocabulum lipyriam, in magis & minus commune: ita vt magis commune extenderetur ad ardentes & malignas febres, procedentes ab inflammatione internarum partium; & alias omnes, in quibus ardent interiora frigidis remanentibus externis. Minus verò commune, solum ad eam febrem, quæ ex pituita vitrea putrescente circa interiora generatur. Quam distinctionem in scholis Arabum facilioris doctrinæ gratia admittendam fortè concederem. Sed quàm aptè apud Hipp. & Gal. recipiatur, iam satis superius apparuit, atque ex hac nostra doctrina deinceps facilè monstrabitur. Cùm autem Arabes & Latini, tum antiquiores, tum neoterici vno ore fateantur, se nihil à Gal. de materia huius febris accepisse, sed omnes hæsitasse circa materialem causam non solum lipyriæ, sed etiam epialæ: libet sanè quædam argumenta è Gal. libris desumpta in medium asferre, quæ certè Auicennæ, & eius sectatorum de vtriusque causarum assertionem sententiam planè subuertent. Nam si placet audire quæ Gal. cap.

*Lipyriæ vocabulum generale & speciale in doctrina Arabū.*

Origo Iipy-  
nie Galeno.

10. de Inæquali intemperie scriptum reliquit, non dubito quin planè intelligas, lipyriam è pituita vitrea non putri summam corporis carnem occupante, & bili amara circa viscera accèsa originem trahere, non autem ab inflammatione viscerum, aut sola pituita vitrea intus putrente, & incensa circa centrum, & eadem frigida non putri in poris carnis distributa; sicuti neque epialam ab eadem sola pituita vitrea, partim non incensa circa meditullia corporis, partim verò putrente & calida circa extrema: sed potiùs ab ipsa pituita vitrea in internis corporis partibus, per minimas sui particulas, partim putrente & flagrante, & partim non putri, sed frigida: cuius putrentes fumi aut vapores calidi cum mouentur & deferuntur per corpus, partem non putrētis secum mouent ac deferūt. Vnde fit vt quoties vtraque materia per corpora sensibilia peruadit, vbiq; simul & calor & frigus sentiatur, nulla; detur corporis particula sensibilis, quæ non eodem in loco, & eodem tempore vtrumque percipiat. Audi itaque Gal. de vtriusq; febris materia differentem. Neque enim talium affectuum vllus est mirabilis, nec quemadmodum aliqui ægrotantium simul rigent & febricitent; nā si pituitosus humor frigidus, quem Praxagoras vitreum appellat, & amara bilis humor calidus, abundant simul, & per sensibilia corpora moueantur, nihil miri est vtrumque ab ægrotante pari modo sentiri. Neque enim si hominem sub sole calido statuas, & aquam illi frigidam infundas, fieri potest vt non simul & à sole calorem, & ab aqua frigus sentiat. Verùm hoc casu ambo extrinsecus sunt,

& magnis portionibus incidunt. In febribus autem epialis, tum intus, tum in exiguis portionibus, adeoq; vniuersum corpus, ambo sentire videntur. Quippè minimis portiunculis aspersum est tum calidum, tum frigidum, neque licet vllam sensibilem eius partem desumere, in qua non alterutrum insit. In ipsa quidem accessionis inuasiōe, aliqui febricitantium tum rigent, tum sitiunt, tum ambo sentiunt, frigus immodicum & calorem; verum non eodē loco, quippè possunt, quæ excalfactæ sunt partes manifestè à refrigeratis discernere. Nam intus, & in ipsis visceribus calorem, in externis verò partibus omnibus frigus sentiunt. Tales perpetuò sunt febres quæ lipyriæ vocantur: Præterea genus ardentium febrium perniciosum. Quod igitur in ijs maioribus portionib<sup>9</sup> accidit, hoc in epialis paruis contingit. hætenus Galenus. Vbi licet vnicuique colligere, lipyriam non ab vno & eodem humore frigido & crasso, partim circa viscera incenso, partim in poris carnis superficiariæ frigido excitari, sed potius à bili flaua calente, & collecta aut effluxa circa hepar, mesenterium, pancreas, aut aliam partem internam, idque extra vasa, & pituita vitrea non incensa, superiorem carnem occupante. Neque sanè de alia specie febris verba Gal. intelligi possunt, quàm de lipyria, in qua per totum decursum morbi, ægroti sensum caloris intus, foris verò frigoris percipiunt. Neque per initia febrium tertianarum, aut alterius cuiusdam naturæ, frigus externarum partium à pituita vitrea superficiem corporis occupante fieri putauit Gal. Non item in febribus malignis, & quæ  
ob

ob erysipelas, aut insignem cuiusdam partis, præcipuè internæ, inflammationem; talem inæqualitatem fortiuntur, sed potiùs ob sanguinem cum spiritu, & calore naturali ad interiora, & ad partem præcipuè affectam reuocatum, & qui summam carnem deseruerit. Neque etiam in epialis, in quibus docet Gal. eam inæqualitatem 2.de Diff.febr.cap.6. ab ipsa pituita vitrea intus partim putrente, & partim non putrente fieri. Neq; hîc à bili & pituita vitrea, & alibi à pituita vitrea sola, partim putrète, & partim non putri epialam fieri scribit: secùs pro diuersitate humorum diuersa etiam symptomata excitari scriberet: nam bilis incensa grauius interiora vrit, sitim maiorem excitat, corpusque totum vehementius excruciat quàm pituita viscida, quæ ægrè & in pauca quantitate semper putrescit, vt fatetur Galenus, qui *ἡπιαν* hanc febrem dici scribit, quod tepidè ægrotos exerceat. Neque pituita illa adeò liquida fit & tenuis, vt cum bili permisceatur, & per habitum corporis disseminetur confusis substantijs, aut per particulas sese tangentibus, vt in quibuscumque corporis partibus simul & eodem tēpore, per totum paroxysmum ægri calorem, & frigus persentiant, vt de epialis dictum est. Neque præterea pituita tenuior facta alicubi in locis calidis stagnare diu potest, quin ipsa quoque calefiat & putrescat, adiuuante putredine & calore bilis incensæ, ex quarum putrium mixtura, neque lipyriæ neque epialæ excitarentur, sed vel hemitritei, vel mixtura, & cōplicatio duarum febrium, vt videre licet apud Galenum 2.de Feb.diff. quæ pro diuersitate materiæ putrentis

trentis, diuerfos circuitus, diuerfasq; exacerbationes,  
 & nonnunquam confusas ederent. Cùm itaque nulla  
 alia febris excogitetur, cui huiusmodi inæqualitas ex  
 bili & pituita superueniat, relinquitur sine dubio, du-  
 plicem hanc materiam, bilem intus incensam, & pi-  
 tuitam vitream, non putrem in superficie, lipyrijs à  
 Galeno fuisse ascriptam. Quam sententiam Actuarius  
 lib. 2. Meth. cap. 1. visus est comprobare, his verbis:  
 » Denique lipyria satis magno horrore inuadit, verùm  
 » euidens calor ei non succedit, velut ex ipso quoque  
 » nomine patere potest. Nā λέιπειται πυρὸς, hoc est igne,  
 » quod est calore deficit. Nam oppidò quam frigidus  
 » succus summa cute innatās, in accessionū significatio-  
 » nibus ab excretice facultate propellitur? Quare hor-  
 » ror comitatur, verùm nullus calor accedit, quod ne  
 » putredo quidē ei succo, qui satis ægrè corrūpi natu-  
 » ra sua potest aduenerit. Vult dicere, Quando natura  
 » per initia febrium nititur expellere eum humorē no-  
 » xium quo infestatur, tum mouetur materia per ipsum  
 » habitum corporis, atque transiens per sensiles partes,  
 » horrorem primū inducit, frigentque tum extrema,  
 » sicuti contingit in exacerbationibus aliarum febrium,  
 » in quibus postea calor febrilis distribuitur per vni-  
 » uersum corporis habitum, & interna & externa peru-  
 » rit. Verùm in lipyrijs id non contingit: Nam quam-  
 » uis per initia corpus foris frigeat, & concutiat, post-  
 » ea tamen foris non incalescit, ob pituitam vitream  
 » summam carnem obsidentem, quæ à fumis calidis bi-  
 » lis intus incensæ calefieri non potest: imò constipans  
 » poros carnis, præpedit quominus fumi calidi & acres

Explicatio lo-  
 ci Actuarij.

ad cutem permeent, sensumque febrilem ipsi imprimant. Subticuit autem Actuarius materiam feroris interni, vt qui differentias febrium ab insigni symptomate leuiter connotet, sicuti fecit prius de causone, quem à flagrantissimo ardore quem intus & foris continuò ægroti sentiunt describit. Similiter de epiala, quam sic dictam Græcis putauit, quòd

*Epiala unde dicta. Actuarii.* ἡπάλως ἀλεαίνω, hoc est blandè miteque tepefaciat. Eodem iudicio de lipyria sancendum venit, quam à calore corporis extima destituente notat, eiusque symptomatis causam tantum adscribit, non autem causam caloris interni. Hanc nostram sententiam plenius confirmat Galenus lib. 2. de morb. causis; cap. 6. his verbis: Liquet autem quod compositorum morborum, compositæ quoque omnino sunt causæ. Si enim calida causa simul cum sicca aliquando conueniat, calidum & siccum morbum oriri necesse est; si calida & humida, calidum & humidum. Ita in reliquis quoque duabus coniugationibus, nempe frigida & humida, & frigida & sicca euenit. Quod verò huic sermoni necessario adiungitur ac definitur, id nunc dicamus, nempe quod corpus subinde alteratur à causis; quæ omnes inter se sunt vniformes, subinde verò ab ijs quæ facultatibus contrariæ sunt. Atque interim ex ipsis vincunt, quæ vel numero plures sunt, vel tempore diuturniores, vel potentiores; interim ab vtrisque noxam corpus ex æquo suscipit. Etsi verò fieri non posse videtur, vt vnum & idem corpus simul & calidius & frigidius, aut simul & humidius & siccus, quàm pro naturæ habitu reddatur, tamen & hoc ipsum vsu contingit,



cōtingit, vt meritò inæqualis nōminetur intemperies. Colligimus itaque ex verbis Gal. fieri posse vt contraria & inæqualis intemperies in eodem corpore à contrarijs causis suborietur, corpusque nostrum per febres calidum & frigidum simul & in eodem tempore, sed non in eodem loco (vt ostendimus fieri in lipyrijs) sentiatur. Contrariæ autem causæ & pugnantibus qualitatibus præditæ sunt; bilis flaua intus & in medutullio putrescens & incensa, & pituita crassa, vitrea dicta, summam carnem occupans; non putris sed frigidissima: quæ quoties in eodem corpore superabundat, diuersasque illic sedes sortiuntur, non est dubium quin ægroti intus feruorem, & in superficie frigus simul sentiant, febreque lipyria vexari dicantur. Quod si in eodem loco, & in qualibet corporis particula sensibili, ægrotus aliquis similem inæqualitatem frigoris & caloris simul & eodem tempore persentiat, hanc sanè inæqualitatem à diuersis pariter causis fieri, non est dubium: verum vt diuersæ sint materiæ, nihil est opus cum vna & eadem materia, alia atque alia qualitate affecta, varium atque contrarium sensum gignere & inducere possit. Nā pituita vitrea quæ ægrè putrescit, si aliquam sedem intus nacta fuerit, ibique tamdiu impacta hæreat, vt portiuncula putrescat, mediocriterque incēdatur, à qua vapores vtcumque calidi per vniuersum corpus delati, moueant quoque reliquam pituitæ non putris sed frigidæ partem: tum vapores frigidi ab ea moti sensum frigoris, & vapores calidi putrentis pituitæ sensum caloris simul inducent, & in iisdem partibus sensilibus per quas simul defe-

rétur. Sicuti docet Gal. 2. de Diff. feb. ca. 6. his verbis:

Hoc genere continetur febris epiala propriè nomina-  
ta, quoties simul febricitant ac rigent, & vtrumque  
sentiunt eodem tempore, in quavis corporis parte. Et  
paulo post: Acida autè & vitrea si moueatur, per cor-  
pora sentientia permeans, infert rigorem sine febre.  
Quod si qua putredo moderata illis adfuerit, epialam  
cōmittit febrem. Vbi Fuchsius ita hunc locum expo-  
nit. Quod si mediocris in illis acidis & vitreis pitui-  
tosis humoribus putredo procreatur ita sanè vt ex to-  
to non putrescât, sed solùm ex dimidio, vt paulò ante  
dictum est epialam committunt. Item in libro de In-  
quali intemperie ita Fuchsius scribit, Accidit autem  
epiala febris, quâdo vitrea pituita non tota æqualiter,  
sed ex dimidio ipsius putrida fuerit, aut aliquæ ipsius  
partes, nonnullæ verò non putruerūt. Particulæ enim  
humoris eius putredinè necdū expertæ, omnibus ve-  
nis, vel etiâ reliquo corpori cōmunicatæ, & sparsæ ri-  
gorem creant, putrefactæ verò caloré accendūt. Hæc  
itaq; pituita vbi modicè putrescit, per omnes sēsibiles  
partes in quibus mouetur, caloré simul & frigus indu-  
cere potest. Ex his itaq; fit perspicuum, epialæ causam  
materialē vnam esse & eandem specie, sed variam &  
contrariā qualitate. Vbi admirari satis nō licet, Fuch-  
sium, qui super librum Galeni de Morborum cau-  
sis cap. 6. perinde atque si esset immemor sui, & au-  
thoritatis Gal. non vereatur epialæ causam genuinā  
ascribere, bilem flauam scilicet & pituitam vitream  
ad hunc modum. Cæterum vnum idemque corpus  
frigidum simul & calidum euadere posse, atque aded

contra-

Quid Epiala  
Galeno.

Fuchsi error.

,, contrariarū simul qualitatum vim sentire, febres vo-  
 ,, catæ epialæ euidenter admodum demonstrant. In ijs  
 ,, namq; tum ab interno tum exiguis portionibus vni-  
 ,, uersum corpus,ambo, frigus nimirū & calorem sen-  
 ,, tire videtur. Cū enim tenuissimis portiunculis as-  
 ,, persum per corpus tum calidum, tum frigidū sit,nul-  
 ,, lam sensibilem alterius portiunculam ita paruam de-  
 ,, sumas, in qua non alterutrum sit comprehensum.  
 ,, Quocirca fit vt tum vno in loco contraria sentiant  
 ,, ægrotantes,frigus scilicet atque calorem: nam pitui-  
 ,, tosus humor qui frigidus est,quēque Praxagoras vi-  
 ,, treum appellat,& amara bilis quæ calida est simul re-  
 ,, dundant, ac per sensiles corporis partes mouentur:  
 ,, ideoque mirum non est quod vno eodemque in lo-  
 ,, co tum contraria sentiantur. hætenus Fuchsius. Cu-  
 ,, ius erroris causa fuit locus Gal. cap.10. lib. de Inæq.  
 ,, intemper. quem temerè hîc Fuchsius subiungit supe-  
 ,, riori suæ orationi, cū dicit: Nam pituitosus humor  
 ,, qui frigidus est, quemque Praxagoras vitreum ap-  
 ,, pellat, & amara bilis, &c. Nam ibi Gal. primo loco  
 ,, exemplum ponit ipsius inæqualitatis contrariæ, quæ  
 ,, fit in diuersis corporis partibus, sed eodem tempore,  
 ,, à duabus & contrarijs causis, cuius generis sunt bilis  
 ,, flaua & pituita vitrea, lipyriam procreantes. Postea  
 ,, aliud exemplum subiungit, in quo vna & eadem ma-  
 ,, teria crassa & frigida, in eodem loco impacta per sui  
 ,, aliquam particulam putrescit & incenditur: reliqua  
 ,, verò portio frigida & nō putris relinquitur, quæ pro-  
 ,, pter diuersam & contrariā qualitatem, diuersos &  
 ,, pugnātes sensus inducit, febrimq; eam excitat, quā

*Loci Galeni  
 elucidatio.*

epialam vocat. Secus Gal. sibi vbique non constituisse innueret, quod quàm temerarium & creditu difficile fuerit, relinquo doctissimis viris iudicandum. Neque enim pugnantia hoc in loco scribit Galenus ijs quæ scripta reliquit 2. de Diff. feb. cap. 6. vt supra retulimus, sed vbique sui similis est. Quocirca lipyriæ duplicem causam attribuisse concludemus: epialæ verò vnā tantum, nēpē pituitam vitreā. Neq; me ab hac opinione reuocat, quod scribit Galenus comment. in aphorif. 48. sect. 4. Dignum (inquit) animaduersione est, nunquid eiusmodi casus possint in febre fieri intermittente? Ego enim neque vidi, neque animo capio. Videntur siquidē solis accidere in febribus ardētibus perniciosiss, vel, si aliter libeat appellare, valdē malignis, veluti lipyrijs. Nulla verò alia febris profundiora perurit cute refrigerata: Nam Gal. diligentissimē perpendens verba Hippocratis ita scribentis, In febribus non intermittētibz si partes exteriores sint frigide, interiores verò vrātur & sirim habeāt, lethale est: animaduertit nō posse fieri vt à febre intermittente tertiana (cuius materia biliosa non in venis, neq; circa viscera solū putrescens ardet, sed potius per habitum corporis diffusa, tum exteriora tum interiora vehemēter calfacit) tam insignis frigoris & caloris inæqualitas produceretur, neq; à causo ipso, hoc est à febre ardēte simplici, quā vocat Gal. miriorē causū: vtraq; enim febris aph. 19. sect. 4. à bile incensa procreatur: differūt tamen quoniam febris ardēs, habet in venis vnā cum sanguine plurimā flauā bilim ebullientem, tertiana verò eandem habet bilem

bilem per corporis habitū euntem, ac motam. Idem  
 Gal. 2. statu 1. Epid. Si (inquit) ardētes febres fuerint,  
 flaua bilis in venis abundat, præcipuè iocinoris & vē-  
 tris. Tertianæ fiūt cū totius corporis carnes affluūt  
 bile flaua. Non enim in his duabus febribus (etsi ma-  
 gnus calor percipiatur intus) vsq; adeò interiora in-  
 cendūtur & deuruntur, vt calor cum spiritu & sangui-  
 ne ad interiora reuocetur: sed potiùs totū corpus ar-  
 dere & incēdi percipitur. In alijs verò ardēribus ma-  
 lignis & lethalibus, quæ vel à phlegmone, vel erysi-  
 pelate, aut materia pestilenti suboriuntur, tam vehe-  
 mens in visceribus sentitur incendium, vt ritu cucur-  
 bitulæ ignis ille incensus calorem reliquum ad se re-  
 uocet, remaneātq; externæ partes, & percipiātur actu  
 frigidæ. Vfus est autem Hippocrates verbo Vri, non  
 autem Calefieri, vt ingens & vehemens incendium  
 significaret, quod calorem natiuum cum spiritu in-  
 sto consumens, vires prorsus deijceret, animamque è  
 corpore pelleret. Ob id prudentissimè Galenus duas  
 tantum febrium differentias enumerauit, in quibus  
 tam grauis & perniciofa inæqualitas aliquando con-  
 tingit, febrem ardentem perniciosam, & lipyriam:  
 reliquas verò id efficere posse negauit. Quod si vi-  
 deantur nonnulli in febribus foris frigere, intus verò  
 calefieri, citra pestis aut inflammationis partium in-  
 ternarum suspicionem, non tamen vri & incendi tam  
 vehementer crediderim. In moribundis cernimus fre-  
 quenter partium externarum frigus, sed id fit non ob  
 magnitudinem inflammationis, at potiùs ob natiui  
 caloris inopiam, partes remotiores destituentis, seq;

reci-

recipientis ad fomitem & originem caloris, scilicet corineque in alijs refrigerationis partium caulis superius enumeratis hoc incendium percipitur. Si quis etiam mecum admittat secundam lipyriæ speciem, quam fieri dixi à bile flaua per carnes internas diffusa & incensa, & à pituita frigida non putri, carnes superficiarias corporis occupante, vt cum bilis mouetur moueat etiam pituitam: certum est non sentiri in ea tantum incendium, quantum illud est, quod in malignis excitatur. In illis enim ob impeditam diffflationem fumi ad interiora repelluntur, duranteque paroxismo ea sentitur inæqualitas; remissior tamen quam in perniciosis. Neque hoc pacto mihi videtur contraria scribere, aut sibi pugnantia, Gal. non magis certe quam dum ardentes febres alicubi malignas appellat, ob partis cuiusdam internæ erysipelas, alibi verò mitiores ardentes, quæ citra erysipelas suboriuntur. De epiala verò asserit lib. 2. de Diff. feb. Archigenem affirmasse de nulla alia epialæ nomen posse efferri, quam de vna hac febre quæ contrahitur à pituita vitrea intus partim putrente, & partim non putri, quam hoc nomine ad vitri fusi similitudinē Praxagoras primus donauit. Ex ijs autem quæ ante dicta sunt, existimarim iuniores suam opinionem de intermittente lipyria desumpsisse, quam postea longa obseruatione diligenter annotâtes, posteris etiam tradere non crubuerunt. Quemadmodum & mihi ferè sexagenario, & triginta annos medicinam facienti contigit vtrâq; multoties obseruare, & tempore epidemico & alijs constitutionibus, sicuti licebit secundo huius operis libro

libro legere, in historijs Francisci Carrei causidici, cômœdi cuiusdam, nonnullisque alijs, quibus hepar phlegmône insigni obsessum fuerat, cum frigore partium extimarum toto febris tempore, & incêdio internarum. Anno vetò sesquimilesimo septuagesimo primo, absoluto iam hoc opere, totis mensibus Augusto & Septembri, visa est mihi secûda lipyriæ species, cuius hîc historiam inserere non dubitavi, ut si quando similis occurrat, & obseruetur, non temerè hanc opinionem defendisse existimer. Hęc sporadica erat, non lethalis, nisi ijs qui auxilijs destituerêtur, aut quibus alius affectus superueniret, aut error aliquis cômiteretur, quô in perniciosum morbum ægri reciderent: speciem verò tertianæ referebat, tertio quoque die reperês sub tertiam pomeridianam, frequentius tamen sub noctem, cum frigore extremarû partium, quæ toto paroxysmo non recalescebant: cataphora (quam subeth Rhasis vocat) occupabantur, neque facîle expergiscebantur, aut oculos aperiebant, nisi graui aliquo symptomate angerentur, ut vomitu primùm pituitoso, deinde bilioso. Dolor præterea oris ventriculi, quem καρδιαλγίαν vocant, nonnullos fatigabat, alios sitis intensa. Vidisses alios per somnû delirare, hos frequenter meiere: alijs aluum siccam esse, quæ medicamentis sollicitata biliosa & cineritia excernebat: Septem circuitibus ut plurimùm absoluebatur, capiebatque tum viros, tum mulieres, sed frequentius annis confectas, & quæ aut à pluuijs aut aëris frigore iniuriam acceperant. Nam tum æstas suam constitutionem nullo modo seruauit, sed plu-

uiæ frequentes fuerunt, ac venti quàm pro tempe-  
 stis conditione frigidiores sæpè flarunt. In ijs interio-  
 ra circa mesenterium, ac potissimum circa fundum  
 ventriculi præter naturam calidiora erant, à bile (vt  
 tum ab excretis biliosis & adustis; & alijs symptoma-  
 tis licebat colligere) effusa & putrente, extra vasa in  
 spatijs mesaræi, & carnibus internis vicinis, repulsa  
 intrò & cohibita à pituitæ conspersione, infarci-  
 ente (vt dictum est) carnes superficiarias corporis. Valeat  
 itaque Princeps Auicennas cum suis sectatoribus, qui  
 vnicam pituitam vitream partim intus putrentem,  
 partim foris non putrem lippyriæ causam ascripsit; qui  
 etiam epialam ab eadem pituita vitrea, sed intus fri-  
 gida & non putri: in superiori verò corporis carne  
 putrente & mediocriter calente contractam sensum  
 frigoris circa præcordia, sensum verò caloris circa su-  
 periora voluit imprimere. Quapropter admonendi  
 erunt recentiores Medici, & qui in operibus Medi-  
 cinæ non multum exercitati sunt, vt quoties ægrum  
 febre continua, & ea quidem maligna ita affici ob-  
 seruarint, vt intus ardeat, foris verò perpetuò frigeat,  
 ne ad pituitam vitream coquendam tenuandam & in-  
 cidendam, medicamenta & victus rationem præscri-  
 bant: sed vt de phlegmone aut erysipelate, aut simili  
 visceris alicuius interni inflammatione curanda sint  
 solliciti. Quod si quempiam curandum susceperint,  
 cui ob bilem incensam interiora caleant, exteriora  
 verò à pituita crassa maneant frigida, illi ad bilis fer-  
 uorem extinguendum, eamq; ipsam foras expellen-  
 dam, electo cholagogo iuxta ægri naturam, ætatem,  
 sexum,

*Ratio curan-  
 di Lippyriam  
 & Epialam.*



sexum, vires, tēporis constitutionem, & huiusmodi, maturè accedant hortamur. In epiala verò incidentia tenuantia, & coquentia materiam crassam & viscidam (etiam si eius portio præter naturam incaleat) prudenter imperabunt, vt salubrius & securius post-hac cum ægris agatur.

*Quadruplex calor innatus, alimentarius, elementalis, primigenius, quartusq; vt quibusdam placuit, quasi vinculum quatuor elementorum, & quid differant inter se.*

## CAPVT 12.

**H**ACTENVS placuit satis prolixè febris epialæ & lipyriæ disputationem agitare, vt diligentius post-hac nostrates Medici incumbant earum causis & naturis inquirendis. Superest tandem vt ad nostrum institutum redeamus. Ostendimus autem purpuram febrem esse epidemiam, ab accidente propinquo ipsi materiæ sic denominatam, eamque putridam esse cōclusimus: Postmodum eius species & differentias breui methodo expediui. At cū febrem in calore præter naturam auctā positā fuisse à Galeno desumpserimus, multumq; ac diu inter Medicos fuerit agitatū, quisnam sit calor ille naturalis, qui præter naturam per febres augeatur, aut qui conuertatur in igneum, quid profectò hac de re sentiamus, paucis lubet hic perstringere, priusquam ad maiora progrediamur. Imprimis sciendum est calorem naturalem quadruplicē apud Medicos reperiri, etiam si duorum tan-

*Breuis repetitio eorum que demonstrata sunt hæcenus.*

*Quadruplex calor naturalis.*

*Calor alimentarius siue fluens.*

tum apertè meminerit Galenus. Quorum primus dicitur alimentarius siue fluens, aut quod (si fortè per incediam comminuatur) alimentis augeri atque instaurari potest, aut quod nunc ad interiora fluit, nunc ad exteriora refluit. Cuius meminit Hipp. aph. 15. libro .i. his verbis, Ventres hyeme ac vere natura calidissimi sunt. Et paulò post, Etenim calor innatus plurimus inest, vnde & pluribus egent alimentis. Vbi Gal. in comm. aphorismorum sic interpretatur: Ventres itaque hyeme & vere calidissimi sunt, non simpliciter, sed calido naturali, cuius substantiam antea ostendi. Causam verò ob quam idem calor hyeme augeatur, etiam Aristoteles dixit. Refugit enim propter circumstantem extrinsecus frigiditatem, sicuti rursus æstate ad sibi asfinem protenditur. Atque ita contingit dissolui quidem ac dissipari eius substantiam tempore æstiuo; contineri ac cohiberi, & in profundum secedere hyemali. Nam frigida aëris constitutio, corporis nostri extimam superficiem refrigerans atque condensans, intrò calorem innatum cum spiritu & sanguine pellit, qui cum per id tempus non facilè ad cutem recurrat, plurimus intus contineri circa ventres & cavitates corporis dicitur, ob idque fortior & potentior in coquendis alimentis iudicatur: non tamè immodicè præter naturam auctus, sed secundum naturam, si substantiam caloris fluentis, quæ aërea & aquea est, respicias plurimus inesse creditur. Galeno in commēt. aphorif. 14. lib. .i. cuius verba ita se habent. Verùm Hippocrates non ad hanc scilicet qualitatem, sed ad substantiam in præsentī sermone refert id nomen: Nam substantia innati

*Elucidatio loci Galeni.*

innati caloris aërea est & aquea, sicuti ex semine licet coniectari, quod paucam omnino terream substantiā participat, plurimum autem aëris calidi humidiq̃ue in seipso continet. Paulò post, Bene enim temperata est caloris innati substantia, ignea autem aduētiij. Æstare autem cūm calidior aëris constitutio poros cutis laxet, forasq̃ue & ad cutim ipsum innatum calorem euocet, plurimamq̃ue eius substantiæ partem dissipet, fieri non potest, vt tam copiosus circa ventres ipse naturalis calor contineatur. Item neque per diuturnos morbos moerores, inedias, atrophias, & huiusmodi: vt qui simul cum sanguine & spiritu fuerit exhaustus, ac dissipatus; qui tamen alimentis, vt dictum est, potest instaurari, & ob id alimētarius fuit dictus. Nam Gal. in comm. prædicti aph. ita scriptum reliquit: Nemo  
 , itaque est qui non consentiat diffiliari corpora anima-  
 , lium, ea quæ fit per sensui occulta foramina difflatio-  
 , ne. Idcirco enim ad hoc deueniūt vt egeant alimēto,  
 , quoniam euacuantur. Quod si nihil à corporibus no-  
 , stris efflueret, sed semper æqua moles substantiæ ser-  
 , uaretur, nulla foret alimēti necessitas. At ostendimus  
 multum quotidie per insensilem transpirationem à  
 corporibus nostris perpetuò expirare, nihilominus  
 tamen calorem secundum eius substantiam seruari at-  
 que perpetuari. Neque id aliundè, nisi alimentorum  
 assumptorum proba cōfectione, distributione, agglu-  
 tinatione, atque in substantiam sanguinis & spiritus  
 commutatione. Quocirca iusta de causa alimentarius  
 dictus est. Is certè est, qui tamen ab alio primogenio  
 ( vt postea dicetur ) adiutus, coctiones celebrat ali-

Caloris ali-  
 mentarij fun-  
 ctiones.

mentorū distributionem vnicuique parti submini-  
strat, excrementa ab alimento secernit, ipsumque ali-  
mentum tandiu in vnaquaque parte continet, quoad  
probè confectum atque in substantiam aliti, iam com-  
mutatum & agglutinatum probè fuerit, huiusque ali-  
menti superflua expurgarit, forasque expulerit. Is est  
(vt in summa dicam) qui facultatum naturalium (im-  
propriè tamen) rector nonnunquam iudicatur. Se-

*calor elemen-  
talis.*

cundus calor est elementalis, qui cum frigido, sicco,  
& humido, ad vniuscuiusque partium corporis huma-  
ni formationem concurrir. De quo Hipp. lib. de Nat.  
huma. & Gal. ibi. & in lib. de Elementis, & multis alijs  
in locis multa scripserunt. Nemo est hominum (puto)  
saltem qui Aristotelis libros legerit, de Generatione  
& corruptione, qui non credat omnia corpora natu-  
ralia, quatuor elementis mundi constare. Neque pro-  
fecto opinionem Parmenidis aut Melissi, aut alterius  
cuiusdam sectæ in mediū adducemus; etiam si hac no-

*cardanus tria  
tantum ele-  
menta consi-  
tuit.*

stra etate Hieron. Cardanus lib. 1. de Subtilitate cap. 2.  
ignem è numero elementorū quibusdam vagis argu-  
mētis subducere tērauerit. Cuius inuētio hac in re (fi-  
cut in plerisq; alijs rebus) commēdatur quidē, at iudi-  
cium vt parum sibi constans, à peritioribus meritò re-  
probatur. Sed Platoni, Aristoteli, Hip. & Galeno in  
hac parte addicti, fatentur omnia corpora naturalia  
quatuor elementorum totorum per tota commixtio-  
ne esse cōposita. Vnde & viri & foeminæ semen, item  
& sanguis mēstruus, nostræ omnium prima cōforma-  
tionis principia, quatuor his elemētis constare asseri-  
mus. Non secus quam ea quæ ex illis pendent, atq; in

nobis

nobis generata sunt omnia. At an à contrarijs alterari aut diminui possint, ambigent fortè nonnulli, saltem ij qui in philosophicis disciplinis minus sunt versati: etiam si vulgariter ea iacteretur sententia, vnumquodq; elementum à simili conseruari, & à cōtrario corrumpi; si potentia, hoc est, viribus aut multitudine siue copia longè reliquum exuperet. Verùm ne in re tam clara diutius frustra immoremur, cum philosophis defendimus, vnumquodque elementum à causis contrarijs & potentioribus destrui, & per vltimam corporum resolutionem, tādē ad principia prima redigi. Nam dum ossa, nerui, arteriæ, venæ, cartilagine, tendones, & si aliæ sunt corporum partes solidiores, in cadaueribus longo tempore corrumpantur, atque per elixationem aut vstionem in nihilum redigantur, vnumquodque elementum ad suum principium reuertitur, iuxta Hipp. doctrinam de Nat. hum. cum scribit: Rur-

, sus cū corpus hominis demoritur, singula necessariò  
 , ad suam naturam discedunt, humidum ad humidum,  
 , siccum ad siccum, calidum ad calidum, frigidum ad fri-  
 , gidum. Tertius calor dicitur innatus, quod nobiscum, *calor innatus*  
 & in nobis statim per principia nostræ generationis *sive primigenius.*  
 innascatur: Dicitur etiā primigenius, vt qui in genitura siue semine potentia sepultus, ad prima nostræ originis rudimenta efformanda, primus in actum deductus, singula quæque postea lineamenta distinguat & figuret, nostræque generationis primas partes solus ille primus sortiatur. Nam ossa facultate ossifica, ligamenta facultate ligamenta gignendi, venas virtute ad id propria, nervos neruifica, carnes facultate carnem produ-

producēdi generat. Item hepar, cor, cerebrum, renes, vesicam, intestina, & si quæ sunt aliæ particulæ in homine, sigillatim energia & facultate specifica, effingit. In quo differt ab elementalī & alimētario calore:

*Caloris innati  
à reliquis dif-  
ferentia.*

Nam quamuis vterque in semine & sanguine mēstruo contineatur, tamen hi duo embryonem non generāt, lineamēta partium non distinguunt aut efformāt: nam elementalis tanquam partis integrantis aut componentis in mixto embryone rationem solū sortitur, hoc est materiæ ex qua aliquid fit, cum reliquis tribus elementis, aëre scilicet, terra, & aqua. Alimentarius etiam calor quamuis potentia in genitura contineatur, aut potius in sanguine mēstruo, non tamen ille primus est qui sanguinem in vtero fermentat, fouet, in bullam tollit, atque in embryonem figurat, ob sui imbecillitatem, & quasi extinctionem, ad id vt nisi primigenij caloris facultatibus & energia excitaretur, paulo post euanesceret, vt qui in sanguine, spiritu, & reliquis humoribus contineatur. Qui sanguis in vterum delapsus, aut vt promptè corrumpatur, aut vt foras eijciatur credibile est, nisi primigenij caloris (tum in feminibus, tum in substantia vteri vigentis) præsētia & viribus iuuetur in promptu, qui alimētarium fouēs ad massam effingendam exoriet, eumque tanquam artificem quendam ministrum famulantem, ad opus singularius excitet. Ipse verò calor primigenius, tanquam rex, & totius operis primarius author, in solidioribus partibus corporis, tanquam in arce tutissima & inexpugnabili locatus, singula quæque dispensat atq; moderatur, calorem alimentarium suo imperio regit, elemen-

*Caloris natui  
encōmia.*

elementalem in composito cum reliquis suo nutu cō-  
 iungit, & quandiu potest in vnum concordī pace vin-  
 cit atque conseruat, quousque morte animans extin-  
 guatur. Cuius Gal. meminit 1. de Morb. popularib. ad  
 ,, hunc modum: Etenim protensa est per solida corpo-  
 ,, ra natura, quæ illarum est virtus, concoctionemque à  
 ,, solidis corporibus sanis humores consequitur. Item  
 ,, super aph. 15. lib. 1. Neque enim aliud quidquam ani-  
 ,, mal ab initio efformauit, sicuti neque rursus adauxit,  
 ,, aut vsque ad mortem enutriuit, præterquàm iste calor  
 ,, innatus, de quo nunc habetur sermo: Hic enim est  
 ,, omnium operum naturalium causa. Et paulò post,  
 ,, Neque enim quidquam est natura animalium, præ-  
 ,, ter hoc calidum secundum Hippocrat. opinionem.  
 Alimentarius verò cū in sanguine, spiritu, & reli-  
 quis humoribus (vt dictum est) solum contineatur,  
 etiam citra mortem diminui per inedias, & diutinos  
 morbos, aut heclicas febres potest augeri, præterea  
 cibo, potu, aëre, & balneo, & optima victus ratione  
 instaurari: nam quantum colligitur spirituosī sangui-  
 nis, tantum superest etiam caloris alimentarij; quan-  
 tum verò diminuitur de sanguine & spiritu, tantum  
 etiam de hoc calore perditur. At de calore primi-  
 genio non est idem iudicium, vt qui pabulo præstan-  
 tiore, nempe humido substantifico, magis lento &  
 vinctuoso, imò & solidioris substantiæ virtute fouea-  
 tur, quàm fiat alimentarius. Vnde non tam facilè al-  
 teratur, aut decrescit per inedias, aut morbos (nisi ad  
 extremum tenuitatis diutissime inedia deuenit, aut  
 morbi longi fuerint, colliquantes & marasmodēs) in  
 quibus

quibus sanè & ipsum calorem primigeniū cum corporis partibus solidis diminui & tabescere par est. Item procedēte ætate sensim indies eum ipsum alterari & decrescere experimur, quousque ad extremum senium sicci & frigidi (destituente nos humido radicali cum ipso calore insito) deuenerimus. At ipsum instaurare alimētis aut similibus nequaquam possumus, quod nihil huic simile in hoc inferiori orbe inueniamus, quod in eius naturam aut substantiam commutari possit: utpotē cuius natura diuina & planè cœlestis sit, si Aristoteli credimus lib. 2. de Gener. animal. cap. 3. & Gal. de Diebus decretorijs ut postea ostendemus. Cuius etiam meminit Hippocr. lib. 1. aphorif. 14. cū ait, Qui crescunt plurimum, habent calidi innati, plurimo igitur egent alimēto, alioqui corpus absumitur. Senibus verò parum, innati calidi inest: nam quamuis per vniuersam anteaactam vitam, satis laute euchymis cibus quispiam sese enutrierit, caueritq; ne ob errorē, vel aliam causam emaciatus fuerit, nihilominus facere nō potest, quin cū ad seniū deuenerit, multū ipse calor insitus diminuatur. Quocirca diminutionē insensibilē huius caloris, causam mortis inuitabilem nobiscū innatam Gal. lib. 1. Sanit. tuēdæ autumat, quam etsi deuitare prorsus nō possumus, tamen eam tardare non est artis contemnēdæ, sed solis artis Pœonię singularis est speculatio, quæ humidū radicale proba victus ratione, tum in sumēdis & educendis, tum in faciendis & ad mouendis, diutissime fouet atq; perpetuat, causasq; huius cōsumptionis apprimē deuitat. Nā docet huiusce humidi perpetuationē, ipsius

caloris

*Caloris natini  
natura cœle-  
stis.*

*Caloris natini  
diminutio in-  
sensibilis mortis  
ineuitabilis  
causa.*



caloris esse pabulum & nutritionem, mediâte quodam spiritu æthereo, huius caloris præcipuo instrumento. Cuius caloris tot laudes præclaraque encômia toties prædicauit Galenus, vt frequenter dubitarit, num esset anima, an præcipuum eius instrumentum. Alibi summam artem, eâdemq; optimam & artificiosam vocitans, vt quæ alicuius gratia omnia moliatur. Cuius etiam meminit Cōciliator. Diff. 48. his verbis.

„ Hæc autem virtus ( de hoc calore intelligit ) diuina  
 „ practica præ alijs nobilitata generationis virtutibus,  
 „ cum ipsa sit simplex & immaterialis. ferè non immediatè materiam attingens, indiguit subiecto magis  
 „ distincto eam vehiculante ad membrorum figurationes, & formas dandas conuenientes, hoc autem fuit  
 „ spiritus. Est enim corpus subtile vehiculum virtutis.

In eandem sententiam sic etiam pronunciat Aristoteles lib. 2. de Generatione animalium ca. 3. Inest enim  
 „ in semine omnium, quod facit vt foecûda sint semina,  
 „ videlicet quod calor vocatur, idque non ignis, non talis facultas aliqua est, sed spiritus, qui in semine spumosoque corpore cōtinetur, & natura quæ in eo spiritus est, proportionè respondens elemento stellarum,  
 „ Quare cùm huius caloris sit diuina & planè cœlestis natura, nihil autem simile in hac regione elementalī contineatur, si quando per inedia aut diutinos morbos, atque etiam per senium contingat, diminui impossibile est eum ipsum reparare, aut proba victus ratione reponere. Sed vereor ne quispiam obijciat, nos temerè calorem hunc tertium à primo distinguere, præsertim cùm Gal. similes facultates (vt superius vi-

Obiectio;

sum est) calori alimentario adscribat, quales nos huic primigenio tribuere studemus. Nam illum rectorem facultatum, & principium formationis nostrę, auctorem auctoris & conseruationis, imò animalium veram naturam credidit. Ecquid igitur vtilitatis tertius iste calor animalibus confert? Ceddò quid est inter vtrumque discriminis, si naturam & facultates respicias? Quid præterea incommodi, si vnum & eundem calorem in medicinam introducamus? Profectò tantum esse intercapedinis inter vtrumque puto, quatum inter coelum & solem cernimus, inter ignem coelestem & elementalem, in spiritum naturalem vitalem & animale, qui non solum loco & dignitate differunt, sed etiam prioritate (ita dicam) temporis & effectu. Nam quamuis ab eodem authore coeli & solpendeant, ab eadem natura ignis coelestis & elementalis, ab eodem principio triplex animalium spiritus: tamen in hoc coelum à sole differt, quod coelum vniuersam terram suo ambitu, & reliqua elementa amplexetur, quod primum creatum fuerit, nihil aut parum luceat. Sol verò neuiquam suo amplexu terram continet, sed coelo tanquam clauus rotę affixus, fertur ad motum coeli in circuitu terrę: quanquam per zodiacum proprio motu ferri nõ me lateat. Post coelos autem creatus est frigidus ipse, atque coruscans, reliquaque coelestia corpora suo iubarē illustrans, seminaque decidua in hæc inferiora dispergēs. Sic ignis coelestis, eternus, inalterabilis (si mihi ita loqui liceat) & inuisibilis creditur, elementalis autem sub orbibus coeli constitutus per sui particulas saltem est corruptibilis

*Solutio.*

*coeli & solis  
differentia.*

bilis, ut qui compositionem corporum subingredia-  
 tur. Ad hunc modum spirituum in nobis lata, & mul-  
 tum diuersa est ratio. Nam spiritus naturales à iecore *spirituum dif-*  
 profecti, munijs naturalibus, hoc est attractioni reten- *ferctia, gene-*  
 tioni & coctioni alimentorum, item distributioni, & *ratio, & ela-*  
 alimentorum ab excrementis secretioni, excremento- *boratio.*  
 rumq; expulsionì, & similibus actionibus subseruiunt,  
 ut qui calorem naturalem in se contineant, omnibusq;  
 his functionibus eum subuehendo facillè impartiun-  
 tur. Quare ij nobis & brutis non solum sunt commu-  
 nes, sed etiam & plantis competere videntur: quas *plantæ spiritus*  
 horum beneficio augeri, & dilatari, frondescere, flo- *naturali præ-*  
 rare, fructus suo tempore producere, & alimentum *ditæ.*  
 suis radicibus tanquam quibusdam osculis, è terræ fuc-  
 cis exugere scimus. De spiritu vitali hoc dicam, etsi  
 ab hepate naturalē spiritum per venam cauam simul  
 cum sanguine (de uitandæ disputationis causa) admise-  
 rimus, ad dextrum cordis ventriculum ferri atque cō-  
 scendere, tamen in sinistrium cordis sinum receptum  
 multum ac diu elaborari, nec non in spiritum præstan-  
 tiorem, puriorem, & vitalem transmutari, fateamur  
 necesse est. Vnde lapides qui corde priuantur, & vitali  
 spiritu destitui iudicamus. Reliqua verò corpora na-  
 turalia, quæ corde, aut quapiā re eius vices supplente  
 prædita sunt, eo spiritu ornata esse & viuere credimus.  
 Qui spiritus quantum præstantia & puritate excedit  
 naturalem, tantum vitali præstantior, purior, & dignior  
 est spiritus animalis: vitalis enim quamuis è sinistro  
 cordis sinu sursum feratur, & per carotidas arterias ad  
 cerebrum conscendat, tamen in ipso plexu retiformi

tandiu elaboratur atque immutatur, vt non amplius naturalis aut vitalis censeatur, sed reuera animalis, & anime rationalis quasivehiculū iudicetur. Quam rem miro ordine scripsit Aphrodiseus lib. 2. problem. 62. Oritur spiritus quidam vaporis, propè speciem gerens in iecore per calorem humoremque, qui ea in parte modicè habetur, qui cū per venam cauam cognominatam ad sedem cordis ascendat cum sanguine, atque amplius recaleat & extenuetur, in speciem propè aëris transit, rursusq; per arterias carotides ab aggrauatione cognominatas ad basim, id est partem subditam cerebro effertur, qua in parte frigiditate cerebri moderatur, naturali que quadam proprietate afficitur, transformaturque in spiritum æthera planè imitantem, quo animus instrumento aptissimo vtitur actionum suarum. Itaque quemadmodum triplex ille spiritus, vnus & idem est genere & ortu, varius tamen & multiplex ratione loci in quo perficitur; & ratione eius puritatis & effectuum ad quos destinatur; similiter quemadmodum vna est hominis anima quæ ipsius actus dispensat, quandiu in corpore continetur, varia tamen & triplex esse dicitur, quoties singulas ipsius facultates contemplamur. Nam quoties appetitricem cogitamus, & ( vt ita dicam ) concupiscibilem, eam nobis & brutis communem, & ab hepate proficisci dicimus; si verò irascibilem, & eam esse qua viuimus, & à corde originem ducere, aut in eo sitam esse intelligimus: item si rationalem & reliquarum moderatricem contemplemur, eam in cerebro locatam fuisse à Platone, Hippocr. & Galeno fatebimur.

*Anima hominis triplex consideratur.*

Quid

Quid obsecro verabit (etsi vnum & eundem calorem  
 coelitus primordijs & principijs hominum concess-  
 sum admittamus, qui in ipsis latere conspiciatur) quo-  
 minus postea in lucem iam edito animali, duplicem,  
 triplicem, aut quadruplicem calorem, loco, substan-  
 tia, dignitate, & effectu distinctum recipiamus? Nam  
 qui in partibus solidis subest calor, cum spiritum lon-  
 gè præstantiorem eo spiritu quem in sanguine conti-  
 neri diximus, fortitus sit, & ipsum eo calore qui in hu-  
 moribus inest, puriorem & digniorem esse iudicabi-  
 mus, vtpotè cuius substantia planè diuina & coelestis  
 (vt diximus) existat, sicuti etiam pulchrè docet Con-  
 ciliator Diff. 48. Virtus informatiua (calorem insitum  
 intelligit) est illa quæ dat vitam, & est proportionalis  
 virtuti supercoelestii, hoc est, zodiaci octauæ spheræ,  
 nam hic Aristotelis mētem, sequitur Aponēsis: sicuti  
 facit Gal. in multis locis, vt postea videbitur. Et ista  
 virtus facit similia secundum quid virtutibus super-  
 coelestibus, quousque sit possibile illam recipere vi-  
 tam, & est dispersa per vniuersam substantiam corpo-  
 ris, siue sit humidum, siue sit siccum, vt in spermate  
 substantia est potentia potens recipere hanc virtu-  
 tem, & est spiritus primus deferens calorem coele-  
 stem, & ipse est causa omniū partium spermaris. Sed  
 vereor ne quis hac in re Galeni auctoritatem deside-  
 ret, etiam si superius satis appositè vnam & alterā in-  
 feruerimus: quare vt ijs qui nonnūquam in luce mul-  
 tū clara cæcutiunt, satisfaciamus, aliquot rursum  
 subiiciemus, quibus calorem alimētarium longè in-  
 feriolem primigenio confirmabimus. Libro igitur de

*calor vnus  
 et idem mul-  
 tiplex consi-  
 deratur,*

Temperamentis secundo Gal. hæc verba scripta reli-  
 quit. De hac formatrice Aristoteles dubitauit, nun-  
 quid diuiniors originis sit, atque calido, frigido, hu-  
 mido & sicco res diuersa, quò minùs rectè facere vi-  
 dentur qui tam temerè de rebus maximis pronun-  
 ciant, & solis partibus formandarum partium cau-  
 sam assignant. Rationabile enim est hæc organa esse,  
 formatorem alium. Lib. autem primo de Facult. natu.  
 Atque Hippocrates (inquit) Omnium quidem quos  
 nouimus Medicorum philosophorumque primus (vt  
 qui primus naturæ opera norit) hanc semper tum ad-  
 miratur, tum prædicat, quam & iustam nominat, & so-  
 lam animalibus ad omnia sufficere dicit, ipsamq; per  
 se sine doctore quæ opus sunt agere. Rursum 2. de  
 Natur. facult. Quippè natura illa quæ partes effingit  
 & sensim adauget, omnino per eas totas est exten-  
 sa, vt quæ eas totas per totas non tantum extrinsecus  
 fingat, nutriat, atque augeat. Denique sexcentis alijs  
 in locis totus est in hoc Galenus (etsi plerumq; vtrum-  
 que hunc calorem confundat) vt doceat alimentarium  
 à primigenio multum differre, præsertim in duobus  
 libellis, quos de usu respirationis & pulsuum inscri-  
 psit, in quibus usum à calore alimentario, in sinibus  
 cordis, venis, & arterijs fieri: facultatem verò pulsifi-  
 cam & spirandi à calore & virtute procedente à cor-  
 pore cordis distributa, & influxa per tunicas venarum  
 & arteriarum in totum habitum corporis, quam vir-  
 tutem à zodiaco influere in animalia ipse Galenus te-  
 statur lib. 3. de Diebus decretorijs his verbis. Voco  
 autem propriam naturam, quæ ex signiferi circuitu  
 profici-

proficiscitur. Nam is cuiq; nostrum virtutem affert. Si cupias audire Aristotelem lib. de generat. & corrupt. secundo. Naturam hanc siue facultatem siue potius calorem primigenium, animalium, & singularum partium formatorem, & bonum vocantem: verba, eius hîc adscribam. Sic enim ait cap. 6. Quenam igitur causa est, vt ex homine homo, aut semper aut plerûq;, & è tritico triticum, & non oliua oriatur? An si ita cõponatur os? non enim vtrûque, quẽadmodû inquit ille, sed ratione quadã coëuntibus elemētis fit aliquid, quanam igitur horû causa est? non enim ignis vel terra causa existit. At verò neq; concordia aut discordia, etenim hæc discordia segregationis, illa congregatio, nis solûm causa est. Paulò post: Itaq; sic se habere eorum quæ natura constât, causa existit: atq; cuiusq; natura hæc est, de qua nihil meminit Empedocles, nihil ergo de natura dicit: at verò hoc ipsum bonû existit.

Ex quibus manifestè apparet, calorẽ primigeniũ longe dignitate & præstantia calorem naturalem & alimentariũ exuperare, ab eoq; differre tum loco, natura & præstantia, tum effectu: Galenumque quibusdam in locis vtrumque confudisse, vt qui (cũ per anathemen & particulas animalis, eius naturam & substantiam inquireret) substituerit, dubitariq; quenam esset ipsius substantia, an diuina & coelestis, an naturalis & elementalis. Nam alicubi credidit Aristoteli, eum calorem aut animam esse, aut eius præcipuum instrumentum. Alibi, virtutum substantiam aut primum ipsarum instrumentum: alibi verò calorem alimentarium, æream substantiam, & aqueã, aut sanguineam,

*Galenus calorem alimentarium & naturam non satis distinguit.*

*Quartus calor.*

aut spiritum vocat. Plerumque etiam vtrumque confundit, & indistinctè vtrumque singularum partium formatorem, & opificem nostræ conformationis appellat, alias facultatum rectorem, alias temperiem & harmoniam quatuor primarum qualitatum. At nos dilucidioris doctrinæ gratia, eo modo quo docemus vtrumq; distinguimus. Pithagorici & Platonici quartum calorem longè à prioribus dissitum introducunt, cuius substantiam coelestem esse volunt, & quasi quintam quandam omnium corporum naturalium essentiam, multo præstantiorem & puriorem quàm quæ per Alchymistas in sublimationibus eruitur: qui quatuor elementa mixta & vincta in quolibet corpore usque ad ultimam resolutionem contineat, siue corpus sit animatum, siue inanime, siue viuens, siue mortuum. Imò quælibet particula corporis demortui à toto aut per putredinem, aut per elixationem, siue alio modo semota, puta crauium, os è visceribus terræ post longam sepulturam erutum, quandiu formam aliquam corporis gerit, ab ipso calore regi & cōseruari creditur: sine quo, ne momento quidem quatuor elemēta in mixto durare possunt. Perinde atque si hic calor esset vinculum & nexus quatuor elementorum. Sed quam vera sit hæc opinio, Pithagoricis & Platonieis relinquo discutiendū, qui quatuor elementa coelestia in vnum coire putant ad colligationem quatuor elementorum inferiorum, quoties alicuius corporis sit generatio. Vide Ficinum & alios interpretes super Timæo Platonis. Ego verò fusius aliquando de hoc quarto calore Deo volente agam.

*Per*



*Per febres diarias & putres calor elementarius conuertitur in igneum, per marasmôdes & hecticas primigenius: elementarius verò, una cum reliquis tribus elementis tantum calet, non autem conuertitur in igneum.*

## CAPVT 13.

HIS ad hunc modum excussis, tandem inquirendum nobis venit, quisnam horum quatuor calorum per febres augeatur, aut in igneum conuertatur: nam diximus febrem esse calorem naturalem præter naturam auctum, aut conuersum in igneum. Omissis autem quisnam calor per febres augeatur, aut conuertatur in igneum. omnibus argumētis, quæ aduersus hanc definitionem leguntur apud Robertum Anglicum, Arculanum, Hugonem Senensem, Marsilium de sancta Sophia, Gentilem in suis quæstionibus, maximè in quæstione 13. solùm per caloris species priùs enumeratas discurremus, vt tandem eliciamus, quisnam illorū per certas febres, aut simul per omnes augeatur. Certum est autem per omnes febres hos quatuor calores minimè conuerti in igneū, saltem si meminerimus eorum quæ præmisimus cap. superiore: nempè calorem quendam vt alimentarium contineri solùm in sanguine, cum reliquis humoribus: alterum verò (vt elementalem) in quibuscumque corporis particulis, & in humoribus, & in spiritibus inesse. Per spiritus autem flatuosos vapores ab humido per calorem genitos intelligi velim. Tertium verò primigenium dictum per solidas partes extensum (tanquam earum formam & causam efficientem) esse. Quartum (si quis sit) quamuis in par-

tibus solidis contineri dicatur, tamen latè diffusum per vniuersam fabricam corporis, aut eius particulas diximus, siue humores, siue carnem, siue solidiores partes imagineris: siue item fumos, fuliginosaque excrementa, vapores, aut spiritus corporeos, siue (vt in summa dicam) excrementitium quidpiam tum in corpore contentum, tum extra corpus expulsum, quod quatuor elementis sit mixtum & compositum: vtpotè qui ipsa elementa concordi pace (vt dictum est) vincere credatur, eaque ad vltimam dissolutionem corporum cōtinere. Principium autem ducemus ab elementalī calore, quem ad compositionem cuiuslibet rei elementatæ cōcurrere, tanquam materiam ex qua aliquid fit pr̄missimus, qui si cum humido, frigido, & sicco ritè temperetur, hominem bene habere: si verò exuperet cæteras qualitates, intemperatum esse, neque probè functiones suas obire dicemus. Imò si ad eò intendatur calor, vt cordis spiritus & contenta immodicè calefaciat, & actiones lædat, febris nuncupabitur. Et hæc opinio graues habet authores, inter quos Gal. præcipuus videtur, qui lib. 8. Meth. ad hunc modum scribit: Sanè vnus quispiam morborum est, quos intemperies creat, & febris vtique, cū adeò immodicè auctus est calor, vt & hominem offendar, & actionem lædat. Et lib. 1. de Diff. feb. ca. 3. Subijciūt ergo caliditatem, frigiditatem, siccitatem, atq; humiditatem esse elementa corporum, ac fieri primas ægritudines ex intemperie horum, è quibus vna febris existit, quoties calor quidam præter naturam in corde extiterit. In eādē sententiam recidit multis alijs in locis

*Calor elemē-  
talis si augea-  
tur intempe-  
riē procreat.*

locis, quem secutus est Fernelius lib. 4. cap. 2. de Febribus, cùm ait: Simplex febris est, cuius calor elementarius, solo incremento, naturæ ac temperiei limites excessit. Verùm si propiùs quis intueatur Gal. sententiam, faciliè animaduertet ipsum non existimare calorem elementarium eum esse, qui primus à causis febrem procreantibus immodice augeatur, aut conuertatur in igneum: vt qui elementalem ignem in composito, rationem materiæ obtinere, non solum in animalibus, sed etiam in omnibus alijs corporibus, quæ quatuor elementis constant, vbique asserat. Quod si augeatur in febribus (vt par est) non primus, sed ad caliditatem alterius, sicuti reliqua elementa intendetur: magis autem aut minus ipse, secundum rationem quantitatis & qualitatis humorum, & naturæ corporis febricitantis. Nemini (puto) dubium est ipsorum elementorum vnum derepente reliqua supra modum euincere non posse, quandiu calor naturalis & hominis proprius, suam temperiem seruat: seruabit autem si debite sumenda, educenda, admouenda, facienda ministrentur. Contra autem si in aliquo peccetur, confestim corporis harmonia & temperies dissoluetur. Quis ibi inficias alimenta, aut medicamenta quomodolibet assumpta, si ad tertium gradum caloris accedat, & iusta quantitate, satisque frequenter sumantur, aded calorem nostrum (non dico elementarium) augere, vt is tandem in igneum & præter naturam commutetur? an ignis elementaris primus conuertitur in igneum (vt qui iam ignis sit) quoties nostrum corpus oleis calidis, vnguentis, ceratis, emplastris, balneis frictionibus,

*Calor elementalis per febres non mutatur in igneum vt putauit Fernelius.*

bus, solari feruore, luculento igne plus iusto incaluerit? An præterea corpus febris censebitur, nisi ea caliditas ad cor deuenierit, caloremque spirituum ipsius naturalem, aut humorum, aut substantiæ solidæ auxerit & inflammauerit? An per exercitia ipsum elementum quantumuis præter naturam auctum febris sit, citra caloris nostri præcedentem alterationem, & cōuersionem ad igneam caliditatem? Quis credat educenda si retineantur, atque vel ipsa solū meatus obturent, aut impacta putrescant, facere ut elementum prius incendatur, quàm is calor qui facultatum est moderator? Nam per insignes obstructions supprimuntur effluvia & perspirationes, cohibetur fuliginosorum excrementorum expiratio, & frigidioris aëris inspiratio, non mouentur humores, diminuitur, & imbecillis fit calor natiuus: succrescit externus, natiuumque immutat, & qui prius benignus & familiaris naturæ erat, qui singula agitabat & regebat, tunc de suo gradu deiectus præpeditur, & à consuetis operationibus reuocatur: subsequitur intemperies, & plerumque putredo, percipiturque intensus calor, acer, mordax, vrēs, & putredinarius: elementum verò igneum hætenus nihil aut parum est diminutum, quia contrarium elementum ipsum vincere & actu superare perciperetur, & reuera corpus planè frigidius solito iaceret, sicuti in valdè senibus & tabidis quotidie cernimus, qui planè frigidi destituentur eos calore insito & elementalī videntur: sicci verò ob consumptionē humidi substantifici, ut postea docebitur. At contrarium experimur; nam per febres

*Calor præter  
naturam cor-  
ruptius.*

bres ipsum calidum & siccum iam ardere & vricerimus. Non itaque imbecillum magis fit quàm reliqua, sed calore insito præter naturam aucto, & ipsa quatuor elemēta præter naturam actu calefieri & flagrare certū est: nam mixtus vsque adeo est ignis cum reliquis, & eius calor refractus, vt vix credas ipsum actu posse ab externis causis calefieri, quin & reliqua elementa pariter non incalescant. Suboritur itaque intemperies in ipsis, postquam natiuus calor ab externo factus est auctior. Quandiu verò seruat suam tēperiem, & elemēta suam proportionem ritē custodiunt, sicuti docet Gal. 11. Meth. Non enim profectō *calor naturalis conseruatiuus.*

,, à proprio calore corrumpitur quidquam, imò contrā  
 ,, prorsus quidquid in rebus subsistit, id gliscit, roboratur, sanū est, ac viuit, dum proprio calore regitur. Vocat autem hīc Galenus calorem proprium, calorem natiuum & naturalem, qui longē ab elementari distinguitur, sicuti subiungit his verbis: Veluti nimirum  
 ,, ipsa animantium corpora, tametsi plurimam substantiæ suæ portionem humidam & calidam sint sortita:  
 ,, magnum tamen annorum numerum sine putredine,  
 ,, ac sana viuāque exigunt, si seruetur (vt monstratum est) eorum proprius calor, in cordis quidem corpore  
 ,, per respirationem, in reliquis omnibus partibus, tum  
 ,, per cōmunitatem quam habent cum corde, tum per  
 ,, aliam quandam respirationis speciem, quæ per totam  
 ,, agitur cutem, & trāspiratio perspirationē dicitur. His verò lēsis, vnā etiam naturalis calor lēditur. Quid clariùs aut distinctè magis dici potuit, vt qui asserat intemperiem non prius suboriri in nobis, quàm calor proprius

proprius immutetur & alteretur? Is sanè est calor, qui ob impeditam respirationem in strangulatis & suffocatis derepète extinguitur, & per febres acutas consumitur & evanescit, remanente nihilominus in cadauere elementario igne. Quod si elementarius calor per putres febres primus incéditur, dum succi putrent, quid vetat quominus in succis cadauerum sub dio putrentibus idem non ardeat? Sit idem corpus quod dum vitam agebat febribat, mortuum verò foris iaceat & putrescat, num iidem sunt succi in cadauere, qui prius erāt in animali? num eadem putredo? si non eadem, cedò in quo differt? At hīc putrent succi, cur calorē igneum tactu nō percipis? cur acrimoniam & mordicationem caloris non sentis? Eadem sunt elementa, idem ignis elementarius in cadauere, qui erat in viuo corpore, putrescunt humores, & à calore extraneo: quare non febricit cadauer? tactuque ipso calorē immodicè auctum non deprehēdis? Non est itaque ignis elementarius, qui incenditur per febres. Experientia etiam quotidiana id discitur; nam si quis supponat elementarium ignem per febres lipyrias, aut ardētes, aut malignas incendi, in quibus interiora ardent, frigēt verò manus, pedes, & exteriora, ipsumque calorē cum sanguine & spiritu ad interiora reuocari, certissimum erit manus & pedes tribus tantum elementis constare, darique corpus in rerum natura, quod tribus solum elementis subsistat. Vnde Cardani opinio planè defendetur: Aristotelis verò, Platonis, Hippocratis, & Galeni, & aliorum philosophorum improbabitur. At quàm falsa sit hāc opinio philosophis

losophis disputandum relinquam. Cum itaque ele-  
 mētum ignis per febres primum non incēdatur, certē  
 Galenum in multis locis calorem illum natiuum esse  
 & propriū cuiuslibet hominis verē dixisse fatebimur,  
 & præsertim in Introductorio & Aph. 16. cū ait, Fe-  
 brem esse cōuersionem natiuæ caliditatis ad igneam,  
 & i. victu. acutorum, vbi docet febris ortum esse calo-  
 ris natiui ad igneum cōuersionem. Quod etiam con-  
 firmat i. de causis morborum, his verbis: Si verò in to-  
 tum accendatur corpus, morbus ipse febris nomina-  
 tur, quæ totius animæ immo-  
 Vbi obseruandum est, Galenum dixisse totius animæ  
 tis, non totius copori calorem immodicum, vt longē  
 distingueret calorem animalis (qui ipsi est proprius) à  
 calore totius vniuersi, qui elementaris est, & omnibus  
 rebus corporeis communis. Paulò post verò ipsum ca-  
 lorem animalium insitum vocat: sic autē scribit, Quar-  
 tum verò genus causæ, quæ insitum calorem immo-  
 dicè succendit in refrigerationibus & astrictionibus  
 fieri videtur. Perpetuus est Gal. in hac hæresi, vt cre-  
 dat (et si febris sit intēperies calida & sicca totius cor-  
 poris) non elemētarium ignem, sed potiùs naturalem  
 & proprium hominis immodicè augeri, & conuerti in  
 igneam caliditatem: vnde postea subsequitur in ele-  
 mentis calida intēperies, non solū in igne ele-  
 mentali, sed etiam in terra, aqua, & aëre. Neque fuit  
 mens Galeni, vt ignis elementum ad eò præter natu-  
 ram augetetur, vt conuerteretur in igneum, sed potiùs  
 quorundam Medicorum ignorantium, qui quamuis  
 docti & sapientes viderentur, nullam tamen rationa-

lis disciplinæ exercitationem habebāt, sicuti scribit r. de Diff. feb. cap. 3, atq; ex eorum assumptionibus in hunc modum hoc postulatum ponit. Subijciūt ergo c c caliditatē, frigiditatem, siccitatem, atq; humiditatem c c esse elementa corporum, ac fieri primas ægritudines c c ex intemperie horum, è quibus vna febris existit: sed c c de his satis. Neque tam prolixus in hac disputatione c c fuisset, nisi intellexissem hanc questionem frequen- c c ter in scholis agitari: quam nos & rationibus opti- c c mis, & authoritatibus firmissimis dissolvere studui- c c mus. Tertium autem calorem (quem primigenium & innatum vocauimus) nullo modò per febres dia- rias & putres incendi, aut tam vehementer præter na- turam augeri, vt corpus vrat credibile est, si eius natu- ram & substantiam cœlestē (de qua superiùs abundè dictum est) contempleris, quæ promptè per calorem putredinarium, augmentum aut decrementum non suscipit, sed diutissimè integra cōseruatur. Nam si hu- midum radicale in quo spiritus æthereus (qui calo- rem hunc vehit & fouet) lētum, viscosum, & alterius solidioris & firmioris substantiæ esse, quàm humidū aliud fluens (de quo postea loquemur) animo concipias, non dubito quin fatearis, non posse per febres tam facilè inflammari aut consumi: nam priusquàm agens agat in passum, materiæ dispositionem, & præ- parationem ad patiendum præsupponit. At quàm ægrè alteretur humidum illud, quod per ossa, liga- menta, fibras, & reliquas partes solidiores diffusum est, ad earum perpetuationem, & essentiam sustinen- dam, inde liquere potest, quod si quis ossibus arien- nis,

*Calor innatus  
per febres  
diarias &  
putres non in-  
cenditur.*

*Humidum ra-  
dicale solidio-  
ris substan-  
tiæ quàm hu-  
midum fluens.*



nis, aut bubulis in ignem positis, percipiat liquorem inde exudare, experietur tandem non statim vbi ossa igni ad mota sunt id fieri, sed aliquantò post, & cùm iam inflàmari & ardere incipiūt: in adipe verò & carne, alio modo cōtingit. Nam si in fruxorio, aut in olla eaincoquas, statim vbi calefiunt, liquari & in humorem resolui cernes; fibræ autem carnis calefiunt quidem, sed nondum ab humido substantifico depurantur. Quare adipe liquato, & liquore fibris carnis adherente per calorem resolutò, si magis carnem asses, profectò veluti oleosum quippiam exprimi, & emanare comperies ( vt postea fusiùs è Gal. ostēdemus) In quibus duplicis huiusce humidi naturá & substantiam contemplari licet, in carne scilicet & adipe humidi alimentarij (quod faciliè ad ignem liquatur) teneram & faciliè solubilem substantiam: in fibris verò & ossibus solidiorè, & non ita faciliè liquabilem, sed tenacem magis, firmiorè, & viscosiorem. Cuius substantià cùm ita lentà sit, & per totà ossium & partium solidarum substantiam dispersa & infarcta, certè vt alterationi & corruptioni valde contumax sit, rationi est consentaneum. Quare calorem quoque innatum & coelestem ( qui tam firmo, & ad mutationem tam rebeli humido fouetur ) vt per febres nihil aut parū immutetur, firmiter tenendum assero. Qui si incenderetur, pabulum suum, hoc est humidum radicale depasceret, minueretq; , quod postea similibus instaurare non liceret, tum ob paucitatem caloris alimentarij, qui tum fortè nullus est, propter humidi alimentarij liquationem & cōsumptionem ( nam per febres colli-

quantas illud humidum ferè consumi videmus, priusquam febrilis calor ad humidum substantificum depascendum accedat (sicuti mox subiungemus ex Galeno) tum maximè ob ipsius primigenij intemperiem, & sensilem substantiæ diminutionem. Nam cum ipsius qualitas intenditur, humidum exsiccari & diminui, & per consequens spiritus æthereos (qui calorem per illud deferebant) sensim resolui necessum est. At si rati non sunt spiritus, quam multos calor primarius in humido substantifico procreare potest, & humidum si paucum sit & febrili calore propemodum exhaustum, paucos etiam spiritus produci credibile est. His verò duobus ita cōsumptis & exolutis, & calidum innatum diminui, & velut flammam paulatim evanescere, rationi est consentaneum. Ex quibus optima ratione sequitur, quoties per febres calor innatus incenditur, corpus ita emaciari, ut amplius instaurari non possit. At videmus extenuatos, & atrophia laborantes, per putres & diutinas febres restitui alimentis, & proba victus ratione: non igitur calor innatus per putres febres incenditur. In hecticis verò febribus, & ijs præsertim que marasmòdes dicuntur, humidum substantificum calore febrili consumi, ipsumque spiritum æthereum cum primigenio calore ferè exhauriri, non irem inficias: cum ipsarum partium solidarum substantiam incendi & liquari videam, humidumque ipsum radicale adèd exhauriri, ut nihil nisi siccitas summa cum ultima frigiditate in tabido corpore conspiciatur. Quas intemperies contrarijs emendare, aut ad pristinam temperiem restituere non amplius licet, quam ubi

*spiritus tanti esse debent, quantum in humido primigenio calor innatus procreare potest.*

*In febribus hecticis, calor innatus diminuitur & cōsumitur.*

quis præ senio ad vltimum frigiditatis & siccitatis (de-  
 pasto humido radicali, & consumpto calore insito)  
 redactus est. Quam rem ita distinctè paucis expediuit  
 „ Gal. 7 Meth. Tempus curationis in sicca intemperie  
 „ multo amplius. Quippe quod senium in sanis est, id  
 „ sicca intemperies est in ægris. Itaque etiam insanabi- *Intemperies*  
 „ lis est si prorsus sit consummata. Est autem prorsus co- *sicca in ægris*  
 „ summata, vbi solida simularum partium substantia red- *Idest, quod se-*  
 „ dita est sicciior. Nam est altera siccitas, vtrique cum ea *niuum in sanis.*  
 „ quorum substantia ex humore concreto constat, sicuti  
 „ caro & adeps sunt colliquata. Est & tertia, cum pro-  
 „ pria humiditas vnde partes nutriuntur, omnino est ab-  
 „ sumpta. Continetur ea in omnibus animalis partibus,  
 „ ceu ros quidam per eas sparsus, de qua dictum alibi  
 „ sæpe est: hanc igitur inferere particulis sine nutrimen-  
 „ to non licet. Ideoque difficillima est omnium eiusmodi  
 „ affectuum curatio. Diuersa ab ijs siccitas est, quæ in  
 „ proprijs cuiusque particule exilibus arterijs, venisque  
 „ consistit: prouenit hæc ex sanguinis penuria. Docet  
 „ itaque Gal. solidarum partium intemperiem siccam  
 „ esse consummatam, cum harum substantia reddita est  
 „ sicciior. Reddita vero est sicciior, quando humidum ra-  
 „ dicale, substantificum dictum, vel per calorem extra-  
 „ neum, vel per inedias, vel ob senium, paulatim est ab-  
 „ sumptum, cum quo & spiritus æthereus (qui in ipso  
 „ deferebatur) resoluitur: ob cuius paucitatem, calorem  
 „ primigenium sensim decrescere & extinguere cõtum  
 „ est, sicuti in lampadibus, & elychnijs quotidiana expe-  
 „ rientia deprehendimus. Nam quandiu oleum perdu-  
 „ rat, tandiu & ignem fulgere conspiciamus, vbi ferè ab-  
 „

sorptum fuerit, si haecenus elychnium oleo paululum  
 madescat, lucebit item vel tātillum: elychnio verò se-  
 mel per flammam exusto & exsiccato, lumē deficere  
 & extingui illicò quis dubitat? Vbi si quispiam illud  
 elychnium ita inustum superaffuso, rursus alio oleo  
 incendere cogitaret, quis non ut stolidū hominem &  
 meritò quidem rideret? Eodem iudicio ubi humidū  
 substantificū partium corporis nostri solidarū ita ex-  
 haustum est, ut cadaueris exsiccati potius imaginem  
 æger referat, quàm hominis, in quo nō solum primus  
 calor alimentarius iam extinctus totus ferè est, sed  
 etiam primigenius, qui vim & facultates priori submi-  
 nistrabat, ita exiguus est, ut propè nullus sentiatur:  
 quis speraret alimentis, balneo, aut aère, eum ipsum  
 calorem posse refici? Quare optimā ratione Gal. 10.  
 Meth. circa finem ad hunc modum concludit, triplicis  
 humiditatis nostræ rationem distinguens, quæ per fe-  
 bres secundum ordinem quendam paulatim consu-  
 mitur. Quippe cum exitialis (inquit) horum affectus  
 sit, ne leuissimum quidem errorem tolerat, ac si quis  
 talium est seruatus, huic carnosam portionem maras-  
 mus tantū occupauerat. Ipsis verò solidis siccatis fieri  
 nequit, ut homo prorsus persanetur, sed omnino vel  
 statim cum febris ipsa iugulauerit, vel postea in eum  
 affectum erit translata, quem senium ex morbo voca-  
 mus. Nam primum eiusmodi febris propriam partiū  
 humiditatem ex qua nutriuntur depascit: hinc verò  
 ad carnosum genus transit, quod circa tum fibrosas,  
 tum membranosas partes solidorum corporum hæ-  
 ret: ita deinde ipsas solidas populatur. Et paulò post,

Nec fas est eiusmodi singularum partium fibras, à  
 malignis febribus liquari, sicuti carnes, quando ani-  
 mal ipsum, priusquam hæc prorsus sint siccata, intere-  
 merint. Sanè sunt & quas febres marasmodes vocant,  
 vniuersæ ex eorum genere quæ colliquant. Sed in eo  
 differunt, quod quæ portio carnis in ijs colliquatur, ea  
 semper vaporis vice digeritur, in illis defluit in ven-  
 trem: Plura licet videre argumenta in questione 13.  
 Gentilis, quibus probare nititur, calidum innatum ni-  
 hil ferè per putres febres immutari: Sed de his satis.

Quartum verò calorem, quem secundum quorundam  
 opinionem vinculum quatuor elementorum in parti-  
 bus solidis, & alijs corporis particulis diffusum consti-  
 tuimus, neque per diarias, neque per putres febres in-  
 cendi aut augeri fatebimur: quia tandem seipsum (re-  
 liquorum calidorum more) consumeret. At non con-  
 sumitur, imò longè post animalis mortem etiam in  
 cadaueribus feruatur: nam quâdiu durat cadauer, tan-  
 diu & ipse calor inest, qui per substantiæ ultimam re-  
 solutionem sensum decrescere ac debilitari cernitur,  
 adeò certè vt amplius ipsa quatuor elementa mixta  
 continere non possit, sed soluta compage, vnum-  
 quodque ad suam originem recipiatur. In ossibus ta-  
 men dissoluto cadauere diutius custoditur, quàm in  
 fibris carnis, cartilaginum, neruorum, & arteriarum;  
 vt qui substantiam in illis firmiorem & putredini ma-  
 gis resistentem nactus fuerit quàm in alijs particulis.  
 Vnde facilius per tabidas febres alterari & debilitari,  
 non autem incendi aut putrere crediderim. Nam in  
 illis particulis decrescente calido primigenio & ele-

Quartus calor  
 neque per fe-  
 bres diarias,  
 neque per pu-  
 tridas incen-  
 ditur aut au-  
 getur.

*Calor alimen-  
tarius per fe-  
bres incendi-  
ditur.*

mentali per heclicas febres, & hunc calorem sensim debilitari & diminui quis dubitat? Calorem autem fluentem & alimentariu, à corde genitum (quem in sanguine & humoribus per spiritum quendam aëreū deferri diximus) coctiones, distributiones, agglutinationem, & superfluum expulsionem, ab alio adiutum celebrantem, facile per febres incendi, & corpora nostra yrere, quis ibit inficias? præsertim si aliqua occasione corpus vniuersum, vel partem aliquam adeo immodice calefieri, vt cordis humores, spiritus, aut corpus cordis incallescere præter naturam intelligat? Nam cum in spiritu calorem vehi præsupposuerimus: & spiritus hic sit vicinus, & veluti permixtus sanguini & alijs humoribus, si præter naturam ipsi humores incallescant, & spiritum hunc & calorem in ipso delatum augeri à calore externo & flagrare manifestum euade. Idem contingit si ab impedita ea distillatione (qua animalium corpora perspirant) humores conelusi putrescunt. Succo enim facile alterantur, vt 15. cap. dicetur, & contrahat putredine, nisi diffentur. Quare & spiritus, & calor alimentarius calidiores seipsis euadunt, & incenduntur, humoresq; ipsos postea vehementius calefaciendo & vrendo depascunt. Vnde & carnes liquari, & corpora emaciari per morbos acutos & diuturnos videmus, caloremq; hunc simul debilitari & diminui, cuius substantiæ quantitas secundum sanguinis & spiritus fluentis copiam mensuratur, etiam si qualitas præter naturam augeatur.

*Calor alimen-  
tarius immi-  
natus resti-  
tuitur.*

Quæ autem extenuatur corpora, paucum habere sanguinem, & per consequens paucum calorem natura-

lem non est dubium: quem tamen cibo, potu, & aëre restituere, & ad priorem quantitatem reponere licet: extenuatos verò & emaciatos per morbos quotidie alimentis reficimus, & in priorem statum restituimus. Non restitueretur autem nisi sanguinem augeremus, qui in locum carnis eliquatæ, & substantiæ deperditæ postea reponeretur. Aucto itaque sanguine, copiosiores inde generantur spiritus, caloris etiam substantia multo maior fit, & corpus floridum bene habere conspicitur. Ex quibus constat calorem alimentarium in qualitate per omnes febres augeri immodicè, ad eò ut corpus offendar, & actionem lædat, qui interim dum humores & carnes exsiccat, eundem ipsum diminui par est. At finitis febribus optima victus ratione eundem reparari, augeri, & in pristinum ferè statum restitui non dubitamus. Elementalem verò, & primigenium per eliquantes febres, & hecticas alterari, & paululum diminui contingit; atque elementalem cibo & potu restitui, primigenium verò nequaquã. Quartum verò per marasmodes febres incalere, & alterari, rationi est consentaneum. At ipsum incendi, aut magnopere diminui nequaquã; saltem eum qui elemēta in ossibus (ut dictum est) continet, ut qui in illis substantiam firmiorem & solidiorem nactus fuerit, quàm quæ tam prompte à causis contrarijs euincatur. Qui verò in vaporibus (nam & ij quatuor elementis constant) aut in humoribus, aut in fumis, aut in carne quatuor elementa colligat, eum facilius alterari, debilitari, & evanescere crediderim, ob paucam, raram, & leuem substantiam. Nam promptius parua corpuscula,

rara, mollia, & lenia, à contrarije & potentibus causis diffoluuntur, quam magna, densa, dura, & graui. Sed cùm à Medicis hic calor nō multum recipiatur, de eo accuratius quicquam velle discutere super sedemus.

*Quinque modis calor alimentarius in igneum per febres  
conueriti potest, qui ad duas tantum causas  
reduci possunt, hoc est ad causam  
externam & internam.*

## CAPVT 14.

HACTENVS è superioribus febrem calorem esse præter naturam auctum: qui cùm multiplex fuerit, tandem eum inquisiuimus qui facile per febres incendi-  
tur. Superest autem, vt quibus modis inflamari possit, paucis explicemus: nam experientia compertum habemus, ignem nostrum materiale varijs modis accendi: vt si fauilla, aut quippiam ignitum, rem sulphuratum, aut paleam siccā attingat, facile ignem succendit. Item solis æstus, & caloris vehemētia, stercora, & syluas latè comburit. Rursum illisus filiei, aut affricus duorum lapidum, aut similibus ignem excutit. Motus quoque celer sagittas per aërem, item rotarum motus velox molas in pistrinis aliquando tātōpere calefacit, vt nisi occurratur, tandem ignis inde conflatus, ad tecta aut tabulata quæque proxima conuollet: sic & calorem nostrum fluentem variè per febres incendi & flagrare credibile est. Quamobrem Gal. i. de diff. feb. cap. 4. etsi multiplices causas febrium varijs in locis adscripserit, tamen ibi omnes ad quinque redegit, his verbis, Cùm ergo videamus non vnum modum generationis,

*Ignis materialis pluribus modis succenditur.*



» rationis, neque auctioris caliditatis (quâdo ne ipsius  
 » quidem ignis modus vnus est) sed gignitur aut propter  
 » motum, aut propter putrefactionē, aut propter con-  
 » uersionem & viciniam alterius caliditatis, aut pro-  
 » pter suppressionem calidi effluuij, aut propter permix-  
 » tionem calidæ substantiæ ex quodam ceu fonte effer-  
 » uescētis, quæ quoad nostrum sensum, vel generet, vel  
 » augeat caliditatem, necesse est omnes febrium causas  
 » in prædictos modos reuocari. Nam motus duplex est,  
 & corporis, & animi, & vterq; febrium causa esse po-  
 test. Videmus sanè propter motum corporis, calorem *calor fluens*  
 nostrum plerumque vehementer intendi, sudoremq; *quinque mo-*  
 proritari, & nisi præcaueremus, febrim excitari. Vt *dis per febres*  
 quoties quis cursu, choreis, saltu, gestatione lōga pon- *incenditur.*  
 deris grauioris per æstum, vel equo celeri vectus, vel  
 curru, vel quouis alio modo vehemēter diu sese exer-  
 cuerit. Ob animi motum sæpius graues succendi fe- *Motus duplex*  
 bres non solum diarias, sed etiam continuas, & eas per *febris causa.*  
 niciofas experimur. Vt cū quis acriter irascitur, tan-  
 ta fit humorum interiorum, & præsertim sanguinis  
 feruidioris & spiritus, circa cor commotio & effer-  
 uescentia, vt promptè calor internus præter naturam  
 accensus, exardeat acutè. Eodem iudicio per luctus &  
 mœrores diutinos comperimus, tandiu calorem in-  
 ternum circa interiora collectum, cum spiritu & hu-  
 moribus figi & coarctari, vt tandem à calore cordis  
 insito calidiorem seipso factum, contingat eum ipsum  
 incendi. Per putrefactionem autem calor ignitur interi- *Putredine ca-*  
 riùs, quoties alicubi succi ad putredinem parati con- *lor incēditur.*  
 geruntur, trahuntur, vel trudentur, atque extra locum

naturalem aliquandiu detinētur, qui calore insito partibus obsessæ non usque adeo adiuti, facile alium calorem putredinarium, & præter naturam contrahunt, qui propter vitium cordi communicans, febrem procreat.

*Conuersatio, contactus vicinia, quid significent.*

Conuersatio verò, aut contactus siue vicinia intelligitur, quoties vel solis caliditas, vel ignis, vel balneum, vel corpus febrientis, vel quidpiam aliud usque adeo calidum corpori nostro applicatur: ut non solum superficiem corporis (quam tangit) calefaciat, sed per corporis penitiores partes ad cor caliditas extranea permeet, atque ipsum, aut eius contenta, aut impetum facientia adeo calefaciat, ut vniuersum corpus febre sentiatur. Suppressio etiam calidi effluuij non aliter fit, quam si pori cutis, vel ab aëre frigido, vel balneo astringente, aut illitu astringentium, aut frictione multa & vehementi, & alijs eiusmodi tum stipantibus cutim, tum suo lentore, crassitie, aut multitudine vasa obstruentibus, ita claudantur, ut non amplius foras triplicis nostræ substantiæ fluor, & præcipue fuliginosorum excrementorum, aut mordacium humorum recrementa effluere & expirare possint. Quæ si aliquandiu intus retineantur, cum acris & mordacia sint, & ob id calida, profecto seipsis calidiora multo euadent, spiritibusque & humoribus calefieri & putrere paratioribus calorem suum impartientur & febrem excitabunt. Permixtio etiam calidæ substantiæ multis modis contingit; nam aër calidior tempore æstiuo per os & nares attractus, plerumque ita spiritibus nostræ substantiæ sese commiscet, ut eam immodicè calefaciat. Quæadmodum vapor è rebus calen-

*Suppressionis effluuij calidi causa.*

*Permixtionis calidæ substantiæ modi.*

calen-

calentibus attractus facere nonnunquā videtur: item alimentum salsum, aut cum dulcedine amarum, acre, & calidum, vt piper, allium, porrum, cepe, & similia. Item medicamentum siue catharticum, siue delecterium, siue incisinum tantum fuerit, quod potestate calidum sit, tritum & sumptum à biliosis, & temperamento calidis & siccis hominibus, promptè calorem eorum immutabit atq; intendet. Hi sunt quinque modi, ad quos reliquas omnes inflammandi caloris interni causas Gal. relegauit. Neque enim alia inuenitur, quæ sub aliqua harum causarum non reponatur.

Quod si quispiam putaret ob intermissionem consuetæ exercitationis, calorem nostrum veluti ignauū atque torpentem, copia crudorum humorum tādē obui, indeque ob impeditam transpirationem ipsos paulatim putrere, & tandem incendi, non temerè conijceret. At si Gal. insimularet ignoratię, quod parum curiosè omnes causas enumerasset, is stoliditatis suæ insigne argumentum nobis præberet: quippè crudi & congesti præ otio illi humores, vias infarciunt, diffilationemq; impediunt: impedita verò ipsa perspiratio facit, vt quæ excrementa per exercitia vacuabātur, aucto videlicet calore interno per motum, nunc per omissum exercitium imbecilliore facto, minus proba fiat alimentorum coctio, distributio, & excrementorum tum secretio, tum expulsio. Vnde redundans excrementum naturam aggrauat, vias obstruit, caloremq; quominus diffletur præpedit, rituq; cucurbitule nonnunquam ipsum suffocat. Et cum obstructio sit mater putredinis, præsertim cum contra-

Quod videtur  
vini xolab  
vini xolab  
vini xolab  
vini xolab  
vini xolab

Obstructio  
putredinis  
mater.

hant vitium ni moueantur succi, necessariò sequitur à putredine illic contracta, calorem internum augeri præter naturam, & in igneum cōuerti. Ex quibus apparet hanc causam ad putredinem referri, sicut vigiliæ ad motum, & somnus ad obstructionem & putredinem, item vini generosi potio ad permixtionē substantiæ calidæ: de quibus vide plura lib. de causis morborum apud Gal. Neq; enim vlla alia reperitur causa calorem internum inflammādi, quæ sub vna harum non contineatur: quas omnes ad duas tantum Gal. 1.

*Febris causa duplex interna & externa ad quas omnes alia referuntur.*

Meth. reducit. Nā vel extrinsecus nobis occurrūt, vel intus latētes incautos nos inuadunt. Sic enim scribit,

Τέταρτον δὲ ὅτι τοῖς γεγονόσι λίγῳ, τῶν νοσηδῶν αἰτίων, καὶ ἐκ ταύτων τὰ μὲν ἐν αὐτῷ τῷ σώματι συνιστάμενα προσηγμένα κελεύω, τὰ δ' ἐξ ὧν προσπίπτοντα προσηλάρχοντα, hoc est, Quartum verò genus ab ijs statuito, quod sit morbificarum causarum. Atque harum quæ quidem in ipso animalis corpore cōsistunt, antecedentes nominet, quæ verò extrinsecus accidunt, primitiuas. Et libro de causis morborum eadem cōfirmat, scribens:

Πάλιν οὖν ἐπ' ἀνέλθοντες ἐχώμεθα τῶν προκειμένων, ἣν δὲ ὁμαροκεῖμενον ἐκάστοι τῶν ἀπολῶν νοσημάτων εἰπεῖν τὰς προσηγμένας αἰτίας ἃ καὶ τῶν προσηλαρχικῶν. ὃ δὲν γὰρ χεῖρον, τοῖς ἑτῶ διψασταμένοις τὰς προσηγορίας τῷ σώματι ἐνεκα ἀκολυθῆσαι τὰς μὲν δὴ κατὰ αὐτὸ τὸ ζῶον εἰς οὐκ ἀφθέρσεις, εἰ δὲ καὶ ἡσυχίας φύσιν αἰτίας ὀνομάζουσι προσηγμένας νοσημάτων τὰ δὲ ἐξ ὧν προσπίπτοντα, καὶ αλλοιοῦντα καὶ μεταβάλλοντα μετὰ τὸ σῶμα προσηλάρχοντα τε καὶ προσηλαρχικὴν καλεῖσιν αἰτίας. quod est: Redeamus igitur ad id quod propositum nobis erat, nēpè vt singularum simplicium mor-

borum explicemus, tum antecedentes, tum primitivas  
causas: neque enim fuerit absurdum, dilucidioris doctrinæ gratia, eas eiusmodi nominibus distinguere.  
Eas siquidem quæ in animali ipso consistunt, siue affectus, siue motiones præter naturam, causas nominant morbos antecedentes. Quæ verò extrinsecus adueniunt, & vehementer alterant, immutantque corpus, eas primitivas appellant. Nam si diligenter attendas ad eam causam, quam primo loco Gal. per motum fieri corporis posuit, certè depræhendes eam inter procatarticas causas adnumerari; motionem verò animi, inter antecedentes & internas. Quis enim calor in nobis præter naturam incendi potest per motum corporis, nisi saliendo, currendo, siue pedibus peregrè proficiscendo, siue equo, aut cursu celeriter & longè eundo, siue etiam onus graue gestando, aut alio modo corpus immodicè & intempestiuè exercendo valde fessus fuerit? Aut quis ira adeò feruere potest, aut mœrore, aut timore, gaudio, aut alio simili affectu concitari, nisi intus agitationem, aut coarctationem humorum & spirituum præsentiat? Sic & putrefactio humorum non foris contingit, neque alibi fit, quàm cum humores intus & in ipso corpore conclusi non diffillantur. Optima igitur ratione Galenus humorum putredinem, & motionem animi, ad causam antecedentem & internam retulit. Reliquas verò omnes & procatarticas & externas iudicauit: inter quas & hæc annumeratur, quæ fit quoties ob conuersationem sani cum ægroto, aut eius contactum, sanus coafficitur. Item quoties quispiam in balneo calidiore, aut stuphis, aut

in sole æstiuo feruido diutius se continet, ybi calidior aër, aut vapor facilè interiores corporis partes permeans, succos internos aut spiritus immodicè calefacit, febremque postmodum excitat. Rursum ea cutis condensatio, aut constipatio, quæ ab aëre frigido, balneo stiptico, & frictione multa & vehementi, aut illitu astringente fit, ab suppressione effluuij calidi, etiam inter externas censetur. De permixtione verò calidæ substantiæ, siue ea ab alimentis medicamentisue, siue ab aëre, aut vapore calidiore prouenerit, quis ibit inficias foris contingere, & ad causas procatacricas debere relegari? Quare non immeritò Galenus omnes causas febrium ad duas reduxit.

*Causa exterior duplex, propinquior & remotior.*

*Purpura febris putris est: quid putrefactio, & quomodo fiat.*

#### CAPVT. IS.

NOSTRÆ itaque febris purpuræ (vt tandem eò redeamus vnde digressi sumus) duplex est causa; interior, quam Græci *αἰνυμένην* vocant: & exterior, quæ *αἰνυμένη* dicitur. Quæ exterior duobus modis venit intelligenda, vel vt remota, & aliquo medio, siue alia causa inter ipsam & morbum intercedente: vel vt ipsi morbo propinqua, inter quam & morbum nulla foris occurrere potest propinquior. Verbi gratia, purpuræ causa remotior (si contagionis labem respicias) constellationi, aut aëris constitutioni, aut cometæ cuidam barbato, qui anno præcedente apparuit,

*Purpura causa & externa remotior.*

ruit,

ruit, imputabitur. Si autem priuatim cuiusque febris *Causa exter-*  
 rationem habeas, propinquioribus causis procatur *na propinqua.*  
 eticis eam ascribes, nempe motui corporis vehemen-  
 tiori, contactui calidæ substantiæ, suppressioni ca-  
 lidi effluuij, & mixtioni caliditatis, & huiusmodi. In-  
 ternam verò causam ad motum animi & ad humo-  
 rum tantum putredinem referemus, quæ pro homi-  
 num temperatura, statu coeli, conditione vitæ, æta-  
 te, victus ratione, & sexu: nunc in biliosis, aliàs in  
 pituitosis succis, aliquando in sanguine, aliàs in bile  
 adusta, plerumque in bili & pituita mixta, aut alia  
 humorum mixtione, nunc tardius, aliàs celerius cor-  
 rûpebatur; de quibus suo loco plenius tradetur. Me-  
 minerimus autem hanc purpuram inter epidemiales *Cap. 5. supra.*  
 & pestíferas febres nos superius annuerasse, quæ à *liberius ad A.*  
 putredine (vt docet Gal. de Diff. feb. cap. 5.) origi-  
 nem ducunt. Quam putredinem testantur imprimis *Macule rubre*  
 variæ illæ maculæ, quæ pro diuersitate colorum, va- *putredinis*  
 rios intus humores putrere arguunt. Quæ secundum *note.*  
 diuersitatem sexus, ætatum, tēperamenti, victus ratio-  
 nis, & conditionis vitæ; item secundū humoris putrē-  
 tis quantitatem & qualitātē, morbi malignitatem, &  
 magnitudinē, in quibusdā maiores & latiores, in alijs  
 minores & angustiores, in his rariores & pauciores,  
 in alijs dēsiores & plures, nunc celerius, aliàs tardius  
 apparent. Putredinem præterea arguunt, multis antè  
 mensibus paulatim fuisse contractam (quæ vt ab aëris  
 vitio contagione ægroti facilius contraherent causa *Lumbrici ex-*  
 extitit) lumbrici latij, & longi, tum per os, tum per se- *creti putredi-*  
 dem excreti, in quibusdā per principia morbi, aliàs *nem arguunt.*

circa augmentum, in alijs verò per crìsim. Paucos si-  
 quidem pestilentiali hac febre occupatos vidi, qui  
 eiusmodi animalia non eiecerint, aut mortui intus ea  
 non habuerint. Sanè omnium quos hac tempestate  
 secumimus) secumimus autem decem, aut duodecim) in  
 varijs corporis locis huius generis contineri anima-  
 lia reperimus: nam in quibusdam crassiora intestina,  
 in alijs ecphysis, in alijs ventriculus hos vermes con-  
 tinebat, qui cùm essent valdè oblongi & crassi, colle-  
 gimus non vno aut altero mense ad eam magnitudi-  
 nem accreuissè, sed longè priùs in ipso corpore sui  
 ortus principia per putredinem contraxissè: neque  
 enim huiusmodi animalia in homine generantur, nisi  
 præcesserit aliqua humorum corruptela. Arguebant  
 quoque putredinem præsentem anhelitus foetidus,  
 & deiectiones graueolentes, variæ, quæ si leni medi-  
 camento irritarètur, liquidæ, multæ, & foetidæ excer-  
 nebantur: aliquando citra medicamentum similia qui-  
 busdam deijciebantur, quæ cordis affectum, aut ip-  
 sius contentorum ostèdebant. Nam à cordis aut eius  
 contentorum noxa, & omnium facultatum vitalium  
 & naturalium subsequèbatur insignis læsio: vnde cõ-  
 coctio alimètorum deprauata & quorundam humo-  
 rum, eorumque nulla ferè sequestratio, item debi-  
 lis retentio, à quibus pendet praua humorum corru-  
 ptio, & facilis putrentium humorum euacuatio: me-  
 ritò igitur inter putridas febres, ipsam purpuram ad-  
 scripsimus. Neque enim à me, aut ab amicis, quod  
 sciam, visæ sunt ephemeræ, aut synochi non purres,  
 in quibus infectiones purpuræ ad cutim emicuerint.

Nam



Nam certum est (vt dixi) has maculas humoris intus  
 feruentis & putrentis colorem imitari : Cui autem  
 agroto nullus humor putrescit, feruet, ac agitur,  
 credibile est has defœdationes tandiu apparentes,  
 cutim non inficere. Quare opportunum est nunc, at-  
 tendere ad tam variæ & perniciosæ putredinis cau-  
 sam, vbi prius præposuerimus quid sit putrefactio.  
 Quam Aristot. 4. Meteororum cap. 1. his verbis defi-  
 niuit : Est autem putrefactio proprii naturalisque ca-  
 loris in vno quoque humido existentis, ab extranea  
 caliditate corruptio. Hæc autem est quæ in eo quod  
 circumfunditur ac continet existit. Quem Gal. 2. de *Putredo quid.*  
 Diff feb. cap. 12. ad hunc modum interpretatur. Con-  
 stat enim Aristotelem rectè dixisse fieri putrefactio-  
 nem ab aliena caliditate. Intelligit autem alienam, ex-  
 ternam, non natiuam, nec vnicuique rei propriam.  
 Hæc enim concoquere, aliena corrumpere solet, quod  
 est putrefacere. Idem 11. Methodi. Quenam igitur est  
 natura putredinis ? nempè mutatio totius putrescen-  
 tis corporis substantiæ ad corruptelam, à calido ex-  
 terno. Non enim profectò à proprio calore corrum-  
 pitur quidquam, imò contrà prorsus quicquid in re-  
 bus subsistit, id gliscit, roboratur, sanum est, ac viuit,  
 dum proprio calore regitur. Veluti nimirum ipsa ani-  
 mantium corpora, tametsi plurimam substantiæ suæ  
 portionem humidam & calidam sint sortita, magnū  
 tamen annorum numerum sine putredine, ac sana vi-  
 uaque exigunt, si feruetur (vt monstratum est) eorum  
 proprius calor, in cordis quidem corpore, per respi-  
 rationem; in reliquis omnibus partibus, tum percō-  
 munitatem

munitatem quam habent cum corde, tum per aliam  
quandam respirationis speciem, quæ per totam agi-  
tur cutem, & transpiratio perspiratioque dicitur. His  
verò læsis, vna etiam naturalis calor leditur. Alter ve-  
rò alienus, ac præter naturam in corporibus excita-  
tus: primum quidem ipsos suecos propter humidita-  
tem & putrefacit & corrumpit, spacio verò temporis  
tum adipem inuadit tum etiã carnem. Ex quibus eli-  
cimus putredinem fieri à calido externo & præter na-  
turam, in humido: succis, qui in animalium corpori-  
bus generantur, excitato, quoties calor natiuus non  
verò elementarius ab aliqua occasione, puta ab im-  
pedita perspiratione, aut plenitudine, aut defatiga-  
tione, aut alio modo, adeo imbecillis redditur, ut nō  
amplius ipsum humidum regere possit, sicuti planè  
ostendit Gal. 11. Methodi. Ergo ostensum est (inquit)  
ubi morborum causas reddidimus, illa tantum putre-  
scere corpora, quæ cum calida humidaque natura sint,  
neque perflata, neque ventilata, in calido humidoque  
loco maneant. Quod si in motu sint, ventilenturque  
ac perflentur, posse ea non putria integraque seruari:  
potissimum quæcunque corpora sua ipsorum natura  
reguntur, ut animalium & stirpium. Ea namque (ut in  
opere de naturalibus facultatibus est proditum) ab  
initio cōgenitos secum motus habent, quibus super-  
flua excernant. Ostensum non minus & in alijs duo-  
bus libellis est, quanta sit tum respirationis tum put-  
rum utilitas ad perflatum ventilationemque cor-  
poris, atque eius natiuum calorem tuendum. Ita-  
que si quid in eo manifeste putrescere debebit, di-

» Etas transpirationes impeditas esse oportet. At ve-  
 » rò qui fieri potest, ut illæ per totum animal sistan-  
 » tur, nisi vel finibus vasorum stipatis, vel tota cute?  
 » Porro accidere in finibus vasorum stipatio potest, vel  
 » ex vehementi extrinsecus refrigeratione, vel ex suc-  
 » corum qui extrorsum in ipsis confertim ruunt crassi-  
 » tudine, multitudine, vel lentitia. Accidit hoc illis ex  
 » ijs exercitationibus quæ in palæstra, vel alias obeun-  
 » tur, & in itinere laborioso, vel ambientis statu, cum  
 » ex rigore in æstum subito est mutatus. Nonnullis verò  
 » feruentes ex ira succi, ac foras simul impetu ruentes, di-  
 » ctas stipationes effecerunt. Ergo impedita transpira-

tio, quæ fit stipatione cutis, siue per aërem frigidum, *Transpiratio*  
 aut balneum stipticum & astringens, aut per illitum *quomodo im-*  
 astringentium, aut frictionem multam & vehementem, *pediatur.*  
 aut similia. Quæ etiam fit per conuientiam pororum  
 ut si orificia vasorum coarctentur & constriuantur,  
 siue ab esu astringentium, aut transitu qualitatis astrin-  
 gentis aut refrigerantis, & alijs huiusmodi: rursus quæ  
 fit per obstructionem ipsorum vasorum, & meatum  
 interiorum, ut si materia multa lenta & crassa alicubi  
 hæserit, si phlegmone, aut alius tumor in ipsis internis  
 partibus subnascatur, aut quippiam simile ipsos poros  
 infarciat, humores, spiritus, & calorem internum intus  
 retenta continens; qui calor cum amplius fumos, &  
 fuliginosa recrementa non excernat, frigidumque aë-  
 rem, quo tanquam pabulo enutritur, non attrahat, fa-  
 cit ut non secus atque ignis in elibano incensus, cui oc-  
 cluditur spiraculum, paulatim elanguescat atque tan-  
 dem extinguatur. Eo verò paulatim decrescente, ne-

que amplius ipsos humores regente, alius & præter naturam statim vt ipsis superueniat, eosque tandem putrefaciat necesse est. Neque enim diu succi in loco calido & humido subsistere possunt absque putredine, si proprio calore destituantur. Destituuntur autem proprio calore, si priuentur difflatione & motibus cōgenitis. Priuantur verò ijs omnibus, per obstructions vasorum, per conniuentiam pororum, & per stipationem cutis. Quare ab alio & extraneo calore qui ab aëre circumfuso pender putrescant & corrumpantur oportet: ex quibus apparet quid sit putrefactio, & quomodo fiat. Superest vt non solùm causas putredinis, sed etiam pestilentis febris inquiramus.

*Causa remotior ab aëris corruptela pendet, qui pluribus modis vitari potest.*

## CAPVT 16.

CAVSAM externam subdistingimus in remotam & propinquam. Remota ea dicebatur, quæ à constellationibus, & temporum constitutionibus, aut ab aëris intemperie & malitia nobis occurrebat: propinquior verò quæ motu corporis & animi immodico, praua victus ratione, & similibus contingit. Causam nunc remotiorem (vt quæ purpuræ semina nobis iniecit) discutiendam aggrediamur, vt tandem facilius appareat nos in numerum epidemialium & pestilentialium non citra iudicium ipsam collocasse. Nam à putredine febres tertianas, quotidianas, quartanas, & continuas, siue pestilētiales oriri in cōfesso est; putredo

do autem per calorem extraneum à constipatione pororum, conuiuentia meatuum, & obstructione vasorum pendet. Superest igitur aliam causam quæ hanc purpuratam producat, non in putredine contineri (quæ saltem à sola constipatione aut obstructione proueniat) sed aliundè, nempe à causa procatastica remotiora exquirendam esse. Non enim vehemens exercitium, nō labor corporis aut animi, non praua victus ratio, hæc seminaria prauæ corruptionis parit: nam omnes qui vehementer se exercent, irascuntur, aut inopinato gaudio afficiuntur, aut qui intemperanter viuunt, quotannis & quotidie, purpura præhenderentur, si illis saltem contingeret febricitare. At plethoricos, cacochymos, ira commotos, nimio labore defatigatos, diutiùs insolatos & similes plerumq; febricitare nouimus, non tamen purpura maculari. Aliundè itaq; causam purpuræ proficisci excogitabimus, nempe ab aëre, ob temporum constitutiones varias & syderum diuerfos aspectus, semina tantæ putredinis in se continente, quæ semina corpora secum analogiam quandam habentia, & ad similem corruptelam suscipiendam prompta & parata tam grauiter afficiunt: ut nisi breui selectis præsidijs occurratur, infra paucos dies interimant. Quam nostram opinionem confirmat Gal. lib. 1. de Diff. feb. cap. 2. Pestilentis autem febris inspirati aër vitiatu & putridus maximè in causa esse videtur. Fit etiam ob eos qui sunt in corpore humores ad putrescendum paratos, cum exigua occasio- nem aliquam ad febris originem ab aëre ambiente acceperit animal. Cæterum nulla causarum sine patientis

*Purpura causata externa re-mota non est in putredine.*

*Aër causa pestilentia.*

tientis aptitudine agere potest: alioqui ex æquo afficeretur omnes ab eadē causa. Quæ igitur vitiosis succis redundant corpora, obstructaque sunt, atque inertius victus & exercitij ratione educata fuerunt, ea sanè per pestilētes constitutiones ambiētis statim à prima inspiratione initium putredinis sument, ac plurimum in malo prouehentur. Et paulò post, iam verò cum aëris temperatura ad caliditatem atque humiditatem immodicam fuerit conuersa, pestilentes morbi exorientur, qui ea tantum corripient corpora, quæ ut afficiantur prompta & idonea erant. Etenim ea corpora, quorum dispositiones consentiunt causis moribificis, facillimè contaminantur, quorum verò renitentur ac reluctantur, quantum viribus ac magnitudine contrarietas valet, tantum inuicta contingit ea remanere corpora. Ergo vitiatu aër (quem velimus nolimus haurimus, & perpetuò inspiramus) tam potenter corporis nostri constitutionem immutat, ut solus (si quando vitietur) pestilentium morborum causa iudicetur. Vitiatu autem per syderum constellationes prauosque ipsorum aspectus, & temporum cōtrarias tempestates, easque subitas & repentinas. Vitiatu itē per stragem cadauerum non sepulcorum, aut brutorū putrentium passim expositorum, aut propter graeolentes proiectas brassicas, aut alias huiusmodi herbas, & semina, ita ut putrescant in aceruum congesta. Plerumque etiam aër, trahit vitium ab aquis stagnātibus, & cloacis graeolentibus, aut speluncis putride spirantibus: qui cum longo tractu feratur, eas regiones simili putrilagine inficit, quam ipse ex occasionibus

*Aër à quibus  
corrumpitur.*

enumeratis contraxit; Vnde simili modo certis quibusdam regionibus homines vulgariter præhenduntur caduntq;. Quemadmodum hoc anno contigit in hac nostra regione, in qua hæc purpura tam grauitersæuijt, vt plures iugulauerit, quàm pestis, quæ annis superioribus eandem plagam depopulata est. Causam tamen vitiatæ aëris purpuram inducentis, fortassè quispiam nō absurde reijceret in cometam barbatum, qui tandiu plagam orientalem versus, 14. 15. & alijs diebus Martij anni 1556 tam crudeliter & veluti in opaco effulsit, aut in eclipses solis & lunæ, cum Martis & Saturni oppositione, quæ eodem anno apparuerunt. Idque ex Astronomorum dogmatis propius, qui ex cometarum apparitione diræ pestilentis semina aëri inspergi crediderunt, quæ annis sequentibus in hominum perniciem, arborum, aut brutorum formidabile stragem latè diffundantur. At cum Medicinæ limites ea contemplatio excedere videatur, nos iuxta Medicorum decreta, non solum ab ipsis cometis, aut syderibus tam longè petitas causas exquiremus, sed potius aëris vitiosi causam ab ipsis temporum constitutionibus & tempestatibus petemus, iuxta doctrinam Hip. lib. de flatibus, de locis aquis & aëre, & Gal. in præfatione primi epid. & in 1. aph. sect. 3. vbi scribit Hip. Mutationes temporum potissimum pariunt morbos: & in quibusdam temporibus magnæ mutationes aut frigoris aut caloris, & alia pro ratione eodem modo. Nam anno superiore 1556. ab exortu Vergiliarū vsque ad æquinocetium autumnale, perpetuò æstas ardentissima, hoc est talis temporis constitutio, qualem per

*Purpura plures interdum perimit quàm pestis.*

*Cometa pestē prænūciat.*

*Descriptio constitutionis temporis an. 1556.*

T æstatem

æstatem calidissimam & siccissimam fieri videmus flagrauit. In qua tempestate (vt par est) sanguis vehementer calefactus est, atque propemodum inustus, qui à superueniente repentino gelu, confestim penitiora corporis subiit, delituitq; circa viscera tota hyeme ob pororum à frigore condensationem. At cum post aliquod dies pluuiæ largæ & multæ superuenissent, corpora etiam humectari, & succis repleri cæperunt, Vbi rursum post solstitium brumale, frigus quasi à principio per totum mensem Ianuarium cum maxima parte subsequēntis mensis sæuiit, humoresque ipsos circa viscera rursum continuit & compressit. Tandem per quindecim dies aër pluuiosus extitit, fecitque vt quemadmodum superius corpora per pluuias fuerant irrigata, sobolemq; putrefactionis intus fouerāt, nunc maiorem putredinis materiam nacta per secundas pluuias, accedēte per Vergiliarum exortum aëris constitutione calidiore, vere corrumpi atque putrere humores diiudicaremus; non tamen ita putrere, vt bubones, erisypelata, phymata, & alias huiusmodi pestes producerent, sed sanguinem, aut eius partem interiorē, & præsertim cordis conclusa putredine ad hunc modum corrumpere, vt præ feruore, atque eius ebullitione, maculæ rubicundæ, aut alterius coloris ad cutem emergerēt. Neque Hip. 3. epid. causam constitutionis pestilentialis aliundè petiit, quàm à temporum præteritorum statu. Sic enim scribit, Annus austrinus pluuius, à ventis in totum silens, cum paulò superioribus anni temporibus squallores præcessissent, sub Austrum flante austro multum pluit. Autumnus umbr-

sus,

*Sanguis aut  
eius pars interio-  
rior in corde  
per purpuram  
corrumpitur.*



,, fus, nubilosus, largè pluit. Hyems erat austrina, humi-  
 ,, da & lenis. Multo post solis reuerfionē, circiter æqui-  
 ,, noctium, aspera erat extrema hyems, & iam sub æqui-  
 ,, noctium boreas spirauit, & ninxit non ita diu. Ver rur-  
 ,, sus austrinum sine ventis. Pluit multum & continen-  
 ,, ter ad canem vsque. Æstas serena erat & calida, ma-  
 ,, gni erant æstus: Etesiaë parui, non perpetuò spirarunt.  
 Vide reliqua. Ex quibus facilè intelliges, variam tem-  
 porum constitutionem, & temperiem adeò variè aë-  
 rem corrupisse, vt pro diuersitate status aëris, diuersi  
 affectus pestilentes, in diuersis ægrotantium corporis  
 partibus homines affecerint, perdiderintque. Nisi hæc  
 materia 3. aph. fusissimè ab Hip. & Galeno, & ab Ari-  
 stotele. 1. problem. describeretur, fortè diutiùs in hac  
 parte immoraremur, quoad saltem satis superque pro-  
 bassemus, pestilentiaë causam ab aëre vitiatò pendere,  
 qui corrumpi & putrere tot modis potest, quot supe-  
 rius satis fusè ostendimus. Neq; hic Dei opt. max. vl-  
 tionem, qua nos mortales pro eius bona voluntate vl-  
 ciscitur subiungimus, vt qui naturales solùm tantę pu-  
 tredinis causas venemur, non autem supra naturales,  
 quibus & syderum constellationes, & aëris mutatio-  
 nes, & corruptiones acceptas referimus.

*Vtraque causa exterior simul concurrens purpuratam fe-  
 brem epidemialem gignit, interna verò sporadicā. Non  
 omnes per conditionem pestilentem aequè &  
 indistinctè peste afficiuntur.*

## CAPVT 17.

DISTINXIMVS superiùs causam procatarcticam  
 in causam remotiorem & propinquiorem. Præcedē-

ti capite remotiorem quæ ab aëre vitiato petita est, excussimus. De propinquiore autem cum eius 15. capite abundè meminerimus, ampliùs nihil scribemus, vbi vnum solum adnotauerimus, eam scilicet causam externam dici propinquam, inter quam & morbum nulla alia externa intercedit. Nam inter aërem corruptum, aut constellationes & morbum ipsum alia causa intercedere potest propinquior, quæ etiam externa erit, nempe ira, ebrietas, balneum, esus calidorum, aut frigidorum, aut corruptorum alimentorum, & huiusmodi. Verùm inter has & morbum, nulla exterior propiùs morbum attingit. Quod si posthac quempiam audias purpura febricitasse, qui priùs ob exercitium intempestiuum, ob laborem diurnum & vehementem, ob iram, vel similem causam, cum certè ob causam externam iacere dices, & eam quidè propinquam. Verùm si constitutio temporis fuerit pestilens, egerque pestilenter febricitet, non id ob causam propinquam, sed remotam & externam, nempe ob aërem vitiatum fateberis. Quare plerumque vtramque causam externam concurrere in eodem ægroto videmus. Didicimus sanè à quibusdam longiori itinere, & sole ardente defessis & insolatis, qui vbi sudantes in diuersorio super scānum quieuissent, mox à somno excitati, cōfestim totius corporis torporem, initiumque febris purpuræ sensissent, eos nono aut vndecimo die miserè iugulatos fuisse. Alios verò ira, crapula, venere immodica & intèpestiua, esu fructuū horealium in similem febrè incurrisse, quæ tam perditè eos tractarit, vt vita ferè omnes priuarit. At vereor ne quispiā mihi

Hieronymi

Hieronymi Fracastorij authoritatē obijciat, qui lib. 2. *Fracastorij opinio notatur, qui à causa interna, si ne aëris vitio, aut intensa qualitate pestilentem purpuram fieri putat.*  
 cap. 4. de morbis contagiosis ad hunc modum scriptū  
 ,, relinquit. Pestilentium verò febrium aliæ extrinsecus  
 ,, in nos veniunt, aliæ in nobis primò fiunt. Extrinsecus  
 ,, veniunt, quarum semina prius concepta sunt aut in  
 ,, aëre, aut terra, & alijs. Oportet autē & ea prius corru-  
 ,, pta fuisse, si propriè contagio dicēda est. Dico autem  
 ,, semina, non vapores simplices: multum enim differt  
 ,, (vt diximus) inter semina & vapores simplices. In  
 ,, nobis autem primò fiunt, quæ è communibus quidem  
 ,, causis cum alijs originem habent, vt plenitudine, ob-  
 ,, structionibus, & humorum malitia. Verum putrefactio  
 ,, & sordida est, & conclusa: eiusmodi autem vt in ea se-  
 ,, minaria fiant contagiones perniciosæ: nihil enim pro-  
 ,, hibet, sæpè talem in aliquo primò fieri, mox ab illo in  
 ,, alios importari. Vult itaque Fracastorius aliquando  
 ,, per cacochymiam, plethoram, aut obstructionem, ad-  
 ,, eò prauè humores in nobis putrere, vt sordida & con-  
 ,, clusa corruptela febrem exitiosam & contagiosam  
 ,, procreet, quàm pestem superius nominauimus. Cuius  
 ,, opinio adeò me torfit, vt aliquot horis apud me ratio-  
 ,, cinari non destiterim, quoad legendo eius libellum,  
 ,, eò loci deuenirem, vbi ipsemet Fracastorius, nempe  
 ,, cap. 7. eiusdem operis, aliqua ex parte satisfecisse vi-  
 ,, sus esset, his verbis. Quæ verò sparsæ nunc apparent  
 ,, (loquitur de purpura) causam particularem in nobis  
 ,, habent, in quibus prauæ fiunt, & consimilem putrefa-  
 ,, ctionem acquirunt, qualis illa fuit, quæ primū com-  
 ,, munem multis originem ab aëre traxit. Vult dicere,  
 ,, cum purpura passim in aliqua regione grassatur, capit-

que pueros, iuuenes, florentes ætate, seniores, tam  
 mares quam foeminas, tum otiosè degentes, tum ne-  
 gotijs implicitos & cuiuscunque status vitæ, homi-  
 nes ab aëre purpuræ seminaria dependere. Si verò  
 sparsim, neque ita communiter sæuiat, sed hîc vnum,  
 alibi alium occupet, non ampliùs ab aëre causam  
 huius mali exquirendam esse, sed potiùs in ipsis cor-  
 poribus esse, & fieri, siue ab obstructione, siue à ple-  
 thora, siue à cacochymia iudicandum autumat. Et hæc  
 ab Hippocrate aut Polybo videntur esse deprom-  
 pta, qui libro 2. de natura humana, talia scriptis man-  
 dauit. Morbi alij à victus genere, alij à spiritu, quæ tra-  
 hentes viuimus, proueniunt. Sed de vtrisque hoc mo-  
 do disceptari atq; dijudicari oportet. Cùm vna ægri-  
 tudine complures eodem homines tempore corripiuntur,  
 causam ad id reijcere debemus, quod maxime cõmune est,  
 quoque omnes vtimur. Id autem est spiritus quem accipimus,  
 reddimusque: tunc enim victum nostrum nequaquã in causa esse manifestè constat,  
 cùm morbus omnes pariter attingit, tam iuniores quàm seniores,  
 tam foeminas quàm mares, tam temulentos quàm absthemios,  
 tam qui hordeaceum quàm qui triticeum in cibatu sumunt panem,  
 tam qui parum quàm qui multum laborant: Ergo non victus ratio  
 in causa ponenda est, cùm homines quoquo vscendi modo vtentes,  
 in eandem incidunt ægrotationem. Cùm verò eodem tempore diuersi morbi  
 gignuntur, sine dubio victus cuiusque culpa est: vbi Gal. pro victu,  
 non solum cibum & potum intelligit, sed balnea, exercitationem,  
 curam, vigilias, moerorem, iram,

*Morbi alij à victus genere, alij à spiritu quem viuimus ducimus proueniunt.*

iram, frigus, æstus, & animi alios motus. Quæ omnia  
 σποράδες gignunt, hoc est disseminatos, & dispersos  
 per populum morbos, non vno & eodem genere  
 morbi, sed diuerso, vt superius latè discussum fuit. At *cap. 5. supra.*  
 quoniam ab intemperata victus ratione & obstructio  
 ingens, & plethora vtraque tum ad vires tum ad vasa,  
 item & cacochymia procedūt, à quibus (vt ostensum  
 est) putredo gignitur, credidit Fracastorius & pestem  
 & purpuram priuatim à praua ratione victus gene-  
 rari posse, quæ nihilominus postea ad alium conta-  
 giosa esset. At ne diutius in ijs nos implicemus, sed  
 potius Hipp. & Gal. tāquam præcipuos hac in re du-  
 ces sequamur, negabimus simpliciter ab humorum  
 corruptione in nobis per plethoram, cacochymiam,  
 & obstructionem facta, pestem aut purpuram epide-  
 mialem gigni posse: ita vt causam putredinis animans  
 à temporum & aeris constitutionibus primū non  
 acceperit. Docuimus superius cap. 16. è Gal. 1. de diff.  
 feb. cap. 6. humores putrere, & pestilenter quidem (si  
 mihi ita loqui liceat) cū aliquam occasionem ab æ-  
 re homo acceperit: quasi vellent dicere Galenus, fe-  
 brium pestilentialium duplex est causa exterior ab  
 aëre petita. Prior est aër putridus & corruptus, & hic  
 quidem vel in substantia sua, vt quoties à cometis ma-  
 lignis, & syderum prauis constellationibus contin-  
 git ipsum putrescere, vel per admixtionem vaporum  
 aut halituum sordidorum tantū, non autem in ipsius  
 substantia, vt quoties à cadaueribus insepultis, aut  
 aquis stagnantibus putrentibus, aut à cloacis, aut ba-  
 rathris grauiter spirantibus, & huiusmodi vapores aut  
 halitus

*Aër corruptus  
 pitur vel in  
 substantia, vel  
 per admixtio-  
 nem vaporū  
 putrium, vel  
 solū per qua-  
 litates altera-  
 tur.*

halitus corrupti & putres in aërem feruntur, & per ipsum commiscuntur, qui ipsum infectum & exitiosum nobis reddunt. Posterior verò causa est ipsemet aër, non ut prius putidus aut corruptus, sed tantum in primis qualitatibus alteratus & immutatus, citra ullam putredinis notam, ut sit quoties intempestivæ & repentinæ temporum magnæ mutationes (ut docet Hipp. aph. 1. lib. 3.) eveniunt: veluti si post diuturnos squallores illico frigus glaciale irruat, aut post longas pluvias extrema siccitas suboriat, aut contrà: per quas inæqualitates, corpora quæ per inertem victum, plethorâ, cacochymiam, aut insignem obstructionem contraxerant, repentina temporum ad contraria mutatione magnopere afficiuntur, putredinemq; in succis facile concipiunt. Quam opinionem confirmat princeps Avicenna lib. 4. Fen. 1. tract. 4. cap. 1. Quandoque accedit aëri (inquit) quod docuimus te in lib. uniuersalium, sicuti accedit aquæ de alteratione in qualitate sua ad calorem & frigus: & de alteratione in natura sua ad profunditatem & putredinem, sicuti profundatur aqua & foetet, & putrescit: & sicut aqua quæ non putrescit vilo modo propter suam simplicitatem, imò propter illud quod admiscetur ei de vaporibus malis, qui permiscuntur & accedit toti qualitas mala. Ad hunc modum fortè Fracastorium à calumnia liberaremus. Secus quis tam stolidus esset, ut crederet plethoricum aut cacochymum hominem, purpuratam febrem epidemiam in se concipere, ab humoribus propter impeditam transpirationem solum putrescentibus? Quis præterea crederet, omnes putrida febre

febre iacentes, peste, aut purpurata febre epidemiali esse correptos? At si putres succi pestem aut purpurā gignerent, citra aëris corruptelam, aut insignem intemperiem, omnes febre putri detenti, pestilenti & purpurata febre pariter premerentur. Verum quotidie multos videmus tertiana, quartana, quotidiana, & continua putri febre occupari, in quibus nulla purpuræ vel pestis apparet significatio. Ad Polybum autem nihil respondemus, quod ille epidemiales morbos & pestilentes ab aëre vitiatos pēdere scribat, alios verē sporadas dictos & sparsos, qui epidemiales non sunt, à victus prava ratione. Quod si purpuratas febres sporadicis esse nonnunquam viderit Fracastorius, non utique illas esse epidemiales & contagiosas, & ob id pestilentes iudicari. Ostendimus autem in principio huius libri pestilentiam valde à sporadicis febribus differre: nisi ille omnes febres quæ ægrotos perdunt, lethalesque re vera sunt, largè sumpto vocabulo pestes maluerit vocare. Sicuti plerumque imò quotannis ferè dicemus aliquot anthraces, carbunculos, aphthas, tenesmos, dysurias, ischurias, aut huiusmodi (quæ ut plurimum lethalia sunt) per populum in diuersis locis & diuersis temporibus disseminari, neque tum pestilentia aut contagiosa dici, ut quæ non sint epidemiales, & quæ ab aëre nullam causam pestilentem acceperint, sed solùm à cacochymia, plethora, aut prava victus ratione suborta fuerint. Ut contigit (dum hæc *Historia* transcriberemus) filio meo Emanueli Coyttaro nato quatuor menses, cui sub Idus Septembris anni 1559. carbunculus in media frontis regione in tantam ma-

gnitudinem extuberauit, vt pugni crassitiem æquipararet, cùm febre syncho putri quatuor dierum acutissima, & totius capitis enormi inflatione, adeò vt mōstri potiùs effigiem quàm infantis gerere dixisses. Verùm admotis optimis præsidij, intra quindecim dies carbunculus escharam latam instar vnus testulæ fecit, & tandem Dei opt. max. gratia fuit curatus. At Ioānes Baptista Mōtanus in lib. 1. Gal. ad Glauc. multis argumentis Fracastorij opinionem de pestis origine à cacochymia, & intemperanti victu cōfirmat, quando videlicet tam prauè putrescunt succi, vt iam in veneni naturam transcant: à quibus seminaria putredinis ad cordis humores delata, eos ipsos prauè etiam corrumpant. Confirmatq; suam sententiam auctoritate Gal. lib. 6. de loc. aff. vbi dicit, Semen retentum adeò grauiter putrere, vt in venenum degeneret. Cui certè responsum velim, ab intemperanti victu, obstructione, aut cacochymia, plerumque sordida putredine succos nostros corrumpi, indeq; febrem malignam conclusam & lethalem oriri, & quæ per inspiratum, alium ipsum inuisentem aut simul versantem, ad similem putredinem concipiendam paratum inficere possit. Non tamen eam febrem pestilētem epidemiam dicemus, vt quæ non vulgetur populariter, sed solum cum alijs morbis diuersi generis eo tempore diffeminetur: neque etiam alios remotiores simili morbo afficiet, qui ad ægrotum minimè accedent. At pestilens morbus, non solum eos qui cum ægrotis versantur, sed etiam alios longè remotos inuadit, qui in eadem plaga negotiantur, quoties quidpiam intemperanter



peranter egerint, succorumque copia, aut cacochymia abundarint, vt pote qui ab aëre originem trahat, vt sæpè dictum est, & sicut manifestè testatur Gal. de Theriaca ad Pisonem cùm dicit, Si febris pestilens, nihil aliud est quàm venenum inspiratum, propter hoc theriaca conuenit feбри pestilenti, quia exsiccat, & exsiccando prohibet putredinem. Quare nisi Montanus seipsum familiarius interpretaretur, quādo signa particularia describit, sanè eum cum Fracastorio non leuiter culpandum cēserem. Verùm cùm eas febres pestilentes improprie dictas, sporadicas nominet, venia dignum iudico. Sic enim scribit, Febres autem pestilentes genitæ ab aëre putrido, dicuntur epidemicæ, hæ enim vniuersales sunt, sed nimis sæuæ: febres autem pestilentes genitæ à causa intrinseca, & appellatur sporades, id est sparsim vagantes, sunt longè peiores alijs, scilicet ipsis ægrotis, non autem sunt magis cōtagiosæ. Vbi satis perspicuè apparet, Mōtanum per febres pestilentes sporadicas, minimè intelligere pestē & epidemiā, sed solū febres malignas & vt plurimū lethales, sicuti ex Polybo & Fracastorio superius satis apparuit. Neq; enim statim credendum est, quēpiam purpura epidemiali iacere, si propter succorum putredinem grauiter febricitet, & ad cutim maculæ purpureæ adnascātur, nisi in aëre insignis mutatio præcesserit, reliquaq; signa (quæ paulò post esse in ægrotō consideranda scribemus) appareant, sed solū lethali febre & maligna, in qua vehemēter & prauè putret atque incenditur sanguis. Nā huiusmodi maculæ sanguinis feruorem & insignem putrefactionem te-

*Fracastorius  
culpatur, qui  
probè tempe-  
raturum & sa-  
uū contagione  
affici scribit.*

stantur, sine vlla tamen contagione epidemiali. At purpura epidemialis contagiosa est, & non solùm eos qui ægrotos adeūt carpit, sed qui in suburbijis, in agris aut in suis tuguriolis ruri negotiantur, indistinctè & passim occupat. Quare huiusce causam non in nobis fieri, sed ab aëre pendere concludemus. Nec audientus erit Fracastorius, qui cap. 3. lib. 2. de contagione: probè temperatum, nullaquæ plethora, aut cacochymia affectum hominem, ab alio virus pestilentiale concipere posse non dubitauit affirmare. Quæ opinio cùm & rationi, & philosophorum, & medicorum placitis pugnet, eam à Medicis explodendam arbitror. Nam certum est in naturalibus, agētia priusquam in passum agāt, materiæ patientis dispositionem præsupponere oportere, præsertim cùm quiduis in quodlibet agere minimè natum sit, sed potius in hoc aut illud præparatum subiectum. Neque liuor alicuius pomi suo contactu adamantem vitiabit, aut vnionem, marmor, aut corallum, sed sibi familiare, analogum & ad similem liuorem suscipiendum aptum corpus, nēpe pomum aliud, aut pyrum, aut prunum. Imò quod admiratione magis dignum, primum contactum non quodlibet sibi vicinum pomum æquè citò inficiet, sed hoc citius illud tardiùs, sicuti contigerit maturius aut immaturiùs, excrementosius aut minus excrementosum, rarius aut magis dēsa carne, humidius aut siccius; mollius aut magis durum pomum iungi & tangi. Neq; etiam quælibet vua conspecta ducet liuorem ab vua, sed quæ prius iam marcescere ceperat, prima liuescet, mox alia paratior. Nam quotidiana experiētia deprehendimus

hédimus, qua parte liuescit vix acimus, non eodé té-  
pore, & pari celeritate contiguos alios acinos vitari,  
sed húc primum flacceſcere, illum flaueſcere, alium li-  
ueſcere, prout putredini ſuapte natura à calore ex-  
terno ſunt paratiores. Idem eſt iudicium de toto gre-  
ge in agris, vt videre eſt de ſcabiè inter pecudès, aut  
inter porcos de porrigine. Nam quamvis frequentes  
còueniant, aut mutuo contactu ſeſe affricèt, non pro-  
pterea indistinètè ſingulæ vitium captabunt: at eæ ſo-  
lum pecudes, aut porci, quorum naturæ ad patiendum  
ſunt paratiores. Quid dicemus de ſemè? Numquid  
æquè in omnes ſegetes paſſim aëris iniuria diffundi-  
tur? Numquid ſpiſſa, & cæca ſiue obſcura caligo, aut  
grando indistinètè ſingulas ſtipulas occupat? Quid  
impedit quominus idem vitium ſingulæ plantæ pari-  
ter non ſentiant? Quænam eſt virtus, aut prouidentia  
in plantis, qua ſeipſas à ſimili iniuria & comuni pri-  
uatim tueantur? At in conſeſſo eſt (vt arbitror) plantas  
quæ à ſemine aut ſurculis vegetioribus & melius tem-  
peratis exortæ ſunt, & quæ ſalubriores catenus vixe-  
re, ſuccumque ſibi familiarem probè ſuis radicibus  
tanquam oculis attraxerunt, atque in ſui ſubſtantiam  
conuerterunt, eas potentius & rubigini, & nubiſo  
aëri reſtitiffe: quæ autem minus familiari alimento an-  
tea enutriebantur, aut ſuccum non æquè laudabilem  
exuxerant, eas flacceſcere, aut degenerare in ſterilem  
auenam, aut in lolium, aut nubiſum dictū triticum,  
eſt conſentaneum. Quid igitur de aëre peſtilèti ex quo  
pede diuitum turres, atq; pauperum tabernas pulſante  
dicemus? An hominū delectum, implacabilem, cru-  
V 3 delemq;

delemq; pestē habere putabimus? Quis eam docuit? quid eam ad hunc potius quā ad illum interimendū ( qui simul ad ægrotum accesserunt ) impulit? Quid si centum eum ipsum adeant, omnēsne peste percutientur? eodēne tēpore? itāne acute? iisdēne symptomatis, aut febris simili specie afficiētur? omnēsne præterea simili morte expirabunt? At nequaquam hætenus neque in vrbibus, neque in collegijs, neque in ipsis ædiculis ad pestiferos excipiendos propè magnas vrbes extractis visum est, vt omnes peste detenti, similibus symptomatis, similiq; febris specie grauentur, parique numero dierum morerentur, aut ipsorum pestiferorum custodes & ministri, omnes similiter peste tentarentur. Quare iusta de causa in hanc sententiam lib. 1. de diff. feb. cap. 6. Galenus exclamauit, Huius enim semper meminisse oportet toto hoc sermone, vt nulla causa sine corporis aptitudine efficere possit: alioquin omnes qui in sole diuersantur æstiuo, in febrem inciderent, & qui plus æquo mouentur, aut bibunt, aut irascuntur, aut mœrent. Nec secus omnes ægrotarent circa canis syderis ortum, atque in pestilentia perirent. Sed (vt dictum est) maxima pars generationis morborum, est afficiēdi corporis præparatio. Plura in hanc sententiam ibi suggerit Galenus, quæ Fracastorij mērem subuertunt. Item in præfatione primi Epid. Cur igitur (inquit) in vna quaque tēpestate non omnes vno & eodem morbo capiuntur? Quoniam sanè non parum ab inuicem distant, & per connatas naturas, & per ætates, nec non per viuendi formas. Quocirca hic facilè ceder mali-

*Morborū generationis, pars maxima est afficiēdi corporis præparatio.*

,,tiæ temperaturæ præsentis tempeſtatis, alius verò  
 ,,quàm multùm repugnabit, alius verò læderetur omnino  
 ,,nihil: alius verò per malam viuendi rationem priùs  
 ,,morbo occupabitur, quàm tempeſtatis ſentiat læſio-  
 ,,nem. Ex quibus licet conijcere, Fracaſtorium perpe-  
 ram falſum fuiſſe in hac re, neque Galeni & philoſo-  
 phorum ſententiam probè fuiſſe ſequutum, quem vel  
 etiam ex ijs egrotis cōuinci oportebat, quos per ean-  
 dem tēpeſtatem peſte occupari contingit. Nam tan-  
 tùm abeſt vt eadem morbi ſpecieprehendantur, vt  
 paucos reperiās per peſtilentē conditionem qui eaſ-  
 dem corporis partes oblæſas ſentiant: ſed his caput  
 aut collum, alijs axillas, aut pulmones, aut iecur, alijs  
 ventriculum, lienem, renes; alijs præterea veſicam ad  
 iſchurias, & dyſurias, aut inteſtina ad liēteriam & dy-  
 ſenteriam, alijs verò inguina, aut aliam corporis par-  
 tem peſtilenter dolere cernas: quemadmodum do-  
 ,,cet Gal. ſuper Hipp. 3. Epid. textu cùm ſcribit Hipp.  
 ,,Ora aphthoſa, pudendis phymata: vbi Gal. Memine-  
 ,,ris autem & cōmunis ſermonis huius, putredinoſum  
 ,,ſuccum ab eadem cōſtitutione omnibus factum præ-  
 ,,hendere non eaſdem partes, propterea quòd neque  
 ,,omnes natura ſimiliter in tali cōſtitutione prorſus ha-  
 ,,berent, ſed quòd alia inter alias maximè imbecilla.  
 Quare ſi per peſtilentem ſtatum, omnes qui egrotant  
 non in iſdem partibus ſimiliter afficiantur, ob id præ-  
 cipuè quòd non ſimiliter eaſdē partes ſanas habeant,  
 ſed vni caput eſt imbecillum, alteri hepaf, huic renes,  
 alteri veſica: credibile eſt omnes homines tam probè  
 temperatos quàm intemperatos, aut ſingulas eorum  
 partes,

*Putredo in ea-  
dem conſtitu-  
tione, non om-  
nes indiſtin-  
ctè carpit neq;  
eaſdem cor-  
poris partes.*

*Temperati &  
bene habiti, in  
pestilētia ser-  
uari possunt.*

partes, non similiter debere infici aut putrere. Nam quæ partes salubriores sunt, potentiùs & diutiùs resistunt putredini, vt quæ bellè copioso calore naturali (qui est ipsarum virtus, & custos) regantur. Quæ verò imbecillæ sunt, diminutum habere calorem innatum, & ob id minùs ad resistēdum putredini idoneum testantur. Eodem iudicio qui benè habiti sunt, sanasque omnes corporis partes habent, plurimùm habent caloris insiti & optimè difflati. Quocirca si benè habiti, & sani homines, optimam victus rationem seruent, seque quibusdam antidotis putrilaginoso aëri aduersantibus præmuniant, diu in ciuitate pestilenti absque noxa viuere, & negotiari posse non est dubiū.

*Duplicia purpura signa, vniuersalia, & particularia  
enumerantur, vinarumq; & pulsuum pesti-  
lentium cause postea subscribuntur.*

CAPVT 18.

E o tandem res deuenit, vt postquam quid esset purpura, quotuplex, & quænam essent eius causæ in-  
quisiuimus: nunc quibus signis eam futuram præsen-  
tiamus, & cùm quispiam febricitat, an purpura iaceat  
nécne persequemur. Vbi si Medicorū consueta vesti-  
gia insequi velimus, signa duplicia assignabimus, né-  
pè ea quibus Medici præsentiiūt atq; præcognoscunt,  
purpuram futurā, populumq; hac tépestare eam vul-  
gariter affecturam. Et hæc sumuntur à temporum &  
aëris constitutionibus, quæ signa vniuersalia dicun-  
tur. Alia verò appellantur particularia, quibus quem-  
libet

libet ægrotum, etiam si purpura nondum ad cutem emerferit, iacere purpura, eamque intus fouere prædicimus. Vniuersalia verò signa superius tetigimus, cum causas tantæ putredinis inquireremus, nempe quâdo superiorem annum siccissimum calidissimumque à mense Aprili vsque ad Octobrem scribebamus, mox Autumnum pluuiosum, Hyemem gelidum, Veris principium pluuiosum vsq; ad finem Aprilis, postea squallores subsequutos: nam in similibus calidis temporum cōstitutionibus, verisimile est sanguinem in hominū corporibus cum reliquis succis plurimum incalere, & quasi adassari: quod si pluuiæ multæ & repentinæ postea subsequantur, non est dubium quin semina putredinis concipiantur: quibus si frigus superueniat, quod intro humores propellat & concludat, relinquo prudentioribus concludendum, quid æstate sequente caloribus feruente sit expectandum. Signa autem particularia in febricitantibus purpura sunt huiusmodi. Imprimis ægroti vt plurimum totius corporis, & membrorum lassitudinem & torporem sentiunt, caput grauatur, in plerisque oculi rubent, fauces & guttur anguntur, inter scapulas sentitur veluti quædam cōquassatio. Quibusdam à principio lenta & mitis febris conspicitur, alijs de repente irruens, à principio eos crudeliter torquet, nonnulli per initia, & toto ferè morbi decursu sunt comatosi, alij vigiles & inquieti, hos rectos incedere (quamuis purpura occupatos) cernas, illos etsi stare & incedere nequeant, in lecto tamē iacere sæuus hic & insidiosus morbus non finit, vt qui intus yrantur, sentiantque grauius incendium si

*Vniuersalia  
purpuræ signa.*

*Particularia  
purpuræ signa.*

in lecto iaceat, quam si relicto cubili per domum spatientur, aut in cathedra sedeant: foris verò frigidi videntur, imò neque in calore, neque in pulsu quicquam immutatum à consueta natura, aut saltem parumprehendas. Lingua verò etiam primis diebus fit arida & scabra, halitus grauis & foetidus. Quibusdam alius sicca, & quæ ob leue medicamentum plurimum irretetur: alijs fluida, sed non citra vitæ periculum. Lotiū tenue & aqueum, frequentius spiceum, encoëma in medio globosum, inæquale, & subpallidum. Pulsus occulti, rari, & pulsibus sanorum plerumque similes, & hoc propter cordis & contentorum dissimilem intemperiem. Nam quandoque cōtingit vt corpus cordis immodicè & præter naturam per pestes inalefcat, atque putredine tangatur, non incensis aut putrescentibus humoribus in eo contēris, aut in arterijs vicinis. Aliquando verò ad humores cordis putredo defertur, imò incenduntur illi non affecto putredine ipsius cordis corpore: quo fit vt facultas vitalis, & reliquæ derepente imbecillæ reddantur. Hanc itaque ob causam facultas pulsfica, quæ per substantiam arteriarum à corde effluxa defertur, debilior facta, vix corpus arteriæ tollit, quamuis necessitas urgere videatur. Vnde fit vt pulsus sanis similes cernantur, sicuti planè docet Gal. 3. de præ sag. ex pulsibus his verbis: Nonnunquam percipitur in corde huiusmodi put-  
gnantia temperamentorum. Nam modo frigidius vi-  
sceris corpus equo est, & in ventriculis contenta sub-  
stantia calidior: modo è diuerso, substantia frigidior,  
cor autem calidius, vbi etiam pulsus fiunt moderatis  
similes.

*Aluus in pur-  
para fluida  
periculū por-  
tendit.*

*Cordis sub-  
stantia per  
pestes putre-  
dine aliquan-  
do tangitur,  
aliquando  
humores illæ-  
so cordis cor-  
pore.*



,, similes. Nam medius quodammodo status hîc effi-  
 ,, tur ex duobus contrarijs conflatus. Qui sanè affectus  
 ,, vel Medicos optimos fallunt, quod nunc quoque in  
 ,, maxima pestilentia accidit. Quidam inde ab initio  
 ,, ad finem vsque, alij per totum morbum probum pul-  
 ,, sum habebant, qui perparum deflexisser de natura,  
 ,, qui quidem præter cæteros perierunt: animaduerti-  
 ,, musque eos primis statim diebus, & pestilentia labo-  
 ,, rare, pessimè affectos esse, ex acredine caloris, at-  
 ,, que ipso caloris genere, denique quod pulsus parum  
 ,, præter naturam immutatus, in eo statu perpetuò ma-  
 ,, nent. Nam in genus præcipue hæcticarum ( quas vo-  
 ,, cant) febrium incidunt huiuscemodi pulsus. Si qui ef-  
 ,, sent inter ægrotos, qui se negarent febricitare, his fe-  
 ,, bris occupato ipso cordis corpore, planè confirmata  
 ,, erat, & (vt ita dicam) in habitu. Etenim febrium hæcti-  
 ,, carum duo hæc sunt propria signa, si perpetuo sibi illæ  
 ,, similes sint, nec inuasionem ullam accessionis, nec in-  
 ,, crementum, nec vigorem, nec remissionem habeant,  
 ,, nec febricitare se percipiat ægrotus. Hos pulsus nihil  
 ,, est necesse maiores iusto, atque interim nec crebrio-  
 ,, res quidem esse, at omnino celeres tamen. Et paulò  
 ,, post, Quod in sermone præteriuimus, vbi aër quem  
 ,, spirando attrahimus, infectus putredine sit, ac putredo  
 ,, ad corpus cordis peruenerit, illi pulsus fiunt. Nec iam  
 ,, quicquam habet admirationis, si eos pulsus quos me-  
 ,, morauimus tali affecti peste habeant, nec si pestilen-  
 ,, tem animam, nec si omnino morituri sint. Quam enim  
 ,, excogites medicinam ad putredinem quæ cor occu-  
 ,, pauit? Nam quibus hic calor putridus ad humores,

Cordis corpore per pestes  
 obfisso, ægroti  
 se febricitare  
 non sentiunt;  
 & veluti hæcti-  
 ca febre labo-  
 rantur quo-  
 rum pulsus  
 parui sunt, &  
 sanis similes.

Cordis humo-  
 ribus putre-  
 dine affectis  
 ægri febre se  
 percipiunt.

quos continent cordis sinus, vniuersus defluxit, non ce-  
 autem ad corpus ipsum visceris, multi horum fuerunt ce-  
 superstites. Deprehenduntur affecti hac peste, si febrē ce-  
 primum percipiat: deinde si nō equaliter & perpetuō ce-  
 febricitent, ad hæc si pulsus non habeāt præualidum. ce-  
 Si quidem qui intemperiei comites sunt corporis ip- ce-  
 sius cordis imbecilli sunt omnes. Vrinæ præterea te- ce-  
 nues & crudæ apparent, tum propter insignem vena- ce-  
 rum obstructionē, tum ob caloris innati imbecillita- ce-  
 tem. Nam authore facultatum (calore scilicet innato)  
 imbecilliore facto, cuius focus & fomes ipsum cor pu-  
 trilagine obsessum calore interno algescit, putredina-  
 rio verò ardet, & inde pendentes actiones lēdi neces-  
 sum est. Quare non mirū si per febres pestilentes &  
 aliquot purpuratas lotium tenue & crudum per totum  
 ferē morbi decursus appareat, in ijs præsertim quo-  
 rum substantia cordis putret, aut contentorum larga  
 copia; quod si pauca sit materiæ putris, confusæ, nigræ,  
 aut alterius inusitati coloris urina excernuntur quæ  
 minus periculum portēdunt, quā quæ tenues & cru-  
 dæ: quæ si sanis similes tum in colore tum in substan-  
 tia visuntur, salubriores multō existunt, vt scribit Gal.

*Vrina anceps  
 est in peste af-  
 fectis, tum co-  
 lore, tum sub-  
 stantia similis  
 naturalis.*

3. præfagit. ē pulsibus. Et vt rem difficiliorem faciam, ce-  
 ne ex vrina quidem petere in eiusmodi affectibus ce-  
 firmam notitiā semper licet, sed est ferē anceps, colo- ce-  
 re & sedimento similis naturali. Sexcētos tales in pe- ce-  
 stilentia diuturna conspeximus. Vbi Medicos cerne- ce-  
 res nihilo plebe præstantiores, imò verò imperitiores ce-  
 multo nonnullos experiente plebeio. Vulgus enim ce-  
 ferē si nihil aliud, at expirationem ægrorum videas ce-  
 obser-

, obseruare, quæ si foeteat, peiorem casum expectant.  
 , Et paulò post, Inspicienda porrò præ ceteris vrina est.  
 , Etenim conturbata quorundam eorum videtur esse &  
 , aquosior, ac nonnullorum multò quàm pro natura te-  
 , nuior. Atque hæc quidem certissima est, nec non quæ  
 , naturalibus vndequaue similis est colore, & crassitu-  
 , dine, hæc etiam ad secundam spem certissima est, quæ  
 , si sublimamento probò sit prædita, multò etiam est  
 , certior. Multa ibi subiūgit Gal. quæ ad prædictionē in-  
 pestilenti febre pronūciandam super lotio facere plu-  
 rimum videntur, quæ breuitatis gratia prudens omit-  
 to. Hæc autem sunt signa quæ vt plurimum ægros co-  
 mitātur, nō quod omnia in singulis ægrotis perpetuò  
 reperiuntur, sed hæc in hijs, alia in alijs cernuntur, se-  
 cundum ægrotantium naturam, & temperamentum,  
 & iuxta ætatem, sexum, & vitæ conditionem. Imò hæc  
 signa ægrotos & febrium naturam sequebantur.

*Febrium purpurarum in aliquot classes distri-  
 butio, lethaliūque signorum & sa-  
 lubrium enumeratio.*

## CAPVT 19.

At cū varias febrium species superiùs purpu-  
 ratas fuisse enumerauerimus, nūc etiam earum diffe-  
 rentiam meminisse oportet. Atque synochos alia si-  
 gna arguere, alia continuas ardētes, alia speciem ter-  
 tianarum referentes, alia verò hemitritæos: adhæc  
 quædam ex illis febrem acutam, alia diuturnam, imò  
 nonnulla signa mixtionem effectuum, & ipsas sedes

affectas plerumque cōnotabant. Quæ omnia ad hunc modum familiariùs exponam, si in aliquot classes ipsas febres prius distribuero, iuxta Hipp. solemne illud eulogium 3. Prognost. cū ait: Vt enim saluberrimæ febres, quæ videlicet turissimis fulciuntur notis, die quarto vel antea quiescere solēt: ita pessimæ quæque, & quibus periculosissima adsunt signa, die quarto vel citiùs interficiunt. Primus itaque earum insultus ita finitur, alter in septimum diem producit, tertius in vndecimum, quartus in decimum quartum, quintus in decimum septimum, sextus in vigesimum. Nostra autem sic procedet oratio: Purpurarum quædam quarto die fiebantur, quas (doctrinæ gratia) synochos vocabimus, sicuti fecit Gal. lib. 3. cris. cap. 4. Continētes siue synochi quidem rariores sunt, & ubi nihil erratum fuerit, in quarto iudicantur, natura proprijs circuitibus ad iudicium perueniente. Aliæ septimo, vt nonnullæ synochi, & quædam continuæ, quæ acutiores dicuntur: permultæ vndecimo, & decimo quarto, cuius generis sunt febres malignæ continuæ, quæ acutæ simpliciter appellantur: aliæ præterea decimo septimo, aut vigesimo, quæ non ita acutæ dicuntur, sed ex decidentia acutæ. Quæ autem ad vigesimū septimū, 34. & 40. diem & vltra protrahantur, longæ, aut mixtæ iudicabantur, aut in 40. dies acutæ, vt docet Gal. super aph. Acuti morbi in 14 dies iudicantur. Quod si quibusdam alijs diebus morbus soluebatur, id vel errore Medici, aut ægroti, aut custodū, vel morbi malignitate & acutie prouenire censebamus. Nam quæ per quaterniones mouentur, intra vigesimum

saluberrimæ  
febres quæ.

Purpura syno-  
chi.

gesimum diem terminantur, quæ verò ultra vigesimū  
 protrahuntur, per septenarios ad 40.60.80. & 100.  
 perseverant, sicuti docet Gal. comment. 12. lib. 3. præ-  
 dict. cum scribit: Optimum enim est per differentias  
 in morbis abs tempore ductas, tantum eorum existi-  
 mare esse numerum, quanta decretorum circuitio  
 habetur: ut breuissimus quidem primo circumscriba-  
 tur quaternario, postea secundo, tum autem tertio,  
 deinde quarto, mox quinto, ac demum sexto, qui in  
 diem vigesimum deuenit: postea verò aboleri qua-  
 ternarios, fierique per septenarios iudicationes: dein-  
 de etiam hos aboleri præcedente tempore, ita ut per  
 vices dies morborum efficiantur solutiones, post-  
 ea ad mensium numerum deuenire. Quas omnes fe-  
 bres iuxta ipsarum naturas & speciem, iuxta morem,  
 motum, & magnitudinem, varia signa subsequi cer-  
 tum erat. Nam synochi, iuuenes tum masculos, tum  
 foeminas occupabant; quæ cum adoriebantur, statim  
 à principio hæc signa adnotabamus. Imprimis calor  
 intus magnus, capitis dolor intensus, nonnunquam ip-  
 sius ventriculi, aut lumborum, aut alterius cuiusdam  
 partis affectus vehementer excrucians, rubor in facie,  
 sitis clamosa, pulsus inæqualitas, velocitas, & frequen-  
 tia, at magnitudo non ubique: urinæ rubicundæ ac spu-  
 mantes circa circulum, anxietas & inquietudo, pur-  
 puræ apparitio secundo aut tertio die, cum sudore co-  
 pioso & vniuersali, si salubris esset exitus: cum paucio  
 & laborioso, si exitialis, quem delirium comitabatur,  
 anhelitus graueolentia, faucium & gutturis dolor.  
 Quatto die securæ febres in melius soluebantur, exi-  
 tiosæ

*Synochi quos  
 invadere so-  
 leant.  
 synochorum  
 signa.*

*Purpurarum  
quæ septimo  
die finiebantur  
signa.*

tiosæ verò illo die miseros de medio tollebant. Quæ autem febres ad septimum diem (quas acutiores diximus) protraherantur, hijs symptomatis egros diuebant. Primis ferè tribus diebus lassitudo totius corporis, & quasi membrorum conquassatio & fracturæ quibusdam suboriebatur, alijs dolor capitis, cordis morsus, aut stomachi vellicatio, & tristis sensatio: alijs renum intèperies, & grauis & pungitiuus, nonnūquam pulsatilis dolor erat molestus. Cæterum deiecta erat appetentia, insomnis, aut saltem phantasmate turbata nox ducebatur: pulsus erant rari & delitescētes: vrinæ crudæ & tenues, cum ençôremate inæquali, & quasi rotundo, pallescente, suspensio in vrinæ medio corpore, qualis nubes pallida aliqua ex parte lucida, & pluviæ nuntiæ, solem recôdit: eadem perseverans vsque ad statum morbi: in quo si moriturus esset æger, tunc sine contentis circa sextum diem vrinæ excernebantur, circulo tamen interim liuescente, aut nigricante: quo tēpore deliri, inquieti, aut nauseabundi, adedò vt plerique vomitu lumbricos excreuerint, illi præfertim quibus per initia ventriculus doluerat. Quorum verò renes afficiebantur, vrina magis rubra & granulosa conspiciebatur, quæ nihilominus circa statum subpallidum ençôrema propiùs ad fundum vasculi depressum cōtinebat, reliquo vrinæ corpore flauescente. His stillabant nares, mox (non secus ac si natura per vrinas crismum esset tentatura) copiosum lotium meiebant, paulò post quasi neglecta illa via, alia dixisses velle attentare humorum euacuationem, nempè per sedem: nam putrida & graueolentia,

& ea liquida ter aut quater nequicquam deijciebant. Sed cum maligni morbi, & anxij signa essent, tãdem miseri valdè membra deijcientes, sudore in fronte, & clauiculis primùm acri & calido expresso: paulò post brachijs, pedibus, auriculis, & summo naso frigidis, tandem fati concedebant. Qui autem erant euasuri, hæc signa ostendebant: quinto die inconcinna & tumultuaria (vt plurimum) loquebantur, idque per intervalla, maximè per noctem sequentem, sub auroram verò paulatim ad se redibãt, rursum sub vesperam deliri, & per noctem inquieti, clamosi, & à lecto exiliendi cupidi, adeò vt quis inter spem & metum dubius hæsitasset, nisi ad Hipp. autoritatē respexisset: qui aph. 13. sect. 2. admonet, noctem grauem futuram ante accessionem, his quibus fit crisis. Verùm sudore copioso (delirium & febrem sedante) oborto, die septimo tandem obdormierunt diei vnus & noctis ferè spatio: experrecti autem seipsos restitutos, & planè absque febre esse fatebantur, remanente tamen omnium virium insigni debilitate. His autem (ne quicquã prætermittamus, quod scitū sit iucundum, & vtile) tertio die, aut quinto, sudor blãdus, at graueolens, cum purpure ad cutim eruptione, tum in brachijs, tum in thorace, nonnunquam etiam in fœmoribus, salutis fuit in multis prænūtiū. Alijs tamen larga alui deiectio, cum lumbricis febrem excussit, sed rarò. Eorum itaque qui restituebantur lotium quarto die aliquam coctionis imaginem præ se ferebat, consistentia scilicet crassiore, & colore è rubro in aurum similem vergente, quod postea turbatum subsidebat. His omnibus lingua ter-

tio die nigra & arida erat, genę rubicundę: externus calor manu Medici velut temperatus, tum in brachijs thorace, tum in reliquo corporis habitu percipiebatur; intus verò egri præ ardenti calore vri dicebantur, neque in lecto amplius se continere poterant. Extra lectum verò nihil dolere, minimèq; febricitare à primo die vsque ad quintum nonnulli asseriebant, quamuis perniciofa febre purpurata detineretur occupati. Verum eo die tam grauius morbo premebantur, viresque derepente collabi experiebantur, vt non amplius extra lectum, sed ne in lecto quidem, præ angustia possent se continere.

*Febricitantium ad 11. & 14. diem symptomata nec non salutis & mortis signa.*

*CAPITULUM 20. de morbo & mortis signis.*

**Q**ui autē natura viuidiore & robustiores erant, fortius aduersus morbum pugnantes, aliquando ad nonum diem, plerumque ad vndecimum resistebant. At crudelissimus morbus vltra languescere non sinebat: Non deerant etiam qui circa victus rationem errantes, aut circa medicamenta delusi, in eum diem obiere. Quę autem febris ad decimum quartum esset duratura, quasi ex insidijs incautos homines opprimebat: nam ad sextum aut septimum diem, quasi læta & insidiosa sese insinuabat, ita vt ægroti toto eo tempore vix se febricitare perciperent, quod neque calorem (vt dictum est) intensiorem foris, neq; pulsum solito elatiorem, celeriore, aut frequentiore senti-

rent:



rent: sed solum veluti ciborum fastidio affecti, paulatim alimenta auersari occiperent, viresq; sensim imminui faterentur. Quibusdam frontis dolor tenuius & grauis, alijs artuum grauitas, & conuulsio erat molestia. Plerique vero recti aegrotabant ad septimum diem: nonnulli qui propter crurum & virium imbecillitatem recti incedere non poterant, in lecto tamen ipsis diutius residere non licebat. Vnde permulti toto illo tempore neque Medicum adibant, neque illum accersi iubebant: imò neque ei vocato facile parebant, quousq; tam profundè radices morbus egisset, vt amplius nullis praesidijs esset medicabilis. Decipiebantur etiam multi, qui cum capitis, aut membrorum dolore conficerentur, id vel propter distillationem à cerebro, aut refrigerationem contractam, illico post excafactionem, aut propter laborem intempestiuum, aut propter somnum diurnum contigisse arbitrabantur. Hij autem omnibus à principio pulsus erant rari, & delitescentes, inaequales tamen, foris nihil caloris febrilis percipiebatur: lingua tamen erat arida, vrina verò pallida, aut subflaua, suspensum per totum morbum eneorema, quale supra diximus continens, & id quidem inaequale, & diuulsum, speciem flosculi lanæ carpinatae referens. Vndecimo die quibusdam stillabant nares, alijs turbabatur aluus, lumbriciq; nunc viui, aliàs mortui cum excretis pellebantur. Permultis sudor copiosus & graueolens cum purpuræ eruptione paulò post cōtingebat, quo tempore febris ingrauescebat, sauebantq; symptomata vehementius: nam tunc in lecto iacebant aegri, &

hi quidem comatosi, illi verò vigiles, tumultuariaque tum loqui incipiebant: duodecimo deliri, anxij, sitibundi: decimotertio inquieti, surgere cupidi, & desipientes, sudore frigido correpti, ampliùs non incalescebant, sed crudeliter decimo quarto iugulabantur: alij facto sanguinis largo è naribus profluuiò, aut sudore copioso & vniuersali superueniente, eodem die sanitati restituebantur.

*Febricitantium ad 20. 27. 30. & 40. diem symptomata, salutisq; aut mortis signa.*

CAPVT. 21.

QVI verò moerore, tædio, aut curis diu confecti fuerant, insuper qui distillationibus à multis annis obnoxij erant, si per hyemem febrerent, diutiùs languebant: vt pote qui cruditatibus ob humorum diuersitatem & copiã distenti & infarcti replebãtur: qui etsi putredini propter obstructions paratiores erant, minùs tamen pròptè singuli humores simul & eodem tempore flagrabant. Sed vt recta ratio propius cõiectanti præscribit, nunc paratior, paulò post alius non æquè putredini & inflammationi dispositus, mox alius, & sic deinceps per putredinem flammam suscipiebat: imò sanguis ipse tanta humorum crudorum copia obrutus, non ita facilè (etsi primus vitium captabat) incendebatur, flammamque tam grandem emittebat. Quemadmodum cernere est in sarmētis vitium siccioribus, quæ alioqui ad incendium promptè destinantur, si larga viridum lignorum, aut madidorum copia obruantur, aut maiore copia cum ipsis permisceantur, tantum abest vt breui exardeant, vt in fenum tantum ignis euanescat,

nescat, quoad ex aliqua parte superflua lignorum copia deponatur, rariorque lignorum strues reiectis viridibus componatur, vt liberius aërem ignis alliciet, flammam maiorem excitet. Nonnunquam tamen cernebantur varij humores in diuersi corporis partibus, simul putrere, febresq; mixtas & diuersi generis creare. cuius generis sunt hemitritæ, & tertianæ continuæ, aut quotidianæ continuæ & mixtæ. Vnde huiusmodi febres aliquando in morem catarrhi à cerebro in ventriculum, aut ventrem inferiorem, aut quādam partem nobilem incidentis, quasi ex insidijs homines adoriebātur. Hos verò cum nausea & vomitu, illos cum syncope cardiaca, alios cum suspitione erysipelatis, aut cuiusdam phlegmonis, vel in ventriculo, vel in hepate, vel in ventre, aut vesica adeò cruciabāt, vt ad Medicum statim à principio morbi ægri quamprimum accurrerent. Qui promptè eo dolore leuatis, nihilominus die decretorio facta nequicquam aliqua euacuatione, postea dixisses per coincidentiam nouam febris exacerbationem superuenisse, tandiuque durabat febris, vt quibusdam ad 20, alijs ad 27. aut alium diem decretorium mortem differret. Alios verò etiā ad 40. diem, post longos cruciatus sanitati restitueret; at non sine abscessu cuiusdā cruris efflatu digno, multum ac diu exeruciente. Ita vt cuius esset perspectissimum rectè Hipp. dixisse 3. prognost. aph. 25. In longa

, febre (ex qua tamen æger liberari potest) si neque ob

, inflammationem, neque ob aliam vllam manifestam

, causam, dolor infestat, aut tumidum, aut dolorosum in

, articulis abscessū expectare oportet, præcipue in iis

partibus.

*Febris longæ  
signa.*

*Abscessus cruris  
febris  
diuturnis  
suboritur.*

Histeria.

partibus. Cuius generis profectò vñ sunt multi in vi-  
 ris & mulieribus, vix dum trigésimum quartum annum  
 agentibus, & in Petro Morino Chassaneo annos nato  
 circiter 40. cui cum febris ad 27. diem durasset, tandem  
 in abscissum cruris dextri iudicata fuit. Sed ob erroré  
 circa vñtus rationem, dum acutè febrirer (vt mihi re-  
 nunciatum fuit) id cōrigisse credidi, vt qui largius fri-  
 gidam aut coctionis signa cibisset. Hi verò (vt dixi-  
 mus) statim à principio tā grauitè varijs symptomatis  
 coafficiebantur, vt planè se dolere faterétur, auxiliūq;  
 à Medico quamprimum petendum esse iuberent. At  
 post septimum, aut vñdecimū diem, vbi Medicus sua  
 arte pro diuersitate symptomatum, singulis occurrif-  
 set, natura diebus illis decretorijs, item 14. & 17. vide-  
 batur aliquid moliri, quod ad iudicationem pertinere  
 crederetur, aut per aliquem sudorem lenè, toris modo  
 corpus irrigatè, aut sanguinis fluorem è naribus, aut  
 deiectionem frequètem & diarrhoeā æmulā, aut vri-  
 nā satis largam effusionem. At nihil tutò decerneba-  
 tur, sed in longius tempus procrastinātia morbi signa  
 erant, quoniam nulla præcesserant in vrinis, aut alijs  
 excrementis signa coctionis. Remittebantur tamen  
 prima illa graua symptomata, febre nihilominus in-  
 tarim perseverāte. Tum verò quibusdam cum paucò  
 illo madore paucæ maculæ sensim adnascebātur, sub-  
 sequente præterea vno aut altero quaternario, verbi  
 gratia, à septimo die vsque ad vñdecimum, aut ab vñ-  
 decimo vsque ad decimum quartum, pauculæ rursus  
 & dispersæ oriri cernebantur. Alij verò per id tempus  
 lumbricos deieciebant, grauiusque habebant, co-  
 matosi

Excretio efflu-  
 tu digna, quæ  
 fit die decre-  
 torio non præ-  
 cedentibus si-  
 gnis die indi-  
 catorio, mani-  
 festus.

pandus

Y

matosi, nihil sitiētēs, lingua tamen scabra: 17. perui-  
 ges, deiecta appetentia, spiriososi per intervalla, & co-  
 gitabundi, adeo vt quis à melancholia ipsis metuisset.  
 Vigesimo die iidem perseverabant, vigesimo autem  
 septimo rursus capite & thorace nonnulli sudant, val-  
 de sitiunt, lingua arida, tumultuaria loquuntur, stillant  
 nares tribus diebus, desipiunt, sui & suorum obliui-  
 scuntur, nonnullis facies iudicatur Hippocratica, pu-  
 stulæ liuescunt, vinarum circulus niger: eadem 13. aut  
 34. die hij moriuntur. Euasuris autem 27. vrinæ turban-  
 tur, sedimentum vni incipit, rursus fiunt comatosi,  
 expetrecti de membrorum lassitudine & coquassatione  
 queruntur, deiecta est appetentia, 31. parum sudant, se-  
 quentibus diebus similiter habent: 34. aut 40. die, co-  
 piosus sudor erumpit, & febre liberantur. Paucis alui  
 fluor eo die superveniēs fuit auxilio, at multos potius  
 in periculum præfens, nisi tutissimis signis agri fulci-  
 rentur iniiciebat. Imò (vt superius dictū est) si quibus-  
 dam lene medicamentum offerebatur, largius quam  
 pro facultate medicamenti alvus irritabatur, at non si-  
 ne molestia, & virium prostratione. Non est autem si-  
 lentio prætereundum, quomodo (etsi quibusdam fe-  
 bris mitior continuè à principio ad iudicationem, aut  
 declinationem cerneretur) nihilominus tertio quoq;  
 die novam febris exacerbationem graviores quibus-  
 dam rediisse, alijs quarto, alijs quotidie. Quibus itaq;  
 ad quadragesimum diem, aut ultra morbus protrahe-  
 batur, horum nonnullis febrem & symptomata lenio-  
 ra fieri certo die, imò egrotum aliquot diebus melius  
 habere dixisses, postmodum, quasi superaccessa febre  
 multo m

Medicamen-  
 tum benignū  
 purpurato ex-  
 hibitum, lar-  
 gius quam pro  
 facultate me-  
 dicamenti al-  
 vum deiecit.

alioquin

à prin-

à principio, illum grauissimè vri, & sauioribus sym-  
 ptomatibus diuexari cernebamus. Quos dum observa-  
 bamus, statim nobis veniebat in mentem pulcherrimi  
 illius Galeni dicti super Aph. 23. lib. 2. cum ait: Alij ve-  
 rò sexto aut septimo die ex acui incipientes ad vige-  
 simum terminantur: adeò, quod morbi continui acu-  
 ties, nunquam potest plures quam quatuordecim dies  
 obtinere. Ex ijs verò qui motus habent inæquales,  
 multi extenduntur vsque ad aliquod tempus exterius  
 præfinitum. Dico autem inæquales motus, eos qui  
 aliquot diebus fuere vehementiores, postea sine ali-  
 qua significatione torpuerunt, deinde rursus ad aucti  
 continuitatem acceperunt. Clarius fortè id Hipp. in  
 prorrheticis pag. 9. expressit his verbis: Qui in hypo-  
 chondrio refrigerata febre ardores relinquuntur, tum  
 alias, tum in sudoribus mali sunt. Vbi Gal. Securè pro-  
 tulit refrigerata febre, non enim verè dixisset, remissa  
 sedataq;, nempe in præcipuis manet partibus, quan-  
 quam in superficie placata fuerit. Febrile siquidè exi-  
 stimamus, non eum modò qui in cute & superficie ex-  
 teriori igneam habet caliditatè, verum etiam & hos  
 magis, qui eam in corporis medietate, imò in visce-  
 ribus continent. De quorù natura variæ historiæ le-  
 guntur lib. 3. Epid. Inter purpuratos mihi, & cuida ami-  
 co in medicina consummatissimo, Philippo Boutano  
 Monstrosiensi medico, visus est dominus de Marcon-  
 nay, Mirebalesius vir nobilissimus, qui quarto quoq;  
 die extremitatibus circa tertiam aut quartam pome-  
 ridiana frigeat, deinde calor augebatur, siccabat fre-  
 quentiùs, nonnunquam fatua loquebatur; verum sub  
 medium

Quisnam sit  
 febre existit  
 mandus. Item  
 historia.

medium noctis somno occupabatur, cum aliquo maiore ad cutim. Et hic 60. dies totos febre iacuit: cuius historiam, Deo opt. concedente, sub finem sequentis libri integram subijciemus. Hijs autē febribus, à principio vrina tenuis, alba, lucida, & sine contētis mēitur, eaq; similis multos dies perseverat: postea sub 11. diem, aut alium decretorium confunditur, sed breui lucidior reddita: paulò post sub pallida, cum eneôremate pallido in medio vrinæ corpore innatāte cernitur. Hinc ad aliquot dies turbata, sedimentum profert varium & inæquale, idq; multis diebus secundum humorum crudorum diuersitatem, & quātitatem. Quod si in aliquo circa ægrū peccaretur, aut noua in corpore ægroto fieret humorū agitatio, aut fluxio, tum sine contētis vrinæ recrudescebāt, & infra sequentē septimanam, ad interitum æger trahebatur. At in spe constitutis paulatim vniri sedimentū, & albescere incipiebat, coctionisq; tum speciē, & securi exitus spē ostendebat. Alijs verò in hepate, aut renibus vitii enutritibus, post vnū aut alterū diem, vrina rubra, aut vinosa erat, & sine contētis circa 11. verò è rubro in vitellinū colorem vergebat, cum quibusdam cōtentis diuulsis: elapsis autē aliquot diebus, tenuior & lucida magis fulgebat, eaq; sine contentis: quo tēpore si stillarent nares, paulò post ægrotus delirabat, & tādē moriebatur: si autem largè fluere ē naribus sanguis, mox valdē imbecillus æger morbo soluebatur. Sed de his plura scribemus, cum curam cuiuslibet febrium speciei suo loco priuatim trademus.

*Libri primi finis.*



# DE FEBRIVM PVRPV- RATARVM CVRATIONE. LIBER SECVNDVS.

## *Propositio scribendorum.*

### CAPVT I.



**V**ERISSIMVM id esse quod vulgò dici solet, satis compertum habemus, omnibus placere difficile: neque fieri posse, vt quæ scriptis ad memoriam sempiternam mādantur, ea maledicentium calumnias præterfugiant. Quam rem apud me perpendenti venit in mentem, censuram detrahentium nullo pacto hæc scripta deuitare posse: præsertim cū nemo quātumuis doctus, atque omni scientiarum genere ornatus adhuc sit visus, cuius monumenta liuor exedere non tentauerit. At cū propterea non destiterint rei publicæ literariæ studiosi, quantum cuilibet sapere contingit, quin in communem vtilitatem ea commentaria ediderint, quæ multis lectionibus longo tempore, & longa rerum experientia adnotauerant, domiq; multis laboribus & vigilijs, satis diu pro sui ingenij captu & iudicio, efformauerant. Ita profectò & nos eorum exemplo adducti, nullis inuidèrium moribus retardati, aut detrahentium calumnijs perterrefacti,

alacri



alacri animo, doctissimorum hominum iudicium sub-  
iturum, poenasque debitas passurum, hoc opusculum  
in medium proponimus. Illud autem in primis lecto-  
rem admonitum esse volumus, nos hic non ubique  
generalia artis medendi præcepta describere, qualia  
apud Hippocratem de victus ratione apud totum in pro-  
gnosticis, & alijs perhultis eius operibus, aut apud  
Galenum in Methodo medendi, aut in libris ad Glau-  
conem legere licet. Sed potius quæ priuatim in certis  
quibusdam ægrotis obseruauimus, quæ præidia secū-  
dum diuersitatem naturæ, & temperamentum iuxta se-  
xum, ætatem, tempus anni, speciem, morem, magni-  
tudinem, & morum morbi ipsius ægrotis ad morbum  
excutiendum adiuuamus, diligenti studio perse-  
qui in animo esse: Hippocratisque imitatione in lib.  
epidemiōn, historias quorūdam ægrotorum inferere,  
eaque symptomata (quibus tum coafficiebantur) leui-  
ter percurrere: ut quæ via, & quibus remedijs non so-  
lūm à congerie diuersorum symptomatum, sed etiam  
ab ipso morbo eos vindicauimus (quos saltem super-  
stitēs fore sperabamus) intelligatur. Reliquorum ve-  
rò quos et si certis quibusdam medicamentis iuuare  
tentabamus (quæ ipsis parum profectura diffideba-  
mus) interim tamen quomodo apud ægrotantium ami-  
cos, longè ante morbi exitum, de euentu morbi infe-  
lici iudicium ferre non dubitabamus, pariter sciatur.  
Addemus præterea certa quædam præcepta ex Hip-  
& Galeno, tum ad victus rationem, tum ad dierum iu-  
dicatoriorū dignotionem conferētia, nec non ad me-  
dicamenta certo ordine præscribēda, quæ quēlibet

rei medicæ artificem ita instruēt, ut si quādo hæc lues in populo grassari posthac videatur, habeant præmanibus positeri, ea præsidia, eamque methodum in memoriam reuocent, quibus nostra hac tempestate tot ægrotos ab ipsa morte in salubrem vitam asseruimus: atque eadem opera iniuriam summā effugiant, quā foeda turpiterque nostrates Medici hoc anno pertulere, tum ob morbi, & eius causa crassam ignorantia, tum ob eius morbi, & symptomatum curationis foedum errorem. Ne tamen per dum de eius morbi specie, natura, & cura artificiosa, inter se posthac essent disputaturi, multos miserè absque verorum præfidiorū administratione, satis concedere patiantur. Id vnum admonendū etiam putauimus, nos in ijs curationibus persequendis, non vsq; ad eò frigidè rem tractare, quin plerisq; in locis selectiores aliquot Hipp. & Gal. auctoritates inferamus, quæ tanquam stellæ præfulgentes, nostras has cōmentationes suo splendore illustrent. In quibus legendis id etiam futurum spero, ut lectorem, dum acutiores morbos tractabit, has ipsas sæpius legisse non poeniteat; harumque præceptionum meminisse, quas vnumquēque Medicum ad morborum curationes accedentem memoria tenere decet, pulchrū sit: ne fortè dum proprio Marte, atque pro animi sui sententia, se morbos profligaturum profiteatur, multis gyris se implicitu (à quibus facilè se expedire non possit) magno ægrotorum detrimento comperiat. Quod si alicubi parum fideliter quorūdam pragmaticorum dogmata insecuti fuerimus, aut iuxta aliorū medendi consuetudinem, in nostris ægrotis curandis præcepta

præcepta minùs tradiderimus, doctiores æqui boniq;  
consultant oro: præsertim cùm securiorem medendi  
viam potiùs insequendam, quàm multorum protri-  
tam, sed erroneam consuetudinem iudicauerimus.

*Præmittantur certi canones, antequam ad curatio-  
nem singularum febrium deueniatur.*

## CAPUT II.

**DISTINXIMVS** febres superiùs iuxta Hipp.do-  
ctrinam, in acutissimas, quæ quarto, & acutiores, quæ  
septimo die finiuntur, & acutas, quæ 11. & 14. & in  
continuas minùs acutas, quæ 17. & 20. absoluuntur.  
Reliquas verò longas diximus, quas ita diuidere li-  
buit, vt clariùs perspiciatur, in quibus hæ putridæ &  
purpuratæ à simpliciter putridis differant. Nam fe-  
bres putres non solum sunt cōtinuæ, sed etiam inter-  
polatæ. Hæ autem purpuratæ continuæ omnes visæ  
sunt, quas cum alijs vocabulis distinguere mihi non  
liceret, aut in alias classes cōmodiùs distribuere, cer-  
te lucidioris doctrinæ gratia, per quaterniones eas di-  
gerere pulchrum existimaui. Ad quarum curationem  
priusquàm deueniamus, operæpretium me facturum  
iudicaui, si statim à principio certos quosdam cano-  
nes, tum ab Hippocrate, tum à Galeno, & alijs prima-  
rijs Medicis selectos præmittamus, vt deinceps cuili-  
bet liceat tutiùs in tractandis ægris manum operibus  
ad mouere, atque intelligant nostrates Medici, in quo  
pharmacopæos & empiricos saltem superare oport-  
teat. Nam proh dolor! ita frequens contigisse in ma-

*Purpuratæ  
omnes conti-  
nuæ.*

gni nominis familijs comperi, vt plerumque ij Medici, qui aliquid esse apud populum videbantur, adeò negligenter, aut potiùs sine arte, statim à principio ægrotos tractarent, vt nulla habita ratione, tum naturæ ægri, ætatis, status cœli, aut viriû roboris, tum magnitudinis morbi, speciei, moris, aut motus eiusdem, tandem ægrum ipsum in summum vitæ discrimen iniecerint, à quo postea nullis medicamentis eripi potuerit. Imò quispiam dixisset, ægrotos muliercularum industria securiùs curari, quàm talium Medicorû opæ atque consilio. Quod cerre propter duo vitia præcipuè contingere mihi persuasi, vnum ob bonarum literarum ignorantia, alterum verò ob negligetiam & desidria. Nam prius vitium tãtò opere quorûdam animos statim à pueritia micipat, vt quidquam in literis proficere dedignetur: imò ingenio torpentes, aut delitijs irretiti, à studijs magnopere retardentur. Secundum autem vitium, etiam si ante iustam ætatem quosdam minimè prehèdat, postea tamen in ipsorum mentem sensim ita sese insinuat, vt tandem quæ longis laboribus, & cõtinuis studijs, magnisque expensis erant assecuti, obliuiscantur: aut si adhuc recordentur, in actû præsentem deducere non magnopere sint solliciti. Nã quortus quisq; est, qui ab Hipp. & Gal. lectionibus facile non recedat, si arrogantiam cum imperitia coniunctam simul imbuerit? Quis eorum quæ longè in diuersis operibus sunt dissipata non obliuiscatur, si desidria & ignauia pressus, tãdem domi torpescat, aut delitijs irretitus voluptates consecretur? Quis denique laborabit in præceptis melioribus seligendis, & quasi in fasciculum

*Errorum in  
quos incidunt  
plerique Me-  
dici causa.*

sciculum quendā cōponendis, à quo (si quādo memoria vacillet) tanquam è prōptuario quodam eos canones expromat, quos ad rem præsentem facere iudicabit, si diuitijs inhians, & rerum domesticarum aut publicarum negotijs implicitus, quæ sunt artis medicæ susque deque ferat? At multos profectò nostro seculo ita vesanos atque socordes conspiciamus, qui etiam si vix à primo limine (vt dicitur) Musas Pæonias salutarint, earum tamen œconomie dispēsatores atque magistros seipso solos glorientur, reliquosque peritiores præ se contemnant, à seque malè præcantes abijciant. Verùm his relictis ad melioris mentis Medicos, & artis Appollineæ studiosos, meum hunc laborem transfero. Quorū memorie & labori consulere (quātum possum) volo & cupio, vt si fortè quæ apud Hip. & Gal. tanquam in densissima capacissimaque sylua sunt longè dissita, atque ea in morbis curandis promptè colligere aut meminisse non liceat, in manu habeant has nostras vigilias, quæ in vnum fasciculum selectiora præcepta redacta continent.

*Secundum diuersitatem constitutionum temporis, aër  
cum humoribus, aliam atque aliam habet ana-  
logiam. Quid synochus, quotuplex,  
& an sanguis putrescat.*

## CAPVT 3.

ET si nonnulli pestes spiritus cordis tātum (si Nicolao Florentino credimus) putrefacientes aura pestilenti attracta promptè in 24. horis, aut citiùs (mi-  
serabile

*Pestis spiritus  
cordis putre-  
faciēs 24. ho-  
ris interficit.*

ferabile dictu) homines raptant, nostra tamen hac tē-  
pestate purpura captorum neminem tam celeriter ex-  
tingui intelleximus; verissimumq; esse quod superius  
dictum est censuimus, nempe purpuram cum sanguine

*Analogia aē-  
ris putridi cū  
certa parte  
corporis po-  
tius in vna pe-  
stilentis consti-  
tutione con-  
currit quā in  
alia.*

potius quam cum spiritibus analogiam, seu familiari-  
tatem quādam occultam habere, atque pro diuersita-  
te tempestatum, & constellationum alios atque alios  
humores in nobis prauè corrumpi partesque corpo-  
ris has potius, quam illas affici. Iuxta Gale. doctrinam  
3. epid. dum scribit. Pestilentem contagionem aliquā-  
do oculos respicere, ophthalmiasq; pestilētes produ-  
cere, aliquādo fauces & palatum, vnde ora aphthosa,  
subsequebantur. Alias verò intestina, nunc vesicam, in  
mulieribus vterum, in vtroq; sexu rectum intestinum:  
ex quibus subsequebantur abcessus pestilentes, hijs  
ad lienteriam & dysenteriam, alijs ad ischuriam: mu-  
lieribus ad vterinos dolores: aliquando verò ipsis si-  
militer & viris ad tenesmum cruentum & exitialem,  
prout analogia putrilaginosi aëris cum parte corporis  
imbecilla concurrebat. Quæ aëris putredo, si diuersas  
corporis partes imbecillas, per eādem temporis con-  
stitutionem rāgat, & eas præsertim quæ prius ad susci-  
piendam iniuriam sunt paratæ, consentaneum est ra-  
tioni, in certis tempestatibus, aërem posse ad hūc mo-  
dum infici, humoresque etiam in nobis aliquando ita  
disponi, vt aëris vitium hac tempestate potius sangui-  
nem, quam reliquos humores, in alia pituitam, in alia  
vtramque bilim afficiat. Quare cum sanguine verius  
aëris corruptelam analogiā habuisse superius de men-  
te Fracastorij conclusimus. Qui sanguis cum sit mole

*Humores alij  
atque alij in  
nobis per pe-  
stilentem con-  
stitutionem  
prauè corri-  
puntur.*

& substantia crassior & ponderosior, quam spiritus ite ad motum (ob aliorum succorū mixtionem) pigrior & tardior rationi est consentaneum putridum aërem inspiratum aut attractum, non tam brevi tempore ipsam massam sanguinis corrupisse, quemadmodum fecisset, si cum spiritibus rationē habuisset. Nam spiritus quasi horulæ momēto (vt placet Nicolai Florentino) ita peste infici possunt, vt derepente hominē exanimēt: sanguis verò ob essentiae crassitiē, non ita subito per vniuersam substantiam totus corrūpitur, quin aliquot diebus vitam animanti cōseruet. Imò quoniā facultas vitalis pendet à substantia cordis, & non ab humoribus, vt docet Gal. lib. de vsu pulsuū, non statim virtus cordis exoluitur putrētibus adhuc, sed non putrefactis humoribus cordis, quousque progressu temporis, & substantia cordis prorsus immutata & incensa fuerit, eiusque facultas exoluta & euicta. Quocirca sanguis & alij humores cordis putrere & incēdi possunt, non incenso & putrefacto eius corpore: vnde quandiu corporis cordis incēdium & putrefactio est in fieri, putrentibus eius succis, & rādiu vita protrahi potest, quousque saltem vis vitalis in substantia cordis funditus fuerit euicta: qua prostrata & calorem fluentem in spiritibus & humoribus cordis insitum, veluti flammam extinguī & euanescere certum est. Quare de ijs febribus in quibus sanguis primū putruit verba faciemus. Quod si quispiam obijceret, omnes idcirco purpuratae febres debere esse synochos, cū analogia corrupti aëris cohæreat potius cum sanguine quàm cum alijs humoribus: quī sanguis incensus aut

putrefactus has febres synochos, & non alterius generis procreat, satisfactū illi putabimus, si animo concipiat, quæ priori libro præmisimus: nepe cordis sanguinem imprimis tangi & putrere; tum ob aëris varias intemperatas & contrarias constitutiones, tum ob Cometam barbatum & varia syderum schemata, quæ præcesserūt purpuræ apparitionem. Neque enim pestilens febris epidemica & contagiosa grassari visa fuit, in qua spiritus cordis aut humores, aut corpus ipsum cordis imprimis ab aëre inspirato putredine non afficiatur, cuius postea putredo & calor ad magnas venas & propinquas, deinde ad remotiores diffundatur, partesque imbecilliores interim vel phlegmone, vel erysipellate, aut alio abscessu quoque, offendat. Et cum venæ magnæ & propinquæ cordi varijs succis infarciuntur, item & remotiores, aut hepar, aut lien, aut aliud viscus, serpatque in corde semel concepta putredo per venas & arterias, nihil est dubij quin humores alij paratiores ad corruptelam, secundum ætatem, sexum, vitæ conditionem, temperamentum, victus rationem, constitutiones aëris, tum præcedentes tum præsentēs putrilaginē non contrahant, speciemque hanc & hanc febris siue simplicis siue mixtæ aut compositæ, brevis, acutæ, aut longæ, nobis referant. Non itaque synochos ubique sed alias atque alias febrium formas edunt. Nobis verò sufficit, si per purpuratam coeli constitutionem, cordis sanguinem primum tangi quàm alios humores asseramus, cum per veram pestilentiam non solum sanguinem & alios humores & spiritus, imò & corpus cordis putredine



tentari, cum Gal. ante dixerimus (quamvis Fracastorius neget illa omnia putrere posse, quin derepente animal expiret.) Quod si Rondeletio aliqua fides adhibenda est, non dubitabimus asserere, humorem melancholicum per vehementes pestes frequentius putrere, & primum in corde tangi quàm alios humores, quod carbunculi, pustulæ liuidæ aut nigræ, cum alijs pluribus exanthematis huius generis testatur: in morbillis autem, sanguis biliosus, in variolis pituitosus primum inficitur, quem arguunt color & substantia huiusmodi exanthematum ad cutem enatorum. Qui humores primum affecti & putrescentes, paulò post ut dixi, vitium cæteris humoribus per venas & arterias communicant, imò si vehementius & diutius perseverer, putrefactio ipsummet cor occupabit: indeque ad vicinas partes, & tandem ad remotiores virus effundetur: quod pro diuersitate humorum, tum simplicium tum mixtorum, & partium internarum occupatarum, varias & permixtas febrium species producet. Quare nihil est necesse, etiam si per purpuratam constitutionem aeris corruptela imprimis analogiam habeat cum sanguine, omnes febres purpuratas synochos esse oportere, sed perspicuum est eas pro exuperantis humoris, temperamenti, ætatis, constitutionis cœli, & aliarum indicationum ratione per omnes febrium species vagari, licet à sanguine primum infecto exoriantur. Quo fit ut mitius purpura agat cum ægrotis, quàm pestis vera: quæ, ut ante diximus, à bili adusta & in atrâ mutata, contrahitur. At cum nostro hoc climate, tum propter nostratum victus rationem, tum propter aeris in-

temperiem, rarò temperatos videamus homines, fit  
 vt rariùs etiam impermixtos humores putrere, mor-  
 bosq; aut febres simplices, & ab vnico humore pen-  
 dentes, experiamur. Has itaque febres persequemur,  
 quæ pro humorum mixtione & exuperantia, in hac  
 lue simul cum sanguine flagrant, mitioremque aut  
 maligniorem, simpliciorem aut compositiorem, bre-  
 uiorèm aut longiorèm purpuratam febrem excitant.  
 Inter quas prima occurrit, quàm à sanguine pendere  
 9. methodi Gal. iudicauit, eamque synochon nuncu-  
 pavit, de qua etiam primo loco nobis venit dicendum.  
 Reliquas verò, etsi humorum mixtionem sigillatim  
 non exponamus, tamè vel mediocriter docto, ex spe-  
 cie morbi, motu, more, magnitudine, ex circuituù re-  
 petitionibus, ex excrementis, temperamento, ætate,  
 sexu, victus consuetudine, & temporis ratione, à quĩ-  
 bus humoribus quælibet febris exoriat, facillimum  
 erit colligere. Nā illæ febres in quibus calor est acer-  
 rimus, valde intensus & vrens, morbusque celerrimè  
 mouetur, tertio quoque die grauiùs affligens, cum bi-  
 lioso vomitu, siti inextinguibili, & deiectionibus bi-  
 liosis, idq; estate, sanguinem biliosorem valdè incen-  
 di testantur. Si autem contingit febres esse mites, pau-  
 cumq; calorem præter naturam auctum præ se ferre,  
 tardeq; incedant, quotidie affligentes cum pandicula-  
 tionibus, & oscitationibus per initia mox comatosæ  
 fiât, sine siti clamosa, idque hyeme, eas pituitosas esse  
 certū erit. Quod si alias in autumnò cōtingat lente in-  
 cedere per initia, atq; horrere, postea calore sicco ve-  
 hementer infestare, non equè tamen acri & vrente, si-  
 cuti

*Signa tertianæ  
febris.*

*Signa quoti-  
dianæ.*

*Signa quartæ.  
næ.*

cuti in biliosis diximus (nam in melancholicis febribus calor minus æstuus est, minus feruens & deurens, quam in tertianis) ac quarto quoque die exacerbentur, eas melancholicas esse nemo amplius dubitabit: nisi aliquod graue symptoma superueniat, quod typum & naturam febris interturbet. Planè hic distinguendæ essent omnes huiusmodi febres, secundum singulorû humorum diuersam qualitatē, vt cum bilis simpliciter dicta qualitatibus variet, utpote quæ vel flaua, vel pallida, vel vitellina, vel æruginosa, aut porracea dicatur, febres diuersas in more, motu, & vehemētia procreet, sicuti facit pituita, quæ & dulcis, & acida, & salsa, & vitrea nuncupatur, quæ secundum diuersitatem harum qualitatû febres varias in more, motu, & vehemētia gignit, non secus atque facit bilis vsta, quæ longe aliam febrem ab ipso humore melancholico producit. Quas omnes febrium differentias cum Gal. lib. 2. criseôn sigillatim fusissimè explicuerit, ampliùs de ijs quicquam scribere superfedemus. Veniamus igitur ad eam febrem quam è sanguine pendere superiùs diximus, synochumquæ putrē cum Galeno vocauimus. Est igitur synochus, febris in qua vna accessio ab initio vsque ad finem perpetuo manens in multos dies porrigitur. Quæ cum in duplici differentia reperiatur, in duplex genus etiam distribuetur. Nam aliquando fit à sanguine in venis præter naturam calefacto, citra vllam putredinis notam, quæ synochus non putris dicitur, & est ex genere diariarum. Fit præterea sanguine in magnis venis circa alas & inguina æqualiter putrēte, & synochus putris vocatur. Hæc cum plures dies

*Synochus quid.*

*Synochi differentia.*

*Synochus non putris, ex genere diariarum.*

*Synochus pu-  
trix triplex.*

*Synochus  
ὁμοιόνης &  
ἀκματικός.*

*Synochus  
ἀναβαλινός  
& ἰσχυ-  
ματικός.*

*Synochus  
ὡδύμα-  
τικός.*

duret quam ephamera, in triplicem differentiam Gal.  
9. methodi lib. 2. de diff. feb. ca. 2. & lib. 2. criseôn cap.  
6. dispescitur. Nam quodā harum à principio vsque ad  
finem eodem tenore perseverat, quam Græci ὁμοιόνης  
& ἀκματικός, hoc est eodem vigore perpetuò vigetem  
appellat. Secūda verò paulatim semper succrescit at-  
que intenditur, & ἀναβαλινός & ἰσχυματικός dicitur, hoc  
est sensim increfcens & inualefcens. Tertia autē quasi  
à principio vigorem & statum sortita, paulatim dein-  
ceps inclinatur, & decrefcit vsque ad finem, & pro-  
pterea Græcis ὡδύματικός, hoc est decrefcens dicta  
est. Hæ autem citra ætē pestilentem plerūque sub-  
oriuntur, aliquando verò per conditionem pestilen-  
tem nōnullæ grassari vidētur: sicuti contigit hac tēpe-  
state, cū sēnioribus & grauioribus multo sympto-  
matis, quā quo tempore nulla subest putrilaginis su-  
spicio. Quæ cū in diēs succrescerēt, periculosioraq;  
symptomata inferrent, ἀναβαλινός & ἰσχυματικός eas  
iudicauimus, atque hoc nomine perpetuo nūcupau-  
mus, quod plus materiæ intus putresceret incendere-  
turque, quā foras expiraret. Nam si tantum per ef-  
fluuiū transpirasset, quantum colligebatur, ὁμοιόνης hoc  
est eiusdem tenoris fuisset; aut si maiore copia perspi-  
rasset, quā coaceruabatur, ὡδύματικός, hoc est per-  
petuo decrefcens. Vnde synochi perpetuo succrescē-  
tis curationē hoc loco describemus; causam verò hu-  
iusce febris, item & aliarum priore loco abundē scri-  
psimus: quare amplius de causis nihil, aut saltem obiter  
tantum attingemus. Scio autem plerosque hoc in loco  
quæstionem mouere, an sanguis putrescat, & febrem  
sanguineam

sanguineā putridam generet. Cuius solutionē à Gal-  
petendam lib. 2. de diff. feb. cap. 12. velim; cum ait: Se-  
>> quens est ut agitur consideratio nihilo vitiosior, utrū  
>> quemadmodum in utraque Bile & pituita accidunt ge-  
>> nera febrium, ita in sanguine putrefacto eueniat: febri-  
>> enim ephemera, id est diaria, in sanguine rarum modo  
>> calefacto. (ut diximus) haudquaquam putrefacto con-  
>> sistit. Per ipsam verò putrefactionē (beceffe est enim  
>> interdum sanguinem putrefieri) querendum febrium  
>> ipsarum genus. Pluribus verbis hanc materiam ibi dis-  
cutit, sed nos his contenti sumus. Docet autem quo-  
modo sanguis, & reliqua corpora, quæ humida & ca-  
lida sunt, putrescant: nempe ab aliena & extranea cali-  
ditate, cuius natura est perpetuò corrumpere, sicuti na-  
turalis caliditatis est in integritate & sana dispositio-  
>> ne, eadem corpora aservare. Extranea autem caliditas  
>> (inquit) superuenit sanguini per æstum, & pestilentem  
>> conditionem, & ut simpliciter dicatur, per omnes fe-  
>> bres ex quacumque causa in generationem deducan-  
>> tur. Sed ubi in quapiam animalis parte sanguis supra-  
>> modum collectus supra vires eius fuerit, corrumpitur,  
>> maximeque quoties infarcitur ob crassitiam in parvis  
>> conceptaculis, aut stipatur præ copia. Quemadmodū  
>> accidit in adenū tumoribus, ac phymatis, & ut in sum-  
>> ma dicam, in omnibus phlegmonibus: in eiusmodi  
>> enim affectibus duplici de causa sanguis corrumpitur,  
>> tum quod minimè diffilatur, tum quia à natura nō vin-  
>> citur. Ex quibus liquido apparet, quomodo sanguis  
>> putrescat, non solum in superficie, sed etiam in cætro,  
>> quoties ab aëre pestulenti principium corruptionis

hinc vult  
mox dicit  
non vult  
autem

Sanguis pu-  
trescit, & non  
solum in su-  
perficie, sed  
etiam in cætro.

accepe-

acceperit, etiam si in phlegmone, aut parte aliqua sanguinis influxu præter naturam obfessa, totus sanguis corrumpi & putrere videatur, vt cap. 16. lib. 2. de diff. feb. abudè exponit Gal. Nam quò tempore incipit putrere, & antequam principium putredinis experiat, sanguis est, qui tandiu putrendo suam formam retinet, quoad putredine longius serpente in bilim, & atrum succum de genere facit. Gal. 2. criscap. 12.

*Quid synochus putris differt à synocho purpurata, & à continua febre, quibusque signis differant ab invicem dignoscantur.*

**D**IFFERT autem huiusmodi synochus à continua: nam synochus (vt dictum est) vnica accessione per totum morbi decursum contenta est, quæ à principio perpetuò increfcēs, nullam ad finem vsque sensibilem percipit remissionē. In hac præterea ægroti rubicundiores & tumidiores cernuntur, venæ etiam magis turgent. Continua verò et si à principio vsque ad finem prorsus non deueniat ad infestricitationē, per circuitus tamē sensibiles habet exacerbationes, acutiūscque ægrotos & periculosius exagitat. Quod certè ad hunc modum pulcherrimè Galenus explicat lib. 2. cap. 6. criseon. Continuum quidem nomino febrem, quæ ad quietem antequam ex toto soluatur non desinit, & si declinatio aliqua sensibilis appareat. Cum verò neque declinatio aliqua sensibilis fiat, semper verò à primo principio febris vsq; ad crifim similis per seuera-

*Differentia  
febris conti-  
næ & con-  
tinuæ.*

seuerauerit, erit & hæc ex genere febrium deurentium, ab iisdem verò acutic differt. Quod si his tantum signis utramque ab invicem statim à principio planè distinguere non liceat, (quod profectò in primo aut secundo die cognoscere admodum vile est, præsertim si febris ad 4. aut 7. diem sit tantum duratura, siue curationem victus sis præscripturus, siue de medicamentis exhibendis sis sollicitus, aut de exitu morbi sententiam laturus) tunc ad alia diligentius te conuertes signa obseruanda, nempe ad lotium, an coctionis aliquod signum contineat, item ad pulsum, ut postea subiiciam. Præterea in os febris statim primo die inspiciedus est, & quo tandem secundo die vergat, ut si vehementiora secundo die suboriantur symptomata, aut pari magnitudine solum eo die febris procedat. Ad alia etià est recurrendum, nempe ad ætatem, ad corporis habitum, naturam, & tēpus anni. Potest enim fieri ut quāuis secundo die febris vrgeat grauius, propterea non sequatur continuo eam synochum esse, præsertim si tertio die aliqua sensilis remissio sentiat, neque tamen ad infebrecitationem prorsus deueniat, sed quæ de genere malignarum febrium, quæ pari numero dierum vehementius affligunt, existit. Quare imprimis considerandum est, num iuuenis sit, num robustus & sanguineus, aut alterius naturæ qui ægroter, idque verno tempore, & qui immodicè se exercuerit, aut quippiam similiter egerit. Secundo, num pulsus sit celer, frequens, inæqualis, magnus, & vehemens, item mediocris inter mollem & durū, quem si huiusmodi esse deprehendas, synocho putri ægrum iacere, qui infra

*Quibus ex signis petenda sit distinctio, febris synochi & continuæ.*

septimum diem sit iudicandus pronunciato. Quod si secundo die foetidum anhelitum spiret, si calor intus vrat, temperatiore cute remanente, dolor artuum, & inter scapulas sentiatur, lingua etiā sit arida & scabra, angor, item inquietudo & perturbatio, ægrum vehementer crucient, similiter & faucium dolor, & transglutiendi difficultas negotium facessant, morbusque eiusmodi populariter grassetur, tum non solum synochum putrem, sed eandem malignam, pestilentem, & peracutam iudicato. Nam sicuti docet Hipp. aph. 17. lib. 1. Vbi morbus peracutus est, statim extremos habet labores. Quare primo quaternario morbum finiedum, aut saltem infra secundum tutò iudicabis. His ergo notis, simplex synochus putris, à pestilenti & purpurata subdistingui potest. Nam simplex synochus (quam ita doctrinæ gratia libuit appellare) non tanto opere vrit, non angore atque molestia tam crudeliter afficit, neque item vsque ad eò linguæ scabritiem, aut faucium dolorem inducit, sed similia quædā symptomata remissiora cōtinet, licet magna sunt, si per se sola expēdātur. Præterea expedit ex lotio has inter se diiudicare. In continuis sanè quæ certo circuitu exacerbatur, vrinæ variæ sunt: in synochis quæ arte curatur, statim primis diebus vrinæ aliquod salutis aut mortis indicium præ se ferunt, vel in substantia, vel in colore, vel in contentis. Vt si euasurus sit æger quarto die, vrina statim secundo aut tertio die incrassabitur: si verò postea, incipiet tum aliquod contentum per vniuersum morbi decursum apparere, quod in meliorem spem Medicum cōstituet. In moribundis autem con-



trâ, vrina ignea & subtilis videbitur sub tertium diem, si saltem quarto die sit moriturus æger, circulus incipiet liuescere, aut nigrescet, aut totum corpus vrinæ turbabitur quidem, at nihil subsidebit. In purpuratis autem dicam quid obseruauerimus, secundo die (neque enim primo confestim vocabamur) vrinæ non adeò tenues erant, neque alieni multum coloris a sanorum vrinis, nisi ignitum quid in ipsis manifestè cōspiceretur, cū enecōremate, quod eādem subsidebat. Tertio autem die spissiores, & quæ paulò post turbarentur cū sedimento aliquantulum albescēte. Quarto die illicò subsidebant turbatæ, sed albius & magis æquale erat sedimētum, prout finiendus erat morbus; nam aliquando quarto, aliquando septimo visæ sunt eādem finiri febres huiusmodi. Quod si quis mihi obijciat, Gal. lib. 3. criscōn cap. 4. scripsisse, crisim raro quarto die contingere, adeo vt Archigenes tantum bis illo die fieri toto tēpore vitæ obseruauerit, & Gal. semel tantum: dicimus ibi Galenum intelligere febres cōtinuas, quæ tertio quoque die exacerbationem habent, tertio aut quinto die iudicari, non autem quarto: quod crisis cū accessione incidere consueuerit, synochi verò (de quibus verba facimus) nullam habent circuitu repetentem exacerbationem. Quare quarto die ritè finiuntur, saltem si in earum curatione nullus error cōmitatur. In moribundis autē lotium citra contentum secundo die, tenue & pallidum reddebatur. Tertio die crassior circulus & viridis fiebat, vrina vero ignea, si quarto die moriturus erat æger. Secus si ad septimū diem duraret febris: nam tum vsque ad quar-

*Crisim quarto die fieri semel tantum obseruauit Galenus*

*Crisis cū accessione accidere consueuit.*

tum diem tale perseuerabat lotium, quale secundo die apparuisse diximus, nisi noua distillatio, aut erysipelas, siue in ventriculo siue in hepate, aut alius affectus superueniens, lotij calorem & consistētiā immutaret: ob quem affectum, non licebat amplius quicquam iudicij è lotio desumere, quod ad prioris morbi tēpora exploranda spectaret: sed quasi à principio omnia turbata, & in priore cruditatē redacta, ita cōfusus Medici iudiciū è lotio petitū reddebat, vt cogeretur Medicus ad alia signa animum conuertere. Itaque ad morem morbi, ad magnitudinē, ad motum, & symptomatum, & affectuum complicationem respiciebamus: Quē cū in dies succrescerēt, grauioribusq; accidētibus ægros cruciarent, de breui exitu pronūciabamus.

*Quid species febris, mos, motus, & magnitudo,  
quando dicitur principium morbi,  
quando augmentum.*

#### CAP. VI.

AT cū toties de specie morbi, de more, de magnitudine, & de motu meminerimus, priusquam longius procedat nostra institutio, optimum esse iudicauimus, si quid sit vnumquodq; horum paucis hic præseribamus, ne diutius lectorem fortasse suspensum in his detineamus. Species itaque febris, natura est, siue notio quædam communis & vniuersalis febris, quæ ad plures febres, numero solum inter se differentes, sese fundit & extendit. Imò de ipsis dicitur, quemadmodum dicimus speciem animalis esse vniuersalem

cam

*species febris  
quid.*

eam notionem, quæ de pluribus numero differētibus prædicatur, vt equus, leo, lupo, homo. Nam homo vt species est animalis, accipitur pro natura communi, corporea, animata, sēfibili, rationali: Equus verò pro natura communi, animata, sēfibili, irrationali & hinibili. Sic tertiana febris, quotidiana, & quartana, & continua, sunt species febris, hoc est notiones communes, quæ sub se continent omnes febres particulares: vt tertiana, hanc tertianam puram, quæ est in Socrate, & illam notham, qua Isocrates tertio quoque die febrit. Ita quotidiana, in se & simpliciter accepta, notio est communis caloris præter naturam, aucti in pituita putrēte extra vasa, quæ quālibet febrem quotidianam in se cōplectitur, & hanc, qua mulier ostiaria portæ Chionensis (quæ vitam otiosam duxit, cibosque crudos multos & frigidos diutissime comedit) hac hyeme quotidie affligitur, & illam qua pituitosus ille senex crapula & comestationibus expletus, ob intermissionem consueti exercitij, tempore pluuioso & frigido, singulis diebus febricitat. Eodem iudicio de quartana & continua dicendum est. At quotidianam febris alio modo diuiditur in intermittētem & continuam, atq; interpolata siue intermittens, in quotidianam, tertianam & quartanā subdistinguitur: cogimur more dialectico, febrē vt genus aliquod imaginari, quod habeat species subalternas (vt vocat) cuius generis sunt, febris intermittēs & continua: item & species specialissimas, quæ admodum sub intermitte contēplamur quotidianam, tertianam, & quartanam. Sub continua verò, eam quæ synochus dici-

*Febris diuisio.*

tur, & quæ continua propriè & per se appellatur (licet tertio, quarto, aut singulis quibuslibet diebus sensibilem habeat exacerbationem) dummodo ad infestationem veram priusquam in totum absoluitur, non deuenerit, & causam siue ardentem, & typhodem, & si quæ sunt huiusmodi, reponimus. At quælibet harum specierum sub se comprehendit vnamquamque particularem, quam Medicus sua arte & industria quotidie curandam suscipit. Ex quibus puto manifestum esse, quid sit species cuiuslibet febris, quam imprimis ex ipsa natura, & proprijs symptomatis, deinde ex superuenientibus cognoscendam Galenus in libris criseon, secundo & tertio imperat. Vt facimus cum tertianam metimur ex humore eam procreante, ex rigore per initia superueniente, è vomitu bilioso, è caloris vehementia per vniuersas corporis partes æqualiter expansi, & qui primo occursum multus & acer, qui, que veluti quodam cum vapore efferatur, paulò post verò à manu superetur: è pulsu per initia paruo, debili, tardo & raro, mox per augmentum celeri, frequenti, æquali, & magno: ex lotio bilioso, subflauo, & subruffo, & mediocri crassitudine: cui etiam paulò post, vel alba nebula, vel suspensio optima appareat, si quarto circuitu sit finienda, aut statim primo die: subsidentia alba, læuis, & æqualis si tertio: quod si ad septimum sit duratura, neque suspensio aliqua, neque nebula in primo circuitu erit cõspicua, ruffiore nihilominus perseverante vrina: ex sudore vniuersali, & copioso circa declinationem, ex temperamento bilioso, & consuetudine vitæ: ex ætate, & tempore anni, &

maximè

Signa tertiana.

signa tertiana

maximè si per ipsum tēporis statum eadem febris va-  
getur. Præterea ex circuituum tertio quoque die re-  
petitum exacerbatione, quæ sex, nouem, aut duode-  
cim horas, plus minúsue duret. Mos autē, ea est morbi  
qualitas, quæ à materiæ morbum fouentis intēperie,  
& corruptela procedens, post morbum contractum  
maligniūs aut benigniūs ægrotū excruciat, quæ sym-  
ptomata superuenientia Galeno dicuntur, vt quotidie  
in continuis febribus experimur, vbi quamuis tres aut  
quatuor ægri febre continua iaceant, quæ tertio quo-  
que die vehemētiūs exacerbetur, neque tamen ad in-  
febricitationē integrā deueniat, hic benigniūs mor-  
bum feret, neque de ventriculo, aut de capite, aut re-  
nibus, vehementer conqueretur, non delirabit, non  
magnopere exæstuabit, non siti clamosa vexabitur, &  
huiusmodi. Alius autem etiam si non ita acutè febrile  
videatur, aut non ita magnum intus sentiat calorem,  
nonnunquam tamen animi deliquio, aliquando defi-  
cientia, alias singultu cum frigiditate extremarū par-  
tium, & sudore frigido circa frōtem & clauiculas af-  
ficietur, fauces item exulcerabuntur, deiecta erit ap-  
petentia, vix saliuam transglutiet, omnium obliuiscetur.  
Est præterea alius qui grauissimè quidem febrici-  
tabit, & pestilenter, cuius lingua fiet nigra & scabra,  
valdè anxius erit, clamosa siti infestabitur, vehemēter  
delirabit, nudabit thoracem & pedes, à lecto surgere  
affectabit. Quis negabit huiusmodi symptomata,  
morbo contracto supergenita, & plurima huiusmodi  
maligni moris morbi esse argumenta, qualitatemque  
materiæ putrentis prauam esse, & deleteriam testari?

Magni-

Quid sit mos  
morbi.

*Magnitudo  
febris quid.*

Magnitudo autem febris siue vehementia, est quantitas febrilis caloris, & symptomatum, multum & vehementer egrorum, nonnunquam iuxta partis vnius, aut plurium affectarum dignitatem & præstantiam molestas. Nam & si tribus modis morbi magnitudo veniat accipienda, aut secundum partem principem læsam, aut caloris & symptomatum intensione, aut materie malignitatem, & cacoethiam, vt scribit Galenus 4. Methodi, nos tamen (quantum ad institutum nostrum attinet) febris magnitudinem, secundum caloris febrilis, & symptomatum quantitatem, & partium affectarum præstantiam solum dimetimur, materie prauam qualitatem ad morbi morem relegantes: veluti si calor febrilis copiosus sit, & vehementer deurens, item calor capitis, ventriculi, aut renum tam grauis est, vt vigilias syncopem, aut deliquia animi, & huiusmodi inducat, tum magnam febrem, magnumque symptoma vocamus, quod & mali moris dici poterit, si malitiam & prauitatem symptomatum, scilicet vigiliarum, deliquij animi, & eiusmodi contépleris, si vero solius doloris vehementia, & magnitudinis rationem habeas, magnus tantum dicetur. Quod si erysipelas iecur prehenderit, aut phlegmone ventriculum, vel aliam principem partem, tum quoque morbum magnum dicemus. Si vero lien & iecur, aut aliæ partes simul coafficiantur, & magnum morbum etiam vocabimus: si præter hac & pestilens morbus fuerit, non solum magnus, sed etiam mali moris iudicabitur. Quare addidimus iuxta partis vnius aut plurium affectarum præstantiam & dignitatem: si autem nulla pars lædatur

lædatur nobilis; sed solum portio quædam sanguinis biliosi, eaque pauca siue in venis; siue extra, paulatim putrescat atque incendatur; tunc remissa & parua febris nuncupabitur. Si verò multa materia; eaque biliosa in venis disseminata; vehementer incendatur; quis dubitat inde feruorem magnū excitari; febremque magnam re vera esse; & ab omnibus ita nominari? Vbi interim silentio non præteribimus; Medicos *Quantitas caloris pro qualitate interdū usurpatur.* plerumque quantitatem caloris æquiuocè pro qualitate usurpare; vt scribit Gal. lib. i. de diff. feb. in principio. Motus autem est acceleratio; aut tardatio; extinctio vel contractio singulorum reפורם & circuituum morbi: vt si primo aut secundo die appareāt quædam signa coctionis in vrinis; & alijs excremētis; aut signa perniciofa, dicemus morbi principium iam celeriter transisse; augmentumque iam instare. Quod si tertio die meliora signa; aut grauiora rursus appareāt, contemplerisq; eadem opera morbi magnitudinē; augmentum iam præterisse; & statum iam incipere quarto die iudicatio: morbi autem motum celerem fuisse putato. Contra verò si nulla signa coctionis in excrementis; neque quarto, neque quinto, aut septimo die videantur; neq; statim per principia ita magnus morbus appareat: quis morbum celeriter moueri; principiumque hætenus præterisse fatebitur? præsertim si *Principij nomē quomodo sumatur.* venerit in mentem principium aliquādo rām latē sumi; vt quādiu nulla signa coctionis in excrementis appareāt; aut nulla certa signa perniciofa; tādīu principium durare. Augmentum verò tum solum dici; *Augmentum quando dicatur.* cū aliqua signa coctionis manifestantur; quæ si vñ

decimo, aut decimo quarto tantum appareant, certè statim ad 17. aut 20. transferent. Quæ cum ita se habeant, perspicuum sit profectò, quomodo nunc lente incedat morbus, alias verò celeriter. Quod in circuitibus licet planè experiri: nam si hodierna exacerbatio duret tantum 12. horis, crastina autem, aut quæ tertio die recurreret 13. aut totidem horis, eaque non anticipet, sed vel eadem hora repetat, vel aliquanto post, nemini (puto) dubium erit, quin motus ille tardus iudicetur. At contra si hodiernus circuitus duret tantum duodecim horis, & diei sequentis, aut tertij exacerbatio multum anticipet, aut retardetur, duretque solum sex horis, motum celerem fuisse fatebimur, statumque præterisse certum erit: quare febrem breui desinuram tunc pronuntiabimus.

*De circumstantijs ad quamlibet morbum curandum necessarijs.*

**CAPVT .6.**

**H**IC V.S.Q.V.E. tandem rem produximus, vt quid sit synochus definierimus, quo duplex, è quibus causis pendeat, in quo hæc purpurata à simplici & putrida differat. At quid sit nata agere partim iâ explicuimus, partim in sequentibus fusiùs monstrabimus. Ostendimus enim superius purpuram pestilentem esse, quæ quos adoritur, nisi proptèr appositis remedijs occurratur, ferè semper interimat. Superest itaque, vt quibus auxilijs, & qualibus, quando, quomodo, vbi, & quantum purpuratos subleuare oporteat, persequamur, quæ res est omnium sciri difficillima, vbi primum

certa



certa quædam præcepta ex Hipp. & Galeno præmi-  
 serimus, quæ vniūquemque artificem Medicum, &  
 operibus incumbentem, magis instructum reddent.  
 Neque enim methodum hanc vniuersalem describere  
 (vt superius diximus) cogitamus, sed potius specia-  
 lem & particularem huius febris purpuratæ, aut illius  
 curationem. Galenus autem lib. 2. ad Glauconem eas cap. 1. lib. 2.  
 indicationes quas Medicus obseruare debet, prius-  
 quam ad euacuationem, aut purgationem alicuius af-  
 fectus aspires doctissime tradit: quas etiam in morbis  
 curandis nos memoria tenere decet. Etatē igitur (in-  
 quit) tempus, regionem præsentem aëris constitutio-  
 nem, robur ægrotantis, habitudinem, cōsuetudinem,  
 atque ipsam morbi speciem animaduertendam esse di-  
 ximus. Hæc enim quando vacuandum, aut minimè va-  
 cuandum sit, & vnde & quomodo doceat. Itaque cum  
 Medicus ad ægrotum accedit, imprimis inquirere de-  
 bet, an purpura febre ægrotus laboret, an alia simpli-  
 ci & putri. Postea quænam sit species febris, an syno-  
 chus, an continua ardens, an hemipræta, an continua  
 speciem tertianæ referens, & si quæ alia sunt huius  
 modi. Hæc autem de superioribus capitibus Medico  
 veniente reperenda. Nani specie febris & natura pro-  
 bè cognita, facillimum erit ea excogitare præsidia,  
 quibus morbus depellatur. Post morbi speciem, ægri  
 subiectum corpus venit considerandum: tertio ægri  
 natura, qua ducitur curamus. At quantum & quando ex-  
 hibenda erunt medicamenta, aut quomodo ea parare  
 oportebit, & vbi erunt administranda, aliunde venit  
 exquirendum. Et hæc sunt quæ artem medicam peri-  
 culosissi-



losus cernitur, lūbi lati, foemora crassa & carnosā, non prorsus glabra, sed raris pilis decorata: color autem corporis floridus, & qui paruo exercitio facillè rube-  
 scat, venæ latæ, & ad curim emersæ: licet præterea ar-  
 terias latas, & pulsatiles intueri. Qui autē versati sunt  
 in libris tēperamentorum, & artis parvæ Galeni, facillè  
 meo quidē iudicio ratiocinabūtur, hunc Mucetū san-  
 guine & bili præcipuè abundare, naturæq; esse humidæ  
 & calidæ, si ad primā conformationē respiciant, si ve-  
 rò ad ætatē paulatim iam exsiccare imaginabuntur. Is  
 verò sub vernū tēpus, & maximè sub eius finē, cum  
 aëris constitutio iam satis incaluisset, ludo parvæ sphe-  
 ræ vsque ad copiosum sudorem sese defatigavit. Inte-  
 rim dum luderet, incalereque ad sudorem vsque, fri-  
 gidam bibit, sudavitque copiosius, & satis diu. E sphe-  
 risterio egressus, ad ignē de more sudorem non pro-  
 bè deterlit, sed cum sodalibus paulò post inde ad cœ-  
 nam accessit, qui cum satis largè comedisset, largiùs  
 etiam vinum ebibit. Quid tum? per noctem inhorruit  
 febricitavitque caput, guttur, scapulæ, crura dolebant  
 vehementer, genæ rubicundæ, incendium internum  
 magnū. Die sequente iam siti infestatur, lingua fit ari-  
 da, subsequitur inquietudo, & totius corporis veluti  
 conquassatio: foris brachia, thorax, & pedes nō ita ca-  
 lidi videntur. Pulsus inæqualis, frequēs, & velox. Urina  
 rubella, & spinosa, lanuginosum & inæquale in me-  
 dio suspensum cōtinens eneōrema, quod nebulosum  
 vocat Hippocrates. Secundo die omnia vehementio-  
 ra, sudavit parum, cum purpure rare ad brachia & tho-  
 racem eruptione. Tercio die rursum omnia intendun-

tur, cum delirio; & sanguinis ē naribus stillicidio. Quę omnia, si quis vniuersalia ea quę pręmissimus de febre syncho purpurata pręcepta colligat, & Laurętio accommodet vsque ad specialissima, facile (meo quidem iudicio) cōcludet, ipsum egrotum purpurata syncho iacere, periclitarique quarto die, nisi à principio selectis auxilijs prospiciatur. Diximus autem cognita febris specie, facillimū esse remedia inuenire, & qualia, vt quę passim in officinis parentur. At quantum, vbi, quando, & quomodo, siue in victus ratione, siue in medicatione administranda operosissimum. Colligenda autem volumus vniuersalia quędam pręcepta super quolibet egroto, quę ad specialissima essent diuidenda. Sicuti, exempli gratia, nunc faciendum nobis videtur, vt habeant studiosi, quomodo circa singularia oporteat se exercere. Imprimis ætas iuuenilis, quę calidior & siccior est quam puerilis, caliditate scilicet acris & mordaci, alia auxilia, nempe sicciora & pauld calidiora, quę temperaturam seruent, quam quę cōpetunt pueritię, requirit. Verissima siquidem est illa protrita sententia: Similia similibus conseruari: febris verò quę calefacit & siccit immodicę, cōtrariā vt expugnetur postulat, humentiora nempe & frigidiora, tum alimenta, tum medicamenta. Atque cum à putrilaginosa materia morbus fuerit contractus, etiam quę pestilenti aurę resistent, desiderat. Si itaque puer & iuuenis eiusdem à prima conformatione naturalis temperamenti, calidi & humidi, pari febre continua speciem tertianę referente capiantur, in qua vterque ultra propriam temperaturam duobus numeris exsiccetur,

*Comparatio  
pueri & iu-  
uenis eiusdem  
temperamenti,  
in pari febris  
caloris exupe-  
rantis.*

tur, nō propterea æquē humētia quisq; desiderat: Sed puer, qui (puta) vno gradu iuuenē est humidior, humētiora vno gradu quam iuuenis ad febris extinctiōnem efflagitat, hoc est, debent humētia auxilia rātum remanere infra gradum siccitatis iuuenilis, quantum pueri humiditas excedit humiditatē iuuenis. Cū vērō iuuenis calore acri & mordaci puerum exuperet, vt qui naturam biliosiore, hoc est calidiore & sicciorē iam sortiatur, licet copia infiri calidi, & halituosi puero habeatur inferior, medicamenta frigidiora vno aut altero gradu, quam iuuenis puer requireret, hoc est deberent remanere infra gradum caliditatis, quantum iuuenis puerum exuperat naturali ipsa intemperie. Nam vt iuuenis prior temperatura seruetur, quæ (vt dictū est) calidior est quam pueri natura vno gradu solū iuuenis tot numeris esset refrigerāda, quot febrilis calor naturalem tēperiem superat, hoc est duobus solū numeris, neque vltra esset transeundum ad refrigerium. Pueri vērō auxilia, quæ ad temperiem seruandam destinantur, si vno gradu frigidiora sunt infra temperiem eorum remedium, quæ ad temperaturam iuuenilem tuendam destinantur, sanē quamuis febrilis calor, ex hyporhesi ad duos numeros in puero intendatur, frigidaquē auxilia ad parem gradum exhibeantur, ea profectō frigidiora esse debere, quā quæ iuueni competerent, certū est, quantū scilicet puerilis ætas deficit à caliditate iuuenili. Neque enim vltra naturalem temperiem est calefaciendum, refrigerandum, humectandum, aut siccandum, quoties intemperiem aliquam per sua contraria emendare cogitamus. Sed clari-

rioris doctrinæ gratia, hoc ipsum demonstratione sequenti explicemus, præmisso hoc axioma: Si inæqualibus æqualia addas, quæ resultabunt erunt inæqualia. Ponamus iuuenis temperamentum naturale ad duos gradus caliditatis & siccitatis extendi: pueri verò vno gradu humidius & frigidius esse. Accedat vtriq; caliditas & siccitas febrilis ad duos gradus, inæqualitas adhuc remanebit, puerq; adhuc erit frigidior humidior iuvene vno gradu. Supposuimus autem pueri temperiem similibus seruandam: seruabitur itaque humidioribus & frigidioribus vno gradu, ijs quæ decent iuuenis temperiem. Depellatur præterea febris humidioribus & frigidioribus ad duos gradus, exurgent in puero tres gradus humiditatis & frigiditatis. Relinquitur igitur ea quæ administrabuntur puero vno gradu, debere esse humidiora & frigidiora, quam quæ competerent iuueni, cui tantum duo gradus refrigerantium & humectantium destinantur. At cum pueri corpus tenerum sit, molle, & rari, & ob id à duris magnis, & potentibus causis externis, vt promptè lædatur maxime obnoxium, nec non & à sumptis, siue ea alimenta, siue medicamenta fuerint, multa dura, & facultatis vehementioris proprius multo offendantur. Iuuenis verò corpus firmum sit siccum, durum, & densum, & quod à causis prædictis non ita facile afficiatur, certè quantitatem maiorem alimenti & medicamenti citra noxam feret quàm pueri: & si qualitatem horum respicias, alimètorum frigidorum, calidorum, humidorum, siccorum, mollium, durorum, aut alterius qualitatis iustam quantitatem benignius feret, quàm puer. Remissiora itaque

*Corpus pueri  
tenerum est,  
& facile læ-  
ditur, ideo re-  
missioribus &  
paucioribus  
remedijs indi-  
get.*

iraque, & pauciora, tum alimenta, tum medicamenta, tum in excessu caloris, tum in quantitate, & qualitate, acrium, amarorum, salforum, durorum, & huiusmodi puero ægrotanti, potius ministrari debent, quam iuveni. Ostendimus enim superius, calorem insitum auctorem esse facultatum nostrum corpus dispensantium, qui in partibus solidioribus continetur, quo pueri plurimum abundant. Verum cum ad opus perficiendum non solum artificis industria, & robur requiratur, sed ut instrumenta (sine quibus opus confici non potest) sint valida & robusta, secundum operis necessitatem, artificis robur, & materiæ ex qua opus paratur teneritatem aut duritiem, sanè credibile est, iuvenem citra noxam melius dura alimenta, acria, calida, frigida, aut alterius qualitatis conficere quam puerum, ut qui habeat partes solidiores, videlicet tunicas ventriculi, venarum, hepatis, arteriarum, intestinorum, & similibus (quæ instrumentorum vices ad munia naturæ obeunda supplent) solidiores, sicciore, & ob id ad patiendum magis contumaces, quam habeat puer, ut cuius natura tota sit humidissima, si cum iuvene conferatur. Adde si placet corporis staturam iuuenis, per omnes dimensiones, maiorem, & ampliorem, quam pueri, necnon & singularum partium longitudinem, crassitiem, & capacitatem, maiorem alimætorum aut medicamentorum, tum quantitatem, tum qualitatem citra noxam facilius capere, continere, & conficere quam pueri. Ad hunc modum si facultatem purgatricem medicamenti vehementiorem contempleris, non dubito quin credas, puerum ab illa grauius lædi, iu-

uenem verò minùs : nisi deleteriæ facultatis illud genus pharmaci fuerit, aut maiori quantitate quàm quæ hominem deceat, propinetur. Ipsa igitur ætas indicat, qualia & quanta debeant esse ea auxilia, quæ ægrotis offeruntur. Ad hæc forma, & partium decens commodatio, necnon totius corporis habitus mediocris, statim Medicum rationalem eo adducit, vt credat eos eufarcos, & bene habitos esse, quos in mediocritate, & contemperie primarum quatuor qualitatum vir doctus poneret. Vt si è capitis dimensione, è thoracis structura, è lûbis, è foemoribus, & è singulis totius corporis partibus: præterea ex pilis, ex excrementorum tum copia, & consistentia, tum qualitate vniuersalia quædam colligeret theoremata, quæ postea nostro Laurentio applicata, facerent vt ipsum in medio excessuum quatuor qualitatum positum iudicaret, firmaretque tutius sententiam, si vitæ consuetudinem, anni præsentis statum, loci regionem, cum ætate & temperamento correspondere cerneret. Quibus ita positis, quis adedò rudis aut ingenio carens, Laurètium nostrum febre synocho putri & purpurata laborantem, sanguinis missione, & medicamentis alterantibus ratum, potiusquam purgantibus egere non censeat? Nā temperatos carnes sanas habere credibile est: leduntur itaque à purgantibus pharmacis. At deterio rem morbum fore optimè ratiocinabitur, vt qui à potentiori causa subortus sit. Temperati enim minùs excrementi colligunt, atque ob id minùs frequenter ægrotant: qui si fortè morbis corripiantur, grauiter actum iri cum illis certum est. Ex quibus indicatio-

*Qui sanas  
carnes habet  
leduntur à  
pharmacis  
purgantibus.*



nes sumptæ ex quanto & quali, manifeste comprobantur. At motus morbi, mos, & magnitudo, pars affecta, item virium robur, non solum quantum & quale medicamentum est exhibendum, sed quando, quomodo, & vbi desinât. Nam si malignus & vehemens sit morbus, celeriterq; moueatur, statim occurrunt Medico Hippocratis preclara illa theorematata: In valde  
 » acutis eadem die medicari, nam in ijs tardare malum.  
 » Et rursum: Cum morbi inchoât, si quid mouendum videtur, moue. Itē: Extremis morbis, extrema exquisita remedia optima sunt. Quibus subijciet & illud præclarum, & notandum eulogium: In acutis passionibus  
 » raro, & in principiis medicinis purgantibus vti, & hoc  
 » cum præmeditatione faciendum. Poterit etiā peritus Medicus ab iisdem circumstantiis, salubria de victus ratione præscribenda Hippocratis præcepta sumere,  
 » Nam vbi morbus peracutus est, statim extremos habere labores, & extremè tenuissimo victu est vtendum.  
 » Vbi verò non, sed pleniorē victum contingit adhibere tantum sibi indulgendum est, quātō morbus extremis est mollior. Item victus tenuis atque exquisitus, in morbis quidem longis semper, in acutis vero in  
 » quibus non conuenit periculosus. Quomodo autem  
 » & vbi sint exhibenda auxilia, natura ægri, ætas, sexus, consuetudo, virium robur, & imprimis partes affectæ docebūt. Hic siquidem puer, aut mulier mollis & delicata pillularum formam, aut electuariorum solidorum abhorrent, atque ab ijs grauiter læduntur. Alius bolum diligit, ille portionem respuat. Hæc muliercula quodlibet medicamentū in qualibet forma deglutiet,  
 on

clysteres, suppositoria, pessaria, & huiusmodi rejiciet. Illa verò quidlibet iniici, aut supponi patitur facili, per os autē quicquā deuorare illi est impossibile. Pars etiā affecta indicat, quomodo & ubi remediū sit ministrādū, aut in forma boli, aut pillularū, aut potionis, aut per clysteres, foras, vnctiones & emplastra, aut per venæ sectionem, hirudines, cucurbitulas, cauteria actualia, aut potentialia, siue in scapulis, siue in ilijs, siue in foemoribus, siue alibi. Longior profectò essem, si vniuersalia omnia vellem persequi theoremata, quæ super nostro ægroto essent excogitanda, ut quantum sanguinis, quando, ubi, & quomodo oporteret reducere præscriptum haberemus. Item quibus medicamentis, quāto, quali, quomodo, & quādo in singulis egrotis esset vrendum. Nam ætas, temperamentum, genus vitæ, sexus, virium robur, & afficiendi & sentiendi facilitas, consuetudo, tempus anni, regio, morbi species, magnitudo, motus, & mos, prouido Medico medicamentū & alimenti exhibendi quantitatem, qualitatem, vrendi modum, & tempus indicabunt: amethodum verò & imperitum Medicum ignoratiæ accusabūtur. Quare studiosis putabo satisfactum, si semel animo conceperint, quomodo in vnoquoq; ægroto vniuersalia simili modo particularia sunt reducenda, sicut in nostro Laurentio veluti digito in quibusdam voluimus indicare. Quod si plura quispiam requirat, legat Galenum lib. 1. ad Glaucanem, & sibi satisfactum exiens & commentariis lectioe putabit. Breuiter summa capita tetigit ipse Galenus lib. 2. de composit. medicam. secundum locos, his verbis: Etenim dispositio

22 furio nobis præsidia subindicat, mensuram verò vniuf-  
 23 cuiusque & particularem in materijs differetiam sug-  
 24 gerit pars affecta, ægrotantis temperamentum, & præ-  
 25 terea vis vitalis, deinde ætas, circumflui aëris tempe-  
 26 ries, alia aliàs apparens, ratione locorum, anni tempo-  
 27 rum, & prævalentis anni status. Nam cum pestilēs est  
 status, quæ pestilenti putrilagini resistunt, veniunt di-  
 ligenter exquirenda, vt quantum licet optimis præsi-  
 dijs illam putrilaginem arceamus.

*Quæ veniunt consideranda Medico,*

*cum ad ægrotum accedit.*

CAPIT. 7.

ANTE QUAM verò longius nostra progredia-  
 tur oratio, lubet pulcherrima ex Hipp. & Galēno de-  
 sumpta præcepta in curandis ægrotis præmittere, à  
 quibus tanquam à præcone discant studiosi quæ ve-  
 nient obseruanda, quando primum ad ægrotum vo-  
 cabuntur. Imprimis itaq; cum Medicus ad ægrotum  
 accedet, ægri faciem, quantum à naturali sanorum fa-  
 cie, & maximè sui ipsius immutata sit, inquirere de-  
 bet. Deinde totius corporis, & eius singularum par-  
 tium temperamentum, symmetriam, positum & nu-  
 merum. Postea spirationem, morbi ferendi facilita-  
 tem, aut difficultatem, virium robur, calorem, colorem,  
 ætatem, sexum, vitæ conditionem, & consuetudinem.  
 Demum ad tempus anni, & aëris præsentem con-  
 stitutionem, & ad regionem diligenter attendet, &  
 ad reliqua huiusmodi: quorum magnam partem Me-

dicus per se considerabit: de reliquis verò, tum ægrotum tum eius amicos præsentēs interrogabit, vt quæ arte Medica sciri non possunt, ex responsione ægri, & assidentium, summa prudentia ediscat, adiiciens si quid inter narrandum ab ipsis prætermittatur, vt commendatior perpetuò Medicus habeatur. Deinceps pulsū diligenter examinabit, iubebitque vt ægrotus loquatur, vt facultates tum vitales, tum animales probè exploret. His perpensis, præcordia tanget, vt experiatur num pars aliqua inflammatione, inflatione, aut duritiæ afficiatur, aut præ affectu quodam interno præter naturam contabescat. Nam ventrē, & ilia multum extenuata habere in exhibitione medicamento-  
rum plurimum nocet. Item si alterum hypochondriū tendatur, aut durum sit, à frigida potione ægrotū arcebit, & ab omnibus quæ inflationem, inflammationem, aut duritiem auerent, quæ morbi primarij curationem multum retardarent. Quæ Galenus in prophetis diligenter admonuit, cum ait: Imò verò cum ad ægros introducimur, primum inueniri cōuenit, an laborante vno ex principijs tribus, vel duobus, vel etiam omnibus, eger perniciosè ægrotet: vel principium quidem nullum affectum sit, sed quippiam eorum quæ ab horum aliquo enata sunt, vel quouis modo societate coniuncta, obstrictaque. Posthæc ad lotium Medicus se conuertet: nisi fortasse emulus quippiam alius Medicus simul vocatus sit quem suspectū ipse habeat, ne si primus lotium ille intueatur, quippiam ei admisceat, quod insipientis iudicium fallat: nam tum prior Medicus ante omnia, & veluti

*Ventrem & ilia multum extenuata habere in exhibitione medicamentorum nocet.*

*Quando inspicere Medicus debeat lotiū.*

prepoſtero ordine ad lotium conſpiciendum quamprimùm compelletur, omiſſis interim prioribus in-  
 quiſitionibus, ad quas ſciſcitādas, inſpecto lotio, ſuo  
 ordine recurret: nihil prætermittendo eorum, quæ  
 ſeipſum inſtrūctiorem ad naturam morbi, & eius ſta-  
 tum dijudicandum reddere poſſunt. Nam cognita  
 morbi ſpecie, quæ ſuis ſignis facilè dijudicatur, vt  
 priùs oſtēſum eſt, & deinceps ſigillatim fuſiùs oſten-  
 detur, illicò Medicus ad ſtatum diſcernēdum, & præ-  
 uidendum attendere debet: qui certè ex morbi ma-  
 gnitudine, motu, & more, hoc eſt ex multitudine, ma-  
 gnitudine, celeritate, malitia ſymptomatū, aut ex ijs  
 contrarijs: item ex ſputo, vrina, & excrementis alijs,  
 ſtatim primo & ſecūdo die dignoſceretur, ſaltem ſi pri-  
 mo quaternario morbus finiatur. Item ſi ſecūdo, puta  
 quinto, ſexto aut ſeptimo die ſit finiēdus, quartus dies  
 indicabit. At ſi vltra morbus progrediatur, non ita fa-  
 cilè ſtatim primis diebus ſtatus præuideri poteſt, ne-  
 que etiam id eſt multum vtile: ſatis erit tum intelli-  
 gere, num ſecundo, aut tertio quaternario morbus  
 poſſit vigorem attingere. Quàm neceſſaria autem ſit  
 futuri ſtatus cognitio, tum ad victus rationem cui-  
 bet ægro feliciter inſtituēdam, tum ad remedia ſalu-  
 bria, aptè, & in tēpore præſcribenda, norunt qui quo-  
 tidie in operibus medicinæ exercentur: item qui dili-  
 genter lib. 1. criſ. Gal. & libros vict. rationis acut. le-  
 gerint. Nam quātum ſtatus à principio diſtat, aut ipſi  
 propinquus eſt, tantum morbi extinctio differtur, aut  
 acceleratur. Alio modo autem in morbis lōgis victus  
 rationem, & cætera auxilia præſcribimus, alio verò in  
 breuibus

*Ex quibus ſta-  
 tus morbi co-  
 gnitio ſumi  
 debet.*

breuibus, vt cap. superiore ex Hipp. adnotauimus. Quare breues & longos morbos (quantum licet) à principio diligenter cognoscere & distinguere oportebit.

*In omni morbo status est prauidendus, quibus signis prauidetur, & quid confert eius prauisio.*

## CAPVT 8.

HIPPOCRATES omnium bonorum parēs, lib. i. aph. 12. paucis verbis docet, quomodo accessiones & constitutiones morborū, hoc est particulares singulorum morborū circuitus, & totius morbi dispositionē, siue totam naturā, siue morbi decursum aut statū, siue consistētiam voces, debeamus cognoscere. Quorum dignotio ad longitudinem, aut breuitatē morborum, nos quasi manu adducit. Quare ad statum prauidendū (qui est totius curæ præcipuus scopus) quātum potest nos instruit, indeq; virium robur aut debilitatē, morbi perniciosum exitum, aut salubrem relinquit colligendum. Sed audiamus Hippocratē: Accessiones verò & constitutiones morbi indicabunt, & anni tempora, & circuituum successiua incrementa, siue quotidie, siue alternis diebus, siue per maiora interualla fiant. Sed & ex ijs quæ mox apparent iudicia sumuntur, quemadmodum in morbo laterali, si circa initia statim spiritum appareat, morbum breuiat: si verò postea appareat, producit. Et vrinæ, & alui excrementa, & sudores quæcunque apparuerunt, vel bonam morborum indicationem, vel malam, vel breues, aut longos fore morbos

morbos ostendunt. Cum ad quemlibet morbum curandum imprimis necessaria sit ipsius morbi cognitio, præsertim cum nõ intellecti nulla sit curatio morbi: Hippocrates non solum docet morbi formam, & ipsius vniuersalem typum, & tenorem, sed singularũ accessionum motum, magnitudinem, longitudinem, breuitatem: & id ex ipsa specie morbi specialissima. Vt si febris cognoscatur esse vera tertiana, indicat totum ipsius morbi decursum septem circuitibus debere absolui: febris verò tertiana notha vltra septẽ circuitus prorahitur. Acutissimus morbus, cuius generis est synochus putris & pestilẽs, quarto aut septimo die absoluitur: acutus verò, vt continua febris ardens decimum quartum non excedit: anni tempora longitudinem aut breuitatem morborum etiam monstrabunt: nam Vere & Estate, morbi sunt breuiore, Autumnũ verò & hyeme longiores. Circuituũ successiua incrementa accessiones singulas longiores aut breuiore, & per consequens morbos diuturniores aut minus diuturnos etiam ostendunt: nam si singuli circuitus augeantur, & extendantur, morbusque celeriter moueatur, certum est morbum breui desitutum, nisi error cõmiratur. Quod si lètẽ incedat morbus, & circuitus nihil aut parum extendatur, diuturnum fore morbum expectato, & per consequens statum à principio longè remotum. Non solum autem ex illis quæ assident signis docet Hipp. breuitatem aut longitudinem morbi, sed etiam ex post apparẽtib, vt in pleuritide, si sputum statim appareat in febribus, si lotium statim à principio laudabile (vt cum enecõremate, aut

*verẽ & estate morbi breuiore, autũno & hyeme longiores.*

*Ex signis post apparentibus, breuitas aut longitudo morbi intelligitur.*

Ee hypostasi

hypostasi alba & æquali ) satis crassum, & ad ruffedinem accedens, cōspiciatur: si deiectiones, quales per sanitatem deijciebātur, excernuntur: si sudor vniuersalis tertio aut quinto die cū facilitate ferendi, & symptomatum remissione superueniat, illa breuem fore morbum & salubrem perdocent. Contrā verò, si primis quinque diebus lotium sit aqueum, & sine contentis, item deiectiones recoctæ & assatæ, aut liquide & inconcoctæ, aut puræ biliosæ, flauæ, porraceæ, liuidæ aut nigræ: rursus aut mixtæ ex pituitosis, biliosis, vitellinis, aut alterius generis: præterea si sudor secundo die frontem & clauiculas tantum irrigans, saniora accidentia ægroto postea relinquat, morbum diuturnum, nec minus periculosum portendit. De quibus omnibus multa ad hunc modum scribit Hipp. 2. pro-

*Vrina optima.*

gnost. Vrina illa optima est, in qua per totum morbi decursum residet albū leue, & æquale, hæc nimirum securitatem, breuemque morbum significat. Quod si quid horum deest, vt modo liquida sit, modo album leueque in ipsa resideat, hæc vt longiorem morbum denuntiat, ita securitatem minorem pollicetur. Paulò

*Vrina perniciosissima.*

post subiungit: Perniciosissima est vrina, quæ mali odoris, & diluta & tenuis, & nigra & crassa est. In viris quidem & mulieribus nigra, in pueris verò tenuis & diluta deterrima est. Item ex vrinis illa est optima, quæ sanorum vrinis est simillima: quæcunque verò non est talis, simpliciter incocta est, vel præter hoc & perniciosa. De alui excrementis multa ad hanc sententiam 2. præfag. subiunxit: Alui excrementa inter bona indicia sunt, si mollia, si figurata sunt, si eodem tem-

*Excrementa boni indicij.*

pore,



,, pore. quo in secūda valetudine dei jci solebant, excer-  
 ,, nūtur, si ijs. quæ ingerūtūr proportione respōdent, vt-  
 ,, pote quæ vētrem inferiorem rectē valere declarant.  
 ,, Postea subiungit: Periculosum stercus est, quod per-  
 ,, liquidum, albicans, pallidum, vehementer rufum, aut  
 ,, spūmans est. Item malum est, quod exiguum, glutino- *Excrementa*  
 ,, sum, idemque subpallidum est. Omnium maximè le- *mali indicij.*  
 ,, tiferum est, nigrum, pingue, liuens, aut quod peioris  
 ,, est odoris, quā pro consuetudine. Simili modo de  
 ,, vomitu scribit, nam & in principijs morborum ple-  
 ,, rumque tales vomitus experimur, qui breuem aut lō- *Vomitū, in-*  
 ,, gum morbū, salubrem aut periculosum prænūntient. *terdum lengi-*  
 ,, Sic enim scribit, Per quam vtilis est vomitus, qui bilem *tudinem aut*  
 ,, pituitæ mixtam habet, si neque crassitie neque multi- *breuitatem*  
 ,, tudine admodū excedat. Nam synceræ pituitæ, bilis- *morbi denun-*  
 ,, ue vomitus periculosus est. Si verò viridis, aut liuidus *ciat eiusque*  
 ,, aut niger quilibet horum colorum acciderit, vitiosus *exitum.*  
 ,, est: si verò omnes affatim in eodem appareant, mor-  
 ,, tis periculum valde timendum est. Ad vltima ventum  
 ,, esse testatur liuidus vomitus, præcipuè si malus in hoc  
 ,, odor est: siquidē foetores in quouis vomitu mali sunt.  
 De sudore autē lib. i. prælag. ad hunc modum trāsegit  
 ,, Hipp. Sudores saluberrimi censentur in omnibus acu- *Sudores salu-*  
 ,, tis morbis, si in diebus decretorijs oriantur, febrimq; *berrimi.*  
 ,, finiant, aut vbi toto corpore æqualiter insudate, æger  
 ,, morbū facilius sustinere videtur: contrā inutiles, qui  
 ,, id efficere non valent. Pessimi omnium sunt frigidi, & *sudores p. sti-*  
 ,, vbi caput dūtaxat, aut facies, aut ceruix insudat: quip- *mi.*  
 ,, pe qui in acuta quidem febre mortem, in mitiore verò  
 ,, morbum diuturnū fore significāt. Et qui per totū cor-

pus eodem modo fiunt, qui circa caput. Qui autem milij instar, & circa collum duntaxat fiunt, mali: qui verò guttatim, & exhalando, boni. Considerare autem oportet sudorem in vniuersum: alij enim propter corporum exolutionem, alij propter inflammationis vehementiam fiunt. Item 4. aph. 36. Sudores febricitanti si ineeperint boni, & tertio die, & quinto, & sexto, & nono, & vndecimo, & quarto decimo, & septimo decimo, & vigesimo, & vigesimo septimo, & trigesimo quarto. Hi enim sudores indicant morbos: qui verò non ita fiunt, laborem significant, & morbi longitudinem, & recidiuam. Frigidi sudores cum acuta febre mortem, cum mitiori autem longitudo morbi significant. Si itaque quispiam hæc omnia diligenter mente tenuerit, eaquæ frequenter in animo reuoluerit, quoties ad ægrotum accedit, inspiciatq; præterea ad naturâ ægri, ad ætatem, ad sexum, ad anteaactam victus rationem, ad conditionē vitæ, ad consuetudinem, ad virium robur, & ad tempus anni. Postea ad speciem febris, vt si sit synochus putris, aut continua ardens, aut continua speciem tertianæ referens, aut quotidiana continua, aut hemitritæus, vel similis: deinde si eius vehementiam, aut magnitudinem, vt si vehementer exurat, aut parum calefaciat. Item ad morē, vt si cum syncope, aut dolore capitis grauissimo, aut delirio, siti clamosa, vomitu superfluo, & similibus symptomatis vigeat, tum malignā & periculosam febrē indicabit. Cōtrā si pauca & remissa, aut prorsus nulla fuerint huiusmodi symptomata, securam. Itē si celeriter, aut tardē moueatur, vt si paroxysmi

*Morbi extensio aut contractio, benignitas aut malitia vnde colligenda.*

xyismi antecedant, & celerrimè finiantur, breuem fore, contrà si pari horarū numero durent, longā: id quidem aut cum doloris, & omnium syptomatū sedatione, & tum securā, aut remanētibus post febris intermissionem in agroto malignis quibusdam accidentibus, & tunc minus securam censebit. Vel si tardius incipiant, quam consueuerant, citius tamen quam antea terminentur, breuem fore experietur, morbo scilicet ad finem tendente, & statu iam præterito. Contrà vero si tardius quidem incipiant, sed longè extra consuetum tempus durationis prioris paroxysmi protelentur, etiam breuem fore morbum quodammodo ratio cinabitur, sed non ita celeriter ad statum moueri coniiciet, vt qui augeri in dies cōspiciatur, neque tam breui tempore ad statum percurrere, nam tum ad magnitudinem morbi est conspiciendum. Postea ad pulsus est attendendum, qui si æquales aut inæquales in eadem pulsatione solum, cum frequentia, celeritate, & magnitudine reperiantur: si præterea vrinæ cum satis laudabili consistentia, colore, & contentis, si deiectiones quoque mediocriter commendentur, & morbum ægrotus facilè satis ferat, eiusque mens constet, cum naturæ bonitate circa ea quæ offeruntur, morbum salutarem, & non ita multum duraturum scito. Contrà autem si pulsus inæquales, tum circa numerum pulsationum, tum circa celeritatem, & frequentiam vrinæ sint virides, liuidæ, aut nigre, siue circulum inspicias, siue reliqua contenta, deiectioque sit biliosa, liquida, viridis, aut huiusmodi, grauiterq; æger morbum ferat, deliret, auerseturque cibos, aut vomitū

deijciat, tum alimenta tum medicamenta, scito ægrotum versari in summo vite discrimine. Quod si medio modò singula se habeant, nō perinde periclitari ægrotum, sed diuturniore morbo grauātū iri tandē constabit. Sic diligenter in singulis egroris sigillatim omnia veniunt examinanda, vt exactius statum morbi (priusquam veniat) præcognoscamus, & prænūtiemus. Nā generosi est Medici, & arte Hippocratica digni, futurum statum præcognoscere, nec non reliqua singula morbi tempora longè ante præuidere & distinguere, vt quādiu principium sit duraturum, & quando desitutum iudicet. Quando etiam augmētum incipiat, aut finiatur, & quibus signis id possit distinguere, longè præuideat. Simili modo de statu & declinatione est faciendum: nam omnes morbi quatuor his temporibus distinguuntur, quæ lib. i. criseôn fusissimè à Galeno explicantur.

*Quid per principium morbi, quid per crisim intelligatur. Quæ signa crisim præcedant. Alio modo breues morbos, alio longos curari.*

## CAPVT 9.

NOLVIMVS hic describere, quæ de quattuor morborum temporibus à Galeno multis in locis discutiuntur, & præcipue primo cris. ne totum hoc opusculum ex eo libello de crisib. decerpisse videamur, arbitrati nobis satis esse, si lectorem ad illum libellum relegemus. Ibi enim docet Gal. tribus modis sumi principium morbi, vt quando primum quempiam morbus inuadit,

Principij nomē  
tribus modis  
sumitur.

dit, & hoc principium caret latitudine, diciturque primus morbi insultus. Aliquādo sumitur pro spatio triū dierum, aliquando verò pro quarto morbi tempore, quod durat quousque augmentum incipiat, hoc est quoad signa coctionis aliqua in pulsibus, & excrementis appareāt, quod fit, quando symptomata intendi & grauius vrgerē occipiunt, pugnatq; natura fortius aduersus morbum, & causas morbi, quoad vel ipsa vice-rit, vel victa extinguatur. Sicuti facit in ipso statu & vi- *crisis quid.*  
gore, plerumq; per *crisim*, hoc est per subitā in morbo mutationem ad sanitatem, cum insigni aliqua euacuatione, aut effatu digno abscessu, si modo crisis salubris futura sit, idque die critico, præcedētibus signis die indicatorio laudabilibus. Quæ crisis si futura sit perniciosa, subito quidem fiet mutatio in morbo, sed ad mortem: at non semper die critico, sed iuxta virium imbecilitatem, & morbi magnitudinē, & morem, aut errorem: aliquādo verò sine crisi natura causas morbi euincit, sed nō ita perfectē, quin aliquid supersit semicocti, quod paulatim ipsa conficit cessantibus grauioribus symptomatis. Quantum verò tempus *Declinatio morbi, quādo apparet.*  
natio morbi dicitur, quæ statim illicō sequitur, quando scilicet post vigorem morbi symptomata omnia (imò ipse morbus) paulatim remittuntur, vbi animaduertendū est, nos ferē semper in hac tractatione, morbi principium vsurpare pro prima morbi parte durante quandiu cruda apparebunt excrementa. Item si aliquando de crisi fiat mentio, nos veram *crisim* & bonam, & quæ subita mutatione fit ad salutem intelligere, non autē quæ ad mortem, aut per quam morbus paulatim

*signa crisimæ, quæ crisim indicant.* paulatim euanesceat. Quam crisim huiusmodi signa arguunt, quæ crisimæ, hoc est iudicatoria nominantur: nempe sudores, sanguinis fluxus, & rigores, multum alui profluuium, & similis vomitus, dolor capitis repente inuadens, difficultas spirandi præter rationem, & vehemens, vel cordis morsus, ilia citra dolorem extensa, vigilæ plurimæ, delirium, & nox absque ratione molesta, & accessio anticipans, & lachrymæ inuoluntariæ nihil patientibus oculis, neque ex tristitia prouenientes, rubor faciei, & labrum inferius agitatam, lucidam, vel obscuram, & tenebrosam ante oculos obuersantiam, & hallucinationes quædam, & malæ, vel nasus repente rubescentes, parotides, aut omnino materiæ alicuius in articulum decumbentis generatio. Quæ omnia, & præter hæc alia multa huiusmodi secundum propriam eorum substantiam casus nominata, quatenus subitam mutationem ostendunt, signa crisimæ, id est iudicatoria appellantur, duplicemque nobis præbent præcognitionem: nam si iam morbo cocto superuenerint, futuram statim sanitatem denuntiant: si verò crudo adhuc morbo, indicationem non bonam, quæ scilicet aut ad perniciem agat, aut in longum tempus morbum producat. Quod maxime notandum venit: nam plerumque Medicus cum die decretorio magnum sanguinis profluuium, aut copiosum sudorem, aut alui deiectionem largam fieri obseruat, crisim laudabile debere celebrari putat. Verum à scopo longè aberrare certum est, præsertim si nulla, aut rudia coctionis morbi signa prius apparuerint: quæ die iudicatorio præcessisse oportere, per augmentum diximus. Nam si tales

*signa crisimæ, si ante coctionem appareant.*

euacua-

euacuationes in principio morbi, hoc est ante signa  
 coctionis suboriantur, tantum abest ut breuem & se-  
 curam futuram ægritudinem polliceantur, ut potius  
 perniciem præsentem, aut diuturnam ægritudinem,  
 aut in malos abscessus breui conuertendam præsa-  
 giant, ut testatur Galenus comment. in 22. aph. lib. 4.  
 Quando (inquit) aliquis incipit morbus, si quid excer-  
 nitur, nihil tunc excernitur naturæ ratione, sed sunt  
 omnia symptomata earum quæ sunt in corpore præ-  
 ter naturam dispositionum. Quomodo autem signa  
 coctionis in excrementis dignoscantur, satis puto stu-  
 diosis manifestum fuisse, ex ijs quæ superiori capite  
 transcripsimus ab Hippocrate 2. prognost. Nequid ta-  
 men videatur in hac re desiderari, placet paucis que-  
 dam in memoriam reuocare. Vrina illa optima est, in  
 qua per totum morbi decursum, residet album, leue,  
 equale, hæc nimirum securitatem breuemque morbum  
 significat. Vbi perspicuum euadit, morbum breuem &  
 securum fore, quoties primis quatuor diebus vrina  
 eiusmodi apparebit, aut saltem consistentia, colore, &  
 cœtibus, proximè ad hanc accedet. Contrà verò diu-  
 turnum, & minus securum futurum morbum, quoties vri-  
 na longè ab hac recedet. Eodè iudicio de ventris ex-  
 crementorum coctione ita pronúciauit. Alui excremē-  
 ta inter bona indicia sunt, si mollia, si figurata sunt, si  
 eodem ferè tēpore, quo in secunda valetudine deijci  
 solebant, excernuntur, si ijs quæ ingeruntur propor-  
 tione respondent. Vides quæ cocta excreméta dicantur:  
 si verò quædam videtur non longè remota à sub-  
 stantia, figura, & consuetudine excernēdi, illa ut non

tam breuem morbum, ita non minùs securum pollicentur. Si quispiam de sputi coctione audire cupiat, ipsum authorem adeat, à quo planè edoctus poterit colligere, quādo signa coctionis apparebunt, & quādiu cruditas in excrementis durabit: è quibus pendet singulorū morbi tēporum dijudicatio, & totius morbi finis prædictio. Præterea si fortè quādā per morbum contingat insignis euacuatio (quæ signa coctionis præuertet) an salubris, an exitiosa sit dignotio, sicuti docuit Hipp. in Epid. cū ait: Coctiones iudicationis celeritatem, securitatem salubrem significant: cruda verò & incocta, & quæ in abscessus malos conuertuntur, iudicationum carētiās, dolores, vel tempora, vel mortes, vel reciduias ostendunt. Quapropter inter cætera diligenter ad coctiones humorum per morbos est attendendum, hoc est quandiu cruda apparebunt excremēta, præterea si nihil in ipsis contineatur, quod ægri perniciem præfagiat: vt statim ab initio liceat Medico de morbi exitu iudicium ferre, victusque rationem per optimam instituere, atque ea præsidia disquirere, quæ secundum speciem morbi, morem, magnitudinem, & motum, necnō secundum ægroti vires, ætatem, temperamentum, consuetudinem, & reliqua huiusmodi commodiùs conferre videbuntur. Nam qui tutò & citò morbos curare desiderat, ea omnia quasi in manu prompta tenere debet, sicuti & alia quæ sequuntur præcepta Hipp. 4. aph. 10. Medicari in valde acutis, si materia turgēt, eadem die: tardare enim in ijs, malum. Item 2 aph. 29. Cū morbi inchoant, siquid mouēdum videtur mo-

*Coctio humorum  
consideranda.*



„ ue: cùm verò consistunt ac vigent, melius est quietem  
 „ habere. Rursum, Extremis morbis, extrema exquisitè  
 „ remedia optima sunt. Quare debemus statim à prin-  
 „ cipio obseruare, iuxta doctrinam à nobis superiùs tra-  
 „ dità, num morbus sit acutus, an acutissimus, an chro-  
 „ nicus: nam si fuerit acutissimus, de illo Hippocratem  
 „ pronunciaffe, statim veniet in mentem 1. aph. 7. Vbi  
 „ morbus peracutus est, statim extremos habet labo-  
 „ res. Item in Epidemijs, Continua est quæ statim inci-  
 „ piens florefcit, ac viget: in hac autem statim à prin-  
 „ cipio, si quid mouendum videtur, moue: in acutis verò  
 „ passionibus rarò, & in principijs medicinis purganti-  
 „ bus vti, & hoc cum præmeditatione faciendum. De  
 „ longis autem illud etiam dictum fuisse putarim 1. aph.  
 „ 22. Concocta medicari, atque mouere, non cruda, nec  
 „ in principijs, modò non turgeant, plurima verò non  
 „ turgent. Nam acutissimi morbi qui celerrimè mouē-  
 „ tur, malignique sunt moris, eadem die, vel à principio  
 „ curari expetunt, vel euacuationibus per venæ sectio-  
 „ nem, vel purgationibus per medicamenta: nam cùm  
 „ occasio sit præceps, in his tardare malum est: Vnde  
 „ puto ab Ouidio id in eum finem prolatum fuisse.

„ *Principijs obſta, ſerò medicina paratur,*  
 „ *Cùm mala per longas inualuere moras.*

At cùm acuti morbi aliquot dent inducias, vt qui  
 ad decimum quartum diem durent, plerumque pur-  
 gatione non indigent, quæ fiat per cathartica medi-  
 camenta, ſaltem ſtatim à principio, hoc eſt intra tres  
 dies, vt quorum materia putris alicubi fortè impaſta,  
 aut adhuc putreſcens, aut quæ paulò poſt putreſcet,

non tam facilè primis diebus pharmaciæ cedat, quoad à natura quodāmodo euicta fuerit. Atque hanc ob causam monet Hippocrates, vt Medicus qui in acutis morbis purgat, id faciat cum præmeditatione: nā plerumque per principia, ilia extenduntur, & inflantur, aut supramodum calent atque igniūtur, aut in hoc ipso loco subest aliqua viscerum inflāmatio: quæ omnia potius curari per clysteres, venę sectionem, & alia tōpica remedia per principia exoptulant, quàm per medicamenta per os sumenda, vt dicetur suo loco. In longis autem morbis, nemo ambigit, non oportere à principio medicamētis purgantibus vti, vt qui à materia frigida (vt plurimū) & lenta, crassa, aut viscida gignantur, quæ poros carnis, aut vias interiores adeò infarcit, & obstruit, vt citra corporis grauē iacturam pharmacis eam eruere satis tutum non sit. Vbi arguuntur magnopere ij Medici, qui in quotidianis, aut quartanis febribus, aut similibus lōgis, circa principia tum sanguinem mittunt, tum materiam crudam & infarctam, absque vlla præparatione, aut saltem vix præscriptis tantū duobus iulepis, purgante medicamento nituntur expellere. Quibus satius esset Hippocratis consilium in tam graui negotio subsequi, quàm ita temerè ægrotos in grauissimum periculum iniicere, cum ait: Corpora cum quispiam purgare voluerit, oportet fluida facere. Sed de his hæctenus.

*Quare in acutorum principio cum præmeditatione purgatio imperanda.*

*Medicorum error in curatione longarū febrium.*

*Canones obseruandi in ratione victus.*

CAPVT IO.

Supereft

SVPEREST vt de victus ratione in purpuratis febribus etiam nunc quicquam in genere præmittamus, vt cuilibet in operibus versanti commodius liceat singulis ægrotis sua alimenta præscribere. Quare imprimis Medicus aduigilabit, vt speciem febris probè cognitam habeat, eiusque statum præuideat, quem si propediem futurum cognoscat, morbusque acutissime vrgeat, statim sibi proponat quæ Hipp. 1. aph. edixit. Vbi morbus peracutus est statim extremos habet labores, & extremè tenuissimo victu est vtendū. Rursum, Quibus igitur statim morbus consistit, his statim tenuis victus est adhibendus. Neque amplius dubitabit, de modo cibandi eos qui acutissime febricitant. Victus autem tenuissimus, & exquisitissimus describitur Hippoc. lib. 1. acut. Cuius generis est aqua vel simplex, vel saccharata, vel cocta cum hordeo: quo genere victus, nostri purpurati non sunt enutriendi, præsertim cū morbus duret ad quartum diem, & plerumque ad septimum. Ob quem victum sanè imprudētes relaberemur in errorem diatritariorum Medicorū, qui tam miserè suo seculo ægrotos cruciarūt, quos apposite Gal. 8. meth. pluribus verbis carpit. Nam cibus (inquit Hippocrates) qui ad extremū deuenit tenuitatis grauis est: imò in tenui victu ægri delinquant, quo fit vt magis lædantur. Error autem qui in tam tenui victu fit, maior fit, quàm in paulò pleniorē. Quare circumspectum Medicum esse oportet, qui purpura iacentes, cibare ex arte studeat. Atque eundem ad consuetam ægri victus normam diligenter attendere decet, vt si semel, aut bis, aut ter, per optimam valetudinem

*victus tenuissimus.*

*Qui triū dierum in diem imperabant.*

dinem solitus erat comedere, idque largius in pradio & parcius in coena: aut contra, idipsum Medicus per morbi decursum obseruet. Nam si quispiam de consuetudine victus per sanitatem quippiam immutet, plerumque offensam ventriculi, & totius corporis graue persentiet. Quare dum affligitur, si praeter consuetudinem minus in prandio, & amplius in coena offeratur, laederetur, & contra. Ob id itaque rogabit Medicus egrorum, aut eius assidentes, de aegri consuetudine, & de ciborum consueta quantitate, qua utebatur per valetudinem integram. Vbi autem didicerit, tum praescribat secundum morbi acutiem, eiusque breuitatem, aut longitudinem, aegri naturam, sexum, aetatem, tempus anni, & illius consuetam formam viuendi, decem victus rationem. Dictum est autem quomodo in acutissimis exquisitissimo victu utendum sit. Acutissimus vero per antonomasiam dictus est, qui duodecim horis, aut viginti quatuor tantum durat: qui vero ad quartum diem protrahitur (etiam si inter acutissimos superius adnumerauerimus) certum est acutiae iam a priore differre: quare non perinde exacto victu erit utendum. Si vero ad septimum diem sit duraturus morbus, plenius paulo erit enutriendus aeger, quod si ad 14. aut 20. & sic deinceps extendatur, & in ijs largius a principio cibandus erit, parumque immutandum erit a consueta per sanitatem viuendi ratione, nisi quippiam interueniat, quod talem victum dissuadeat. Aetas aegri indicat etiam, num plenius vel parcius alendum sit. Nam senes facillime ieiunium ferunt, secundo loco qui etatem consistentem habent, minus adulescentes, omnium minimè pueri, praeser-

*Acutissimus  
morbis quis.*

tim qui inter ipsos sunt viuidiores. A temperamento ægri similiter indicatio sumitur: biliosi ægerrime ieiunium ferunt, quos sequuntur sanguinei: pituitosi verò & melancholici facilius in ediam tolerant. A tempore anni pariter: Æstate & Autūno cibos minus appetunt atque conficiunt: Hyeme verò magis, maioreque copia delectantur: Ver autem secundum locum habet. A cōsuetudine etiam indicationem sumimus: Scriptum est enim, Victus humidus febricitantibus omnibus, confert, maximè verò pueris, & alijs qui tali victu uti, consueuerunt, & quibus semel, aut bis, & quibus pluraue, an pauciora particulatim oporteat afferre, considerandum. Condonandum autem aliquid tempori, & regioni, ætati, & cōsuetudini. Per multa super his scribit Hipp. 2. acut. vbi nos monet, priusquam ad victus rationem in acutis morbis præscribendam accedamus, primùm respiciamus ad salubria præcepta, quæ pro integra valetudine imperantur, ut ægrotis ea postea ritè accomodemus. Nam si repentinæ mutationes, ut à *Repētina mutationes periculose.* repletionem ad inanitionem, & contrà, sanis sunt periculose, quid in ægrotis futurum putas? Si sani à cōsueti uedi ratione, ut si bis in die comederint, cogantur postea semel tantum comedere, aut si alimēta euchyma, & coctū facilia consueuerint mandere, postea ad caco-chyma, & coctū difficilia transferantur, læduntur: num egroti deterius habebunt, si talem ferat ciborum mutationem? Nam plurimùm atque repenti euacuare, vel replere, vel calefacere, vel refrigerare, siue quouis alio modo corpus mouere, periculosum: quoniā omne nimium est naturæ inimicum. Sed quod paulatim fit,

tutum

tutum est, tum alias, tum cum ab altero ad alterum fit transitus. Rursus videndum est, num morbus per circuitus grauius vrgeat, quod in accessionibus à cibo abstinere oporteat: nam cibum dare in accessionibus nocuum est, & quibus per circuitum fiunt accessiones, in ipsa accessione abstinere oportet. Item quādo morbus in suo vigore constiterit, tunc victu tenuissimo vtendum est: quibus igitur morbus statim consistit, his statim tenuis victus adhibendus est: quibus verò posterius debet consistere, his est in ipso consistendi tempore, & parum ante illud, cibus subtrahendus. Prius verò vberius agendum, vt æger sufficiat: nā coniectari oportet, an æger cum victu sufficiat perdere, donec morbus consistat (si morbus longus sit futurus) & nunquid prius ille deficiat, atque hebetescat. Plerumque etiam contingit, vt ægroti ea alimenta expectant, quę fortè minùs idonea morbo curando iudicantur, à quibus tamen prorsus non sunt prohibendi. Scriptum est enim, Parum deterior potus, aut cibus, suauior autem, melioribus quidem, sed minùs suauibus est præferendus. Ex quibus perspicuum euadit, quantum cibi in omnibus febricitantibus purpura, & quando, siue in principio, siue in augmento, siue in statu, siue in declinatione sit exhibendum. Item siue in remissionibus accessionum, siue in ipsis accessionibus. Similiter quibus ægrotis, puerisue, adolescētibus, iu-

*victus præscri-  
bendi ratio  
varia.*

uenibus, an senibus. Adhæc non ignorabit Medicus, secundum diuersitatem temperamentorum, specierū morbi, temporis anni, & vitę consuetudinis, diuersam viuendi legem præscribendam esse. Exactissimum au-

tem

tem victum diximus, aquam saccharatam, aut simplicem, aut cum hordeo decoctam. Proximè ad hunc accedit tenuis victus, qui hordeato mūdato (vt vocant) aut amygdalato nostro continetur, vel si prunis elixatis & saccharatis, vel pomo, aut piro cocto, & similibus, biduum aut triduum ægrum nostrum solūm reficiamus, cum pauco aquæ bullitæ. Paulò autem plenior victus is est, qui è decocto pulli, aut gallinæ iunioris fit, additis prunis, aut pomis coctis & saccharatis. Multò plenior, cūm expressionē caponis, aut armi ouilli sorbendā præbemus, aut contusum caponis, aut consummatū eiusdem in modū instaurantis, aut gelatinam satis iusta quāritate bis in die offerimus. Quod si carnes ipsas minutim concisas post iusculi sumptionem, vel cum ipso iusculo mixtas escitandas præbeamus, tum ipse victus semiplenus erit. Superest solūm quod peccet in quantitate ea qua æger per sanitatem vti consueuerat: à qua paulatim quippiam detrahatur, iuxta morbi lōgitudinem, aut breuitatem, prout Medico præsentī videbitur faciendum.

*Quæ sunt faciendā Medico ægrotum inuisenti.*

## CAPVT II.

SEd ne longiūs oratio nostra progrediatur, iam tempus est vt ad curationem febris synochi purpuratæ specialem deueniamus, repetamusque paucis quæ de nostro Laurétio superius diximus, nempe rarò febrem hāc coincidere in alium, quàm in iuuenem, aut florentem ætate, siue is masculus, siue foemina fuerit, & qui sanguine calido multo abundet, idque sub fi-

nem verni temporis, vbi quis ira seipsum commou-  
 rit, aut exērcitio intēpestiuo sese immodicē exercue-  
 rit, vel in potu & cibo, vel in venere: deinde in somno  
 & vigilijs parum decenter se continuerit, corporisq;  
 succos ad putredinem per antea actam vitam præpara-  
 uerit: vnde facili occasione ab aëre putrilaginoso vi-  
 tium traxerit. Ad cuius curationem vbi vocatus erit  
 Medicus, naturam ægri (vt superius dictum est) tum  
 ex capitis symmetria, colore, & figura, tum ex reli-  
 quarum corporis partium debita proportione tenta-  
 bit dignoscere: ætatem verò si per se nesciat, ab ægro  
 aut eius amicis discat, mox antea actā victus rationem,  
 & eius studia inquirat. Pulsus præterea exploret,  
 oculos linguamque intueatur, & obseruet: postea de  
 principio primo febricitationis, & de modo inuasio-  
 nis ægrum interroget: tangat pariter frontem: deinceps  
 cordis, hepatis, & lienis regiones, vt exploret  
 num vehementius quàm cæteræ corporis partes in-  
 caleant, num aliqua subsit inflatio, aut extensio hypo-  
 chondriorum, aut durities alicuius visceris. His pera-  
 ctis, si quispiam ægrotus inter loquēdum omiserit, de  
 causâ & modo inuasionis morbi, & de symptoma-  
 tibus, quæ cum principio inuaserunt, tum sapiēter Me-  
 dicus suggeret quæ videbūtur omissa, vt ægrotus cre-  
 dat Medicum probè morbi sui naturam intelligere,  
 eoque nomine lubentiùs Medici diligentia seipsum  
 committat curandum. At eum lotium videndum re-  
 sistet, in quo putant ægri totius morbi signa, & iudicia  
 sita esse, attentius circa ipsum intuēdum Medicus ad-  
 uigilabit, obseruabitq; ante omnia, an recens mictum  
 sit,

*Vrinæ exami-  
 nanda ratio.*



fit, an verò paulò ante: deinde an turbatū excretū fuerit, an lucidum, aut quod multò post, aut paulò post sit turbatum. Item si turbatum, resederitne, an confusum remanserit, eiusque sedimētum fueritne album an alterius coloris, æquale, an inæquale, & heterogeneum. Quod si fuerit lucidum excretum lotium, atque idem hætenus remāserit, tum substātiā contēplator, num fuerit tenuis, num crassa, an mediocris. Quæ si tenuis existat, vide nū alba & aquea, an huiusmodi: itē nū pallida, flaua, aut alterius coloris. Explorabis quoq; an sine contētis, an cū contētis, vt cū nebula, vel cū eneōremate, aut cū hypostasi, vel corpusculis, & illis quidē vel minutissimis, vel crassioribus: quorū cōtentorū & substātiā cōsydere oportet, vt si crassa, tenuis, vel mediocris sit: & quātitatē, vt si magnū sit eneōrema, aut parū: item si nubecula magnū spacium occupet aut parū. Si verò hypostasim contēpleris, an à fundo cyathi satis altè extendatur, basimq; latam habeat, an cōtrā, & huius regionē, & colorem perpēdito. Idem capias cōsiliū de circulo, de spuma, & de granulis in superficie suprema vrine apparentibus, ad quorū consistentiā, quātitatē, qualitātē siue colorem attēdito, & quæ ab Actuārio de vrinis, aut Ioāne Baptista Mōtano latè describuntur, ad proferendum super morbo iudiciū in memoriā reuocato. Postea ad ægrotum facie hilari reuersus, vt æger bonā spem de se concipiat, tum ex totius corporis, tum maximè ex læta Medici facie, & verbis modestè ægrotum solantibus, ipsum bene sperare iubeas velim, vrinamque certissima salutis propediem futuræ signa ostendere pollicearis.

*Medicus inspecta vrina ad ægrotum debet redire, verbisq; amicis eum solari.*

Qui si eum ægrotum nactus fueris, cui morbum fore diuturnum cogaris pronūciare, illi tamen è lotio certissimam salutem tandem promitti asserito, dummodo quæ consuluerit Medicus facienda subsequatur. Ne fortè dum recusaret necessaria auxilia, sed potius male consulenti morbo pareret, in grauissimum vitæ periculum imprudens seipsum iniiciat, à quo postea nulla arte, nullis remedijs eripi aut liberari possit: proponasque grauissimam Hippocratis sententiam, quæ tria in morbis curandis esse necessaria docet, Ægrum scilicet, morbum, & Medicum. Quorum si duo inter se consentiant, & tertio auerfentur, futurū esse ut breui tertius expugnetur. Quare si æger morbo consentiat, faciatque lubens, quæ morbus subdolos perperā suadet, non esse dubium, quin Medicus cum sua arte vincatur, frustra que selectissima auxilia applicet: neque id tamen citra infamiam Medici, & ægroti præsentem & formidandum interitum. Contrà verò si æger Medico pareat, iam certissimum esse morbum propediem desitutum, ægrotumque planè sanitati restitutum iri, Medicum verò victoriam potiturum, cum summa artis Pæoniæ commédatione. Itaque blādis & amicis verbis Medicus ægrum solabitur, eumque ad bene sperandum quātum licebit hortabitur. Postea si licet, prima visitatione speciem morbi cognoscet, ut commodam victus rationē iam tum imperet, & opportuna & salubria remedia, pro ægroti natura hac febre iacentis, hoc temporis statu, & hac ætate accommodet. At cum istud plerumque difficillimum cognitum etiam valde expertis videatur, eum saltem victum instituet Medicus

*Partic. 51. sect.  
2. lib. 1. epid.  
& Galin. Cō.*

*Æger, si sit  
audiens Me-  
dico efficitur  
illi socius, &  
hostis morbo:  
contra verò,  
si Medici iussus  
non audiat.*

*Medico quid  
agendū si spe-  
ciem morbi no-  
cognoscat.*

dicus, quem tum magis commodum iudicabit. Similiter communia & vulgaria illa auxilia, quæ per principia morborum omnibus fere citra noxam, at non sine fructu exhiberi cōsueverunt, imperabit: cuius generis sunt clyster communis refrigeratorius, è catholico, aut lo hoc de cassia, aut è cassia simplici. Item syrupi refrigerantes, vt violaceus, oxyfaccharæ, simplex syrupus de succo acetosæ, aut granatorum, prout è re ægrotantis esse Medicus conijciat, nisi aliquod symptoma præsens aliud remedium à Medico (neglectis illis auxilijs) efflagitet: cuius generis est dolor capitis grauis & tensiuus, vëtricoli aut stomachi dolor acutus & clamosus, renum quoque pungens & vellicās dolor: nam tum iuxta diuersitatem affectuum, diuersa vnique parti excogitanda sunt remedia. Interim si secunda visitatione morbi species probè intelligatur, nulla autem in excrementis appareant coctionis signa, & morbus minimè celeriter moueatur, neq; magnus appareat, tum nequaquam primo quaternario morbum finiendum colliget Medicus, sed potius secundo: quare non adedò exquisitum victum præscribet, sed tenuem illum, quo ægri natura non grauabitur, neq; etiam ante statum ob ipsius tenuitatem deficiet. Quod si neq; per tertiam, aut quartam visitationem morbi specie possis distinguere, hoc est quarto aut quinto die (nā rarò Medici primo die afflictionis vocantur) te rudem & inexpertum Medicum iudicato, & qui probè non intellexeris aphorismum illum Hippocratis à nobis superius solennitè explicatum, cum ait: Accessiones & constitutiones morbi indica-

Gg 3      bunt,

bunt, & anni tempora, &c. Quare vt abstineas ab illius morbi curatione (saluo tamen interim honore, & nominis tui integra existimatione) suadeo, aut saltem in tui subsidium te peritiorem Medicum iubeas appellari, cuius consilio securiùs de salute ægri, siue per victus rationem salubriorem, siue per medicamenta prospiciatur. Nam si neque sexto, aut septimo die coctionis signa vlla videantur, tum sanè plenius paulò (vt dictum est) erit enutriendus æger, humoresque diutius ante purgationem erunt apparandi.

*De Laurentij Muceti curatione, de reiteranda venæ sectione, & quare tutius in purpura quàm in variolis & morbillis, ter aut quater sanguis mitti potest.*

## CAPVT 12.

AT quantum spectat ad nostrum Laurentium, qui posteaquàm vehementiùs se pila exercuit, neque sudorem finito ludo probè deterfit, qui similiter postquam in coena gulæ indulfit, post medium noctis febricitauit acutè, febris in diem augebatur sæuioribus symptomatis comitata: huius species statim fuit cognita, synochusque putris nominata. Verùm purpura tam esse nequaquam per principia veniebat in mentem, nulla enim huius generis antea per hanc tempestatem vulgata fuerat. Primo itaque die vocatus fuit Medicus (fortè quoddam illi cum ægroto singularis intercederet necessitudo) qui vbi ægri temperamentum, ætatem, vitæ consuetudinem, virium robur, tēpus anni,

ni, morbi vehementiam, morem, & motum; apud se perpendit, rogauit, num. ille vomuerit per morbi initia, num horruerit, deiecerit, num minxerit frequentius, aut copiosius, solito, nū siti infestatus fuerit. Habita responsione, pulsum explorat, frontem, thoracē, & præcordia tangit, deinde lotium intuetur, mox ad ægrotum reuersus, cum verbis quantum potest solatur, seque ita diligentem operam daturum sanctè promittit, vt (quamuis morbus alioqui grauis futurus sit) propediem ipse æger sanitati restituatur. Imprimis itaque victum tenuem præcipio, nempe iusculum è decocto pulli, cum borragine, lactuca, acetosa. Quod si recussasset, mihi erant ad manum pruna damascena, cocta, & saccharo dulcorata, quæ suppleuissent vices iusculi, addito frustello mali curtipenduli cocti. Inter mandendum, aquam bullitam potandam obtuli. Sub vesperam, hordeato mundato (vt vocāt) illum cibauī prohibuīq; ne quicquam biberet, quoad cibus ad ventrem descendisset, hoc est, ne dehinc ad duas horas biberet (celerius enim id genus edulij distribuitur, quā aliud solidius, cui vt descendat, vix quatuor horę sufficiūt) sed vt os solum ablueret aqua frigida iussi. Si verò sitis perseueraret, tum demum vt bullita aqua exhiberetur, imperaui. Per noctem verò si rursus bibere cuperet, eadem aqua propinaretur, sed diluta syrupo acetoso, nōnunquam syrupo è succo granatorum. Eodem victu ægrum substinuimus vsque ad tertium diē. Interim per diem fallebamus sitim folijs acetosę aqua fontana prius maceratis, & aliquandiu masticatis, nec non & fructibus oxyachantę, quam berberim vocant.

*Vicius ratio.*

Tertio

Tertio die cū vehementissime sœuire morbum animaduerterem, celeriterque ad crīsim moueri, tenuius multò quàm antea enutrire destino. Præscribo itaque in prandio iusculum è butyro, & oleribus prædictis, cū tribus aut quatuor prunis. In cœna verò detrahebamus de hordeato tertiam partem, cui sub finem cocturæ, infundebamus tantillum aquæ rosacæ, tum ad saporem tum ad remittendum sacchari calorem, quod promptè in feruentibus febribus ignitur. Medicamenta autem ad hunc modum præscribo: vbi prima die cibaueram, sub tertiam pomeridianam clysterem sequentem inijcio.

*Curatio.*

℥ mal. viol. betæ, borrag. chamemel. an. m. i, quatuor sem. frig. maio. an. ʒ ij, sem. anis. foenicu. an. ʒ j β, prun. p. vj, hord. p. i. fiat omniū decoctio, vt artis est, In colaturæ lib. i. diss. cass. recens extractæ, & diapr. simp. an. ʒ vj, mell. viol. ʒ j, ol. viol. ʒ ij, ol. chamemel. ʒ j. fiat clyster. Hic autem dum excernitur, materiam indurata & rotunda secum attrahit, quàm intuitus illicò suspicor hepar, & renes vehemēter incalere, atque ob id iam tum de venæ sectione cogito, ad quam & genarum rubor, & venarum inflatio, non nihil me inuitabant. Verū quoniam nulla adhuc præcesserat purpuræ suspicio, visum est in diem sequentem venæ sectionem commodius esse transferendam: quàm vt differrem, illius amici magnopere etiam atque etiam hortabantur. Imperauimus itaque vt sub horam nonam aut decimā nocturnam, ministrarentur cochlearia tria syruporum violarum & granatorū simul mixtorum: si verò per noctem siti infestaretur, dissoluerentur

rentur illi sirupi cum aqua bullita, & in potum exhiberentur. Die altera Laurétium reuiso, eius faciē valde rubentem, & præ ardore inflatam video, thoracem verò & brachia non valde calida, sed rubentia, linguā iam aridam, & scabram: pulsum quoque inæqualem, celeriore & frequentiore solito. Hæc sanè me in admirationem trahunt, cogitoque tacitus quænam sint eiusmodi symptomata. Inde autem ad lotium cōfugio, quod rubrū, & eneôrema lanæ flosculo simile, sed leue, & æquale in medio: vrinæ corpore suspēsū continere video. Tū suspicor aliquam inflātionem quoddam viscus occupare, aut venenosum quippiam subesse, quod intro calorē reuocet, remanētibus partibus externis tēperatis ferè similibus. Accedo nihilominus hilaris ad Laurétium, rogoque, nisi fuerit illi molestū, vt mihi exponat quomodo superiori nocte se habuerit: Ille noctē in somnē dūxisse narrat. Rursum sciscitor, quænam partes grauius doleant, quæmue sensum doloris percipiat: Ille cōfestim omnes partes æque ferè dolere respondit, sed præcipuè caput, guttur, & spinā dorsi, qua parte scapulas interiaceret. Tum vtrumque hypochôdrium palpo, quod molle, & equabile reperio, neque multum calere (etsi reliqua vehementem intus ardorem testentur) foris cōperio: vnde postridie variolā (qualem in pueris sæuissē per Veris principium obseruaueram) ad cutim erupturam sperabam: quare ad sanguinis missionē audacius quam primum accedo. Iubeo autē vt iecoraria vena (quam *vena sectio.* basilicam vocant) aperiatur: permittoque sanguinem fluere per intervalla ad 3 viij, vt cui vires adhuc pluri-

mum valere cernerem, neq; ad animi deliquum flue-  
 re permisi, vt qui didiceram in pestilenti febre, hoc  
 symptoma imprimis per euacuationes immodicas  
 esse periculosum. Interim dū sanguis fluit, digito sup-  
 posito eius qualitatem explero, quem (dum tertio va-  
 sculo excipitur) non minū calidum, quā si è lebere  
 feruenti efflueret, sentio: eo suppresso, ne hinc ad ho-  
 ram quicquam æger bibat, comedatue, aut dormiat,  
 prohibeo. Sanguinis verò color ruber, & sano similis  
 erat: iulepum post horam sumendum ad hunc mo-  
 dum præscribo. *rad. gram. ʒj, lentium ʒ. ʒ, laccæ ʒij, caricin. iij,*  
*tamarind. ʒ iij, sem. acetos. & berb. singulorum ʒj.*  
*fiat decoctio secundum artem: in colaturæ ʒ iij. dis-*  
*solue sir. capil. vener. & de limonib. an. ʒvj. fiat iulep.*  
 detur vt dixi. Sub vndecimam matutinam sumpsit iu-  
 sculum cōsuetum, hinc ad horam leui somno captus,  
 paucum sudorem emisit, cum maculis morsus puli-  
 cum imitantibus: circa tertiam pomeridianam eius-  
 dem diei, reuertor ad ægrum, quem deterius habere  
 quā prius cerno: nam ipsius vultus magis incensus,  
 ruber, & inflatus erat, mēbrorum tristis sensatio gra-  
 uior, angor & inquietudo vehemētius vrgent. In pul-  
 su parua sentitur mutatio in celeritate, non insignis in  
 inæqualitate, sed in frequentia aliqua: atque ob id de  
 variola magis comprobabatur opinio: quapropter  
 candelam accēdi & afferri iubeo (locus siquidem sa-  
 tis obscurus erat) quod æger diei & solis splendorem  
 detrectaret. Tum thoracem nudum, manus, & bra-  
 chia examino, in quibus loco variolæ, cutis infectio  
 purpu-



purpurata mihi detegitur: ægroto autem & astâtibus per iocum dixi, pulices ipsius corpus festiuè tractare, propter carnem delicatam, & bene nutritam: mihi autem ipsi aliter sentiebam. Hic circa iter ad am sanguinis vacuationem, dubius subsisto, nam hæc argumenta animo reuoluo: imprimis certum est putridam & pestilentem febrem esse eiusq; putrilaginem, & mali fomitem circa præcordia intus in sanguine delitescere, quam natura ad cutim transmittere cum ipso sudore iam iam nititur: quam per sanguinis missionem interturbare satis tutum esse non videtur, ne pestilentem materiam (quæ foras excutitur) intrò reuocem.

Accedit ad hæc ægroti amicorum frequens opinio, qui toties ægros sanguinis euacuatione excarnificari detestantur. Contrà autem, hæ rationes multum me fatigant atque pungunt: imprimis sanguis copia, & qualitate calida, & pestilenti molestans: qui ni promptè vacuetur mortem propediem futuram minatur. Secundo morbi magnitudo, malignitas, & præcipuè motus, siue occasio præceps, quâ si semel prætermifero, eam repetere esset impossibile: quæ omnia ad sanguinis educationem valdè hortantur, sicuti faciunt ægri temperamentum, ætas, & virium robur.

Neque tum fortè metuenda veniebat putredinis ad interiora reuocatio per missionem sanguinis, quod sanguis ipse putrescat circa centrum, & non circa superficiem: nam vapores ij, aut seminaria sanguinis ad cutim detrusa, non sunt putredine pestilenti affecta, sed solum sanguinis intus putrentis & feruētis argumenta & signa: sed ægri & amicorum sententiæ, in diem

*sanguis iterum mittendi dubitatio, post purpura apparitionem.*

craftinum secundam euacuationem transtulêre. Præscripta itaque sub quartam horam altera iulepi sumptione, consului vt sub sextam hordeatum daretur, cui dum coqueretur hordeum, adderentur semina portulacæ, acetosæ, berberis, & melonum: vbi verò saccharo conditum iam fere perfectè coquitur, tantillum aquæ rosacæ adijceretur, quò ad odorem iucundiùs redderetur. Instituta victus ratione, præcipio ne custodes per noctem omnes simul eodem tempore obdormiant, sed potiùs pars vna ad medium noctis dormiat, reliqua verò aduigilet: elapsa autem nocte media, qui priùs hucusque dormierint, vicissim aduigilêt ipsi ad aurorâ vsq;, alij verò suo ordine interim quiescant, quò meliùs singula obseruentur quæ æger dicat aut faciat, aut quæ ipsi per noctem superueniant, de quibus me veriùs certiozem faciant. Die tertio sub septimam matutinâ ægrum reuiso, eum in lecto trāsuersum reperio. Salutatus, ad me seipsum porrecto brachio conuertit, seque valdè afflictum per noctem exponit, vt qui vri intus sentiat, siti infesteretur, omniū membrorum lassitudine vlcerosa torqueatur, & ob id de vita despòdere prædicat. Cui ego, morbum quidè magnum & vehementem esse, eiusque symptomata grauissima, sed omnia esse secura, assero. Pulsum interim examino, quem frequentiore & elatiore solito, at inæqualem in vna pulsatione semper inuenio. Facièm quoque vt pridie rubicūdā, oculos igneos, linguam quoq; scabrā & nigram: varias & crebras, easque latiores quàm pridie, tum in brachijs & thorace, tum in cruribus cerno maculas rubras, nō in tu-

morem

morē supra cutem extuberātes, sed solum sua tinctura & colore coriū defoedātes, ita ut quis amplius nō dubitasset eas purpuratas esse, & homines purpura maculari, febreq; purpurata molestari dicere, quę tamen suo ortu, neque febrem, neque symptomata fedaret. Inspecito tandem lotio, quod magis rubrum quam antea cōspicio, & magis crassum, declinās tamen ad aliquam fuscedinem, perseverāte etiā eodem enēōremate. Rogo num deiecerit, aut sudauerit, cui cūm nihil tale contigisset, balanum afferri iubeo, eiūque supponi. Post cuius operationem, chirurgus præsenti innuo, ut ex eadem vena sanguinem rursū detrahāt: ex qua sanguis multus affatus, & per totam ipsius substantiam corruptus, ad 3 iiij, aut paulò plus educitur. Hanc sanè secundariam sanguinis missionem post purpurę apparitionē, in variolis & morbillis minimè præscripsissem, quod illius morbi corruptela longè ab hac diuersa sit. Nam in purpura sanguis putret in centro, & non in superficie, neq; per carnem, seminaria, aut sanguinis putridi & vitiiati partem spargit, sed solum ob feruorem, & ebullitionē, euaporationes halituosas potius (si mihi ita loqui liceat) quā humorales, ad carnem & cutim transmittit, quę colore suo cutim tantū tingunt, neque sua putredinē, aut praua alia qualitate cutim soluunt, aut exulcerant. Quare cūm nihil ad cutim de putredine sanguinis spargatur, nulla per missionem sanguinis fiet putrentis humoris ad interiora reuocatio: imò natura, per secundam sanguinis missionē, quasi aliquo onere leuata, fortius ad reliquias euincendas insurget. In morbillis verò & variolis, non so-

*Corruptio in morbillis & purpura non est eadē. ideo sanguinis secundaria missio in illis non tam audacter celebratur.*

*Variolę à purpura in multis differunt. vide cap. 3. lib. I.*

lūm sanguis & reliqui humores contenti in venis, putrent (nam & eos putrere per febres continuas variolas comitantes plerumque experimur) sed etiam extra venas, & in poris carnis distributos humores putrere, & ad cutim moueri asserimus: vt cuius tantæ putredinis primam originem à sanguine materno contractâ scribant omnes fere Medici, à quo hominis carneam substantiam gigni est in confesso. Febres enim continuæ quarto die desinētes per eruptionem variolarum in venis sanguinem putrere indicant: quoties verò sine febre (sicuti in puerulis quibusdam quotannis experimur) variola ad cutim florescit, extra vasa, & in poris carnis materiam hanc contineri nemini dubium relinquitur. Præterea cernimus tumores variolarum, & morbillorum, purè & sanie virulēta repleti, quorū vlcera detergere & exsiccare summa arte expedit, ne foueā (sicuti in plerisque videmus) cutim deturpent: qui tumores si oculis superuenerint, quoties exulcerantur, sua sorditie occācāt, si in pulmones, phthisim inducunt, si in intestinis, dysenteriam, & alia huiusmodi. Ex quibus apparet, in his fumosum halitum, aut halituosam euaporationē absque humore putri, sed potius ipsam materiam aut saltem partē tenuiorem putrilaginosam & sordida putredine corruptam, etiam in poris carnis contineri, & ad cutim ferri: quam, vbi foris emicuerit, venæ sectione, aut medicamentis purgantibus intro velle reuocare, periculosissimum esse certū est: nisi potius symptomatice quàm critice eam eruptionem fieri viderimus, hoc est ante signa coctionis in excrementis, & non die decretorio, tum enim

forte



diamarga. frig. an. 3 β. misce, detur vt dixi. Sub vndecimam iusculum ē butyro, cum lactuca, acetosa, & borrag. exhibeo, non amplius ē pullo, vt qui morbum ad statum celerrimè moueri cernerem. Sub primam pomeridianam parum quieuit, excitatus somno, tumultuaria loqui cœpit, paulò post delirauit. In cœna prædictum iusculum ē butyro subministro: sub horam nonam cochlearia tria ē syr. ros. de siccis, & de paparoffero. Fronti sequentia apponi iubeo.

2℥ flo. ros. ficarū violarū, nenuph. an. 3 ij, santali alb. & rub. an. 3 j, sem. lact. portul. coriād. præpa. an. 3 β. terantur omnia crasso modo, & in puluerem reducātur, qui exceptus linteolo lineo & raro intersuatur cū modico bōbaccis, & fiat frontale oblongū, quod suffitum aqua rosacea & aceto affusis patellæ candēti applicetur fronti, & reporibus. Nihil per noctē dormiuit, imò delirauit vehementius, omnium recordabatur, quæ prima infantia gesserat, suosque sodales (quos puer dilexerat) nominatim vocitabat. Modo cantare, alias ridere vidisses; oculus dexter inuoluntariè lachrymabatur: transuersum in lecto se agebat, à lecto surgere affectabat. In summa custodes, & eius amici de eius vita actum putabant. Sub quartam verò matutinam Deū precari, eiusq; misericordiam inuocare cœpit. Postea exhausta aqua sirupo admixta, eadem somno profundissimo sub quintam occupatur, dormitque ad decimam horam. Inter dormiēdum sudor calidus & copiosus totū corpus, & subuculam perfundit. Ego autem sub octauam reuersus, vbi quæ contigerant intellexi, iussu omnes bene sperare, febremque & sympto-

Frontale.

Crisis.

mata fugata esse dixi. Nam corpus vniuersum (quod prius, etiam si intus vehemēter vreretur, foris tamen quasitēperatum cernerem) nunc calidum, & sudore vniuersali & halituofo perfusum videbam. Crisma enim illa signa superius scripta veniebant in mentem, crismque fieri certò sciebam, quòd signa salubria in vrinis per totū morbi decursum apparuissent. Is autem à somno excitatus, vrinam minxit aliquantulum rufam, & crassam, quæ illicò turbata, mox refedit, sedimentumque albescere, & æqualitatem habere apparuit: alius etiam deiecit primū oleta dura, postea diluta satis, & bene colorata. His peractis, rursus obdormiuit vsque ad noctem, sudauitque copiosè, & absque febre iudicatus est, neque amplius recidit.

*De curatione duarum mulierum grauidarum syncho purpurata laborantium, & de vena sectione die critico facta.*

## CAPVT 13.

HONESTARVM mulierum aliquot historias hoc in loco describere commodum mihi videtur, vt cuilibet facilius appareat quantum referat Medico ex arte præcipienti diligenter morem gerere. Nam circa *Historia pri-*  
 veris finem cuiusdam forēsium causarum actoris sin- *ma.*  
 gularis vxor, annos nata circiter 28. foetum quinque *Ætas.*  
 mēsum gerens vtero, febre purpurata correpta fuit. *Temperamē-*  
 Hæc quamuis satis obesa & sanguinea cōspiceretur, *tum.*  
 tamen si eius corporis habitum & vitæ consuetudinem spectasses, aliquid habere succi melancholici fa-  
 Ii- cile

cilè iudicasset: imò si quis ad mores illius animū conuertisset, eam quasi perpetuò mœstam, neque ita planè iucundam in coetu æqualium vidisset. Cùm autem iam biduū grauitè febricitaret, eiusq; maritus, & cæteri amici de aduocando Medico illi verba facerent, sanè obnixè auersabatur: tandem doloribus, & amicorum adhortationibus victa, annuit. Medicus verò imprimis speciem morbi, tum ex relatione patientis, & astâtium, tum ex proprijs morbi accidentibus ediscere nitebatur. Illam iam duobus diebus, & totidem noctibus, sine intermissione febricitasse intellexit, febrémq; in horas creuisse, adeò certè vt iam cibos & lumen refugiat, deliretq;: siti præterea infestetur, angore & inquietudine, necnon torminibus vëtris parturienti similibus molesteretur, insomnemque noctem ducat. His auditis, pulsum examino, cum frequentem & celerem inuenio: corpus tangens, calorem foris tēperato similem reperiò, linguam scabram, aridam, & nigram, oculos igneos, & incontinentes, genas rubicundas & ardentes cerno. Lotium verò satis tenuè, & quasi aqueum, cum inæquali nubecula, ad superficiem vrinæ accedente, circulus verò crassus, & liuescens erat: quamobrem veneni quicquam subesse, febrémq; pestilentē esse, qua (nisi venę sectione, & alijs præsidijs, illi sedulò occurratur) futurū esse, vt propediē vel mater, vel foetus, vel vterq; pereat, dixi. Ægrotā verò quæ semper sanguinis missionem formidauit, nunquā passuram venam sibi aperiri asserit, cui libenter succinit pijssima mater: Medicus itaq; tenui victu de more instituto, clysterē ad hunc modū præscribit.



ʒ mal. viol. betæ, borrag. anethi. an. m. i. sem. lact. *clyster.*  
 portul. melo. an. ʒ ij. sem. anis. ʒ j. β flo. ros. sic. ʒ ij. fiat  
 decoctio. In colaturæ ʒ x. dissolue catho. & sacch.  
 crassi an ʒ j, ol. ros. ʒ ij, fiat clyster, qui iniectus fuit  
 inter nonam & decimā matutinam. Extra pastus præ-  
 scribo sirupum granatorum, cum aqua bullita biben-  
 dum: Sub tertiam pomeridianam reuersus, ægrotam  
 in lecto transuersam, genis rubentē, & delirantem in-  
 uenio. Rursum de venæ sectione verba facio: at cū  
 ea (etsi aliàs tumultuaria loqueretur) seridè tamen sibi  
 mitti sanguinem denegaret, cogito aliquot iulepos  
 imperare. Sed ægrotæ mater quæ tum aderat, rogat  
 me quid sibi vellent aliquot maculæ violaceæ, pulicū  
 morsus referentes, ad brachia, & thoracem nuper ad-  
 nata: quas vbi sum intuitus, notas esse epidemiæ, fe-  
 bremque esse epidemiale & pestilentem, & ægro-  
 tæ perniciosam pronunciaui, sanguinemq; vsque ad-  
 cō assari, vt nisi euacuetur, breui futurū vt simul cum  
 calore naturali filiæ vita etiam extinguatur. Quæ me-  
 tu perculsa, quātū potuit filiam hortari cœpit, vt si-  
 bi venā secari permittat, hocq; remedio vitę propriæ  
 cōsultum exoptet, saltē foetus tenerrimi, quem vtero  
 gereret, misereretur. At ne hac exhortatione quicquā  
 profecit lachrymosa mulier, sed doloribus partus op-  
 pressa ægrotā sub finem tertij diei peperit: cui cum  
 toto die quarto immodicè, & contra naturam efflue-  
 rent purgamenta, delituerunt nigricantes maculæ, &  
 tandem delira, cum frigiditate partium extremarum  
 occubuit. Altera autem Francisci Martini Consiliarij *Historia secū-*  
 Regij vxor, annum agens circiter 25. foetum quatuor *da.*  
*Alas.*

*Temperamē-  
tum.*

mensium gerebat vtero, quæ vno aut altero die post præcedentem ardore correpta fuit. Hæc autem sanguine florido, cum bili flaua abundare, tum ex vultu, & reliqui corporis symmetria, & colore, tum ex moribus animi, & motibus corporis faciliè dijudicatur. Nam huius facies magis purpurascit, floridumq; colorem & puniceum malæ referentes, lætiores vultu, & aspectum iucundiores præ se ferunt. In coæqualiū coetū facilem, lætam, & actionibus corporis decenter compositam, seruato secundum personarum dignitatem vbique decoro, & omnibus gratam se exhibet: huic corpus satis obesum, & veluti quadratum videtur. Febre itaque correpta, statim primo die vehementer exarsit, Medicumq; statim secundo die vocari iubet, vt sibi, & foetui prospiciatur: qui cum rus ad inuisendos aliquot ægros per id tempus fortè profectus esset, eo die absque præsidij mansit. Sequenti verò die reuersus Medicus eam adiit, cuius causas morbi, principium, speciem, & symptomata didicit: mox vbi singula quæ ad morbi speciem, magnitudinem, motum, & morem conferrent perspecta habuit, clysterem vt supra iniecit. Postea ad venæ sectionem, tanquam ad sacram anchoram confugiendum esse consuluit: at cum eius maritus, & aliquot alij amici, in diem crastinum consilium transferendum esse suaderent, quod prægnantibus metuendam esse sanguinis missionem, à famosis & peritis Medicis intellexissent, morbumq; fortasse quippiam aliud die sequenti ostensurum sperarent; etiamsi Medicus nihil esse in venæ sectione periculi, imò deterius posthac cum

cum ægrotā actū iri, si prætermitteretur, diceret, corū  
tamen verbis parēre tandem coactus fuit. Sub vesperā  
rediit Medicus ad ægram: Imprimis eius pulsum cele-  
rem, frequentem, & magnum, venasque brachiorum  
turgidas & duras deprehendit, faciem rubicundam, &  
præ calore inflatam, oculos micātes & igneos, febri-  
lem autem calorem foris pene temperatum, sitim cla-  
mosam, linguam aridam & scabram, dolorem capitis  
intensum, & omnia symptomata multò intensiora.  
Cum autē eius amicis adeo suspecta videretur sangui-  
nis missio, iulepo putredinem arcere, & calorem ob-  
tundere aggredior, præscripta vtili victus ratione. Cū  
per noctem quæsitus essem à domino D. de Boisy  
Franciæ maximo scutifero, subsequenti die circa cre-  
pusculū ægram adeo, quam per noctem valdè afflictā  
fuisse intelligo, torminibusque parturienti similibus,  
per intervalla cruciatam: Sub noctē verò cum leui su-  
dore & graueolēti plurimæ ac rubæ ad cutim emer-  
ferant maculæ, quæ & maritum, & amicos nō medio-  
cri terrore concusserunt; quibus ego epidemialem  
morbum, & exitialem fore dixi, nisi venę sectione oc-  
curreretur. At cū domum magni scutiferi ( vt dixi )  
adire premerer, sententiā meam de curatione ægrotæ  
scriptis mandavi. Circa principium verò quarti diei, vt  
circa nonam matutinam, alius Medicus literis & ex-  
periētia clarissimus, Iacobus Sāmartanus doctor Me-  
dicus ægram inuisit, qui vbi epidemialem febrem esse,  
quæ à sanguine copioso penderet cognouit, iuue-  
nemque esse mulierem, confestim & matrem & fœ-  
tum breui periturū, nisi sanguinis missione præcaue-

venę sectio.

retur, libere pronunciauit. Ægrota, & amici conuicti, chirurgum vocari iubent, qui basilicam brachij dextri cōrudit, finitque sanguinem fluere de industria ad lib. 8. Hinc ad horam iulepum huiusmodi ægrotae propinat Medicus.

*Vistus ratio.*

℥ aq. acetos. ʒ ij, aq. buglos. ʒ j, sir. de limonib. ʒ j, β, elect. de bolo ʒ β, pul. diagemm. ʒ β. Huius sanguis à principio (vt mihi renunciauit chirurgus cum pharmacopæo) rubellus, & absque vlla adustionis nota cernebatur, crassus tamen & viscidus: sub finem verò & in superficie tertij vasculi, bilis inustæ speciem retulit. Quare coniecit Medicus, partiendam esse hanc euacuationem, atq; in horam tertiam pomeridianam reijciendam. Interim prospexit vt prunis damascenis aqua elixis, hinc ad duas horas enutritetur mulier, cū pauco iusculo è butyro, cum oxalide, portulaca, & lactuca, ne foetui propter insignem sanguinis euacuationem deterius contingeret. Sub tertiam reuersus, adhuc feruentem intus mulierem, rubentemque facie, & doloribus partus (vt supra fere) afflictam agnoscit. Quare adaperita rursus vena sanguinē ad ʒ. iiij fluere finit, qui corruptior & assatus magis quam prior apparuit: præscripto hinc ad horam sumendo iulepo, ne interim dormiret, imperauit; ventrem verò & pubem, vnguento Comitissæ ad foetum continendum, inunxit. Sub sextam horā vt cremor ptisanæ ministraretur, neque per noctem aliud alimentum offerretur, præter aquam bullitam cum sirupis, prohibuit. Sub vndecimam itaque noctis, ægra in somnum profundum delata est, à quo exporrecta sudore copiosissimo

mo est perfusa: deterfa autem, parum aque cibit. Rursum obdormiuit, sudauitque, tandem absque febre & torminibus visa est, neque ampliùs egrotauit, foetumque ad nonum mensem probe continuit. Plerique verò è plebe, tum in vrbe, tum in suburbijis, eadem febre correpti, 4. aut 7. die ad summum perierunt quod ope Medici destituerentur, vel propter fortunarum exiguum supellectilem, vel quod parcerent sumptibus, vel quod medicamenta auersarentur. Quos verò statim à principio arte medica iuuare licuit, ij fere omnes Dei gratia cõualuerunt, præter eos qui quamuis Medici industria diligēter tractarentur, ad eò morosi erāt, aut sibi, & morbo subseruientes, vt plus detrimēti vna horula sibi afferrent, quam Medicus toto pene morbi decursu prodesse poterat. In ijs ægrotis duo veniunt præsertim adnotanda: Primum dependet ex Hipp. auctoritate superius alio loco scripta, qua dicit: Febres siue sanus ab ipsis quis euadat, siue pereat, æquali die-  
 rum numero finiuntur. Vt enim saluberrimæ febres,  
 quæ videlicet tutissimis fulciuntur notis, die quarto,  
 vel antea quiescere solent: ita pessimæ quæque, & quibus periculossissima adsunt signa, die quarto, aut citiùs  
 interficiunt. Nam id esse verissimum iam longo vsu comprobauimus, nisi fortè in quibusdā propter morbi magnitudinem, & malitiam contingat, ægrum ante diem decretorium iugulari, aut propter virium patientis robur, aut errorem circa ipsum commissum protrahatur morbus in aliquot horas vltra criticum diem. Secundum non est silentio prætereundum. Scripsit Hippocrates 1. aph. 20. Quæ iudicantur, & iudicata sunt

*Febres æquali  
 dierum nume-  
 ro finiuntur si-  
 ne salus siue  
 mors conse-  
 quatur.*

sunt integrè, neque mouere, neque nouare aliquid, siue medicamentis, siue aliter irritando, sed finire. Febris autem secundæ ægrotæ iudicabatur quarto die: nam synochus putris acutissima erat, quæ celerrimè mouebatur: huic tamen in ipsa crisi facta fuit vena magno successu, vt ostensum est prius. At in his non est perpetuò fidendum, nisi quoties plenitudine ad vasa ægrotos distēdi viderimus, eorumq; venas sanguine calido & feruido vsque adeo tendi, vt nisi pròptè euacuentur, periculum immineat ne rumpātur. Quocirca Medicus habita ratione ægri, ætatis, & virium, etiam die critico (quo morbus iudicatur) venam secare non formidabit, vt cui verēdum sit, si prætermittat istud auxilium, ne grauius periculum contingat ægrotò. Nam si vas rūpatur intus, aut erodatur, vel aperiat in ea parte, qua facile orificium claudi, si opus sit, non possit, & sanguis immodicè fluat, quis non videt breui de ægrotò actum iri? Vidimus certè quomodo in vxore dicti causidici, venis vteri apertis, tam cōfertim sanguis effluxit, vt exanimem mulierem tandem reliquerit; quod & in secunda ægrotà valdè timendū erat, nisi per apertionem venæ brachij fuisset facta reuulsio, & sanguinis euacuatio, & refrigeratio. Nam tum sanguis feruidus ad vterū (propter foetus præsentiam) debilem cōfertim ruebat, locaq; iam lācinabat, tum quantitate tum qualitate molestās. Ecquid igitur aliud auxilij præsentius veniebat excogitādum, quàm venam brachij tundere? Visus est itaque, meo iudicio, Medicus consultissimè venam tutudisse, etiam quo tempore morbus iudicabatur, non autem ad lipothymiam,

*venæ sectio,  
die crisis inter-  
dam præscri-  
bens. d*

miam, propter foetus in vtero contenti debilitatem, sed partita euacuatione quantum satis fuit. Neque temerè Gal. aduerbium *καθως* hoc est integrè, ponderauit, quod non solum ad iudicata referatur, sed etiam ad ea quæ iudicatur integrè. Quare si Medicus videat die critico morbum non posse integrè iudicari, aut si videat plus periculi ex eà vacuatione quæ per crism fieri debet, quàm ex ea quæ per Medici industriâ fieri potest, speretque commodis præsidijs (dum fit crisis) se naturam vel leuare ab aliqua sarcinula, aut reborare posse, sanè etiam eo tempore quo fit crisis, auxiliares manus ægroti naturæ præbere debet.

*De curatione eorum qui septimo die indicantur.*

CAPVT 14.

IAM tempus est vt ad eas febres quæ secundo quaternione finiuntur, nempe septimo die accedamus. Cuius generis multas grassari, ægrotosque perimere obseruauimus, vt quarum nonnullæ de genere synochorum putriū & pestilentialiū essent: aliæ verò de genere continuarum ardentium perniciosarum, & hæ non solum sanguineos iuuenes, & adolescentes, sed etiam biliosiores viros & foeminas crudeliter adoriebantur. Distinguebantur autem vt cap. 5. lib. 2. visum est his signis. Synochi solum sanguineos & robustos iuuenes, tum masculos tum foeminas inuadebāt, atque febris à principio vsque ad finem perpetuò incresecēs, vnica accessione siue sensili remissio perseverabat. Pulsus erant frequentiores & celeriores, vrinæ magis coloratæ: cōtinuæ verò aliquot diebus statim à prin-

*Synochorum  
& continua-  
rum differen-  
tiæ.*

cipio quasi mites & remissæ, & quæ sensiles nihilominus haberēt exacerbationes. Postea tertio quoq; die igne maiore quasi recenter aucto intēdebantur, vt inde maligniores quispiam fore iudicasset, qui aph. 44. lib. 4. aphor. legerit, cū ait: Febres quæcūq; non intermitterēs, tertio die fortiores sūt magis periculose. Et lib. 4 de vict. acut. vbi tertianas afflictiones in acutis cōsiderandas præceperat, subiungit: Quinetiā alia quædā inspicere oportet: nā si dies quartus, in aliquo iam dictorum, tertio fuerit similis, scire licet infirmum in periculo versari. Pulsus verò in ijs erant rari, & tardi, & occulti, extremæ partes frigidiores quàm in synochis, vrinæ autem per principia tenuiores. Has autem quarto & quinto die minimè finituras, statim secundo aut tertio die discernebamus illis notis, quas superius cap. 5. huius lib. posuimus: nempe si febris primis diebus lenta & mitis appareat, si pulsus sint occulti, & sanis similes, si vrinæ tenues perseuerent, & multis eiusmodi. Nā in hijs quæ septimo iudicadæ sunt, sine synochi siue continuæ ardentes, neq; secundo, neq; tertio die quicquam immutant in lotio, siue ad bonum, siue ad malum, symptomata quoque grauius non vrgent, nisi tertio die (vt dictum est) in continuis: morbus celeriter non mouetur, vires valde non deijciuntur: quare quarto die morbum finiri oportere, non est credibile: imò solum quarto illo die signa ostenduntur in vrinis quibus septimo die, aut citius, aut tardius morbum finiendum præcognoscimus. Nam si à principio vrinæ tenues præcesserint, quarto die crassiores, & cum contentis laudabilibus ( si euasurus sit ager)



aut lucidiores, & cum notis periculosis ( si moriturus ) *Morientium*  
 apparent; sicuti fieri in quibusdam obseruauimus, quę *septimo die se-*  
 quarto die cum encephalate æquali, hypostasi albes- *gna.*  
 cente, & leui, aut subsidentijs albicantibus visę fue-  
 rūt. Imò symptomata intendebantur, grauiusq; æger  
 molestabatur, quoad iudicium fieret. In alijs verò non  
 ita cōtigir, in quibus si à principio color, & consisten-  
 tia praua extiterint, in deterius tamen die quarto pro-  
 cedebant: nam quāuis tēues quarto die micrentur,  
 igneæ tamē, & magis biliosę quā prius, imò quasi  
 materia sursum erūperet, lucidiores & subtiliores, nec  
 nō sine cōtētis cernere erat, signaq; futuri delirij cir-  
 ca circulū ostendebant. Quinto die cū madore ma-  
 culę rubę circa thoracem & brachia (quę sexto die  
 quibusdā in violaceum, aut alium prauū colorem de-  
 generebāt) his pauca alijs multæ: salubres autem aut  
 insalubres erūpebant. Multa eo die differere, sub no-  
 ctē delirare, grauius angī, quibusdā nares stillare, alijs  
 ē naribus copiosum sanguinē effluere, nonnullis aliuū  
 liquidā cum lūbricorum excretionē, alijs alia obser-  
 uasses. Sexto die eadē perseuerabāt, sed nocte sequen-  
 te nudare pectora, locū mutare, & qui erāt 7. die mo-  
 rituri, digito nares fodere, flosculos carpere, parētum  
 reminisci, eosq; delirando nominatim vocitare, eorū  
 quę per antea tam vitam fecissent recordari, plerūq;  
 trāsuersos per lectū sese agere, nunc ad pedes deuol-  
 ui pedesq; nudare, supinos iacere, & si ad similitudinē  
 dormituriētium forte palpebras essent clausuri, inter  
 has ex albo oculorum quippiam intueri, etiam si neq;  
 alui fluor spontaneus, aut medicamentis prouocatus

anteceſſiſſet, vidiſſes. Tandem ſeptimo die, ſudor nonnullis multus & feruidus, in capite, & thorace, mortem præcipitem cum partium extremarum frigidityate inferēbat. At in conualituris, quamvis nonnulla ē prædictis ſignis cernerentur, non tamen tam multa, neque tam grauia, & mortem neceſſariò indicantia, apparebant. Imò in pulſu inæqualitas erat,

*pulſus inæqualitas in vna pulſatione fieri ubiq; intelligi debet: qui putredinis certiffimus eſt index, nam in diuerſis pulſationibus diuerſa reperiuntur inæqualitates. Gal. de diſſ. pulſuum.*

*Hiſtoria. Aetas, Temperamentum.*

præter eam inæqualitatē quæ putredinem ſequitur in vna pulſatione (quam vbique in hoc opere intelligi velim.) In vrinis ſubſidentibus, & incrāſſari incipientibus, eodem die (vt dictum eſt) coctionis aliquot rudimentum indicabatur, certioraſque ſigna ſalutis apparebāt. Vnde quinto die licebat nobis ægroantium amicis facilè prædicere, hos ſeptimo die morituros, illos verò ſuperſtites remanſuros. Quem admodum contigit cuidam iuueni mercatori, Mathurino Bridardo, annos nato circiter triginta, cuius natura ad atram bilem inclinabat, qui cū Turonibus, menſe Iunij, ſub æſtu ardēti, pedes, Chinonas rediret (quæ Turonibus 20. milliariibus diſtant) ſudore totus perſuſus, exhausta frigida, ſuper ſcamnum in diuerſorio incubuit, obdormiuitque per dimidiam horam. Mox experrectus, cū ſatis dici ſuper'eſſet, vt inde Iuliodunū repereret (nam apud ſe dies lōgiſſimos eſſe perpendebat, deinde octo milliaria conſcienda ſolū ſuper'eſſe) id certè tentandum eſſe putauit: cui etiam cum iuvene vxore & formoſa negotium erat futurum, nescio an yeluti cumulo id addiderit cauſa, vt mane febre ardenti correptus vehementiſſimè incaluerit. Vbi verò biduum tantum ardorem, cum om-

nium

nium membrorum conquassatione, & dolore vehementi sustinuiſſet, atque ſitis vehemens, deiectaꝫ; appetentia, cum linguæ ariditate, & ſcabritie ægrotum grauitè angerent, ad conſilium cuiuſdam Empirici tandem vxor chariſſima accurrit, nam Medicus aliò proſectus erat. Empiricus autem vbi iuuenem hominem tam grauitè febrile deprehendit, viresque ſatis conſtare animaduertit, clyſterè circa diei tertij initia iniecit, poſt cuius operationē, venam ſecuit, ſanguinemque ad 3. viij, fluere per pauſas (vt vocant) permiſit. Quarto die (vt mihi conſtitit per Empirici reſcripta) Rhabarb. expreſſionem ad 3. iij, diapr. ſolut. 3. iij, & ſir. roſ. ſolut. 3. i, ægrotus ſumpſit, à quo medicamento, etiam ſi prius liquida eſſet aluus, tantopere præterea commoti fuere humores, & natura ægri debilitata, vt triduo, imò vſque ad mortem crebra deſcendi cupiditate fuerit laceſſitus. Vocatus autē Medicus ſub quintum diem, de cauſis morbi, & de ijs que hæcenus circa ægrotum facta eſſent, & de omnibus ſymptomatis inquiſiuit: qui cū nocte præcedente aliquot maculas latas ad cutim emiſſiſſe videret, omniaꝫ; quæ circa ægrum contigiffent animo reuolueret, hominem ſeptimo die moriturum prædixit: quod proprio interitu ægrotus cōfirmavit. Adoleſcēs quidam robuſtus, ſtannorum fuſor, pintarumꝫ; artifex, Michaelis Naudini filius, 20. annos natus, ardore correptus, tertio die circa caput, & thoracem parum ſudauit, quarto die miſſus fuit ſanguis, nullam poſitionem bezoardicam ſumpſit, ſub principium quinti diei aliquot maculæ violaceæ ad cutim proruperunt,

*Curatio ab  
Empirico re-  
mere inſtituta.*

*Alia Hiſtoria.*

*Ætas.*

delirauit. Sexto die, à lecto cupit surgere, domum patris adire (quâuis in ea iaceret) pedes nudat, sudat frigide, tādē septimo, pijs parentum querelis, expirat.

*Quid referat ex arte aliquem curari exemplo duorum iuuenum indicatur, & an die indicatorio tutò mittatur sanguis.*

## CAPVT 15.

HIS ægrotis quamuis secta fuerit vena, pharmacumque propinatum, nihilominus ij septimo die occubuerē, quòd parum in tempore, meo quidem iudicio, huiusmodi auxilia exhibita fuerint. Nam mercator qui præter consuetudinē laboriosè pedes iter longum fecerat, idque per æstum ardentem, ea quæ Hippocrates in principio 4. victus acutorum scriptum reliquit, expertus est, cum ait: Accidit autem magna ex parte vehemens febris, & ob longa itinera, & diutina sitim, cum exsiccata venæ, acres, calidasque fluxiones alliciunt: quocirca lingua fit scabra, arida, & prænigra, venter torminibus cruciatur, alui sedimina liquida sunt & pallida, vehemens sitis cruciat, somnus nequaquam accedit, interdum mens quoque turbatur: cui ad valetudinem recuperandam non statim ad venæ sectionem confugiendum erat, quòd acres calideque fluxiones potentiùs educto sanguine à primis venis intrò allicerentur, periculumque præsens ægroto afferrent. Neque præterea sponte fluenti aluo quæ potiùs firmanda erat & stringenda exhibendum erat electuarium scamnoneatum per febrem ardentem,

Part. I.

*Vena per aestum febris in tempestinè percutitur.*

*Fluente aluo medicamentum quod scammonium recipiat non est exhibendum, præsertim si febris ardens adsit.*

ardentem, quod hepatis vires suo calore resoluat, sed potius ex doctrina Hippocratis, aqua mulsa, vel (vt nostro seculo factitare consueuimus) clyster lenitiuus & refrigeratiuus, cum cassia, & prunis, & oleo violaceo erat iniiciendus: mox iulepus è decocto buglossæ, borraginis, acetosæ, flor. viol. tamarind. & prunorum damascenorum, seminum frigidorum, cum sir. viol. & granat. erat parandus, qui imperum bilis flauæ cohibuisset, feruoremque & acrimoniam eius hebetasset, & venas aridas & calentes humectasset, refrigerassetq; , neque tam varia symptomata postea fuissent subsequuta. Quid est quod eadem opera auræ venenatæ & pestilenti restitisset? De amplexu autem coniugis id liberè dicam. Nemo hominum ignorat, quâto pere facultates omnes infirmantur, si fessis aut iratis venus immoderatè exerceatur. Nam per fatigationes spiritus multum dissipantur, item per vehementem iram & iram. Præterea in venereo actu, plurimi spiritus cum semine effluunt, & ij ab omnibus corporis partibus præcipuis, quibus si superueniat insignis euacuatio, siue sponte naturæ, siue arte, aut casu relinquo iudicandum, in quod vitæ periculum tales iniiciantur, & quibus auxilijs oporteat à tantis periculis ipsos liberare. Quicquid id fuerit causæ, constitit morbum epidemialem fuisse, & viribus exolutum, cum fluore alui, & delirio, tandem iuuenem hominem expirasse. Adulescens verò pintarius, qui in officina stâni fusoria, præter consuetudinem aliquot dies & noctes insomnes duxerat, vt stâneæ vascula statuto die facta ac recta redderet, sibi parû opportune quarto die sectâ fuisse venam

*Fessis & iratis  
venis noxia, propter  
dissipationem  
spirituum*

nam expertus est, quantitatemque sanguinis, si mittendus erat, pro tēperamenti, & ætatis ratione, parum iustam fuisse educā. Nam cū ille eufarcus fere & robustus esset, facieque rubicundus, cum symptomatis statim à principio morbi grauissimis exerceretur, secūdo saltem die cassia, aut diaprunū simplex, cum decocto tamarind. flor. cordial. & prun. damasce. veniebat prēmittēdū, vt ichores, & fluxiles humores, qui in ventriculo: & primis venis continerentur, leniter deturbarentur: ne si die sequente vena secanda esset, raptim ab inanitis & calentibus venis (tum propter ærem estiuum, qui tum vehementer ardebat, tum quod fornacibus fusorijs & rotulis vascula expolientibus præesse coactus fuerat) ad iecur, & penitiora vasa attraherentur, quæ levis purgatio prætermissa in mortis periculum ægrotum coniecit. Neque fortè silentio prætereunda erit sanguinis missio quarto die celebrata, quæ suspitione non carere cuidam apposite videbitur, præsertim cū in morbis acutioribus septimo die finiendis, quartus sit contemplabilis: quod eo die, (nisi error cōmissus fuerit) natura aliquod signum salutis aut interitus ostēdere consueuerit, quæ plerumque purgationibus, aut euacuationibus interturbata, à solito suo numere diuertitur reuocaturq;. Vnde vel morborum grauitate oppressa, succumbit; aut in aliud tempus, & longius, sic impedita morbi coctionem & statum prorogat. Nam quoties magnus & malignus est morbus, & celeriter mouetur, etsi natura sua curabilis sit, & breui quidem, interueniente tamen errore manifesto, siue ex parte ægri, siue ex parte Medici,

*Vena sectio  
quarto die  
facta in febris  
bus septimo  
die finiendis,  
suspitione nō  
cayet.*

dici, & astantium, sanè vel longus vel lethalis fit. Memini certè in quibusdam tertianis, & acutissimis febribus quæ celerrimè mouebantur, grauissimeque ægrotos per paroxysmum cruciabant, tum capitis, ventriculi, & renum dolore, tum siti clamosa, vomitu, anxietatibus, atque delirio, cùm per leue medicamentum (quod minoratiuum vocant) inter quartum & tertium paroxysmum præmissa esset ventris, & primarum venarum leniens expurgatio: postea altero die remissionis, nèpe inter quartam & quintam exacerbationem secta fuisset vena, aut contra, venę sectio præmissa inter paroxysmum tertium & quartum, mox blandum medicamentum inter quartum & quintum exhibitum, tantùm absuit vt ægrotis quidquam inde cōmodi accesserit, vt quidam in duplicem tertianam, alij in cōtinuam inciderint. Paroxysmus autem quartus in tertianis, quarto dici continuarum acutissimorum, quæ septem diebus absoluuntur, æquiparatur, vt ostendit Gal. comm. 8. in lib. 3. prædict. his verbis: Est

,, vtriq; huic sermo cōmunis: vt enim in febribus con-  
 ,, tinuis numeramus omnes consequentes dies, in præ-  
 ,, dictiōem futurę iudicationis, ita in intermittentibus  
 ,, accessiones: vt quod in continuis febribus septimus  
 ,, dies efficit, id in intermittētibus septima circuitio ef-  
 ,, ficiat: ob id igitur exquisita tertiana septem periodis,  
 ,, non diebus septem iudicari solet. Quinetiam quod  
 ,, quartus dies à principio numeranti septimum est, id  
 ,, quoque quarta circuitio ad septimam est; quartus  
 ,, enim dies septimi index est, & item quarta circuitio  
 ,, septimæ index est. Idem Gal. 4. aph. 59. Quod in con-

Quartus ter-  
 tianarum pa-  
 roxysmus cō-  
 paratur quar-  
 to dici febrium  
 continuarum  
 quæ septimo  
 die finiuntur.

tinuis vna dies valet, hoc in intermittentibus accessio. Quod si in tertianis id cōtigisse obseruamus, etiā tempore quietis, quid futurum confidimus in grauissimis morbis & periculosissimis, in quibus natura tantopere affligitur, vt si quo die mouetur ad morbū oppugnādum (vt mouetur diebus decretorijs) impediat<sup>ur</sup> vel à Medico, vel ab alia aliqua causa, quomodo postea occasionē resiliendi, & aduersus morbum insurgendi, reuocari posse putas? Nam si certis quibusdam diebus natura aduersus morbos potius insurgit quam alijs, & moneamur ab Hippocrate & Galeno eos dies debere obseruari, quomodo obseruabis si eo die motum naturæ peruertas? Nouimus ex ipsis operibus, quomodo legitimarum tertianarum, quartus circuitus sit longissimus, grauissimus, & molestissimus. Idem sanè in continuis quæ septimo die finiuntur accidit, quarto enim die febres magis incendi videmus, symptomata succrescere, ægrotum vehementius cruciari. Quod per eam doctrinam quam Hippocrates 33. tex. prædictionum de doloribus capitis tradidit, nobis considerandum reliquit: quibus à primo protinus die dolor superuenerit, ijs quarto magis quam quinto die ingrauescit morbus, mox in septimo liberantur. Quod si quispiam die illo quarto medicamentis naturam fatigaret, nequicquam certè proficeret: quare adolescens pintarius ex imperita curatione noxam perferens cū in quinto die multa infectione purpurea quæ postea liuida facta est, defecaretur, laboriosissima anxietate & delirio septimo eadem die periit. Sed dubito num Empiricus ille fue-

*Natura certis  
diebus aduer-  
sus morbum  
insurgit.*



rit educatus in eorum schola qui pertinaciter defendunt in omnium febrium principijs, statim à venæ sectione curationem instituendam esse, nullo præmisso clystere, aut alio medicamento purgante; aut alium blâdè leniente, edocti fortè à Galeno lib. 9. Methodi præcipièrè in omnibus febribus duo salutaria remedia, venæ sectionem, & frigidaë potionè. Quod prius Hippocrates de solis acutis lib. 4. acutorum edixerat. In acutis morbis sanguinè detrahes, si vehemens morbus videatur, florueritque ægrotantis ætas, & virium adfuerit robur: nã Empiricus iuuenes homines agnoscebat, eosq; febrile acutissimè, & qui multo sanguine abundarèt, cum virium robore: quæ indicationes, plurimum ad sanguinis missionem. Medicū invitant: sed parum diligèter reliquas indicationes perpendit, quas Galenus multis in locis scriptas reliquit, vt libro de venæ sectionè lib. 4. victus acutorū, & 9. Methodi sic præcipiens. Attendenda verò cum venæ secandè indicationibus sunt, tum quæ eam præcedunt, tum verò quæ omnino excipiunt: nam si præcedat ciborū crudititas, tantopere differre venæ sectionè iubebis, quantum satisfacere, tum ad eorū coctionè, tum vt excrementa descēdāt, videbitur: sin sequetur vacuatio quæpiam, tantum illi de eo quod superfluū est relinquendum, quantum est per eam vacuādum. Itaq; si tēpore vacuandi sanguinis menses moueri cōrigerit, siue etiā hæmorrhoids sit reclusa, si inspecto fluētis impetu sanguis ipse satis fore videbitur qui solus quod requiris vacuet, rem omnè naturæ permittes: sin minùs tātum ipsi detrahes, quātum satis fore videbitur. Addit præ-

tereà attendendum esse ad alias vacuationes naturales, quæ sensu percipiuntur: vel ad naturam ipsam, vel ad ætatem, vel ad coeli statum: nam quidam sunt rara corporis textura, alij pueri, aut seniores. Item coeli status plerumque est calidior & siccior, quemadmodum nonnullis os ventriculi à bile & alijs humoribus facilè afficitur, quod sit imbecillum aut supramodum sensile: quæ omnia venæ sectionem dehortantur, accusantque Empiricum erroris putidi & crassæ ignorantix, qui nullo modo æstivi ardoris viæque longæ sub sole ardente à mercatore pedibus cōfectæ rationem habuit, neque vigiliarum, fornacum & rotarum fusoris stāni, sed indistinctè (quasi vno calopodio volens omnes calcæare) per initia febrium ardentium eos vacuatione, quæ fit per sanguinis missionē, curare studuit. Memini certè Fuschium hanc ob causam paradoxon scripsisse tertium libri secundi, quo tueri nititur, venæ sectionem præmittendam esse medicamento purgati, vbi utroque remedio fuerit opus. Quemadmodum aliud quintum subiūgit eiusdem libri, quo asserit minoratiuum seu blandum medicamentum non esse exhibendum per initia, nisi materia turgear. Cuius argumenta & Galeni autoritates (quas ibi laudat) tentare infirmare aut eludere, parum circumspecti viri esset, & præter instituti nostri rationem, quod in hijs febribus ardentibus, neque medicamento purgante, neque venæ sectione per initia opus sit: sed solum refrigerantibus remedijs, humectantibus & blande subducentibus. Neque profecto biliosi humores extra locum naturalem secreti, aut acres salsi

&

& calidiores, tenuantibus, incidentibus, & conquo-  
 quentibus indigent ( vt plerique opinantur ) sed re-  
 frigerantibus, humectantibus, & blande subducenti-  
 bus, quæ acrimoniam, caliditatem, & falsuginem eo-  
 rum refrenent: quò partes, in quibus stabulantur, &  
 per quas trãseunt, minus effluendo vellicentur, lædan-  
 turque. Imò loci à Fuchfio, & alijs neotericis, mor-  
 dicus hanc opinionem tuentibus, non veniunt intelli-  
 gendi de eiusmodi medicamentis ad ichores blande  
 subducendos dicatis, sed potiùs de catharticiis calidio-  
 ribus, & vehementius humores purgantibus in caco-  
 chymis plethoricis, & ijs qui internarum partium in-  
 flammationibus laborât, in quibus, sicut in synochis,  
 prius per initia à venæ sectione curatio est instituenda.  
 Nam Gal. 13. Methodi & lib 2. ad Glauc. indicatione  
 sumpta à parte affecta & loco, prohibet ne medica-  
 mētum purgans ab inito ijs præscribatur, qui partium  
 internarum inflâmatione, aut dolore vehementi (præ-  
 fertim inferiorum) laborant. Sed si purgandum sit, id  
 fiat circa declinationē talium affectuum, præmissis in-  
 terim venę sectione, & alijs remedijs anodynis: Nos  
 verò qui versamur circa causos æstiuos, à vigilijs im-  
 modicis, & laboribus assidujs per æstatem subortos,  
 in quibus venæ calentes & arefactæ illuuiem acrem  
 & biliosam ( cuius generis multam per id temporis  
 quotidianis laboribus iuvenes homines collegerunt )  
 ad se alliciunt: cogimur Hippocratem & Galenum  
 manibus pedibusque sequi, pronunciantes hoc edictū  
 solenne lib. 4. acutorum. Fit autem causus magna ex  
 parte lōgum ab iter, longamq; sitim: cum venulę are-

factæ acres calidasque fluxiones ad se traxerunt. Et paulo post, Huic aquæ, mulsæque coctæ & aquosæ quantum voluerit bibendum dabis: quod si amarum os fuerit vomere confert. & ventrem subluere: verum si adhuc non solvatur, lacte asine cocto purgabis. Vides quomodo in hac graui sententia, ne verbum quidem de venæ sectione facit. Neque etiam in cōmentario Galenus, quàm neuter prætermisisset, si ea opus esse cogitasset, sed solum aquam coctam mulsam aquosam, lac asinæ coctum, aut serum lactis ad leniendos & subducendos hos ichores statuit. Neque audiendi sunt illi, qui per calidas venarum intemperies, partium internarum inflammationes magnosque dolores, ligaturas, frictiones, cucurbitularum applicationes, longas inedias, vehementia exercitia & intempestiua, & insignes euacuationes, siue natura siue arte factas, somniant excrementitios hos tenues humores & fluxiles minimè à venis trahi, vt qui à natura secreti tãquam alieni, & qui non amplius naturæ gratiam aut vtilitatem aliquam afferre possunt, vt foras pellantur, destinati fuerunt, freti Galeni consilio lib. 3. de Temperament. & 3. de nat. facult. qui naturam animalium prudenter, & per se doctam esse (veluti superius multis verbis ostendimus) & quæ nihil temerè aut frustra faciat, sed quæ sibi iucunda & familiaria sunt attrahat, ipsisque tanquam iucundis fruatur: excrementitia verò tãquam iniucunda & aliena respuat, secernat, & à se pellat. At mea quidè sententia illi parum accuratè facultates naturales tanquam naturæ famulas scrutati sunt, easque non æquis viribus, aut pari dignitate ornatas & dotatas, ac natura

fatis luculenter examinarunt: vt quæ si impediuntur, in  
fuisque actionibus intercipientur, intemperie, humo-  
rum influxu, ictu, solutione continui, aut alia causâ, siue  
interna siue externa, non naturæ imperio deinceps  
agunt, sed causæ prædominanti, & actiones consuetas  
interturbanti patere, contraque proprium instinctum,  
vimque suam naturalem & ordinem agere coguntur.  
Quemadmodum docet Galenus familiarissimè lib.  
4. victus acut. 2. comm. Vt igitur nos quanquam men-  
te quæ appetitum moderetur præditi, interdum qui-  
dem negligentius: interdum verò & incontinentius,  
atque etiam cum in promptu melius non sit, ad porum  
aliquem, qui & falsus & acris sit peruenire cogimur;  
sic & venarum facultas attractoria, perpetuò è vicinis  
partibus humiditatem attrahit, substantiam ipsius qua-  
lissimam sit nullo pacto discernens: ratione enim caret  
qua quippiam ex meliori scrutari possit. Sed vt pueri  
brutaq; ad casu oblatum humidum cum sitiunt irruunt,  
hoc pacto & illa. Hæc omnia multis verbis sub finem  
lib. 3. de nat. facul. confirmat Galenus Hippocratis 6.  
Epid. confusus authoritate, qua docet omnium partium  
animalis viuientis vnâ esse conspirationem atque con-  
fluxionem: per easdem vias acutè ad intestina fieri at-  
tractionem, per quas prius remotiores partes ab inte-  
rioribus attraxerant. Duplicem triplicemque trahen-  
di speciem enumerat, vnâ, quæ sit qualitatibus conue-  
nientia, siue familiaritate totius substantiæ aut proprie-  
tate occulta, alteram fuga vacui, tertiam calore immo-  
dico. Qualitatis convenientia, vt magnès attrahit fer-  
rum, & quælibet particula nostri corporis familiare  
alimentum

alimētum à vicinis partibus. Fuga vacui, vt fit per euacuationes insignes, siue natura siue arte factas, non solum à vicinis partibus, sed etiam à remotioribus, primum eius quod tenue est, mox crassiusculū, tandē eius quod absolute crassum est. Tertia per phlegmonem, erysipelas, cucurbitulas, emplāstra calida, laconica, & eiusmodi calefacientia fit. Audiamus Galenum breuiter hęc perstringentem lib. quarto de sanit. tuenda: Sin in eodem homine in lasso corpore sanguis exiguus sit; crudi humores plurimi, huic nec sanguis mittendus, nec alui deiectio, aut exercitatio, aut omnino motus, aut balneum adhibendum. Quippe incisa vena bonum sanguinem emittit, malum verò ( Græcus codex *μολύπιδον*, hoc est nequam habet ) qui in primis maxime venis, circa iecur, & quod mesenteriiū vocāt, colligitur, in totum attrahit corpus. Deiectio autē in talibus tormina & rosiones creat, animique deliquia, adde quod nec notatu quicquam dignū educit, quando crudi omnes succi pigri atque ad motū inepti, propter crassitiem & frigiditatem sunt. Quo fit vt omnes angustas vias obstruāt, per quas id quod à medicamēto vacuatur, ferri ad aluum debet, acciditq; hac ratione, vt neque ipsi educantur, & alijs sint impedimento. Vbi duo veniunt diligenter adnotanda contra quorūdam neotericorum opinionem, negantium per sanguinis euacuationes aliquid à melsareo, & primis venis trahi, quod sit excrementosum & inutile, quod paulò ante attigi, paucisque verbis rursus percurram. Imprimis sciendum est, *μολύπιδον* non solum de ijs crudis humoribus dici qui infra coctionem remanserunt, sed

fed etiam de femimalis, & iam corrumpi incipiētibus,  
 vt testatur Galen. lib. 4. de sanit. tuenda. Scribit enim:  
 „ Quoniam igitur in hac quæ veluti phlegmone fatigat  
 „ lassitudine, vis calidi sanguinis congesta in corporis  
 „ mole est, venæ autem sectio succos è vasis emittit, vt  
 „ le est post priorem detractionem tantisper intermit-  
 „ tere, dum aliquid eorum qui in corpore sunt humorū  
 „ remigret in venas. Quod tamen quoniam committē-  
 „ dum non est vt in ijs maneat, vtpote ex dimidio cor-  
 „ ruptum, sed potius plurimum eius expellatur, idcirco  
 „ detractionem sanguinis etiam secundo die iteramus,  
 „ aliquando verò & tertio, vbi videlicet & reuellere, &  
 „ ex alijs transferre in alia visum est conducere. Ex qui-  
 „ bus colligere licet, non vsque adeo cruda dici illa ex-  
 „ crementa (etsi in ventriculo inelaborata infra coctio-  
 „ nem remāserint, vt inde foras trusa tractæ a venis &  
 „ carnibus) quin cum in habitum corporis per venas di-  
 „ stributa fuerint, atque ibi aliquandiu hæserint, iam se-  
 „ mimala, & quæ bellè gratiam amplius recipere non  
 „ possint, dicantur. Quæ quidem per venæ sectionem  
 „ non solum ab hepate & mesenterio, sed etiam à cor-  
 „ poris habitu rursus intro per easdem venas reuocen-  
 „ tur. Hoc sanè confirmat etiam Gal. lib. 6. Epid. com. 4.  
 „ super textu Hipp. Ventre calidi frigida carnis & gra-  
 „ „ ciles, cum ait: Fieri siquidem non potest, vt sanguis in  
 „ „ hepate & venis commodus factus sit, non coctis cor-  
 „ „ ruptisque in ventre cibus. Si itaque paucus non tamen  
 „ „ prauus esset in venis sāguis, traherēt ipsum carnes mi-  
 „ „ nus quidem alentem, atque illas inamentē, ita vt con-  
 „ „ traherentur, & ægrè apparerēt. At quoniā non solum  
 „ „ Mm paucus

paucus est, sed & prauus, neque hunc trahent tametsi indigeant, sicuti neque nos ipsi nidorosa, alijsque qualitatibus prauis prædita accipimus cibaria, quanquam vehementer cibum appetamus, nempe & appetentia ipsa satiatur gustato eiusmodi cibo. Vides quomodo errorem primæ cōcoctionis in vētriculo non emēdat secūda, quæ fit in hepate & venis, neq; præterea tertia quæ fit in carne secundā: vt fusissimè explicat Gal. lib. quarto de sanit. tuen. circa finem. Verū quādo Gal. pronūciat carnes à venis impurū & semimalum succū minimè allicere, in hoc fortasse quibusdam videretur sibi cōtradiceret, cū lib. 4. de rat. vict. in morbū acut. facultatem venarum tractricem ratione carere asserat, & indistinctè puros & impuros succos rapere: hīc verò impuros & semimalos non trahi vult, etiam cum est inopia. Hæ sanè contrariæ & pugnantes sentētiæ plerisque negotium fecerunt, ita vt illi quomodo sese expedirent satis in prōptu non haberēt. Nos verò ex superioribus asserimus, aliud esse naturam & virtutem propriam carnū, quæ quatuor facultatibus attractrice, retentice, coctrice, & expultrice tanquam famulis utitur, ad munia obeunda, aliud verò facultatem tractricem venarum naturæ famulantem, vt multis in locis Gal. prædicat iuxta mentem Hipp. 6. Epid. com. 5. super textu, Natura per se impetus morionesque citra intellectum reperit: & maximè in lib. de natur. facult. vt supra indicauimus. Ob id si carnes sanæ vi & similitudine substantiæ trahunt, profecto trahent à venis solum quod suæ substantiæ est familiare & benignum, impurum & prauum non trahent. Si verò carnes non



se habeant secundum naturam, sed vel intemperie calida colliquâte vel inanitione, extenuatione & longissima inedia tabescant, vt fit in conualescentibus & ijs qui pica, vel fame canina affliguntur, aut à lubricis exduntur, aut denique in puellis quæ foedis coloribus, aut ijs qui cachexia laborant, non solum quod iucundum est, & quantum satis est pro virium robore trahunt, sed etiam semimalum & plus quam conficere possint vndique allicient, vt expleantur. Nam facultas tractrix indocta est, nec cum delectu agit. Natura verò contra docta est, neque temerè quicquam facit quoties dominatur atque imperat. Quod si cui in eo textu videantur carnes habere se præter naturam, vbi frigidiore solito, & quam pro naturali temperamento fiunt, ventre calido prædominante, ipsi quidem subscribemus. Verùm frigiditas illa non à carniū morbosa affectione, sed potius à defectu procedit nutrimenti & calidi alimentarij. Nam cùm intemperies calida suboritur in ventriculo, humores crudi (vt dictum est) rapiuntur ab eo, priusquam perfectam coctionem fuerint assecuti, qui à calore partium internarum immodico postea alterantur & corrumpuntur, neque in sanguinem conuenientem mutari possunt. Quo fit vt paucus sanguis in venis contineatur, cuius partem sufficientem carnes à principio bene temperaræ, hoc est natura siue calor insitus & coelestis earum, ad partium nutritionem attrahere non potest. Sed carnes progressu temporis iusto alimento destituta macerantur, extenuantur & refrigerantur. Docuimus enim superius in sanguine calorem alimentarium contineri, qui

si paucus sit in venis, & paucus feratur ad carnes, tum & venæ & carnes eo calido minus abundantes, frigidiores quam par sit reuera fiunt; fugunt tamen similitudine totius substantiæ sanguinem defecatiorem & probatiorem, semimalum verò & corruptum defecerunt. Secundum notatu dignum est, quosdā non deesse Medicos, qui sibi persuaferunt biliosos humores, tenues & serosos nequaquam per initia morborum blādis & benignè soluentibus nostris medicamentis absque vllā præparatione soluēdos esse: qui quoniam legerint apud Gal. lib. 4. de sanit. tuen. & libello. Quos purgare, &c. & sexcentis locis in libris de Medendi methodo & aphorismo, Cōcocta medicari non prius crudos humores aut semiputres deijci oportere, quā aliqua ipsorum coctio præcesserit, siue natura, siue arte, cruditatis vocabulū parum distinguunt. Cuius verbi significatio multiplex reperitur: nam ab inconcoctis cibis succi crudi relinquuntur, ab alijs verò vltra modum coctis, in aliquam sedem influxis, siue ij biliosi, siue adusti fuerint, tenues aut crassi, in inflammationum internarum principijs, aut febrium acutarum & ardētium, crudi etiam censentur, expectaturque eorum coctio aut euictio circa statum. Eos itaque tenues humores alicubi collectos & stagnantes in quibusdam morbis, citra præparationem, clemētibus nostris medicamentis benignè ducere quid verat? sunt fluxiles, & extra propriū locum secreti, & quasi ad exitū destinati, qui nisi per initia foras pellātur, per venarū, aut partis cuiusdam internæ incensæ igneum calorem, futurum est, vt intro per venas rapiantur, fiatque putredo maior

ior & incendiū maius & periculosius, quam si blandè  
 pellantur. Tormina & deliquia animi non excitabūt,  
 quod nullam crassitiem nullum lentorem habeant, vt  
 cūctari, intestinis adherēdo, & flatus excitari possint,  
 sed motu leui accepto, facilè qua data porta effluent.  
 Neque profectò rimenda est humorum à remotiori-  
 bus tractio aut agitatio, præsertim cūm vis purgatrix  
 mannæ tamar-indorum cassiæ fistulæ catholicæ com-  
 positionis, & huiusmodi, in ventriculo, & primis vijs  
 exoluatur, raroque ad hepar transcēdat, sicut testatur  
 Galenus de Aloë, & hiera picra lib. 7. de Medendi  
 meth. quorum substantia est compactior & solidior  
 quàm mannæ aut cassiæ. Horum tamen medicamen-  
 torum facultatem purgatricem ad hepar, non ferri ad  
 hunc modum scribit: Sunt porrò ad huiusmodi affe-  
 ctus (loquitur de vitiosis succis in ventriculo conten-  
 tis) idonea pharmaca genere quidem ea quæ modicè  
 purgant, sic vt eorum vis super vētriculi & intestino-  
 rum loca non ascendat: aut si quid vltra vasa tantūm  
 in mesenterio cōtingant. Speciatim verò quæ ex aloë  
 componuntur sunt aptissima, etiā si illa præsto non  
 sint aloë ipsa per se. Mutet itaque sentētiā Fuschius,  
 alijsque eiusdem sentētiæ Medici, qui volunt clemen-  
 ti medicamento per morborum initia nunquam esse  
 purgādum nisi materia turgeat, hoc est de loco ad lo-  
 cum agitetur: nam plerumque etsi non agitentur hu-  
 mores qui intus continentur, tamen fluxiles esse, &  
 non pigros ad motum ex temperamento, victus ra-  
 tione, coeli statu, alijs indicationibus colligimus. Præ-  
 terea leue est eorum argumētum, qui putant cassiam

aut mannam ob id ad venas remotiores deuehi, quod  
mox vbi absumpta fuerint, & quandiu morantur in  
ventre, lotium tingant, & eius excretionem citius &  
largiore copia, quàm pro consuetudine cōcitent: qui  
si propiùs apud se, multumque ac diu causam tincturę  
& celeris excretionis perpendissent, non dubito quin  
illi mente concepissent, mox vbi medicamentum as-  
sumptum est, quantumuis tenerę & mollis substantię  
fuerit, aut facultatis benigne & clemētis, ipsum à ven-  
triculo sese contrahente & coarctante, comprimi &  
circundari oportere: Nam priusquàm medicamētum  
agat in humores, vt facultate vētriculi coctrice (à tu-  
nicis procedente) de potentia in actum reducatur ne-  
cessum est: in quo si humores serosi innatent, aut su-  
perbibatur aliquid humidi post assumptum medica-  
mentum, flatus excitatur, qui facultatem excrettricem  
irritant: ichores autem serosi que humores, qui suo  
adhesu colorem medicamenti imbiberunt, eum reti-  
nent, quoad foras pulsati fuerint, remanente tamen in-  
terim medicamento in ventriculo, neque adhuc (vt  
par est) subactō. Quare nihil est necesse vt facultas  
purgans huiusmodi medicamentorum ad tam remo-  
tas partes feratur, etiamsi lotium aliquomodo tinctu-  
ram dum excernitur citius quàm consueuerat, reti-  
neat. Non enim in instanti natura medicamentum ad  
opus excitat, neque contra medicamētum subito na-  
turam euincit, quam tamen vinci necesse est, priusquàm  
medicamētum humores (cum quibus analogiam ha-  
bet) virtute specifica, coeca & coelesti, purgatrice  
(qua proditū est) trahat, pellatq;: sed longo satis tem-  
pore

pore est opus. Interim verò dum viribus in se mutud agunt, pugnantque, serofus humor, qui prius stagnabat in vètriculo & vicinis partibus (vt dictum est) aut liquor qui superbibitur, superficiem medicamèti sublinens & abluens, illicò eius colorem imbibit superficialium, quem seruat quousque foras excretus fuerit, nihil ipse aut saltem perparum facultatis purgatricis particeps. Quod si aliquando contingat minori quantitate medicamètum exhiberi, quàm ad solvendam aluum sit satis, quèadmodum nonnunquam fieri videmus, hepatisque & renum attractrix facultas robusta ad se vehementius tenues humores, & ad motum paratiores, à primis venis & à ventriculo, quasi quibusdā manibus attrahat, tum & medicamenti partem iam euiecti ad se trahit, quod secum ichores & serofos humores vehit, purgatque: per sedem verò nihil aut perparū excernitur, præsertim si humores lentī, crassi & visciidi in primis venis & intestinis impacti, ab induratis & recoctis crassioribus recrementis, retardentur, atque quominus foras pellantur, præpediantur. A quibus colici cruciatus, tormina, vomitus, & animi deliquia plerumq; exoriuntur: quæ indurata excrementa (vt deuitentur hæc inōcmoda) prius clystere veniunt emollienda, & deiicienda.

*Ratio victus februm, quæ die septimo finiuntur.*

CAPVT 16.

SED vt tandem ad victus rationem februm, quæ septimo die finiuntur deueniam, imprimis memoria sempiterna

sempiterna ea signa sunt tenēda, quibus eo die finienda febrim quasi à principio possumus præuidere: quæ pendent à speciei, magnitudinis, motus, moris, & excrementorum dignotione. Secus Medicus incidet in vitium culpæ fugâ, si caret arte, experieturque illud Ouidianum esse verissimum, quo dicit:

*Temporibus medicina valet, data tempore profunt,*

*Et data non apto tempore, vina nocent.*

LEGAT igitur libros Galeni criseon, qui arte & methodo morbos sit curaturus: qui verò se, vitamque mihi credebant ægroti, quo die ad eos inuisendos vocabar, ante omnia de primo principio diligentissimè rogabam: deinde si quæ præcessissent causæ externæ, attentè audiebam: postea ad concomitantia febrem symptomata attēdebam, vt speciem, magnitudinem, motum, & morem morbi dignoscerem. Adhuc caput, thoracem, ventriculum, vtraque hypochondria tangebam, sicut superiùs faciendum ex Hippocrate consuluimus, rursusq; ab eodem 4. vict acut. his verbis monemur. Obseruare autē oportet primum diem. quo æger parum valere cœpit, principiumque vnde & quando inspicere: existimatur siquidē id scitu præcipuum. Cū autem ægrum interrogaueris, atq; omnia fueris perscrutatus, imprimis quidē quonam habet caput modo, si dolore careat, nihilque in se graue habeat, deinde si hypochondria latusq; dolore infestentur, si videlicet hypochondrium laboret, vel attollatur, vel obliquitatem habeat, vel satietatem, aut latus doleat, simulque cum dolore tussicula fuerit, vel tormina, dolorue ventris. Adhęc perdiscendum si cū exurgit

,, exurgit, defectu animæ corripitur, & si facile spiret.  
 ,, Inspiciendum quoque utrūne deiectio nigra admo-  
 ,, dum colore fuerit, vel syncera, qualis sanorum existit,  
 ,, an febris tertio quoque die magis irritetur. Ex hijs ad  
 hunc modū perpenſis, quaſi coniectura artificiali col-  
 ligebam, non ſolū quando futurus eſſet ſtatus, ſed  
 etiam an morbus ſalutaris, an exitialis: quocirca & vi-  
 ctus rationem, & medicamenta ſecurius, & audaci-  
 ſus certo tempore exhibenda præſcribebam. Admonui-  
 mus autem eos qui ſeptimo die iudicandi eſſent lar-  
 gius à principio enutriēdos eſſe, quā qui quarto, te-  
 nuius verò quā qui decimoquarto. Quare habita-  
 ratione conſuetudinis, ætatis, temperamenti, morbi  
 malitiæ, & vehementiæ: item ſtatus temporis præſen-  
 tis, & inappetentię, aut appetitus deprauationis, exhi-  
 bebam offellam è iure pulli, in quo vt ſupra incoxe-  
 ram, lactucam, acetofam, portulacam, & borraginem,  
 quam ſi auerſarentur, aliquot pruna damaſcena, aqua  
 incocta, & ſaccharo dulcorata exhibebā: deinde pau-  
 cum gelatinę, in cuius decocto prius incoxerā ſemen  
 lactucę, portulacę, acetofę, berberis, quam ſi mādē-  
 rent, cum tātillo panis, aquam bullitā frigidam ſuper-  
 bibendam præbebam. In cœna verò aliquid gelatinę  
 cum pane vt ſupra miniſtrabā, vt liceret poſtea aquā  
 bibere: nōnunquam hordeatum paratum vt ſupra, ea  
 lege, vt nihil ſuperbiberetur. Hac victus ratione ad  
 quartum diem vſque ægros continebam, niſi pro-  
 pter deprauatam appetentiam, aliquid aliud alimenti  
 nobis excogitandum eſſet, quod iacentes falleret. Elap-  
 ſo autem die quarto, tenuiorem victum inſtituebā,

cuius generis est solùm è pullo præfatum iusculum absq; pane aut pruna cum paucò gelatinæ, sed in minore quãtitate quàm priùs, vel pomum coctum cum passulis damascenis, aqua calida priùs maceratis. Si-  
tim verò sedabã extra pastus sirupo granatorum, aut oxyfacchara simplici, multa aqua dilutis. In cœnâ vel gelatinam solam, vel hordeatum imperabam: à quibus si abhorreret æger, vel iusculũ è butyro cum ole-  
ribus prædictis, vel pruna parata vt dixi, offerebam: hac itaque victus ratione prospiciebam, ne copiosio-  
re cibo ægri natura grauaretur, & ab humorũ & mor-  
bi coctione aliò auerteretur. Eadem opera impedi-  
bam ne ægrotis statim ab initio præ inedia venæ con-  
ciderent, quo errore nullum grauiorem putauit Hip-  
pocrates ipsis ægrotis contingere. Nam incipiẽtibus  
morbis (inquit 2. acutorum) accidit interdũ, vt labo-  
rantium alij eodem quo inceperunt die, cibos inge-  
rant: alij postero die, alij quicquid forte fortuna na-  
cti sunt sorbeant, alij *κρησάνα* bibant. Quorum error  
etsi grauior est, quàm si diuersa victus ratione vsi fuif-  
sent, tamen longè minùs læditur is, qui hac occasione  
peccauerit, quàm si duobus tribusue primis diebus  
venas penitus concidere sinēs, mox quarto quintoue  
die huiusmodi victus rationem aggrediatur. Sed lon-  
gè grauiissimum est, si omnibus ijs diebus venas exi-  
naniri permittat, deinde posterioribus diebus, priùs  
tamen quàm morbus maturetur, ad huiusmodi victus  
rationem se conuertat, siquidem plurimi hoc pacto  
mortis periculum subeũt, nisi salubris admodum fue-  
rit morbus. Errores autem ab initio protinus cõmissi,

non



,, non ita difficulter corriguntur, sed faciliorem certè  
 ,, admittunt medelam. Hoc documento nullum aliud  
 ,, puto salubrius, quod primis diebus nullum sorbitio-  
 ,, nis genus subtrahendum est his, qui paulò post vt  
 ,, sorbitione cogantur. Quam victus rationem vt tutiùs  
 ,, Medicus præscribat, paulò ante dixerat. In singulis Part. 36.  
 ,, itaque perpende & vim & speciem morbi, atque ho-  
 ,, minis naturam, ac ægrotantis in victus ratione cõsue-  
 ,, tudinem, non solum in cibis, verùm etiam in potioni-  
 ,, bus. Sed perquam modicè additioni studendum est,  
 ,, ablationi verò in totum intendere sæpenumero pro-  
 ,, dest, modo sufficere possit infirmus, donec per vigo-  
 ,, rem morbus maturus fuerit. Quare vsque ad septimũ  
 diem tenuiore hoc victu ægrotos sustinebamus, eos-  
 que ad conflictum & crism parabamus.

*Qua methode curantur febres qua se-  
 ptimo die terminantur.*

## CAPVT 17.

QVANTVM verò spectat ad curationem horum  
 morborũ, in summa hæc subiiciam: imprimis cognita  
 specie morbi, Medicus vigorẽ morbi studeat præco-  
 gnoscere, vt securiùs salubria præsidia afferat egrotã-  
 ti: imò si liceat an à morbo tandẽ sit æger euasurus, an  
 fatis concessurus: quoniam fieri non potest, vt omnes  
 Medicus sanitati restituat, quamquam hoc præstãtius  
 esset quàm futura prænoscere, sed vt mali Medici no-  
 men aufugiat, omnium affectionum naturas noscere  
 expedit, quãtũ videlicet corporis viribus sint supe-  
 riores,

riores. Quinetiam si quid diuinitatis in morbis inest, huius quoque prouidentiam habere Medicum, non est mediocris eruditionis: nam sic optimo iure admirabilem, & omnibus expetibilem Medicum se exhibebit. Quos etiam superstites fore cognouerit, eos quoque rectius seruabit, utpote quorum symptomata multò ante cognita habuerit, & quibus remedijs suo

*Deplorati etiā  
aliquo modo  
iuuandi.*

loco sint curanda. In deploratis verò cauebit ea præsidia diffamare, quæ pluribus fuere salutis, nisi aliquando venerit in mentem benignum esse & plenum humanitatis, deploratos etiam aliquo præsidio subleuandos esse, sicuti docet Aëtius his verbis: Quemadmodum igitur perfectè à malo eiusque diuturnitate victis, frustra manum admouemus, ita & abstinere ab ijs qui iam affectione corripiti & tentari videntur, plane desperantium hominum est & malignorum. Humanum enim & plenum beneuolentiæ signum est, in extremis etiam malis usque ad experimentum procedere, ad difficultatem affectionis cōpescendam. Neque profectò adeò exactè singularū partium vires latentes dignoscimus, ut quid subsit in ipsis latentis energiae verè & audacter asserere possimus: vnde cum in rerū tanta difficultate vehementer ambigat Medicus, tutius erit apud ægrotorum amicos, sententiā in deteriore partem inclinātem pronūciare, ut si iuxta prolatam sententiā extremus cōtingat exitus, nihil in Medicum culpæ aut erroris iniiciatur: si autē contra Medici iudiciū æger conualescat, hoc ipsum cōmodo ægrotantis, & Medici honori amplissimè cedat: nepe quod summa arte & singulari Medici diligētia ita curiosè

riose prospectum fuerit, vt quāvis morbus natura sua ferè incurabilis iudicaretur, sagaci tamèn Medici ope & industria, curabilis tandem factus fuerit. His omnibus ad hunc modum diligenter perpenſis, ſecūdo die bolum caſſiæ, vel ſi ægri natura magis exoptaret, decoctum prunorum tamarind. & flor. cordial. nec non ſem. acetofæ, aniſi, berb. portul. cum ꝑj cathol. & ꝑj ſir. roſ ſolutiui, plus minùſue pro ægrotantis ætate, ſexu, virtute, & temperamento exhibebamus: aut ſi ægrum corpus non ita ichoribus & bilioſis humoribus ſcate- ret, prætermiſſo medicamento clementer purgāte, eo die vel die ſequenti, ſi nihil aliud oſtabat, venam dex- tri brachij baſilicam tundeſcam, ſub ſeptimā aut octa- uam matutinam, ſinebamq̃ue fluere ſanguinem, pro- ut nobis ætas, temperamentum, ſexus, virium robur, & ſanguinis corruptela ſuadebant. Hora vna poſt hāc euacuationem iubeſcam hanc potionem ſumi, quam variabam pro diuerſitate temperamentorum & reli- quarum indicationum. Nam ſanguineis, qui ob eſtum & laborem incaluerant, hanc præſcribebam.

℞ aq. cardui bened. rebuli, & acetofellæ, an. ꝑj: bilio- ſis verò addeſcam aq. endiuie ꝑj: atrabilarijs, loco aq. rebuli, ſupponeſcam aquam bugloſſæ, aliàs aquā ſcabioſæ, aliàs aq. agrimonij, lupulorū, aut pimpinel- læ, ſi hepar obſtructū, aut inflammatū cerneretur: qui- bus immiſcebatur ſir. de limonib. aut de ſuc. acetofæ, aut de byzantijs, aut capil. ven. vel acetofi ſimp. ſicuti è re ægrotantis magis eſſe videbatur. Præterea adde- batur pulvis electuarij de bolo, aut de gemmis, aut diamargar. frig. aut duo ſimul, ſicut viſum eſt ſuperius.

*Bolus vel po-  
tio qua dicitur  
minoratiua  
ante venæ ſec-  
tionem exhi-  
beri ſolent.*

Sub vndecimam ægros cibabam, sub tertiam pomeridianam si videbatur, rursus ab eadem vena sanguis ducebatur, & post horam potio bezoardica ministrabatur. Quarto die similem potum dabam diluculo, atque spectabam quid illo die natura moliretur, neque eam aliquo modo turbare erat consilium. Quod si natura aliquid spei ostenderet, tum quinto die clysterem refrigeratium, ex cass. aut cathol.  $\mathfrak{z}$  j, diapru. simpl.  $\mathfrak{z}$   $\beta$ , cum sacch. & ol. violaceo iniiciebam: atq; interim ut ægrotus iulepos sequentes, aut similes sumeret hortabar; nam frequenter nonnulla simplicia immutabam, pro diuersitate naturarum & partium precipue affectarum, & aliarum indicationum. Paradigma.

$\mathfrak{z}$  rad. grami. in aceto ut decet maceratæ  $\mathfrak{z}$  ij, rad. thapsi barbati  $\mathfrak{z}$  j, rad. buglos. acetosæ, tormentillæ, tunicis an.  $\mathfrak{z}$   $\beta$ , rad. morsus diaboli  $\mathfrak{z}$   $\beta$ , zedoariæ  $\mathfrak{z}$  ij, capil. ven. adiutos, buglos borrag. agrimo. scabiosæ an. m. j, acetosellæ m. ij, glycyrrh.  $\mathfrak{z}$ .  $\beta$ , passul. mûdat. tamarind. an.  $\mathfrak{z}$  j, sem. lactucæ, berbe. acetosæ, portula. ocymi an.  $\mathfrak{z}$  ij, sem. anisi  $\mathfrak{z}$  j  $\beta$ , flor. thapsi barba. p. j.  $\beta$ . fiat omnium decoctio secundum artem: In colaturæ  $\mathfrak{z}$  xij. dissolue sir. de bizât. de limonib. & capil. ven. an.  $\mathfrak{z}$  j  $\beta$ , fiant tres iulepi clarificati & aromatizati cinam  $\mathfrak{z}$ . j, & pul. elect. diamargar. frig.  $\mathfrak{z}$  ij. Detur vnus hora tertia pomeridiana, alter die sexto mane, & tertius eodem die, sub tertiam à meridie. Septimum verò diem totum naturæ imperio concedebam. Iam verò quinto die de cibis ( ut visum est ) detraxeram, quantum satis esse ad futuram crism sustinendam colligebam; quam felicissimo successu durare aliquando à medio septimo vsque ad

Quartus dies  
cōtemplabilis.

Clyster.

Septimus dies  
criticus.

ad eius finem, aliquando verò sub finem septimi incipere, quæ perseveraret ad bonam partem octavi obseruauimus, ita vt quis credidisset eam octauo die potius fieri quam septimo. Si verò quarto die parum fida argumēta, aut lethalia natura indicaret, tum prognosticis vti in animo erat: ea tamen auxilia interim præscribentes, quæ consueuerant in ijs morbis plurimum conferre.

*Quomodo symptomatis quæ purpuratis febribus*

*superueniunt perspiciendum, & de*

*Epithematum usu.*

#### CAPVT. 18.

AT cum huiusmodi febres plerumque crudelissimis accidentibus ægros diuexent, quæ aliquando caput, aliquando ventriculum, alias ventrem, plerumque iecur, alijs lienem, quibusdam verò renes tanto dolore excruciant, vt Medici ferè totum consilium reuocent: nos cerrè quamuis à primario affectu curando nequaquam desistimus, cogimur tamen nonnunquam ipsis casibus diligentius paulò mederi. Itaque à leuioribus auxilijs auspicantes, capiti imprimis ad hunc ferè modum prospicimus.

℞ flo. rosinenuph. viol. saluæ an. 3 ij, sem. lact. portul. papauē. albi an. 3 j β, coriand. præpa. sancta. albi & rub an. 3 j. fiat puluis, qui intersutus in serico tincto in granis, addendo bombacis, quantum sufficit ad puluerem continendum. Fiat frontale, quod suffitum aqua rosacea, & aceto affusis patellæ candenti, applicetur

*Ad capitis dolorem frontale.*

fronti

fronti & temporibus. Hoc remedium plerisque sufficere visum est. Aliquando ipsum frontale linteolo lineo factum, macerabamus in oleo rosaceo & aceto: plerumque addebamus aliquid olei nenupharis, aliàs tertiam partem olei amygdalarum amararū, aliàs nucleorum persicorū paria tria, quoties ob rheumaticiū cerebrū verebamus ne ægri inciderent in cōma. Operosum certè esset singula remedia hīc scribere, quæ plerumque pro diuersitate affectuum, tum capiti, tum cæteris partibus cogimur applicare, præsertim cū à diuersis causis, diuersisq; humoribus, aut simplicibus, aut mixtis, hi affectus pendere videantur. Nonnunquā verò per consensum aliundè proficiscuntur, quibus secundum diuersitatem causarum diuersa veniunt exco-gitanda remedia, quorum variam supellectilem in libris practicorum reperire licet. Si verò ventriculus ita grauiter doleat, vt præter hunc æger de nulla alia parte conqueratur, etiamsi vehementer febricitet, certè ad speciem doloris & magnitudinem diligenter attendere oportet, vt inde causam affectus, aut affectum ipsum probè dignoscamus. Nam plerumque dolet ventriculus à crudis, serosis, aut biliosis humoribus, tum in ipso vētriculo congestis, tum à cerebro, & reliquo corpore illuc transmissis. Aliquando verò non in ipsius capacitate humores detinentur, sed ipsas ventriculi membranas obsidentes, tam graui dolore angūt, vt nullis medicamentis cedant, sed superuenientibus animi deliquijs, miseros ad orcum præcipitent. Nam plerisque erysipelas, alijs phlegmonem erysipelato-den, alijs alium affectum inducunt: qui cū à paucis

*ventriculi do-  
loris cause.*

Medicis

Medicis dignoscantur, rarò etiam commodis auxilijs curantur. Vidi certè Medicum qui iuueni mulieri calidos fetus ad ventriculi dolorem mitigandum (quem à crudis humoribus & frigidis exortum existimabat) applicuit, à quibus talem noxam experta fuit, vt ardore, & dolore confecta, sudore ad caput & clauiculas per deliquia animi suborto, amplius non reuixit. Nos verò aliquot ægrotos, simili remedio, à periculo, Dei gratia liberauimus.

Historia

℞ ol. mastici  $\mathfrak{z}$   $\beta$ , ol. ros.  $\mathfrak{z}$  j  $\beta$ , flo. ros. nenuph. papa alb. an.  $\mathfrak{z}$  ij, fantali albi & rub. sem. lact. portula. an.  $\mathfrak{z}$   $\beta$ , absynth. rom.  $\mathfrak{z}$  j. cum paucò ceræ fiat vnguentum, quo inunguatur ventriculus: nonnunquam solis oleis, aliàs cum mica panis infusa in dictis oleis, aut incorporata cum supradictis simplicibus medicamentis, in forma cataplasmatum ventriculo cõsulebam magno ægrotantium solatio. Intus verò sirupum rosarum siccarum, cum sirupo papauerino, ter in die ad quantitatem trium cochlearium ministrabam, vt feruorem & calorem obrunderem: Cauebam autem ne quipiam medicamenti solutini per os sumendum proponeretur. Quod si hepatis regio doleret, aut solum præter naturam tumeret, disquirebam num phlegmone, vel erysipelas, aut phlogosis sola, viscus, aut corpora ipsi adiacètia obsideret: si autem tumor insignis detegèbatur, tum ipso tactu & magnitudinem & formam tumoris explorabam, vt facilius distinguerem locum tumoris, & partem affectam. Contingit sanè Medicos nonnunquam falli circa partium huiusmodi affectarum distinctionem, putantes iecur tumore af-

Vnguentum

ad ventricu-  
lum.Hepatis affe-  
cti curatio.

fici, cū potius muscoli epigastrij ipsum regentes insigni abscessu & doloroso grauentur. Præterea non leui errore notantur, qui abscessum occupantē simam hepatis partem, nullo modo distinguunt ab eo qui in gibba extuberat, vt qui varia auxilia tū assumpta, tum admota exposuler. Si sola intemperies calida ipsum viscus lēderet, vnguēto santalino mixto cum vnguento populeonis, oleo rosaceo, & tantillo aceti additis emendabam. Si verò erysipelas, facta prius sanguinis euacuatione, & per clysteres repurgato corpore, epithemate sequenti istud pathema extinguebam.

*Topica ad hepar.*

*Epithema ad erysipelas hepatis.*

℞ aq. endiuia, solatri, plantag. portul. agrimo. an. ʒ iij, aceti ʒ jβ, santal. omnium an. ʒ β, coralli rub. ʒ j, muscilaginis sem. psyllij extractæ cum aq. ros. & aceto ʒ ij, cum scarlata epithimeretur hepar mane & vesp̄ri. Postea fiat inunctio oleo rosaceo, nenupharino aceto, & pauco oleo cydoniorum. Si verò phlegmone aut aliud apostema subnascebatur, recurrebam ad Nicolaum Florentinum, & Matthæum De gradi, obseruatis ijs canonibus, quos Galenus lib. 13. methodi scriptos reliquit: quibus adiutus, post euacuationes, & huiusmodi cataplasmata maturantia & resoluentia (vt negotium desiderabat) componebam. Prolixior certē essem, si singulorum affectuum singula remedia huc transferrem: Paucos etiam hac tempestate vidimus, quibus hepar apostemate prehenderetur. Meminimus autem Frāciscum Carré actorem causarum insignem, annos natum circiter 38. per hos morbos iecur magno & expando apostemate obsessum in fine lobi dextri habuisse, qui cū ob debilitatem ipsius visceris

*Histeria.*



visceris ( quod iam tertio abscesserat, atque per intestina nouem annis cruentam & saniosam materiam, in morem cruentæ dysenteriae expurgarat ) nouissimum hunc abscessum ad suppurationem vsque non posset, morte inopina præuentus fatis concessit: cuius cadauere inciso, iocinoris lobum dextrum inusitata longitudine extensum, & tumore insigni ob largam puris copiam durum vidisses: quo inciso, & purè largissimè effluxo, duo reliqua vlcera sese obtulerunt, quorum superius in ipsa visceris carne ferè exsiccarum, & solum recoctam quandam saniem exudans: alterum verò purulentum adhuc & saniosum, mediam hepatis substantiam occupans, causam tam prolixi & periculosi alui fluoris ( qui Medicis dysenteriae cruentæ falsam opinionem toties præbuerat ) astantibus indicavi: nullibi interim erosio aut ulceratio ( quæ per longitudinem in hunc finem secui ) int. stinis. Hic autem veram lipyriam expertus est, cum frigiditate partium externarum, & internarum, vehementi calore & incendio perpetuè teneretur. Si præterea lien doleret, aut hypochondrium sinistrum tumeret, tendereturq; cognito morbo, ad manum erant auxilia. Nam quandoque fortibus è rosis, chamæmelo, scolopend. ceterach, meliloto, sem. portul. agni casti, in aqua & aceto coctis lienem fouebam. Aliàs si tumor dolorosus speciem inflammationis præberet, cataplasma in hunc modum imperabam.

*Lienis affectus  
curatio.*

℞ mal. viol. ros. ceterach. scolopend. cham. melilo.  
an. m. ij. sem. lini, fænigræ. an. p. j. β, flor. tamarisci p. j,  
absinthij romani parum. fiat omniū decoctio, deinde

*Cataplasma.*

omnia contundantur, quibus adde axungiae gallinae & anatis an. ʒ j farinae hord. & faba. an. p. j, ol. ros. & de melilo. quantum satis, fiat cataplasma. Nonnunquam vnguenta, aliàs cerata ex ijs & similibus componebam, vt affectus exigebat. Quoties item renes calore doloréue afficerentur, imprimis affectum noscere studebam, mox si intemperies sola calida subesset, oleo rosaceo, & aceto simul subactis, linteolum duplicatum macerabam, quod ipsis frequenter imponebam. Aliquoties vnguento refrigeratiuo Galeni, cum paucis santalino & tantillo aceti intemperiem emendabam. Si autem phlegmones suspicio esset, cataplasmate eam imprimis repellente, mox discutiente, & aliquando maturante ipsos iuuabamus: cuius formulam à Nicolao studiosus petet. Quin etiam ipsum cor in omnibus purpura febricitatibus intactum nequaquam relinquebam, vt quod hac lue infici certo scirem. Ipsi itaq; ad hunc ferè modum prospiciebatur.

ʒ aq. buglos. scabiosae, agrimo. an. ʒ ij, aquae ros. viol. & meli. an. ʒ iij, pul. elect. diagem. & diamargar. frig. an. ʒ j, vini albi odoriferi ʒ j, croci ʒ β, cum petijs scarlateis epithimetur regio cordis. Neque mouerunt nos plerique morosi nostri seculi Medici, qui publicis scriptis epithemata (contradicendi potius studio) quàm veritatis defendendae, à communi vsu rejciunt, etiam si rectam rationem, & veterum autoritatem sibi refragantem habeant. Nam ipsa ratio quemlibet prudentis ingenij virum docet (qui nouerit in febribus putridis, non solum pestilentialibus, fumis & vaporibus calidis cor peti, imò nullà prius dici febrem,

*Renum affectionum curatio.*

*Epithema ad cor.*

*Medicorum vsus epithematum in purpura culpantium redargutio.*

brem, quam ipsum cor aut eius contenta incaluerint præter naturam) intus & foris ipsi providendum esse, ne magnitudine & malitia febris præhensum, eius facultates exoluantur, animansque confestim corruat, aut saltem præ calore febrili tantopere cordis corpus exardeat & exsiccetur, ut quamvis febris natura sua secunda esset, tandem ob calorem cordis præter naturam, in hecticam marasmodem incurabilem transmutetur. Quid verò in pestilentibus morabimur, tum intus medicamentis bezoardicis, & auræ pestilenti resistentibus, tum foris regioni cordis, epithematis occurrere, præsertim si cognitum habuerimus, per pestilentes febres, cor, aut ipsius contenta imprimis putrilagine sordida infici, indeque ad vicinas partes vitium diffundi, & ob id has febres parum admodum ab hecticis differre, ut testatur Gal. 3. prælag. ex pulsibus. Quod si illi proterui homines autoritate nitantur, planè licet in hac re eorum stoliditatem admirari, qua in luce tam clara cæcutiunt: Galenique sententiam toties in eius operibus repetitam, & maximè in prioris libelli cap. 12. de diff. feb. susque deque ferunt: cuius, verba ad hunc ferè modum sonant. In eandem præterea febrē (loquitur de marasmode) incidunt ex acuta & ardenti plerique eorum qui male curantur, maxime quicunque ubi frigidam aquam bibere postulerent, adeò nihil eiusmodi biberunt, ut nec aliud ullum infrigidans remedium thoraci atque hypochondrijs adhibuerint. Quid est quod thoraci, & hypochondrijs infrigidans remedium adhiberi voluit Galenus? Cui nam parti, thoracis præsertim? cui etiam hypochon-

*Febris nulla  
existit non afe-  
fecto corde.*

*und tedi-  
gallantur ba  
amodum*

driorum regioni posse talia admoueri auxilia putas? an furculis? an lateri dextro? an spurij costis? At huiusmodi partes in omnibus febribus ardentibus non perpetuò dolent, aut vsque adeò exsiccantur, vt in marasmòden promptè febricitatem iniiciant: nisi subitò humectentur foris, & refrigerentur, sicuti faceret cor, cui nisi intus & foris humectantibus & refrigerantibus occurratur, nihil relinquitur dubij, quin eius substantiæ exsiccatio, & febrilis calefactio, totius corporis febrem marasmòden inducat. De hypochondrijs autem idem venit iudicandum. Neque enim ratio, neque experientia docet, alibi refrigerans auxilium adhibendum esse per febres ardentes, quàm in regione hepatis aut lienis, quæ per febres expandi, & inflàmari consueuerunt, morbososq; variè excruciare: quibus inter cætera subuenire Medicus necessario cogitur, siue epithemate, siue vnctionibus. Reliquas verò abdominis partes non frequenter refrigerat, nisi fortè per febres erysipelas in ventre alicubi subnasceretur, quod raro contingit. Hanc nostrâ interpretationem Galenus cõfirmat 10. methodi his verbis: Si tamen magnũ fore incommodum vel ab humore putri, vel à phl. g. mone conijcies, à frigida quidem danda abstinebis. Refrigerantibus autem remedijs, quæ foris applicantur vteris, modo ea super os ventriculi, aut tota hypochondria, modo super pectus imponens: vbi scilicet plurimum subesse caloris maxime iudicabis. Multis verbis postea exponit Galenus quibus partibus refrigerantia & humectantia sint admouenda, & quibus non, cum scribit: Porro vtendum his est (non sicut vul-

Quibus locis  
admoventur  
epithemata.

gus facit) toti impositis thoraci, aut toti ventri, imò illi  
 maximè quod primo est affectum. Neque enim neces-  
 sum est, vt aut cum eo quod refrigerari valenter desi-  
 derat, id etiam refrigeres quod prorsus non desiderat:  
 aut ante iustum tempus refrigerare desistas, timès ali-  
 quam vicinam partem lædi. Ego namque hominem  
 scio, qui, imposito præcordijs refrigerante medicamē-  
 to, difficultate statim spirandi laborauit: alterum, qui  
 protinus tussierit. Atq; paulò post vtrique finitū sym-  
 ptoma, vbi quod refrigerauerat est ablatū. Quādo ve-  
 rò ipsis refrigerātibus per febres sit foris vtendū ostē-  
 dit Aëtius lib. 5. cap. 77. Tēpus verò epithematum (in-  
 quit) & reliquorū refrigerātium in vigore est exacer-  
 bationis. Nam in earum principijs & incremētis, am-  
 bigēte adhuc corporis affectu, & calore viscera obsi-  
 dētē, talia applicata sensum diffundēdo & in profun-  
 dum repellendo calorem, maioris nocumēti occasio-  
 nē pręstarent. Igneus enim calor interiūs repressus, ve-  
 hemēiori rursus ardore excitatur. At in exacerbatio-  
 nū vigore, explicato iā per vniuersum corpus calore,  
 residuū circa viscera derelictū haud egrè extinguatur.  
 Quare valeant qui vsum epithematū in ardentibus &  
 pestilētibus febribus reijciūt, valeant quoq; qui in ijs  
 febribus in quibus hæc non conueniunt, & ante statū  
 sine arte præscribunt. Finitis autē huiusmodi sympto-  
 matibus, ægros omnes ferè sanitati restitui cerneba-  
 mus. Nā septimo die vel per sudores, qui si vniuersa-  
 les & copiosi fierēt, omnibus saluberrimi existebāt: si  
 autē particulares, vt circa thoracem, & frontem, item  
 si frigidi & pauci, minus securi erant, vt qui vel recidi-  
 uam,

*Epithematum  
tempus.*

*vacationes  
salubres  
insalubres.*

uam, vel longum morbum indicationemque difficilē,  
vel mortem propinquam (si alijs signis lethalibus ful-  
circuntur) indicabant. Certam præterea & securam sa-  
nitatem, si eodem die per hæmorrhagias è naribus  
morbus solueretur, expectabamus, non autem si fluo-

*Larga alui aut  
vrinarum de-  
iectio in pur-  
pura die criti-  
co periculosa.*

re alui, aut larga vrinarum excretionem. Nam quibus  
eræbre & copiose fiebant deiectiones, aut larga vri-  
næ copia merebatur, in deterius ferè semper proce-  
debant. Certum enim erat has vacuationes insignem  
humorum putrilaginem, & corporis colliquationem  
arguere, quam superare naturam, viresq; deijcere vel  
ex eo licebat colligere, quod illæ sine retentricis aut  
expultricis robore aut imperio, sed potiùs ob suā ma-  
lignam & vellicatam acrimoniam effluerēt, sicuti ex-  
pertus est Hipp. 3. epid. comment. tertio. cum dicit: Vt  
autem in summa dicam, omnes & qui longis morbis  
& qui acutis vexabantur, ex alui vitio maximè morie-  
bantur omnes enim venter sustulit. Et paulò post. Vrinę  
autem multæ quidem, sed quæ exhibant non ex ingestis  
poribus, sed multum excedebant: vide reliqua. Quos  
autem cernebam die critico, præcedente laudabili iu-  
dicio iudicatos esse, atque à morbo prorsus leuatos,  
quatuor aut quinque diebus sola victus ratione euchy-  
ma reficiebam, quousque eas vires satis firmas colle-  
gisse intelligerem. Quibus si commodum videbatur,  
aut clysterem è decocto caponis, aut medicamentum  
benignè soluens, reliquiasque morborum purgans  
prescribebam, præceptum Hippocratis propius inse-  
curus, qui aph. 12. lib. 2. ad hunc modum scribit: Quæ  
relinquuntur in morbis post indicationem, recidiuas  
facere

facere consueuerunt. Hoc igitur medicamentum, aut simile secundum ægrotantis temperiem, vires, & ætatem concinnabam.

℞ rhabar. selecti infusi in aq. endiu. & scabiosæ 3 j *Potio medica-  
ta ad reliquias  
morbi expur-  
gandas.*

β, aut 3 ij, spice nard. gr. v. diapru. simp. 3 β, vel 3 iij tā-  
tūm, sir. ros. solut. 3 i, cum decocto florum & fructuū  
fiat potio. Nonnunquam loco diaprūnis simp. pone-  
bam catholicū, loco sir. ros. substituebam sir. de chi-  
cho. comp. cum rhabar. qui recipit 3 iij, rhabar. pro  
lib. decocti cum saccharo. Aliud decoctum aliquando  
describebam, cuius generis est istud.

℞ buglos. borag. pimpinel. aceto. chico. erratici an.  
parum, tamarind. 3 ij, pruna damascen. n. iij. anisi 3 j,  
fiat decoctio. Aliàs alio modo, sicut magis ægris pro-  
futurum conijciebam. His peractis aliquod electua-  
rium instituebam, quod partes nobiles roborarem.

℞ conser. buglos. flor. thapsi barbatī, capil. ven. an.  
3 ij, pul. diarrhod. ab 3 β, pul. electu. de gem. 3 ij β, *Electuarium  
roborans.*

cum sacc. dissoluto in aqua scabiosæ. fiat electuarium  
per rhombos ponderis 3 ij β, quorum capiat vnum  
quotidie mane duabus horis ante pastum. Postea iu-  
bebam aliquot frictiones crurum, brachiorum, & to-  
tius corporis leues fieri, idque quotidie mane, excre-  
tis prius communibus alui excrementis, vt calorem  
internum excitarem, attraheremque ad cutim, atque  
eadem opera excrementa quædam subcutanea blan-  
da frictione dissoluerem.

*Frictiones.*

De victus ratione, & curatione febrium quæ unde-  
cimo aut decimo quarto indicantur.

# CAPVT 19.

Pp

Quos

Quos verò ad vndecimum diem, aut decimum, quantum febricitaturos coniectura colligebam, eos à principio vberius alendos cōstituebam: quia didiceram ab Hippoc. lib. i. aphor. 4. Victum tenuem atque exquisitum in morbis quidem longis semper, in acutis verò in quibus non conuenit periculosiorem esse, quàm si paulò pleniore victu eos aluisssem. Nam error qui committitur circa tenuem victum maior fit, quàm qui in paulò pleniore: vnde in principijs morborum perpetuò id vnum diligenter obseruandum statui, vt omnibus modis præcōgnoscam, num morbus primo quaternario, secundo, tertio, an quarto sit finiendus. Quæ res cum à principio cognitu difficilis videatur, ex post facto certè ijs qui operibus medicinæ diligenter incubuere, non ita planè difficilis cer-

*Pulsus purpuratorum qui ad 14. diē febricitant quælis per initia.*

nitur: nam in febribus purpureis, primis quatuor diebus, aut pluribus, si morbus longus futurus sit, vrina apparet tenuis, alba, & pallida, sine contentis, & quæ nequaquam subsidet, aut turbatur, pulsus sanis similes, nisi paulò occultiores, & tardiores conspiciantur. Calor partibus extremis qualis per sanitatem esse solet, nisi in quibusdam, propter partis cuiusdam præstantis inflammationem, remissior appareat, vt in lypyrijs etiam fit: symptomataque ferè nulla infestant, nisi aliquot cernas ægrotos, qui de capitis tēsiuo dolore, aut grauatiuo, item membrorum omnium lassitudine, & veluti fractione, insuper appetitu diminuto, aut renum calida intemperie, aut grauitate conque- rantur: etsi qui fortè essent dormituri, phantasmate & insomnijs præter consuetudinē angerentur. Qui quò pluribus

*purpurati qui per initia leuius cruciantur longiori morbo detinentur.*



pluribus diebus ita leniter tractantur, eò lōgius morbi principium prorogari insinuatur, tardiusque augmentum differri, atque statum segnius subsequi. Contrà verò si vno aut altero die tantum huiusmodi symptomata perseverant, vrinaque incrassari, aut alio modo ad deterius immutari incipiat, breui futurum augmentum, neque multò post morbi vigorem tardare testantur, in ijs præsertim ægrotis, qui morbum ad vigorem vsque possunt perferre. Iudicabam itaque in paulò pleniorē victu potius erradum esse, quàm in tenuiore: quare primis quatuor diebus decoctum carnis gallinæ, aut vitulinæ cū oleribus iam multoties prius scriptis exhibebam, carnesque esitandas cum succo arantij, aut acerosæ, aut citri ad saporē proponebam, fortè vt alterantis alimenti rationem haberet. Quod genus alimenti si ægroti fastidirent, tum ipsarum carniū per mantile expressionem, cum iusculo vnico feruore bullitam, forbendam offerebam. Aliàs pulli tenerrimi assi partem, cum tantillo aceti aqua rosacea odorifera temperati ministrabam: plerumq; in principijs mensarum pruna vt supra parata dabantur, supermis verò, pyrum coctum cum paucò saccharo, & succo arantij conditum. Sub quintam vespertinā eodem victu cibabam: Vbi quarto die quippiam immutabatur in vrinis, & accidentibus (quod morbum ad augmentum breui tendere arguebat) de cibis detrahebam: si verò eadem perseverarent, parem victum continuabam, quoad signa augmenti apparerent. In potu aquam bullitam, aut decoctum hordei concede-

*victus ratio  
per initia.*

*cibus.*

*vitæ ratio  
per initia  
cibus.*

*Petrus.*

rudia incipiunt manifestari, sicuti Hippocrates docet prætextu doloris capitis, quem ad febres acutas, quæ decimoquarto die absoluuntur, opportunè accommodare licet: ut eadem opera studiosi medicinæ discant, quemadmodum septimi quartus est iudex, & decimi quarti vndecimus, ita noni quintus, aut vndecimi. Quod si quinto die solum suboriantur grauiora symptomata, ad decimumquartum morbum protrahi significant: si verò tertio die incipiant, & quinto vehementius intendantur, urinæ præterea signa coctionis manifesta indicent, morbus verò magnus sit & celeriter moueatur, viresque robustæ sint, nono die conflictus est expectandus: si autem non adeò celeriter moueatur, vires tamen firmæ sint, ad vndecimum differetur. Sed audiamus Hippocratem 3. præ sag. aphor. 33. Sunt non pauci qui in tertio dolere incipiunt, quinto maximè molestantur, deinde nono, vel vndecimo tunc euadunt. Sed quos dolor quinto die vexare coeperit, & reliqua ex proportionem respondeant, ijs decimo quarto die iudicatur, finiturque morbus. Si itaque aliud quod aliud graue symptoma quinto die contingebat, urinæque coctionis signum ostendebat, de decimo quarto mihi erat quæstio. Interim ad vndecimū aspiciebam, ut qui decimiquarti futurus esset index, quod postea amicis ægri de morbi exitu securius possem prædicere. A quinto usque ad vndecimum, carnes de cōsuetu victu auferebam, gelatinam pro cœna reponebam: ab vndecimo usque ad crīsim, sola gelatina, aut succo caponis expresso cibabā: diuoribus cōsummatum caponē, aut distillatū ad hunc modū instituebam.

*Augescēte  
morbo victus  
ratio.*

*Distillatum*

℥ carnem vnus caponis, & duarum perdicum coctam ad ossium ferè separationem, in fictili vase intus (vt dicitur) plumbato, cui sub finem addatur borrago, oxalis, agrimonia, morsus diaboli, flores thapsi barbati, cum paucis thymi: carnes postea cum ossibus probe contusæ reponantur cum iusculo in alembico vitreo, & igne (vt decet) supposito, ducatur aqua. Consummatum præterea nunc sine aliquo liquore præscribebam, in duplici vase probe illito, alias cum oleribus prædictis ad hanc formam.

℥ caponem vnum paratum vt artis est, cum frusto femoris vituli, coque multa aqua in capaci olla fictili ad mediæ partis consumptionem, postea omnia simul transferantur in minorem ollam, bulliant rursum ad tertias: verum inter bulliendum adde olera, demùm colo transmittantur, & conseruentur in vsum: horum dabantur ℥ iij, aut ℥ iiij, bis in die, hora commodiore, cum tantillo gelatinæ. Plerumque huic instauratiim miscebam aliquid omphacii, aut succi citri, aut arantii. Aliquândo parabatur hordeatum, vt superius visum est. Quibus verò nono aut vndecimo die futurum erat iudicium, hos statim à quinto, aut septimo die, iusculo factum è butyro & oleribus, item paucis gelatinæ in prædio, in cœna verò solo hordeato sustinebam. Superest vt qua methodo medicamenta præscriberem, aperiam. Neque certè statim secundo, aut tertio die ad medicamentum minoratiuum, aut ad venæ sectionem accedebam, sed clystere lenitiuo & refrigeratiuo injecto per initia, aliquot iulepos ex aquis buglos, scabio. & acetosel. syr. capil. vene. & de succo aceto. aut de li-

*Consummatum**Medicamentorum ratio.*

monibus imperabam, hortabarque egrotum vt confideret, atq; bene speraret, nec non in lecto se contineret, vt poris cutis apertis, humores alioqui putrescentes liberiùs diffilaretur, qui impedita perspiratione potentiùs incenduntur. Rogabam quoque ne grauer ferrent, si tertio aut quarto die nihil medicamenti prescriberem, aut sanguinè minimè educerem (ægri enim ferè semper Medicos horum gratia statim à principio accerserunt) quod plus detrimenti quàm adiuuenti per præproperas illas euacuationes afferrem. Veniebant in mentem hæc argumenta. In his purpureis febribus materia per initia non turget, neque morbus celeriter mouetur. Præterea tenuis est vrina, sanguis item qui inficitur, circa mediotullia corporis continetur, ad quem calor naturalis, cum spiritu, & reliquo sanguine confugit, relicto solum eo puriore sanguine qui ad nutritionem exiguam patrium extremarum est necessarius: quem si incipientibus morbis lente incidentibus ducimus, vires admodum deijci credidi. Nā sanguis qui membrorum nutritioni destinatur, cum defecatio sit, tantum caloris continet, quantus ipse vbique diffusus est: qui si tum in brachijs tum in cruribus paucus sit, multus autem circa interiora, ducaturque ad 3 vj, è brachio certum est tum de puriore sanguine eam quantitatem fuisse subductam, quæ ad illius partis nutritionem fuerat destinata. Quantum autem illius pauci sanguinis & puri educitur, tantum vires infirmantur, vt quæ pendeant à caloris mediocri copia & proba qualitate: quæ si ea vacuatione magnopere lædantur, periculum est ne æger pereat, antequam

*Vena per initia non est secanda in puris quæ 14 die finiuntur.*

*Vires à mediocri caloris copia & proba qualitate pendent.*

antequam morbus determinetur. Cum autē per augmentum sanguis cum calore ad remota trāsmittitur, parsq; iam vitii cum puriore sanguine cōmiscetur, percussa venā ob ligaturā, vulnus, & frictiōem, plus putridi sanguinis quā boni educitur: Tum enim natura pugnare cum morbo incipiens, adiuta Medici industria, potentiū ad expulsiōem impuri sanguinis insurgit, puriorem verō suis facultatibus ad sui perpetuationem quantum potest retinet. Si itaque incipientibus morbis ob missionem sanguinis vires multum debilitentur, cogaturq; Medicus circa augmentum rursū sanguinem detrahē, futurum est vt si ea quantitate quā magnitudo morbi, & sanguinis ingens corruptela desiderant, audeat mittere, ne simul cum sanguine etiam anima euolet. Medicos siquidem purgātes, aut mittētes sanguinem per initia, vrinas tenues habētibus, sui officij monet Hippocrates. 4. acutorum. Qui tenues ( inquit ) vrinas ab initio me iunt, medicamento purgandi non sunt, sed clysterem exhibendo, eos curare in hunc modum oportet, corpus quieti permittere, mox & vngere, & equaliter cōponere, aquam mulsam potui dare, ad vespēram prifanę cremorē sorbere, aluum ab initio clystere ducere: sed medicamentum eis dandum non est: si enim aluum citaueris non maturabitur vrina, sed febris diu sine sudore permanebit, & post longum quoque spatium finietur. At vbi fluxilibus humoribus & turgentibus ventrem & primas venas obstrictas, esse suspicabar, illis bolum ē cassia aut catholico pręscribere quarto aut quinto die non verebar, quem plerumque dissoluebam

*vrinas tenues  
meientes non  
sunt per initia  
purgandę.*

dissoluebā cum aquis buglos. & scabio. aut similibus:  
 non enim agitationem humorum, aut virium magnā  
 prostrationem formidabamus, cū hęc medicamen-  
 ta domestica sint, & benigne aluum soluāt: addebam  
 nonnunquā 3 j β optimi rhabar. aut 3 j tantum, si bolū  
 instituebam sumendum ē cassia, quoties multum bi-  
 liosa materia turgebat. A reliquis verò catharticiis, cu-  
 ius generis sunt peplium, scammonium, turbith, vera-  
 trum, & reliqua huius generis, magnopere abstinē-  
 dum censui, vt quæ in se habeant quippiam deleteriæ  
 facultatis, sumptaque vehementer humores inter pur-  
 gandum agitent, inflamment, viresque hepatis & ve-  
 narum resoluant, sicuti docet Galenus 2. de ratione vi-  
 ctus acut. Vbi notantur nostrates Medici, qui per initia  
 acutarum febrium electuaria & confectiones, in qui-  
 bus vehementiora illa medicamenta & deleteria, ma-  
 gna quantitate continētur indistinctè præscribunt, cu-  
 ius generis sunt diaturbith, diacartamum, electuarium  
 de succo rosarum, diaprunum solutinum, & huiusmodi  
 alia, distinguēte tamen Hippocrate 4. vict. acut. Hos  
 si à principio medicamentis purgare decreueris, ante  
 diem quintum id facere oportet, si videlicet murmu-  
 rauerint intestina; nullo verò percepto murmure à me-  
 dicamentis abstinendū est. Quod si murmurante ven-  
 tre excrementa quoque fuerint biliosa, exhibito scam-  
 moneo modicè purga. Iubet igitur Hippocrates in  
 acutis passionibus die tertio, aut potius quarto, si ven-  
 ter murmurauerit, biliosaque deiecerit, paucō scam-  
 moneo purgandum. Nam murmur materiam turgere,  
 & ad ventrem vergere significat, quam in principijs  
 purgare

TOANT 2807V

WIM 2110000

WIM 2110000

WIM 2110000

WIM 2110000

WIM 2110000

WIM 2110000

WIM 2110000

WIM 2110000

WIM 2110000

WIM 2110000

WIM 2110000

WIM 2110000

WIM 2110000

WIM 2110000

WIM 2110000

WIM 2110000

WIM 2110000

WIM 2110000

WIM 2110000

WIM 2110000

WIM 2110000

WIM 2110000

WIM 2110000

WIM 2110000

WIM 2110000

purgare præceperat aph. 22. lib. 1. Monet autem modicè esse purgandum, quòd humores iam sua sponte fluant, quos vehementius irritare, aut euacuare est periculosum: si autem venter non murmurauerit, neque biliosa deijciat, signum est materiam impactam esse, & eam crudam, quam putare catharticiis per initia reuellere, temerarij esset hominis & prauj iudicij, cum

scribat Hippocrates aph. 22. lib. 1. Concocta medicinali, & mouere, non cruda, nec in principijs, modo non turgcant, plurima verò non turgent: & 9. aph. lib. 2.

Corpora cum quispiam purgare, oportet fluida facere. Quare non ante sextum aut septimū diem, per medicamenta, aut venæ sectionem quicquā euacuabam ijs, quibus ad quartum diē vrina tenuis perseueraret, sed clystere, & aliquot iulepis (vt dictū est) præmissis sexto aut septimo die, tale minoratiuū præmittebam,

℞ cath. 3 ix. sir. ros. solut. 3 j, cum aq. buglos. & aceto. fiat potio. Plerisque 3 iiij, rhabar. 3 β, carh. & 3 j β, sir. ros. solutiui præscribebā. Septimo die vel octauo tabella electuarij diamargar. frig. offerebatur. Sequenti die basilica brachij dextri runde batur ad 3 vj, aut 3 viij, vt ægri natura, vires, & reliqua indicabant. Plerique partiebamur hanc euacuationem, in horam tertiam pomeridianam ad 3 iiij. Neque enim per huiusmodi purpuras commodum mihi videbatur tantum sanguinis elicere, quantum eius corruptela, & morbi magnitudo requirebant, ne inciderem in aph.

Hipp. 51. lib. 2. Plurimum atque repente euacuare, vel replere, vel calefacere, vel refrigerare, siue quouis alio modo corpus mouere, periculosum, quoniā om-

*Minoratiua**Venæsectio.*

ne nimium est nature inimicum, sed quod paulatim fit  
 tutum est. Metuenda est enim in pestilentibus sangui-  
 nis missio ad lipothymiam, ne tantisper dum sanguis  
 & spiritus ad cor refugiunt, in deliquijs animi de re-  
 pente iuguletur homo. Sed vereor ne hic insurgat ali-  
 quis dicens, Esto: Hippocrates prohibeat ne per ini-  
 tia acutorum morborum purgantia medicamenta te-  
 nuibus urinis apparentibus ministrentur: an idcirco  
 verisimile est, eum eadem sententia venæ sectionem  
 inhibere voluisse: quæ eo diligentius per initia admi-  
 nistranda est, quod morbus pestilens & lethalis exi-  
 stat, ut sanguis qui incipientibus morbis intro refugit  
 venæ sectione foras reuocetur: fortè ne circa cor &  
 partes oblæsas multus collectus, promptè totus in-  
 cendatur, corrumpaturque. Is autem si venæ sectione  
 non totus reuellitur, saltem pars aliqua reuocatur, &  
 quod superest euincere aut excutere, facilius natura  
 partium affectarum potest. Cui respondemus, in prin-  
 cipijs horum morborum qui ad 11. 14. 20. diem, aut  
 longius protrahuntur, urinis tenuibus & crudis excre-  
 tis, corpus ægrum copia crudorum succorum redun-  
 dare, & præsertim circa viscera, quibus natura partium  
 valde premitur, nec cōfestim illorum coctionem ag-  
 greditur, nisi quiete, inunctionibus, iulepis, iusculis, &  
 alijs huiusmodi iuuetur. Quæ si venæ sectione, purga-  
 tione, balneo, aut frictionibus fatigetur, periculū est  
 ne humores alioquin iam semiputres intro in maio-  
 res venas, & habitum corporis rapiantur, fiatque mor-  
 bus multò longior periculosiorque quàm erat futu-  
 rus, ut scribit Gal. lib. 4. de sanit. tuend. Quod si rui-  
 sum



sum inferat ille Gal. in com. illius particulæ Hipp. venæ sectionem cæteris remedijs præmisisse, etiam si eam ibi silentio præterierit: dicimus Galenum intellexisse id fieri oportere, quoties per initia morborum crassæ urinae meiuntur, quæ rudimenta coctionis præ se ferunt, non autem quando adhuc notæ cruditatis in lotio tenui albo aquosoque apparent. Verum ut ad institutū reuertar, obseruabam postea quid natura indicaret, quæ si salubria, optima victus ratione instituta, & electuario cardiaco cum quibusdam sirupis ad crisin ægrotos instruebam: si verò ambigua signa essent, ad robur conseruandum, & symptomata emendanda accedebam: nam si fluxus alui nono aut undecimo contingeret (qui in his morbis periculosus semper exitit) clystere deterfuiuo, cum aliqua astringione ventrem ablucebam ad hunc modum.

℞ hordei, rosarum, plantaginis an. m j, sem. melonum ʒ iij. fiat decoctio. In colatura lib. j. dissolue sirupi rosarum siccarum ʒ iij, fiat clyster. Vētem etiam inungebam oleo myrtillorum, masticino & rosaceo. Si per urinas largior fieret euacuatio, decocto hordei, & saccharo rosaceo, & aliquando tabul. diatr. gacanth. frigidi cum semine melonum, & portulacæ oblato, renum vias abstergebā: foris verò oleo masticino, rosaceo, & aceto simul subactis, renes roborabam. Si phrenitis quoque suboriretur, & vires satis adhuc essent firmæ, cephalicam illicò percutiebam, die sequente venam frontis incidebam, capillos abradebam, tum inungebatur caluaria oleo rosaceo, nenupharino, & chamæmelino, cum tantillo aceti. Si in-

caluaria  
phrenitis

Clyster detergens & non-nihil astringens.

Ad phrenitiā

tenderentur symptomata, pulmones arietini macerabantur in decocto lactucarum, violarum, rosarum recentium, florum papaueris, saluæ, & stoechadis, qui calidi confestim capiti applicabantur: aut capiebatur iuuenis gallus gallinæus, scissus per dorsum, & interpositis stuppis cānabinis, suffitis ladano, styrace calamithæ, ligno aloës, rosis, santalo albo, calice papaueris albi, & huiusmodi, apponebatur capiti, qui renouabatur mane & vespere. Interim fiebant ligaturæ crurum & brachiorum, aut si videbatur apponebatur cucurbitulæ scapulis: nullus (vt paucis dicā) non mouebatur lapis, vt omnibus symptomatis diligēter prospiceretur. Laudabatur ea solum phrenitis, quam somnus sedabat cum copioso sudore: nam signū erat materiā à cerebro ad vniuersum habitū corporis, & maxime ad cutim reuocari: quæ autem non erat huiusmodi, mortem propinquam portendebat. At vereor ne quispiam obijciat me perperā fecisse, qui septimo aut octauo die, ijs qui nono erant iudicandi, & venam secui, & medicamentum exhibui, non veritus naturam à suo munere diuertere, quæ alioquin ad crism intruebatur: cui ita responsum velim. Quos nono die iudicandos cernebam, illos sexto & septimo vacuabam: quos verò ad vndecimum aut decimum quartum differri intelligebam, illos octauo, nono, aut decimo, siue per sanguinis missionem, siue per purgationem euacuare erat in animo. Licet nihil contigisset fortè incommodi, si iudicādos nono die etiam octauo sanguine misso vacuassē, dummodo caco-chymia, sanguinis abundantia, & virium robur fuissent,

phrenitis la-  
dabilis.

inhibito  
non ad  
phrenitis

phrenitis

phrenitis

s. p. 2

fissent,

fissent, sicuti contigit vxori Fráncisci Martini, cui in ipsa *Historia de*  
 crisi bis repetita fuit sanguinis euacuatio, & foeliciter *quæ supra ca-*  
 contigit. Idem sanè euenit vxori Petri Dignay Iudicis *pit. 15.*  
 præposituræ, natæ annos circiter 27. quæ sub finem *Historia.*  
 canis exarsit, tertio die parum sudauit, apparuerūt ma-  
 culæ rubæ, foetum octo mensium vtero gerebat, ob  
 abortus metum, & quod syrius ardēs terras vreret præ-  
 termissa fuit venæ sectio, quod Hipp. dixerat, aph. 30.  
 ,, lib. 5. Mulier vtero gerens, sanguine misso ex vena ab-  
 ,, ortit, & magis si foetus sit grandior. Item aph. 1. lib. 4.  
 ,, & aph. 29. lib. 5. Vtero gerentes sunt medicandę si ma-  
 ,, teria turgēt, quarto mense vsque ad septimum: sed has  
 ,, minus. Iuniora autē & seniora vereri oportet. Et aph.  
 ,, 56. lib. 5. Quæcumque vtero gerentes à febris cor-  
 ,, ripiuntur, & fortiter calefiunt sine occasione manife-  
 ,, sta, difficulter pariunt, & cum periculo, aut abortum  
 ,, facientes periclitantur. Bolo itaque cassiæ & catholici *Medicamento*  
 exhibito, aliquot iulepi refrigerantes & putredini re- *rum ratio.*  
 sistentes, sine aliqua aperiendi facultate describuntur:  
 nono die peperit, nō repurgabatur, febris vrgebat in-  
 tēssima: decimo die sub vesperam saphena secta fuit:  
 principio vndecimi obdormiuit, quę tribus diebus vi-  
 gil manserat. Postea fluxere muliebria copiosum, re-  
 stituta est, neque amplius recidit. Id tamē non esse  
 perpetuū tutum crediderim, sed omnes indicationes *Historia.*  
 prius scriptę, debent diligenter examinari. Alia autem  
 via in curatione cuiusdam mulieris primiparæ, annos  
 natæ 18. filię Michaelis à crure, latomi consultum fuit,  
 quæ cū quinque mensū pregnans esset, ardore pau-  
 lō ante canem correpta fuit. Ad quam cū quinto die

vocatus esset Medicus, & singula curiosè inquisiisset, permultas purpuratas maculas animaduertit. Iuuenem autem facie rubentem, estuantem, inflatam præ ardore, cum latitudine venarum cernit. Huic eo die iniectus fuit clyster ad 3 x tantum: die sexto basilicam brachij dextri tundi iussi ad 3 v. sanguinis, qui blauus &

*Vena sectio.*

*Potio bezoardica.*

*Medicamentū.*

corruptus totus apparuit. Potionem bezoardicam ex aq. buglos. aceto. scabio. cum siru. de granatis, & puluere de bolo propinaui: octauo die cassiam cum manna sumpsit; Foetum postea in unctionibus continere studuit: at nihilo minus vndecimo die enixa est, probeque repurgata: decimo quarto prorsus febre libera fuit. Alij autem qui alia methodo curabantur, & quibus sanguis ante quartum diem, vrina tenui apparente mittebatur, hi omnes vel mortui sunt, vel in longissimos & difficillimos affectus inciderunt.

*De victus ratione, & curatione febrium quæ 17.*

*20. 27. 34. aut 40. die indicantur.*

*CAPYT. 20.*

*SUPEREST* vt de ægrotis, qui ad 17. ad 20. 27. 34. & 40. diem perpetua febre elanguerunt, mentionem faciamus, cuius generis multos post canem, & toto Autumno tractauimus. Hjs autem non vnus aut similis erat inuasionis modus & figura, sed nonnullos horruisse à principio, alios quasi malleolo in caput percussos attonitos esse, hos quasi per deliquia animi defecisse, qui nausea & vomitu aliquod diebus vexati, tandem febre lenta, quæ per circuitus exacerbaret, detinebantur.

tur. Alij verò dolore vētriculi per interualla excruciat-  
 ri tandiu laborarūt, vt quamuis venę sectione, vinctio-  
 nibus, ceratis fortibus, clysterijs, & alijs auxilijs perbel-  
 lè tractarentur, nihil tamen adiumenti senferint, sed  
 paulatim deficientes tandem expirarint. Non defue-  
 runt quibus renes, aut saltem corpora renibus adiacē-  
 tia tantopere arderent, dolerentque, vt animo quādo-  
 que deliquerint: nonnullis verò ita magnus & inten-  
 sus capitis dolor suboriebatur, vt vigiles diu, & in-  
 quieti diu exarentur, ac tandem multis diebus elap-  
 sis, dolore paulatim remisso, in aliam morbi speciem  
 (quasi per decidētiā) migrasse. Vidimus etiam  
 quosdam, qui per totum morbi circuitū de nullo do-  
 lore conquererētur, sed desides & somnolēti febrici-  
 tarunt 27. diebus. Quos profectò secundum diuersita-  
 tem symptomatum, alia atq; alia methodo curare ex-  
 pediuit: Imprimis itaque de principio morbi, & de  
 modo inuasionis, & de reliquis superiùs multoties  
 enumeratis, ægrotos, aut eorum amicos rogamus.  
 Quos autem à principio inhoruisse, & tertio quoque  
 die peius habere intelligebam, hos à bili per vniuer-  
 sum corpus delata, & per corpora (sensilia præsertim)  
 mota celeriter, ægrotare colligebamus. Neque hīc  
 horrorem propriè dici velim, cum ab humore melan-  
 cholico fieri certò sciam, sed largè sumpto vocabulo  
 quemadmodum facit Gal. lib. 1. epidem. & 2. de diff.  
 feb. pro rigore non vero, qui febres horrificas hēmi-  
 tritæas à bili flaua & pituita vocat. Neque enim rigor  
 verus hijs febribus cōtingere potest, vt quæ à bili sola  
 non pendeant, sed potiùs à sanguine nunc subtili &  
 feruido,

*Horror pro  
rigore.*

feruido, nunc lēto & crasso, nunc adassato, aut ex duobus, aut ex tribus simul mixtis : pro cuius diuersa qualitate & mixtura, breues, longæ, & mixtæ exoriebantur febres, vt quibusdam historijs subiungemus. Quare pro horrore rigorem quendam medium inter rigorem, horrorem, & frigus propriè dicta, intelligi velim. Has autem febres statim à principio dignoscere difficillimum erat, propter symptomatū varietatē & cōplicationem, quæ febrium typum adeò perturbabant, vt primis septem aut nouem diebus nemo hanc aut illam febrem nominare ausus fuisset, sed occupatus circa grauissima symptomata, parum de febre fuisset sollicitus. Cū igitur neque è lotio quicquam certi, neque è pulsibus, neque è tenore febris certum typum, certamque speciem possemus elicere, præterquam quod aliquid perpetuo fuisse latentis febris suspicabamur, quam epidemiale & purpuream fore ex aëris & temporis statu & grassantium huiusmodi morborū frequentia conijciebamus, ad symptomata potius quā ad febrem animum dirigebamus, vt quæ præsentius periculum viderētur asferre quam ipsa febris: interim tamen tum victus ratione, tum aliquod iulepis febri prospiciebamus. Nam in horrificis febribus (quas ita doctrinæ gratia vocamus) ægri tertio quoque die sub vesperam sensum horroris & rigoris medium percipiebant, licet sub octauā aut nonam matutinam prius sensissent frigus, atque postea incaluisent, sicuti faciebant alijs diebus paribus & intermedijs: quare non immeritò quis hemitritæo vero, hoc est quotidiana continua, & tertiana intermittente eos febrere iudicasset,

casset. Quo genere febris, Adrianus Drusius, vir non  
 mediocris literaturæ, 20. diebus laboravit : qui à prin-  
 cipio vbi frigore correptus postea incaluit, dolore ca-  
 pitis & ventriculi, tum vellicatione, tum amaritudine  
 valdè affectus fuit. Cum autem à somno per noctem  
 meliusculè habuisset, ab intempestiuo exercitio no-  
 xam cōtractam ratus, illius accessionis parum fuit sol-  
 licitus : cū verò eadem hora matutina subsequētis  
 diei sensisset consuetum frigus, sese continuit, neque  
 multū præter naturā incaluit, sed grauedinem syn-  
 cipitis præsentiens, non multò post meliùs habuit. In-  
 cipiebat autem deijci appetentia : per noctem vtcun-  
 que dormiuit, sed insomnijs valdè affectus, totius  
 corporis lassitudinem die tertio expertus est : eadem  
 octaua perfrixit sesqui horæ spatio, rursus incaluit : at  
 cū sub terriam pomeridianā remissionē febris soli-  
 tam expectaret, frigus repetere cum rigore sensit, vē-  
 triculique tristē sensationem, capitisque intensum  
 dolorem patitur. Metu percussus, de Medico vocan-  
 do deliberat, qui cum ab vrbe tum absens esset, cuidā  
 familiari pharmacopolæ seipsum cōmittit, quoad sal-  
 tem rediisset Medicus. Pharmacopæus autem vbi in-  
 tellexit morbi cōplicationem, & symptomatum ma-  
 gnitudinem, verbis ægrotum modestè solatus, eo die  
 solum oxyfaccarum simplex, & sirupum de granatis  
 ad sedādam sitim porrexit : qui cū sub noctem Me-  
 dicum rediisse intellexisset, die sequente mane illum  
 ducendum ad ægrum putauit. Narrat autem interim  
 feriem symptomatum ordine : vbi autem Medicus  
 causas procātarōticas, naturam ægri, & reliqua supe-

rius descripta intellexit, ad lotium se conuertit, quod tenue & bili tinctum deprehendit, idque sine contentis. Quocirca cum intellexit os ægroto amarescere, aquam tepidam propinandam iudicauit, quam postea vomitio. digito in os immisso vt euomeret, imperauit: at cum nihilo melius euomeret, semen attriplicis & raphani in aqua bullire, atque ex decoctione 3 vj capi, in quibus oxymell. simpl. 3 j β, ol. oliuarum 3 j misceri, & ægroto dari iussit: quem hinc ad quartam horulæ partem vt reijceret, digito vel penna oleo intincta & in os immissa hortabatur (sciebam enim multam bilem in ventriculo fursum regurgitare, quam vomitu reijci decebat) euomuit autem multa biliosa pituitæ admixta. Cum febris rursus quarto die tenorem quotidianæ obseruaret, solum iulepis prædictis bilim refrigerabam, pauca admodum eorum immiscens, quæ pituitam inciderent & coquerent, quod & temporis constitutio calida, & febris diuturnitas, & caliditas ad pituitæ euersionem satis essent: plus etiam periculi à feruore sanguinis biliosi impendere cernebā quam à pituita: quare ad bilis flauæ impetum & acrimoniam obtundendam potius studebam, quam ad pituitæ coctionem. Quinto die hora vna à prandio vomitorium rursus sumpsit, excreuitque multa & mixta, quæ bonæ spei argumenta dedere: verum consueta hora inhorruit febricitauitque. Cum reuera hemittitum è quotidiana continua, & tertiana intermittente agnoscerem, die sexto sub tertiam matutinā medicamentum sequens exhibeo, vt priusquam quotidianæ rediret exacerbatio, iam maiori ex parte medicamentum hominem



hominem repurgasset.

24 rhabar. optimi infusi in aqua scabiosæ & acetosæ 3 jß, cinamo. gr. vj, cathol. 3ß, sir. ros. solut. 3j, cum aquis prædictis fiat potio. Postquam autem bis à medicamento deiecerat, sanè tam copiosè euomuit, ut ille omnem corporis succum euomuisse crediderit: at nihilominus ter aut quater rursùm secreuit. Ab hac purgatione meliusculè septimo die habuit, si ventriculi dolorem, & oris amaritudinem respicias, sin autè febrè nihil prorsus adiumenti percepit (febris siquidè fomes in sanguine cōtinetur) nam mane & vesperi iisdem horis frixit & horruit, sed non similis fuit inquietudo: quare cū per febrè genas rubere cernerè, atq; eius venas satis latas, octauo die sub sextâ matutinam, sanguinem misit è brachij dextri basilica ad 3 vj, idque per intervalla: qui cū satis ruber & crassus conspiceretur, ea quantitate fui contentus, reliquum in alium diem, quem morbi ratio & viriū robur suaderent, differens. Nihil quoq; inde cōmodi ægrotus sensit, imò die nono cū æquè vehementer horreret & febricitaret, venæ sectionem detestari (fortè ob tussiculâ quæ deinceps molestari) cœpit: decimo clysterem inijcio, iulepos præterea ad hanc formam instituo.

Purgatio.

Venæ sectio.

Clyster.

24 quinque rad. aperitiu. in aceto ut decet maceratarum an. 3 j, rad. tunicis & tormentillæ an. 3ß, zedoariæ 3 ij, rad. chicorij 3 jß, buglos. borag. agrimo. pimpinel. scabio. morsus diaboli, thymi, hyssopi an. m. j, omnium capill. an. m.ß, glycyrrhiæ. passul. mundat. an. 3 j, iuiubarum, sebest. an. n. x, sem. melo. portulac. aceto. an. 3 ij, sem. anisi fœniculi an. 3 jß, corticum ci-

Iulepi.

Rr 2

tri

tri sic. 3 ij, flores thapsi barbati p. j β, fiat omnium decoctio secundum artem. Ius coletur, clarificetur, & aromatizetur cinamo. 3 j β, sir. de byzant. iuiub. & violar. an. 3 ij, pul. diagem. 3 j, sumat in quatuor matutinis. Eadem ad decimum quartum perseverarunt, nisi quod febris vehementius afflixit: coepit autem eo die madore aliquo irrigari, cum paucularum macularum apparitione: quas ubi animaduertit, de vita despondere, Medicum, medicamenta, & venę sectionem accusare. Inspecto autem lotio, quod adhuc pallidum erat, globosum & diuulsum eneōrema sustinēs, morbum adhuc longum & difficilem conieci: rogavi autem ut Monstroliensis Medicus (qui fortē ad nos tum venerat) vocaretur, quō æger maiore valetudinis suę spem in vtriusque Medici consilio poneret, pareretq; libentiùs imperandis. Conuenimus autem rursus de venę sectione decimo sexto celebranda, reclamante nihilominus tum ægro, tum quibusdam illius amicis. Iniecto autem clystere, aperta fuit brachij sinistri basilica, quōd de lienis obstructione, & hypochondrij sinistri tensione, & dolore conquereretur. Sanguis autem ingens & vrens sentiebatur: corruptus præterea, & purulentus totus iudicabatur. Admirantibus omnibus dixi: quomodo natura tantam corruptelam paucis diebus potuisset emendare, aut conficere, nisi secundo sanguis fuisset vacuatus? Decimo septimo sudavit copiosius, crebrioresque maculę apparuerunt: interim electuarijs vires sustinebamus, & optima victus ratione. Urinę incrassari & turbari, quę subsidentes salutis propediem futurę iudicia ostenderunt.

Prædixi

*venę sectio  
iterata.*

Prædixi itaq; morbum securum fore, vigesimoq; die febre desitutam: vigesimo abundè sudauit, & planè absq; febre visus est. Pulsus in hoc egroto à principio erāt occulti & rari, nisi cū tertiana afflictio exarderet: nam tum circa decimūquartum celeriores & elatiores paulò erant, sitisq; clamosa, vigiliæ, & anxietates infestæ. Iisdē temporibus iacuerunt Petrus Morinus *Alia Historia.* Chassaneus, & Iohāna Blondel, Frācisai Auberi pharmacopœi vxor, sed diuersis symptomatibus affecti. Nam Morinus statim à principio capite ita grauatus fuit, vt catharro occupatum propemodum dixisses. Is *Ætas.* autē 40. ætatis suæ annū attingens, bilioso sanguine, & eo quidē adusto abundat. Et cum parum tēperatam *Temperamentum.* victus rationem prius obseruauisset, in cacochymiam paulatim incidit: cui ob exercitium laboriosum præter cōsuetudinem per ætatem defesso, facile succi incēsi putrere, febre itaque exorta per noctem cum capitis torpore, die subsequente sub nonam matutinam vocatur Medicus, qui vbi singula intellexit, clysterem *clyster.* hora tertia pomeridiana iniecit. Sub horam verò somni, Iulepum ex aq. betonicæ, & endiuia cum oxymel. *Iulepus.* simpl. & sir. de endiu. simpl. exhibuit. Secundo die leue medicamentum è catholicone & sirupo rosarum solutino præscripsit, neque expectandam duxit vrinæ coctionē, ob insigne & periculosum capitis symptoma, cui nisi promptè prospectum fuisset, periculum erat ne æger comatosus infra paucos dies expiraret. Tercio die vena inciditur, fluitque sanguis ad 3 viij per interualla: quarto & quinto die capiti prospicitur, *Vena sectio.* suffitu è ladano, styrace, santalo albo, nuce cupressi, & *Suffitus.*

pauco thure. Cum capitis dolor & obstupescētia paulatim remitterentur, perseverante nihilominus febre lenta, satis tenuiter hominem cibare visum est. Septimo die, cum madore maculæ ad cutim eruperunt: lotium verò quod prius tenuē & aqueum cernebatur, tum quodammodo tingi, eneō remaque globosum, & inæquale videri coepit, quod morbum fore longum & difficilis iudicii ostendit. Pulsus autem erant rari & occultiregrotus tum moestus, & suspiriosus aspiciebatur. Ipsi itaque iulepos in forma apozematis prius descripti (nisi quippiā immutaretur) instituo, in quatuor diebus sumendos: interim tertio quoque die clysterē lenientem iniicio. Cum nihil in lotio immutaretur, neque alius probè responderet, cogitavi medicamentum è rhabar. cum catholico. & sir. ros. decimo tertio propinandum esse. Decimo quarto omnia intendebatur, nam lotium magis igneum meiebatur, tempora vehementius solito pulsabant, facies rubicundior, sitis, inquietudo, & delirij signa virgebant. Quare decimo quinto ut rursus tunderem venam venit in mentem, quod vires adhuc satis constarēt, cerneremque materiam feruentem sursum ad caput ferri, à qua phrenitidem timebam. Percussi itaque medianam, eduxique sanguinem ad  $\text{z}$  vj, eumque inustum & purulentum: hinc ad horam potio ex aqua scabiosæ, acetosæ, & cardui benedicti, cum sir. de limonibus, capil. ven. & buglos. addito puluere de gemmis exhibetur, repetiturque die sequente. Decimo septimo è naribus sanguis ad  $\text{z}$  iij effluit: die subsequēte, clysterem iniicio, fronti verò & temporibus topica refrigerantia, & re-  
 primētia

latiorum mila

latia

romani

Purgatio.

Vena sectio  
iterata.

magis

inBol

Topica.

panco

318

primentia adhibeo, ut qui viderem ægrotum iamiam delirare, crura fascijs deuincio, sirupum papauerinum hora somni præbeo. At ipse à 20. die planè delirat, vsque ad 24. tum è naribus facta larga sanguinis profusione, metus virium lapsus amicorum animos subit. Nos verò ipsas vires quantum licet colatitijs liquoribus, gelatina & expressis iuribus carniū sustinebamus, imò electuarijs, & conditis partes inferiores roborabamus. Post vigesimum septimum somnolentior factus, ad crus sinistrum materia decubuit, factusque fuit abscessus magnus & valde dolorosus, sicuti prædixit Hipp. 3. presag. aph. 25. In longa febre, ex qua tamen æger liberari potest, si neque ob inflammationē, neq; ob ullam aliam manifestam causam, dolor infestat, aut tumidū, aut dolorosum in articulis abscessum expectare oportet, precipuè in imis partibus. Maxime verò in ijs ætatibus, quæ triginta annos non excesserunt, eiusmodi abscessus nasci consueuerunt, idque in tempore breuiori. Non tamen expectandus est abscessus, donec vigesimam diem febris præterierit: in natu maioribus raro accidit, quamuis longo spatio duret febris, ab illo abscessu visus est grauius febricitare, vsque ad 34. Sed topicis remedijs oportunè admotis, tandem discussus fuit abscessus, & conualuit eger. Ioāna Blondel annū 30, agēs vigesimo à partu die febricitauit, quod nō probè fluxissent consuete purgationes, atq; citius quàm par erat, in acré liberū prorupisset. Illa siquidē distillationibus obnoxia, confestim mēbra laxa & stupida sensit, adeo ut neq; pedes, neque manus probè suo fungerentur munere, quauis facultates animales

*Abcessus in  
longis febribus  
post vigesimū  
diem suberitur.*

*Historia,  
Aetias.*

males planè constare cernerentur: Imò graui dolore membra omnia premebantur. Ipsi tum aluus obstricta erat, paucam vrinam meiebat, languebat appetitus. Per ea tēpora vnus aut alter fuit iniectus clyster:

*clysters.* duodecimo verò die facta fuit brachij dextri vena,

*venæ sectio.* eductusq; sanguis ad 3 vj, qui crassus & pituitosus ap-

*Temperamentum.* paruit: mulier autem sanguinea & pituitosa iudicabatur. Postea iulepi ad hunc modum ipsi parantur.

*Iulepi.*

betonica maioranç arthemisi. adianth. politr. pimpinel. agrimo. scabio. endiu. scariolæ, buglos. m. j, glycyrr. passul. mundat. an. 3 ℥, tamar. 3 iij, sem. endiu. port. acetos. an. 3 ij anisi foenic. an. 3 j ℥. fiat omniū decoctio secundum artē In colaturæ 3 xij, dissolue oxymel simpl. sir. capil. ven. & de endiu. simp. an. 3 j ℥. Fiant tres iulepi clarificati & aromatizati cinamom. detur vnus quotidie mane. Interim clyster repetebatur: decimo sexto imperata fuit potio e rhabar. agari. catholico. &

*Purgatio.*

sir. ros. solutino cum priore decocto: decimo octauo secui saphenam pedis dextri, ad 3 iij sanguinis. Artus verò dolentes solabar oleo chamæmel. ros. lumbricor. cum axungia gallinæ, & pauxillo croci. Sub vigesimum diem incidit in grauem somnum, clysterijs, frictionibus crurum, & ligaturis dolorosis tentauimulierem excitare, suffribus caput roborabam: vigesimo quarto excitata, mansit peruigil ad 27. tum topica sicca, & refrigerantia cerebrum, fronti & temporibus admoveo: sirupum quoque papauerinum ad cochlearia duo sumendum hora somni præscribo. Trigesimo primo per clysterem lumbricos aliquot deiecit, stillantes nares, lotium adhuc crudum, meijtur, & quod inæ-

*Venæ sectio*

*iterata.*

qualiter

qualiter subsidet. Trigesimo quarto fluunt muliebria corrupta & foetida: Interea mulier probe enutritur. Trigesimo septimo crus sinistrum dolet, abscedit, intēditur febris, non maturatur abscessus, sed resoluitur, & quadagesimo die absque febre relinquitur.

*Generalis quadam methodus curandi morbos, qui 27. aut alio die decretorio indicantur.*

## CAPVT 21.

LONGIORES essemus, si singulorum ægrotantium quos tractauimus curationem ordine describeremus, solū autem eos in medium volui producere, quos arte aliqua subleuatos fuisse iudicauī, paucos interim alios obiter attingens, quibus scitu dignum aliquid contigisse adnotaui. Quare vt veluti in caput vnū, generalem quandam curandi formam cogam, placet aliqua methodo vniuersali ea describere auxilia, quibus familiariter in ægrotantium curatione sum vsus. Principio lectorem admonitum velim, raro ægrotos primo aut secūdo die Medicum accessere solere, præsertim in morbis longis, qui à principio quasi ex insidijs homines incautos inuadunt: in alijs verò morbis, in quibus graue quoddam symptoma simul cum febre ægrotos quamprimum adoritur, quod nullam remedij dilationem patitur, illico ad Medicum ægros confugere, auxiliumque præsens expetere. De prioribus autē ex auditu solum id dicam, per initia ægrotos non magnopere febrire aut dolere, sed solum angī, somnijs molestari, de ciborum fastidio & lassitudine con-

Si queri

queri, ob id quarto aut quinto die ( si fortè vocabar )  
 eos febrile, imposita manu thoraci, & hypochondrijs  
 reperiēbam. Nam in brachijs neque calor, neque pul-  
 sus febrilis detegēbatur, praterquam in paucis, ob  
 aliorum morborum aut symptomatum complicatio-  
 nem. Lingua iam arida fieri, & scabra incipiebat: ipsi  
 lectum auersabantur, peiusque in eo habere asserē-  
 bant, rectique ægrotare vere iudicabantur. Hos ita-  
 que ante omnia, vt in lecto se continerent admone-  
 bam; mox inspecto lorio (quod tum pallidum, tenue,  
 & sine cōrentis erat) post iniectum clysterem, aliquot  
 iulepos impero. Sexto die minoratium è catholico-  
 ne & sirupo rosarum propino: octauo die venam se-  
 co. Aliquando vñdecimo mador, cum purpuræ raræ  
 circa brachia & thoracem apparitione exoritur, ali-  
 quando verò decimoquarto, nunc citius, aliàs tardius,  
 iuxta motum & qualitatem materiæ, corporis disposi-  
 tionem, & virium robur. Nam quibus corpus erat ra-  
 rum & molle, sanguisque biliosior & tenuior, viresque  
 erant firmæ, ijs citius purpura emergebat, quàm qui-  
 bus corporis superficies esset densior, durior, & ma-  
 gis stipata, sanguisque esset crassior, viscosior, aut ma-  
 gis lentus. Addidi virium robur, quod natura robusta  
 celerius moueatur, ad causas morborū, & ipsos mor-  
 bos exequiendos, quam quæ debilis & pigra, quæ li-  
 cet aliquando humorum putrium expulsionem molia-  
 tur, nihilominus tamen in ipso opere plerumque fati-  
 scit, victaque fere succumbit, vñde foras ad cutim  
 nunc tardius, aliàs citius, nunc pauciores, aliàs plures  
 & densiores maculæ emergunt. Quare cogimur ple-  
 rumque

*Recti ægrota-  
 tes qui.*

*Purpura qui-  
 bus citius, qui-  
 bus tardius  
 emergat.*



plerumque in his affectibus, quasi neglecto morbo viribus consulere: quæ si satis valent (sanguinis copia, & ætate consentientibus) duodecimo clysterem, vel venæ sectionem administramus, pro nihilo facientes morosos illos & proteruos Medicos, qui sine iudicio & ratione, in purpuratis febribus perperam venæ sectionem reprobat: Medicosque nostri sæculi tam gra- uiter culpant, editis etiam libellis conuictatorijs, quibus ipsos homicidas & iugulatores Medicos nuncupant, ut non pudeat impudentiam cum ignorantia coniunctam publicè detegere, sacrosantamque Medicinam, & cœlitus hominibus concessam, conuictijs proscindere, profanare, & publicè ridendam prostituere. Quos sanè deceret potius anilibus fabulis, & deliramentis febricitantium occupari, quàm temerè de diuina arte, & eius ministris quippiam effutire. Nam si auctoritatem veterum, & primariorum Medicorum in hac re desideres, audi quæso quid Hipp. 4. vict. acut. scriptum reliquerit. In acutis affectibus (inquit) sanguine detrache, si vehemens videatur morbus, & infirmus ætate floreat, abundetque viribus. Huiusmodi autem febres inter acutos morbos annumerari prædixerat, idem author lib. i. acuto. Hi sunt acuti morbi quos veteres vocauerunt costalem, peripneumonomam, insaniam, lethargum, ardorem, & si qui alij alios sequantur: inter quos omnino febres continuæ ægrum interficiunt. Quare nostrates Medici ex Hipp. decreto optimo iure sanguinem in his febribus detraxerunt. Vide 3. epid. quomodo in pestilentialibus abundè suo loco sanguinem misit Hippoc. Galenus verò tum nono, tum vn-

*Medici in pur-  
pura venæ sec-  
tionem culpā-  
tes redarguū-  
tur.*

*Partic. 19.*

*Part. 8.*

decimo methodi, item lib. I. ad Glauconem, multoties  
 hanc, aut similem sententiam repetit. Omnium fe-  
 brium duo præcipua ferè sunt remedia, frigida potio,  
 & venæ sectio. Prius non nisi post signa coctionis in  
 pulsibus & vrinis est adhibendum, posterius verò in  
 omni ferè tempore, nulla habita numeri dierum ratio-  
 ne, dummodo vires consent, ætas, tempus & natura  
 ægri sinant. Idem de methodo medendi per venæ se-  
 ctionem ad hunc modum scribit. Quocunque enim  
 die mittendi sanguinis scopos in laborante inueneris,  
 in eo auxilium illud adhibeto, etiam si vigesimus is ab  
 initia extiterit. Qui verò sint illi scopi, prius ibidem  
 describuntur his verbis: Porro si ætate nec pueri sint,  
 nec iam senes, de secunda vena consilium inito, præ-  
 oculis habens principales hosce scopos, nempe pleni-  
 tudinis tum quãtitatẽ, tum qualitatem, & virium ro-  
 bur, atque infirmitatem, deinde naturalem totius cor-  
 poris habitum, tempusq; & regionem, vitamque an-  
 teactam: an cibi potusque copia, & præcipuè valentis  
 materiæ, qui sic affectus est, sit vsus: ad hæc consuetu-  
 dinem, & res præter consuetudinem actas, quosque  
 motus exercuerit, quas excretiones habuerit, an præ-  
 ter solitum suppressa fuerint: ad omnia autem hæc, nũ-  
 crassior aut gracilior euaserit. His fere similia circa fi-  
 nem 9. methodi Galenus scripsit. Omitto prudẽs que  
 Aetius, Paulus, Actuarius, Celsus, & Alexãder Tral-  
 lianus de venæ sectione in febribus continuis scripse-  
 rũt, vt quæ vel tyruculis sint protrita. Quod si à ratio-  
 nis imperio pendere voluerimus, neminẽ puto tã du-  
 ræ esse ceruicis, qui si cutis infectiones rubras, & ob-

id purpureas dictas oculis conspiciat, quin illicò eas à sanguinis intus ebullitione & feruore emanare fateatur. Quomodo autem & quam ob causam tantopere ferueat, fortè ignorabit: at si in purpuratis massam ipsam sanguinis non in superficie vitiari, sed in centro imagnetur, atq; per initia febrium insignes fieri obstructions meatuum & vasorum interiorum, quæ humores moueri & diffari prohibeant, à quibus calor internus ita conclusus, seipso in horas maior à calore externo efficiatur, humoresq; & præsertim sanguinem in quo tanquam in fomite conseruatur, feruefaciat, incendat, & putrefaciat (vt priore libro fusè declaratum fuit) puto inde perspicuum fieri, totam massam sanguinis in altum tolli, feruere & prauè corrumpi, & inde halitus excitari, qui ad cutim tanquam ad partem imbecillam deferantur, quoad obstructions tollantur, vt liberè perspirent, atque moueantur humores. At nulla commodiore via, aut breuiore tolli possunt, quàm venæ sectione: nam diminuta quantitate sanguinis, quod reliquum est rariùs, & magis fluxile fit: cùm à toto corpore post missionem sanguinis quicquam decidatur, quod in locum defluxi confugiat, ne alicubi detur vacuum. Humor igitur qui alicubi præ copia, aut crassitie, aut lentitia erat impactus, nunc parte aliqua vacuata fit minor, tenuior, & subtilior, aut magis fluxilis: vnde faciliùs qui infarctus erat, hoc modo eruitur, quàm sudoribus aut purgationibus per medicamenta factis. Humores enim infarcti, vt plurimùm crassiores & magis lenti sunt, quàm vt per sudores transpirare possint. Per medica-

*Sanguis in purpura putrescit in centro.*

*Cut sanguis tantopere in purpuratis feruet.*

*Sanguinis missionis utilitas.*

*Humores crasse & impacti non possunt per sudores transmitti.*

*plethoricos  
per medica-  
menta purga-  
re periculo-  
sum.*

*Medicamenti  
prima exhibi-  
tio sola est in  
Medici pote-  
state.*

*sanguinis mis-  
sione tantum  
quantum vo-  
lumus euacua-  
mus.*

*sanguinis mis-  
sionis mensura  
facilis quàm  
cuiuslibet alte-  
rius auxilij de-  
prehēdipoteſt.*

*sanguinis ſi-  
ſtendi liberam  
habet Medi-  
cus poteſtate.*

menta verò periculum eſt nonnunquam, in plethori-  
cis præſertim, ne tanta fiat humorum commotio, aut  
agitatio, vt tantisper dum ab obſtructionibus primas  
vias liberare ſtudemus, de repente à toto corpore  
conferſim alij humores in partem nobilem incum-  
bant, fiatque periculum grauius, quàm prius. Adde  
quod prima exhibitio medicamenti (vt ſcribit Gal. de  
miſſione ſanguinis ad Eraſiſtratū) ſola in Medici po-  
teſtate eſt, cætera verò fortuna ſibi vendicat. Adhæc  
magnum periculū comitatur medicamenta quæ pur-  
gant exhibita, puta ne vel purgatio non moueatur,  
aut ne quod in ventrem confluit promptè excerna-  
tur, aut cum doloribus, roſionibus, torminibus, perfri-  
ctione, pulſus defectu, & animi excernatur, aut totum  
corpus vehementer turbetur, exiguum autem euacue-  
tur, aut minimum: etenim & hoc ſubinde malorum  
grauiſſimum in hac medicatione accidit, at in miſſio-  
ne ſanguinis tantum quantum volumus, & quantum  
oportet ducimus, ſupprimimus verò pro arbitrio, vt  
negotium præſens exigit, ſicuti docet ipſemet Gale-  
nus ad Eraſiſtratū. Age iam etiam hoc ipſis oſtenda-  
mus, meſuram in ſanguinis miſſione facilius, quàm  
in quouis alio remedio deprehendi poſſe: vel enim  
coloris mutationem ſæpe conijcere licet, idque biſa-  
riam, nunc fluentem quidem ſanguinem, nunc etiam  
ægrotantem ipſum aſpiciendo. Iam animi defectio in  
multis morbis vacuationis finis eſt, & fluoris ſangui-  
nis tenor labascēs, ac pulſus immutati. Medicus autē  
huius ſolius vacuationis ſiſtendæ liberam habet po-  
teſtatem, vbicunque voluerit, aliarum nullius. Adde ſi  
placet

placet, plerumque has febres comitari alicuius visceris inflammationem vel hepatis, vel renum, vel ventriculi, vel lienis, vel alterius, vt ex partis dolore, calore, timore, & ex excretis licebat colligere: quæ inter cætera venæ sectionem ad sui profligationem requirunt. Neque perpetuò simul cum febre suboriebantur, sed plerumque post principia: vnde si Medicus ratione febris circa principium sanguinem misisset, rursus occasione partis inflammata, venam tunc dere cogebatur, neq; id semel aut bis, sed ter aut quater, si necessitas vrgeret. Nam præcipuè in his (vt scribit Hippocrates 4. acutorum) propositum est, imprimis sanguinem detrahere, deinde clysterè exhibere. Et Gal. cap. 12. Methodi medendi per venæ sectionem. At in sanguinis missione maximè id bonum est, vacuationem vbi voles posse sistere, ac rursus quo vti que placuerit tempore iterum vt fluat permittere, quoad rectè tibi habere videatur. Quocirca præstat si nihil vrgeat prima detractioe parciùs facta, iterum auferre, imò si volueris etiam tertio: & lib. 9. Methodi idem confirmat. Ad hæc igitur respiciètes sanguinem detrahimus, aliàs semel, aliàs bis, vel ter, vel sæpius. Experientia quoque hoc ipsum testatur: nam eductus sanguis secundariò (vt superius iam ostensum est) magis virulentus, niger, liuidus, putris, & pultem puerorum è lacte coctam nonnunquam referens, quàm vtiliter mitteretur sanguis indicauit. Item post tost euacuationes sanguinis, ipsæ hæmorrhagiæ è naribus copiosæ, aut per sedem morbos finiètes, quàm tutò eliceretur manifestè testatæ sunt. Contrà verò apertio-

*sanguinis secundò mittendi argumenta.*

*Cap. 12. & cap. 20. huius libri.*

nis venæ contemptus, aut prætermisio, strangulando aut suffocando siue copia, siue sanguinis praua qualitate, quàm turpiter erratum fuerit in multis ægrotis, fuit experimēto. Præteribam imprudens grauissimorum doctorum Andegauensium, Pictonum, & Turonum experiētiam, qui in his febribus plerumque coacti fuerunt iisdem ægrotis ter venam rondere, si fortè eos à mortis periculo vindicare cogitarāt. Nam quibus semel tantum in longis purpuratis sanguis fuerat missus, tam copiosè postea sub diem criticum è naribus fluebat, vt reuulsionibus, & alijs præsidijs sumptis, & admotis eum sistere nequaquā potuerint, sed spiritibus & calore natiuo cum sanguine effluentibus, tandem ægri fati concesserunt. Cuius rei causam nullam aliam credidere, quàm sanguinis vitii feruorem, & malignam qualitatem: nam sicuti mustum generosum recens in dolum infusum tātōpere nonnunquam feruendo inflatur, atque sursum exurgit, vt per supernum dolij orificium, effluat larga copia: sic sanguis feruidus sursum effumans, sua calida, mordaci, & acri qualitate venarum orificia adaperiēs, tādē vsque adeo hiantia ora diducit, facultatemque retentricem illius partis infirmat, vt impetum sanguinis & fluxum cohibere non valeat, sed qua data porta totus sanguis cum alijs humoribus & spiritibus effluit, expiraturq; anima. Subiungam si placet & hanc rationem secundo mittendi sanguinis: quorum sanguini ad corruptelam & putredinem per initia non erat facilis aptitudo, vt qui sanguinem & carnes haberent saniores, diutius absque ingenti corruptela febres

bres sustinebant: at serpente putredine, caloreque febrili, per vniuersum corporis habitum iamiam diffuso, cum sanguis non probè diffilaretur, tandem ferè totus contraxit vitium: qui nisi secundò aut tertio vacuaretur, & refrigeraretur, vt ægri propediem occumberent erat futurum: Sed de his hæcenus. Facta itaque secundaria sanguinis vacuatione 12. aut 13. die, decimumquartum obseruabam, præcipiebamque custodibus, vt quid nocte proxima circa ægrum contingeret, diligenter attenderent, mihiq; postea nuntiarent. Nonnulli autem ægroti magnam vtilitatem ex secunda venæ sectione capiebant, adeò vt cum mihi actum fuisset cum illis per noctem, sub finem diei sequentis in sudores copiosos erumperent: quibus deterfis, & gelatina aut iusculo pulli enutritis, eos benè sperare iubebam: interim iulepos in forma apozematis ordinabam, præterea detrahebam de cibis. Decimo quinto clysterem è decocto pulli iniiciebam, symptomatis occurrebam: decimo septimo copioso sudore perfundeabantur, sanitatiq; restituebantur, alij autem ad vigesimum, aut comatosi, aut vigiles & deliri trahebantur. Admonuimus superiùs rarò purgâtibus medicamentis, post principia augmenti, in purpuratis nos fuisse vsos, sed solùm in eius principio, quòd plus noxæ quàm præsidij ipsis afferremus ægrotis. Quemadmodum accidit viro quinquagenario septenario domino de la Berandiere apud Thoar-

*Historia.*

cicos electo regio, cui vel propter ætatem, vel propter formidinem sectionis venæ, à principio non fuit missus sanguis: eo autem in dies peius habente, vnde-

cimo die vndique Medicos euocat, qui 12. medicamentum è rhabar. infusi 3 jß, cinam. gr. vj. diaprun. simpl. 3 iij, sirup. ros. solut. 3 j, & decocti florum & fructuum 3 iij, sumpsit: citaque fuit aluus eo die solum ter aut quater, die verò sequente quinquies, & reliquis alijs diebus toties deijciebat. Vrinæ insuper quæ prius pallide erant, cum eneôremate globoso & sub-obscuro, incipiunt tingi, tandem tenuioribus & igneis factis 14. delirauit, 17. occubuit: imò quibus fluxa erat aluus, ij omnes (si bene memini) fato concesserunt, sicuti fecit Michaël Naudinus stannorum fusor, Franciscus Carré causidicus, Mathurinus Bridard mercator, & alij huiusmodi. Alij verò post alteram venæ sectionem, non vsque adeò singularem vtilitatem perceperunt, sed alij alio modo se habentes, quasi comatosi vsque ad 17. cernebatur. Vbi lectorem admonitum velim, nos hîc comatosos more Hippocratico i. prorrh. vocare cataphoricos, hoc est eos qui propensi sunt ad somnū: nam cataphora delatio quædā est in somnum. vide ibi Galenum. Alij eodem modo perseuerabant, alij peruigiles, alij deliri ad 17. diem permanserunt, qui nostra opera adiuti, tandem dormierunt, & 27. Dei gratia fuerunt restituti. Iudex verò Castellanus Thoarcensis, Hieronymus Gendrotius, qui nihil mali aut doloris ad 17. (vt narrabat) sentiebat, etiam si febre continua & purpurata detineretur, cum hepatis insigni obstructione & inflammatione (nam ipsi lingua erat nigra & scabra, deiecta appetentia, vrina plurima lucida, è pallido in croceum colorem inclinans, eneôremā rotundum & inæquale

*Aluus in pur-  
pura liquidis  
excrementis  
fluens, pericu-  
lum denunciat.*

*Comatosi pro  
Cataphoricis.  
Cataphora  
quid.*

*Historia.*

suspensum



suspensum in medio continens ) Ictericus 14. factus fuit. Frigidum erat totum corpus, & præcipuè summi pedes, & extremæ manus. Per totum verò morbi decursum comatosus videbatur, & qui nisi laceffitus palpebras non aperiebat : Is autem à principio opportunè fuit purgatus, at venæ sectionem ( vt accepi ) metu perculsus, detrectauit . Tandem ego vocatus, cùm liuescerent maculæ, excretaque dura & rotunda essent, eaque cineritia, lotium verò iam tum liuesceret, ægerque nullam sui curam gereret, sed supinus dormienti similis hiaret, atque non cōmissis prorsus palpebris, pectus & brachia detegēs, comate vigili detineretur, prædixi hominem breui moriturum, nisi venæ sectione à tanto periculo liberaretur: quod tamen auxilium iam tum anceps & suspectum formidabam, ob morbi longitudinem, virium imbecillitatem, & tam multa lethalia signa simul apparentia . Verùm si aliqua spes à tanto periculo hominem liberandi superesset, in eo auxilio sitam esse pronunciaui. Mecum sentiebat Petrus Pileus, vir in omni scientiarum genere consummatus, & de re medica optimè meritus. Conuocatis itaque eius amicis, multa ipsi inter se super his disputarunt, nostræque experientiæ & sufficientiæ negotium commiserunt . Vocato itaque chirurgo sub quartam horam pomeridianam, 19. die sanguinem duximus per intervalla ad 3 vj, quem purulentum & formam pultis referentem omnibus lustrandum præbuimus, vt cernerent quantum noxæ & periculi in his febribus, ob prætermissionem venæ sectionis suboritur. His peractis vires instaurare con-

*venæ sectio.*

tufis & conſumptis carnibus, item & ad alembicum diſtillatis viſum eſt, aluum autem clyſterijs è decocto caponis cum ſaccaro ſubducebamus: caput quoque pulueribus, & ſuffitibus roborabamus, & 27. die conualuit.

*De curatione eorum qui uſque ad 40. 47. aut 60. diem febricitabant.*

## CAPVT 22.

SUPEREST vt de ijs qui 40. aut 47. aut 60. diebus continuè febricitarunt, paucis agamus. Neque enim in horum curatione explicāda multis immorabimur, vt qui in præcedentibus omnia ferè præcepta quæ ad horum curationem conferre videbantur, ſatis ſuperque tradiderimus. Itaque in his id venit ſolū conſiderandum, quod febris quæ 17. aut 20. die erat iudicanda, vel propter errorem, vel propter mixtionem humorum, aut nouam fluxionem aut partis internæ ſuperuenientem inflammationem, ab vna ſpecie in aliam plerumque degenerabat. Quare à principio eadem methodo tum in victu, tum in medicamētis præſcribendis utebamur: niſi vel ob quædam ſymptomata, vel ob ægri tum naturam, tum moroſitatem quid variare cogeremur: hos autem plerumq; à principio ſimul cum febre intenſus, & grauis capitis dolor inuadebat, à quo vel vigiliæ, vel cataphora pendeat. Alios ventriculi, renum, aut mēbrorum moleſtia torquebat, plerique verò citra horum affectuum ſenſationem recti febricitabant, neque ipsis quicquam in pulſu, neque in calore eſſe immutatum iudicaſſes, hos

*ſpecies febris in aliā degenerat, vel propter errorem, vel propter mixtionem humorum, aut nouam fluxionem, aut partis internæ ſuperuenientem inflammationem.*

Hos itaque iuxta canones superiùs præmissos, satis abudè quoad aliquid in lotio immutaretur enutriebamus, atq; clystere vno aut altero iniecto, iulepis è buglossa, agrimonia, acetosa, morsu diaboli, floribus thapsi barbat, aut similibus, quatuor aut quinque diebus humores parabamus. Postea minoratiuo leuiter repurgabamus: mox circa duodecesimum diem venam tunde-  
 debamus, subsequēte die de more hinc ad horam positione bezoardica roborabamus. At cum 14. nihil noui in lotio emergeret, sed iam inciperēt ægri cibos auerfari, siti infestari, calore interno & inquietudine grauius habere, apozema huiusmodi instituebatur.

*Præparatio.**Purgatio.**Venæ sectio.*

℥ rad. grami. foeniculi, thapsi barba. morsus diab. an. 3 j. rad. tormentil. tunicis, pimpi. an. 3 β, rad. buglos. aceto. an. 3 vj, priores duæ temperentur aceto vt artis est, zedoariæ 3 ij, acetos. buglos. borrag. agrimo. mors. diab. scabio. lupul. fumar. omnium capil. an. m. j, absynth. rom. m. β, glycyrrh. 3 β, passul. mundat. tamia-  
 rind. an. 3 vj, cornu cerui in puluerem redacti 3 iij, sem. acetosæ, berbe. citri an. 3 ij, florum thapsi barbat, genistæ flor. cordial. recentium an. p. j. fiat omnium decoctio secundum artem. In colaturæ lib. j. β, dissolue sir. de byzant. de betonica an. 3 ij, sir. de limonib. 3 iij. fiat apozema clarificatum, & aromatizatum cinam. 3 j. β, pul. elect. de gem. 3 β, sumat in quatuor diebus mane & hora quarta pomeridiana. Quod si 17. purpura erūperet ad cutim, tum 18. aut 19. iniiciebatur clyster: imò si ætas & vires consentiebant, rursus percutiebatur vena, fluebatque sanguis ad 3 v. Finitis iulepis si adhuc excrementosum corpus videretur, nihil vetabat

*Apozema.**Venæ sectio  
iterata.*

*Potio Medica.* quominus dilutum rhabar. vigesimo secundo aut alio die propinaretur, quod morbum adhuc esse in principio augmenti cerneremus, ipsumque alioqui longiorem tractum fortiturū. Nam hi ægroti sub finem Autumni, aut principium Hyemis febribāt: præterea nulla, aut saltem obscura coctionis signa in excrementis apparebant, morbus item lente incedebat, symptomataque paulatim fortiora fiebant. Corporis verò constitutio frigida sicca, aut frigida humida & excrementosa: nihil itaque medicamēti exhibitionem dehortabatur, nisi cuiusdam visceris inflāmatio fortè suboriretur, quæ id faciendum prohiberet: cuius generis superius aliquot memorauimus, quibus medicamenti exhibitio potius fuit exitio quam auxilio. Quemadmodum contigit cuidam iuueni mulieri, vxori Antonij Naudini, filiæ Petri Mestreau notarij, cui cū a principio ventriculus grauiter doleret, post lenē purgationem & venæ sectionem per initia præmissam, & antequā vera erysipelatis signa apparerent, postea vntionibus, ceratis, & fortibus refrigerantibus de more admotis, quidam Medicus, & peritus quidem cogitauit, humorem biliosum in ventriculi capacitare contineri, qui ægram tam moleste afficeret: cui diluto rhabar. & sir. de chicor. compo. circa duodecimum diem succurendum putauit. At tantum abfuit vt inde aliquā senserit vtilitatem, vt hinc ad duos dies præ doloris vehementia in syncopim inciderit. Vocatus ego vbi intellixi quid contigisset, quidque cum illa actum fuisset, volui quibusdam topicis refrigerantibus & anodynis tot angustias soluere, item clysterijs, ligaturis crurum,

*Medicamenti  
exhibitio hæc  
qui in parte in-  
terna inflam-  
mationem pa-  
tiantur peri-  
culosa.*

*Historia.*

*Medicus de-  
ceptus,*

crurum, frictionibus, & cucurbitularum admotione materiam tum reuellere, tum venæ sectione secundaria è brachio diuertere. Postea cataplasmate, ad erysipelas phlegmonodes resoluendum, aut saltem ad eius feruorem & dolorem mitigandum concinnato (iudicabam enim tum eo affectu ventriculū occupatum esse) vtebar: at doloribus victa vigesimo die occubuit. Idem contigit cuidam fabularum aut comoediarum actori, qui fortè cū inter agēdum fabulam vehementius incaluisse, liberaliusque vinum tum ebibisset non dilutum, febre correptus cum hepatis inflammatione, lateris dextri dolore vsq; ad iugulum, & tussi sicca grauissimè affectus fuit. Clystere iniecto secui basilicam per principia ad lib. ꝑ. idque mane: rursū sub quartā pomeridianam ab eadem vena educitur sanguis ad 3 vj, quod valde impurus efflueret. Die sequente hepatis (quæ per initia phlegmonem cohibent) admoui. Cū autem ab vrbe secessissem, vocatus fuit empiricus quidam, qui nulla habita ratione inflammationis, dilutum rhabar. & sir. de chico. comp. imperat, à quo ita grauiter affectus fuit æger, vt præ delirio, doloris & inflammationis vehementia, sub vesperam sudore frigido fronti & brachijs suborto, 13. die violaceus totus in parte dextra fatis concesserit. Quando itaque in longis morbis, nulla mihi nota inflammationis præcipuorū viscerum apparebat, corpusque humorū excrementiorū copia refertū adhuc intelligebā, non solum clysterijs, sed etiam medicamento per os sumpto corpus repurgabam. Cernebam enim nondum morbum attigisse medium augmenti, quod rudimenta coctionis

*Alia Historia.*

nis essent exigua, in cuius principio tutò posse purgari superius abundè probauimus. Vigesimo septimo urinae incipiebant quibusdam subsidere, at sedimentum erat varium & heterogeneum: nam in fundo vasculi farinæ hordei crassioris ramenta, cum quibusdam fragmentis globosis pituitæ viscidæ (quam Praxagoras vitream vocauit) in superficie verò ipsius sedimenti, furfuris subtilioris & supernatantis imaginem dixisses, quæ variorum humorum & diuersi generis copiam & assationem arguebant, morbiq̃ue longitudinem & iudicij difficultatem præfagebāt. Quæ si vno aut altero die similes tantum perseverassent, ac rursus tenues & sine contentis meierentur, nec postea turbarentur aut subsiderent, signum erat delirii, ob raptum materiæ ad caput, à quo mors non procul subsequebatur. Si verò ad alium quaternionē cum simili sedimine perseverarēt, morbum quidem longum & difficilem; sed non ita necessario lethalem portendebant. Imò si postea ad aliquam æqualitatem & albedinem inclinarēt sedimentum, ac per totum subsequentem quaternionem in melius proficeret, quamuis longum, securum tamen & salubrem exitum (nisi aliquis error committeretur) afferebat. Itaque trigesimo primo aut 34. die ægrotantium amicis nihil dubitabamus periculum, aut certam securitatem prædicere: ægrotis verò rarò tristem morbi exitum pronuntiabamus, nisi ijs quos valitudini restitui posse sperabamus, si rectè omnia facerent quæ imperaret Medicus, ne fortè propter inobedientiam in grauissimum periculum sese conijcerēt, ut mortis terrore perterriti diligentius Medicorum consilijs

*Ægrotis morbi exitus tristis quibus dicendus, & quibus non.*

consilijs parerent, sicuti faciendum docet Hipp. cum  
» Gal. 6. epid. com. 2. hijs verbis: Quanam circa ægrum  
» œconomia fuerit, est considerandum: quenam ad mor-  
» bum interrogationes, quæ æger narrat, qualia, quo-  
» modo accipiendi sermones, quæ ad ægrum, quæ ad  
» præsentem, & quæ ad exteriora spectant. Vbi Galenus  
» multa & scitu iucunda, & vtilia scribit: In quibus ob-  
» seruâdis cum videam practicos nostros Medicos tur-  
» piter errare, ipsius verba hîc subiungere voluimus, vt  
» discant recentiores Medici, quàm deceter cum ægro-  
» tis se gerere oporteat. Sic autem ait: Primùm inter  
» hæc connumerat interrogationes, quas ad ægrum fa-  
» cit Medicus: deinde percurrit narrata ipsius. Narrare  
» siquidem ægri multa cōsueuerunt, quæ dicentis men-  
» tem aperire possint, vt si non antea ipsum viderimus,  
» ex ijs quæ narrabit, qualisnam sit intelligamus, ita se-  
» cum agentes: nempe si hominem hunc prudentem  
» esse sciueris, pariterque non meticulosum, loqui vera  
» eniteris, nihil quæ in morbis ventura sunt veritus. Si  
» verò tum imprudentem tum meticulosum esse noue-  
» ris, ita vt & tristior sit, referre hæc omnia nihil (quod  
» insigne sit mētiens) tentabis: quod si & summum ob-  
» ægri metum certam ipsi salutem polliceri compella-  
» ris, saltem cum discedes, familiaribus ægri vera dici-  
» to. Conor verò & ægris ipsis tametsi summè meticu-  
» losis, non vt qui apertè mētiuntur salutem polliceri,  
» adiijciendo sanitatis principium, hoc fore si omnia fe-  
» cerit probè, & Medicorum obtemperauerit præce-  
» ptis: nempe hoc pacto neque ille formidabit, & tu  
» sæpius vera dices. Plurimi siquidem fallaces morbi,

ægros Medicis haudquaquam obtemperantes euer-  
 tunt: sicuti pauci admodum tollent, si neque delique-  
 rit Medicus, neque æger, neque ministri, neque aliud  
 quippiam externum forte fortuna nocumento adsit.  
 Qui enim ægros in morbis fallacibus plus iusto ala-  
 ciores reddunt, tristitiam sequentibus diebus acer-  
 uant ipsis cumulationem, cum scilicet morbus fieri vi-  
 deatur vel diuturnior, vel deterior præter Médico-  
 rum promissiones. Vtinam nostri Medici hanc Hip-  
 pocratis & Galeni sententiam diligenter adnotarent,  
 ac veriùs obseruarent! Non enim adeò temerè vno  
 aut altero signo non necessariò saluari inspecto in  
 morbis periculosis, de certa salute pronunciare aude-  
 rent: aut duobus tribusue signis non necessariò letha-  
 libus apparentibus, de morte futura ita perperam  
 prædicere. Neque sanè ars Medica vulgò tantopere  
 despiceretur, aut pro incerta & mendaci palàm habe-  
 retur. Sed de his hætenus. Cum progrediente mor-  
 bo ægri vires sensim infirmarentur, quantum licebat  
 eas sustinebamus gelatina, expressis & contusis car-  
 nibus; item instaurantibus & electuarijs, quorum pa-  
 radigmata permulta superiùs proposuimus, nisi fortè  
 quippiam immutaremus pro personarum tempera-  
 mento, gustu, & morbo. Aliquoties clysterijs è de-  
 cocto pulli cum saccharo solo ventrem subduce-  
 bamus: si interim aliquod symptoma insigne  
 suboriebatur, commodis auxilijs idip-  
 sum curabamus, & hac methodo  
 ad morbi vsq; exitum ægro-  
 tos regebamus.

Ex signis non  
 necessariò sa-  
 lutaribus non  
 est promitten-  
 da salus: neque  
 ex non neces-  
 sario lethali-  
 bus mors præ-  
 dicenda.

Clyster ex de-  
 cocto pulli,



Curatio D. de Marconnay, qui 60. die criticè indi-

catus fuit, & de apozematum usu.

CAPVT 23.

Hic finem facere decreueram, sed viri nobilissi-  
mi D. de Marconnay Mirebalesij, longissimus & pe-  
riculosissimus morbus (à quo tamen quasi miraculo,  
Dei gratia euasit) ad stylum producendum nos ma-  
gnopere inuitat, qui cùm annum ætatis suæ quinqu-  
agesimum ageret, vnius anni spatio ferè curis, & animi  
macerore variè affectus fuit. Circa autè Domini Na-  
talia vicinum quendam nobilem adiit, nocte ingraue-  
scente illic pernoctare coactus, tandem in cubili pa-  
rum calefacto, & stragulis modicè pro cœli statu  
cooperto dormiuit. Adde si placet, linthea (vt mihi ip-  
se frequenter retulit) ob ancillarum negligentiam, ni-  
hil aut saltem parum ad ignem prius fuisse siccata &  
calefacta: in quibus cùm obdormiisset, statim à som-  
no excitatus, totum se gelidum sensit, omniumque  
membrorum lassitudinẽ & torporem sentiens, do-  
mum suam eo die repetijt: vbi quasi catarrho in ven-  
triculum & ventrem defluxo oppressus, vehementer  
capite & ventriculo doluit. Cùm verò digito in os  
missò ad vomendum nihil proficeret, eius chara vxor  
sibi notum & familiarem Medicum Philippum Bon-  
tanum, apud Mōstrolienses insignem doctum & pr-  
cticum virũ accersit: qui cùm intellexisset morbi cau-  
sas, cerneretq; egrum comatosum esse, & febrire, nau-  
sea autem & dolore capitis nihilominus infestari, im-  
primis vomitorijs leuioribus, tãdem fortioribus ho-

minem iuuare cogitauit. Cùm autem ægrotum non ita facilè à cataphora releuaret, clysterijs eum excitandum esse putauit, postea purgante medicamento, deinde venæ sectione materiam diminuit, tandem capiti & ventriculo topica admouit: vrinæ tamen per id tempus crudæ & sine contentis procedebant, pulsus item rari & occulti, calor febrilis nusquam ad tactum occurrebat, lingua nihilominus scabra & arida fiebat. Decimoquarto tandem priora symptomata remittuntur, perseverante interim febre: Medicus autem clysterijs, sirupis, & proba victus ratione institutis, aliò secessit, prædixitque alioqui morbum longum futurum. Vigesimo autem die, sanguinis è naribus profluvio largiore vxor perterrita, rursus Medicum vocauit, qui cùm alibi detineretur, me accersendum curauit: Ego verò causas procatareticas febris, modum inuasionis, tenorem morbi, & quicquid hætenus cum ægro actum fuerat perdicens, iudicaui febrem fuisse continuam, quæ ad 20. solum diem erat duratura, si ea methodo quàm Medicus instituerat, fuisset æger tractatus, nam iulepis vias ab infarctu liberantibus, materiamque à putredine prohibentibus ipsum ægrotum solatus, ad venam secundò tundédam accessisset, cohibuissetque sanguinis tantum feruorem simul cum putrilagine. Quocirca natura recreata, & morbo prædominans, & putredinem finiuiisset, & quod iam putruerat, suo robore per loca cõferentia expulisset: quæ irritata & fere victa copia & praua sanguinis qualitate, præter modum sanguinem fluere suavit, durante nihilominus febre, quæ per decidentiam quasi à principio

pio renata, sub 24. madorē ad cutim cum paucis latis & raris maculis rubeis expressit. Tum deiicitur appetentia, vires collabuntur, iniecto clystere aluus multa & cineritia excernit. Quarto quoque die bis-refrigeratur, bisque incallescit: vrina perlucet, encephala opacum, inæquale, neque planè globosum sustinens: sitis quoque infestat, vigiliæ & anxietates hominem conficiunt, frequentia ducit suspiria mœrenti similia. Circa 26. diem reuerso priore Medico, consulimus iulepos *Iulepi* in forma apozematis conficiendos, qui pestilēti morbo auersarentur: cuius generis multos superiùs descripsimus, nisi fortè quippiam immutaretur pro diuersitate humorum, & symptomatum, eos autem in 4. diebus fumendos imperauimus. De venæ sectione orta quidem fuit inter nos contentio, sed cùm vires parum constarent, fluxissetque largissimè sanguis, eam prætermittere sancitum fuit. Trigesimo primo tamen 32. & 33. stillant nares, subsequitur delirium, perseverans ad quadragesimum vsque diem. Interim capiti prospicimus inunctionibus, pulueribus, & suffitibus, hepar verò & cor epithematibus roboramus, vires quoque instaurantibus, distillatis, & contusis carnibus quantum licet sustinemus. At quadragesimo septimo cœpit obmutescere, & si quando loqui tentaret, vix eius verba præ imbecillitate percipiebantur. Quinquagesimo primo fuit comatosus, refrigerantur extrema, multam & variam perpetuò excernit vrinam, non amplius in lecto se agere potest. De alimentis nihil etiam est sollicitus, non amplius sanè quàm de egerendis excrementis, quæ sine sensu præterlabun-

tur. Quadregesimo verò die ( ne quid interim prætermittamus ) rursum violaceæ maculæ, sed pauce admodum emerferant. Quarto quoq; die repetunt reduplications: quinquagesimo quarto Medicis magnus iniicitur scrupus, solum eos vrina solabatur, quæ quâuis varia extiterat, coepit tamen his nouissimis diebus subsidere, sedimentumque ad quandam æqualitatem accedens ostendere. Quid præterea? Audi naturæ miracula, 57. & 58. die sanguinem cōcretum & nigrum larga copia per sedem excernit. Quis non stupeat? quis animū de vita huius ægroti non desponderet? Audiamus Hippocratem 23. aph. lib. 4. dicentem: Quibuscunque ex morbis acutis, aut diuturnis, vel ex vulneribus, siue quouis alio modo extenuatis nigra bilis, siue uti sanguis niger per inferiora exierit, postridie moriuntur. Accedebat ad hæc quod inter deiiciendum animo linquebatur, frigebantq; semper extrema, quæ nullo modo calidis linteolis incalescebant. Vnde hinc nihil nisi charæ coniugis fletus, alibi amicorum lachrymæ, & famulorum eiulationes: vrinæ verò in melius perseuerabant, at pulsus inæquales, intercidentes, & ferre nulli. Nihil alimenti sumebat præter quippiam gelatinæ liquatæ, quam diductis cultello dentibus ingerabamus, aut aliquantum distillati instaurantis. Is autē continuò sopore detentus, aut potius impotentia vigilandi oblæsus, postea insensiliter meiebat excernebatque. Die sexagesimo sudauit satis mediocriter, collecta fuit vrina, die sequenti, quæ albescens lenè quodammodo & ad æqualitatem inclinans continebat sedimentum. Medici eius amicos ad bene sperandum exhortati

*Crisis die sexagesimo per sudorē facta.*

hortati sunt, atque ægrotū superis restitui, quem prius moribundum deplorant, testantur. Eo die à febre prorsus per sudorem liberatur decretorium, etsi propter viriū imbecilitatem, neque multus neque ita fervidus prorūperet. Nam deinceps pulsus ad equalitatē quamuis debiles redeunt, vrina in melius proficit, dormit autē ad quintum diem, & tādē sanitati Dei grātia restituitur. Quid hīc gannirent nostri Medici, qui iteratam venæ sectionē tam grauitē clupant, si agnoscant post venæ sectionem per initia morbi huic generoso viro celebratam: rursus vigesimo die, tam copiosē sanguinem ē naribus defluxissēs, atque per sedem sub finem morbi tam larga copia inustum & coactum fuisse excretum? Quis non fatebitur ingenuē ægrotum neque rādiu, neque tam periculosē laboraturum fuisse, si decimo quinto, vel alio die, secundo percussa fuisset vena? Sed de his satis. Ægrotus autem noster qui perfrixerat (vt diximus) ob lintheamina frigida, & adhuc humida, atque ob penuriam stragulorum, materiam per crism ad crūra incubuisse sensit, factusque fuit ad incessum piger & tardus anni ferē spatio, quē ubi vires permiserunt hoc apozemate repurgandum curauimus.

*Medici secundariā in purgā venæ sectionem arguētes notantur.*

℞ quinque rad. aperiti in vino albo vt decer mace-  
rat. an. ʒj, rad. chicor. erratici ʒj β, origani chamæpit.  
primulæ veris, saluiæ an. m. j, endi. lupul. agrimo. ab-  
synth. roma. an. m. j β, omnium capill. an. m. β, glycyrr.  
ʒj, passul. mūdāt. ʒ β, corticis myrobalanorum. emblic.  
citrin. & ind. conficatorum, ol. amygdal. dul. an. ʒj β,  
sem. anisi. fœniculi an. ʒj β, thymi. flo. genistæ stæcha.

*Apozema purgans.*

arabicae an. p. j, fiat omnium decoctio secundum artem: in colaturae lib. j. coque fortiter polypod. quercini recentis & prius contriti  $\bar{z}$  j  $\beta$ , fol. senae orient. & sem. carth. an.  $\bar{z}$  vj, anisi  $\bar{z}$  j: sinantur in infusione cum epith.  $\bar{z}$   $\beta$ , deinde exprimantur: quibus adde agar. recenter trochif. in oxymel. simp. infusi & expressi  $\bar{z}$  j  $\beta$ , rhabar. optimi infusi in dicta decoctione, & expressi  $\bar{z}$  iij, spice nardi  $\bar{z}$   $\beta$ , fiat apozema clarificatum & aromatizatum cinam.  $\bar{z}$  j  $\beta$ , facchari albi  $\bar{z}$  iij, capiat diebus alternis in tribus sumptionibus. Quia venter per priores sumptiones non satis ibat, vltimae addidi sir. ros. solutiui  $\bar{z}$  j. Exhibuimus autem hoc apozema circa principium Aprilis, à quo bellissimè habuit. Vbi nō possum mihi tēperare, quin obiter istis magistris Medicis parum respondeam, qui praeparantia, tenuantia, incidentia, detergentia, aperientia, & refrigerantia apozemata, per febres, aut febribus finiris purgantia mordicus carpunt atque lauiant: quasi ipsi nihil apud vetustiores Medicos quicquam simile viderint. Fortè vocabuli nouitate deterriti, quippiam inusitatum significari credidere, quāuis apozematis nomen, nihil aliud significet quam decoctum, cuius generis multa videre est apud Nicolaum Myrep sicum sub nomine drosati.

*Drosatum.* Item Aëtius cap. 8. lib. 5. & cap. 83. vbi decocta, & iulepos, tum in tertianis, tum in quartanis febribus praescribit: sub finem ipsius 5. libri varias potiones dulces excutit. Idem cap. 18. lib. 10. permultas decoctiones aperientes, & per vrinas sarquatum morbum expurgantes commemorat. Galenus 8. meth. etsi multis in locis de incidentibus, & liberantibus ab infarctu medicamentis

*Medicorum  
apozemata  
praeparantia  
&c. in febri-  
bus reſcientiū  
redargutio.*

*Apozema  
quid.*

dicamentis in Iuleporum forma præscribendis verba  
 fecerat: ibi tamen ad hunc modum præcipit. Vbi ve-  
 rò modicè vacuaueris, haud multò post, aut nutrimen-  
 tum aliquod, aut pharmacum ex ijs quæ detergeant ex-  
 hibebis. Sunt porrò non multa quæ id in febribus præ-  
 stent: Sed sicut dictum prius est, in alimentorum ra-  
 tione sunt prissana, & mulsa, in pharmacorum oxy-  
 meli, & quæcunque incoquere cum mulsa licet, ceu  
 calamintham, & hyssopum, & origanum, & serpillum  
 & irim, & apium. Verùm hæc omnia iusto sunt calidio-  
 ra, ideoque febres accendunt, ita vtique & vinum.  
 Oxymeli verò solùm nec febres accendit, & strenuè  
 deterget; sic vt ea quæ glutinosa crassaque sunt dissol-  
 uat, & meatus obstructos liberet. Alexander Trallia-  
 nus lib. i. cap. de dolore capitis à ventriculi crassis hu-  
 moribus, sic scribit. Sin autem humores viscosi in sto-  
 macho redundant, & in flatus dissoluantur, dolorisq;  
 authores fiant ad ea quæ valde extenuant tum in ci-  
 bo, tum in medicamentis, veniendū est: cuiusmodi est  
 etiam apij radices, aut hyssopi dilutū, & superfun-  
 denda inungendaque sunt quæ corroborant & cale-  
 faciunt. Vbi non est id silentio prætereundum, Græcos  
 authores non multum sollicitos fuisse formas, doses,  
 & nomina tenuantium, incidentium aperientium, aut  
 huiusmodi medicamentorum describere, quòd doctis  
 & peritis viris scriberent, non autem rudibus & impe-  
 ritis, quibus methodus capita rerum continens suffi-  
 cit. Sicuti facit Galenus lib. i. ad Glaucōnem, vbi ter-  
 tianæ exquisitè curam ad hunc modum scribit. Exqui-  
 sitam tertianam, vt quæ ex flaua bile commota incalc-

interrogasti  
 -ch. 10. 1. 1. 1.  
 -ch. 10. 1. 1. 1.  
 -ch. 10. 1. 1. 1.  
 -ch. 10. 1. 1. 1.  
 -ch. 10. 1. 1. 1.

Græci Medici  
 non multum  
 curant for-  
 mas, doses,  
 nomina te-  
 nuantium & in-  
 cidentium de-  
 scribere.

scat, quam maximè fieri potest, refrigerare oportet & humectare. Vbi contentus est Galenus dixisse, tertiam debere refrigerari & humectari: at quibus præsidij non subiungit, quòd ea cuilibet suo seculo essent cognita, sicuti nostro etiam mulierculis. Admonet ad hanc sententiam Galenus lib. 3. Epid. Hippocratem plerumque in morborum curationibus, & venæ sectionem, & clysteres, & reliqua familiaria auxilia circa initia morborum administranda prætermittere, ut suo seculo vel tyrunculis cognita. Quemadmodum facit Matthæus Gradenſis super nono ad Almanſorem, quando excusat Rasim obmissionis triuialium & consuetorum remediorum, quæ per initia morborum fieri & exhiberi pluribus erant in usu, à quorum enumeratione breuitatis causa abstinuit. Quorsum Oribasium hinc laudabo, qui lib. 5. cap. 3. varias ægrotorum poriones coquendas docet? Quid Actuarius, qui lib. 5. Methodi caput quartum de Serapijs & Zulapijs conficiendis inscripsit? Omitto prudens omnes Arabes, cuius generis sunt princeps Auicennas, Auenzoar, Rabbi Moses, Auerroes, Ioannes Mesue, Rasis in suo continenti, & ad Almanſorem, quod hij omnes suos libros huiusmodi decoctis infarferint. Post quos non est mirum, si Latinos ad nostra vsque secula similia factitasse reperiamus. Imò non solum apparantia, incidentia & detergentia decocta illi veteres in usu practico habebant, sed etiam laxantia & purgantia apozemata: qualia multa describuntur ab Aetio cap. 18. lib. 10. & Nicolao Myrepsico cap. de Drosatis, & ab Aquario cap. de Zulapijs & Serapijs. Iuxta quo-

*Hippocrates non solet describere remedia que morborum initio adhibentur.*

*Apozemata laxantia & detergentia incidentia & detergentia decocta illi veteres in usu practico habebant, sed etiam laxantia & purgantia apozemata: qualia multa describuntur ab Aetio cap. 18. lib. 10. & Nicolao Myrepsico cap. de Drosatis, & ab Aquario cap. de Zulapijs & Serapijs. Iuxta quo-*



rum doctrinam, & curādorū morborū cōmunem  
vſū, Latini Medici poſt finitas febres ſimilia impera-  
rūt. Nam per initia febrium, aut perfeuerāte adhuc fe-  
bre non carerent ſuſpitione, tum quōd materia expul-  
ſioni nondum eſſet parata, neque natura vllō modo  
purgationem iuuaret, tum quōd vires frequenti illo  
medicamento grauiter laderentur, vixque eſſent ſa-  
tis ad morbi longitudinem ſuſtinendam. Cuius rei  
Lectorem fideliter admonitum volui, vt ſi poſthac in  
hunc foetidum errorem imprudenter incidere quem-  
piam viderit, habeat vnde poſſit errantem redar-  
guere.

## FINIS.

## In Zoilum.

*Qui caperas frontem, nec perlegis iſta libenter*

*Audi: nam ſunt hæc Zoile, ſcripta tibi.*

*Cottarus & fatua contemnit crimina lingua,*

*Et nihili inuidiæ lumina torua facit.*

*Nam ſolūm prodeſſe bonis cupit, utque ſaluti*

*Hæc illis, tibi ſint Zoile ſcripta neci.*

Petri Lati Iuliodunenſis.

XX 2

AMPLIS.

AMPLISSIMO ANTISTITI  
BAPTISTÆ TIERCELINO D.  
Rocamanæ Lucionensi Episcopo,  
Ioannes Coëtarus S. D.



Id enim non potest, Præsul eruditissime, quæ voluptate literæ tuæ me affecerint, postquam te libellum tuum (quem iure adoptionis in numerum tuorum adscribere dignatus es) viris doctissimis, & in medicinæ tum theoreticis, tum operibus consummatissimis legendum, castigandum, & probandum tradidisse intellexi: è quorum officina, maturo, acri & erudito examine probatum, limatum, & ab omnium vitilitigatorum moribus liberatum, in publicum te Authore proditurum (quæ tua est liberalitas) confido. Non enim posthac eruditorum censuram & iudicium, non imperitorum calumnias, aut sophistarum calidas redargutiones reformidabit: sed integer vitæ scelerisq; purus (vt cum poëta Lyrico loquar) per publicas vias media luce expatiabitur, quemlibet intrepidè, sed modestè salutaturus. In quo certè benignitas tua & liberalitas (qua solitus es vti in studiosos homines) magnopere elucescit, meque (quamuis multis nominibus tibi deuinctum) hac tamen filij tui adoptione, educatione, & à viris laudatissimis emendatione vicisti, attonitumque ferè & præ admiratione virtutum tuarum, veluti in ecstasim redactum, rapuisti. Desperaram certè tribus totis mensibus id me posse consequi, vt libellus iste à tam præclaris & selectis doctoribus legeretur: Sed  
cum

cùm noctu in animo de eius editione cogitarẽ, solus  
veluti per somnium, & quasi in vmbra mihi apparui-  
sti, qui vltro me alloquutus, rem omnem breui te ex-  
pediturũ recepisti. E lecto verò mihi distracto, ma-  
gis ac magis tuorum in me beneficiorum memoria  
succreuit, mihiq̃ue quocumque ibam iucunda eorum  
recordario, mutuaq̃; & familiaris de quocunque the-  
mate vltro citroque proposito disceptatio, animũ  
ad te scribendi addidit. Imò vt quamprimum pignus  
illud (qualecunque fuerit) grati nostri in te animi tibi  
dicarem, consecraremq̃ue compulit: ratus sanè à ne-  
mine vnquam liberaliũs aut honorificentiũs posse ex-  
cipi, quàm ab eo qui literas hominesq̃ue disciplina-  
rum & bonarum artium studiosos suspicit, colit, &  
quantum potest muneribus & dignitatibus euehit,  
locupletatq̃ue. Quare imprimis cum ad te mittere  
consilium fuit, quem pro tuo (vt coepisti) habeas te  
vehementer oro, eumq̃ue defendas, typisq̃ue (si di-  
gnus videatur) mandari iubeas: vt is veluti Aiakis  
clypeo, sic tua autoritate tectus & decoratus, in pu-  
blicum foelicissimis (vt dicitur) auibus, aliquando  
prodire possit. Vale. Iulioduni calendis Septembris.  
1576.



# INDEX EORVM QUÆ SIN- gulis capitibus horum librorum continentur.

*Prior numerus caput, posterior paginam ostendit.*

## CAPITA LIBRI PRIMI.

**P**resentis operis scribendi oc-  
casio, caput 1. pag. 1.  
Triplex affectus hoc anno popu-  
latim grassatus est, inter quos  
purpura periculosior fuit. cap.  
2. pag. 4.  
De purpura scribendum propo-  
nit, atque in quo ab exanthe-  
matis differat, docet. cap. 3.  
pag. 7.  
Quid purpura differt à peste. cap.  
4. pag. 31.  
Purpuram epidemicalem, & pesti-  
lentialem concludit. c. 5. pa. 41.  
Quid purpura, quid pestis, an bu-  
bo sit pestis. cap. 6. pag. 45.  
Bubo non est pestis, quid pestis  
generalius dicta, quid pestis  
specialius, & quotuplex. cap. 7.  
pag. 47.  
Quid febris, quotuplex: quomo-  
do fiat contagio. cap. 8.  
pag. 60.  
Purpura multis febrium specie-  
bus miscetur, nunquam autem  
lipyriæ, aut epialæ. Variæ causæ  
refrigerationis partium extre-  
marum. cap. 9. pag. 69.

Diuerfas & pugnâtes lipyriæ cau-  
sas authores scripsere. Fuchsj  
error circa lipyriam & epialam  
coarguitur. cap. 10. pag. 78.  
Diuiditur lipyriæ vocabulum in  
magis & minus cômune. Quid  
lipyria Galeno, quid verò Aui-  
cennæ? Quid epiala Galeno, quid  
etiam Auicennæ. Et in quo diffe-  
runt ipsi in vtriusque causis &  
definitionibus assignandis. De-  
fenditur Galenus culpatur Fu-  
chsius. cap. 11. pag. 85.  
Quadruplex calor innatus, ali-  
mentarius, elementalis, primi-  
genius, & secundum quosdam  
quartus, quasi vinculum elemē-  
torum, & quid differunt inter  
se. cap. 12. pag. 99.  
Per febres diarias, & putres calor  
alimentarius conuertitur in  
igneum, per marasmodos & he-  
cticas primigenius. Elemētalis  
verò simul cum reliquis tribus  
elemētis tantum calis, non au-  
tem conuertitur in igneum.  
cap. 13. pag. 115.  
Quinque modis calor alimenta-  
rius

rius in igneum per febres con-  
uertere potest, qui ad duas tantum  
causas reduci possunt, hoc est  
causam externam, & internam.

cap. 14. pag. 131.

Causa exterior duplex propin-  
quior & remotior: purpurata  
febris putris est, quid putrefa-  
ctio & quomodo fit. c. 15. p. 136.

Causa remotior ab aëris corru-  
ptela pendet, qui pluribus mo-  
dis viciari potest. ca. 16. p. 142.

Vtraque causa exterior simul co-  
currens purpuratam febrem epi-  
demicalem gignit, interna vero  
sporadicam. Non omnes per  
conditionem pestilentem æque  
& indistincte peste afficiuntur.  
cap. 17. pag. 147.

Duplicia purpuræ signa, vniuersa-  
lia & particularia enumerantur,  
vrinarumque & pulsum pesti-  
lentium causæ postea subscri-  
buntur. cap. 18. pag. 160.

Febrium purpuratarum in aliquot  
classes distributio, lethaliūq;  
signorum & salubrium enume-  
ratio. cap. 19. pag. 165.

Febricitantium ad 11. & 14. diem  
symptomata, necnon salutis &  
mortis signa. cap. 20. pag. 170.

Febricitantium ad 20, 27, 34, &  
40. diem symptomata, salutisq;  
aut mortis signa. cap. 21. p. 172.

## CAPITULA LIBRI

*secundi*

**P**ropositio scribendorum. c. 1. p. 178.

Præmittuntur certi canones an-  
tequam ad curationem singula-  
rum febrium deueniatur. cap.  
2. pag. 181.

Secundum diuersitatem constitu-

tionum temporis aër cum hu-  
moribus aliam atque aliam ha-  
bet analogiam. Quid synochus,  
quod duplex, & an sanguis putre-  
scat. cap. 3. pag. 183.

Quid Synochus putris differt à  
Synocho purpurata & à continua  
febre, quibus signis differenti-  
bus ab inuicem dignoscuntur.  
cap. 4. pag. 192.

Quid species febris, mos, motus,  
& magnitudo. Quando dicitur  
principium morbi, quando aug-  
mentum. cap. 5. pag. 196.

De circumstantiis ad quemlibet  
morbum curandum necessa-  
riis. cap. 6. pag. 202.

Quæ veniunt consideranda Medi-  
co, cum ad ægrotum accedit.  
cap. 7. pag. 213.

In omni morbo status est præuidē-  
dus, quibus signis prægnosce-  
tur, & quid confert eius præco-  
gnitio. cap. 8. pag. 216.

Quid per principium morbi, quid  
per crism intelligatur. Quæ si-  
gna crism præcedant. Alio mo-  
do breues morbos, alio modo  
longos curari. cap. 9. pag. 222.

Canones obseruandi in ratione  
victus instituenda. c. 10. p. 228.

Quæ sunt facienda Medico ægro-  
tum inuisenti. cap. 11. pag. 233.

De Laurentij Muceti curatione.  
De reiteranda venæ sectione.  
Quare tutius in purpura, quam  
in variolis & morbillis ter aut  
quater sanguis mitti potest.  
cap. 12. pag. 238.

De curatione duarum mulierum  
gravidarum, synocho purpurata  
laborantium, & de venæ sectione  
die

die critico facta. cap. 13.  
 pag. 249.  
 De curatione eorum qui septimo  
 die iudicantur. cap. 14. pag. 257.  
 Quid referat ex arte aliquem curari  
 exēplo duorum iuuenum indi-  
 catur, & an die iudicatorio tuto  
 mittatur sanguis. c. 15. pa. 262.  
 Ratio victus febrīū quæ die septi-  
 mo finiuntur. cap. 16. pag. 279.  
 Qua methodo curatur febres quæ  
 septimo die finiuntur. cap. 17.  
 pag. 183.  
 Quomodo symptomatis quæ pur-  
 puratis superueniunt prospiciē-  
 dum: & de epichematum vsu.  
 cap. 18. pag. 287.

De victus ratione & curatione  
 febrīū quæ 11. aut 14. die iu-  
 dicantur. cap. 19. pag. 297.  
 De victus ratione & curatione fe-  
 brīū quæ 17. 20. 27. 34. aut 40.  
 iudicantur. cap. 20. pag. 310.  
 Generalis quædā methodus cu-  
 randi morbos, qui 27. aut alio  
 die decretorio iudicantur. ca.  
 21. pag. 321.  
 De curatione eorum qui vsq; ad  
 40. 47. aut 60. diem febricitāt.  
 cap. 22. pag. 337.  
 Curatio D. de Marcōnay qui 60.  
 die critice iudicatus fuit. & de  
 Apozematum vsu. cap. 23.  
 pag. 339.

FINIS.

# INDEX EORVM QUÆ TOTO

*hoc opere notatu digniora habentur.*

- A**bscessus significant partes à quibus erumpunt. pag. 51.  
 Abscessus quomodo generentur. pag. 58.  
 Abscessus in longis febribus post vigesimum diem suboriuntur. pag. 173.  
 Acutissimus morbus quis. p. 230.  
 Acutorum morborum initijs cum præmeditatione purgandum. pag. 328.  
 Adriani Drusi historia. pag. 313.  
 Aeger si sit audiens Medico efficitur illi socius & hostis morbo, contra verò si Medici iussis non pareat. pag. 136.  
 Aër à quibus corrumpitur. pag. 144.  
 Aër causâ pestilentia. pag. 143.  
 Aër subiectû seminariorum, quæ vel à cœlo, vel ab aquis, vel à terris prodeunt. pag. 24.  
 Aër medium rerum videndarû & earum quæ sensu & olfactu percipiuntur. pag. 64.  
 Aër visioni quomodo subserviat. pag. 64.  
 Aër à spiritu visorio inalteratur. ibid.  
 Aër putridus & calamitosus ad necessitatem inspiratur. pa. 144.  
 Aër diuersa temporis cōstitutio-  
 ne, alia atq; alia putredinis semi-  
 naria contrahit. pa. ibid.  
 Aër corrumpitur vel in substantia,  
 vel per admixtionem vaporum  
 putrium, vel solû per qualitates  
 alteratum. pag. 151.  
 Aër & aqua putris minus proprie  
 contagiones dicuntur. pag. 13.
- Aegrotis quibus morbi exitus  
 tristis dicendus, quibus non.  
 pa. 336.  
 Aluus in purpura liquidis excre-  
 mentis fluës periculum denun-  
 tiat. pag. 330.  
 Aluo fluente, medicamentum scâ-  
 moneatum non est exhibendû.  
 pag. 262.  
 Alui aut vrinarum larga deiectio  
 in purpura die critico pericu-  
 losa. pag. 296.  
 Aluus fluida in purpura periculû  
 ostendit. pag. 162. & 330.  
 Analogia seminariorum aëris ad  
 segetes anno 1576. obseruata.  
 pag. 19.  
 Analogia aëris putridi ad certam  
 partē corporis potius in vna pe-  
 stilenti constitutione quam in  
 alia. pag. 184.  
 Anima hominis triplex conside-  
 ratur. pag. 110.  
 Animali quando viget calor innat-  
 us plurimus est & robustus.  
 pag. 107.  
 Animalium corpora vbi semel in-  
 secta sunt difficilius semina-  
 ria deponunt. Aër verò facilius  
 ob substantiam tenuem & mo-  
 bilem. pag. 17.  
 Apozema purgans. pag. 343.  
 Apozemata preparatâ reprehē-  
 dentes medici notantur. p. 344.  
 Apozemata laxatâ veteres medi-  
 ci instituerunt circa finē mor-  
 borum, & morbis iam finitis,  
 non autem circa principia & fi-  
 nē cautione. pag. 345.

# INDEX.

- Ardentium quæ septimo finiuntur die cura. pag. 283.  
 Auditum quomodo fiat. pag. 66.  
 Augmentum morbi tempus illud dicitur, in quo signa cōcoctionis incipiunt. pag. 201.  
 Auicennæ sententia de lypyriz febris materia. pag. 74.  
 Auicennæ duplex refrigerationis partium exteriorum causa in lypyria. pag. 79.  
 Auicennæ lypyria febris intermit- tens credita. pag. 74.  
 B  
 Berauderij electi Thoarcensis fa- nati historia. pag. 329.  
 Bezoardica potio. pa. 310. & 247.  
 Bolus vel potio minoratiua ante venæ sectionem exhiberi so- lita. pag. 285.  
 Bubo in inguine non est pestis sed eius symptoma. pag. 41.  
 Bubo diariam excitat. pag. 48.  
 Bubo putridam etiam febrem ex- citare potest. pag. 50.  
 Bubones inter pestilētes morbos ab Hip. non numerantur. p. 56.  
 Bubones significant partes à qui- bus progerminant. pag. 49.  
 Bubo quomodo generetur. p. 49.  
 Bubones sunt soboles partium inflammatarum. ibid.  
 C  
 Caloris naturalis per febres in igneum conuersio. pag. 98.  
 Calor naturalis quadruplex. p. 99.  
 Calor alimentarius influēs. p. 100.  
 Caloris alimentarij functiones. 110.  
 Calor elementalis. pag. 102.  
 Calor innatus siue primigenius. pag. 103.  
 Caloris innati à reliquis differen- tia. pag. 104.  
 Caloris natiui encomia. ibid.  
 Caloris natiui natura & substan- tia cœlestis. pag. 106.  
 Caloris natiui diminutio insēilis mortis inēuitabilis causa. ibid.  
 Calor vnus & idem multiplex consideratur. pag. 105.  
 Calor quartus à quibusdam con- stitutus. pag. 114.  
 Calor elementalis si augeatur in- temperiem procreat. pag. 116.  
 Calor elementalis per febres non mutatur in igneum, vt putauit Fernelius, sed alimentarius & fluens. pag. 117. & 128.  
 Calor quartus vinculum quattuor elementorum, & veluti quinta essentia dicitur. pag. 114.  
 Calor innatus tantus est quanti sunt spiritus ætherei, qui tanti sunt quantum est humidum ra- dicalē. pag. 124.  
 Calor præter naturam est corru- ptius. pag. 118.  
 Calor naturalis conseruatiuus. 119.  
 Calor alimentarius per febres col- liquantes diminuitur, aliquando incenditur, & finitis febribus cibo, potu, aëre, restituitur, si quantitatem & non qualitatem respicias. pag. 128.  
 Calor quartus neque per febres diarias neque per putridas in- cēditur aut augeatur, saltem par- tium solidarum: secus qui hu- mores, fumos, & vapores regit & continet, diminuitur & eua- nescit. pag. 127.  
 Calor innatus per febres diarias & putres non incenditur. pa. 122.  
 Calor innatus consumitur in fe- bribus hæcticis. ibid.  
 Calor fluens quinque modis per febres



# INDEX.

- febres incenditur. pag. 131.  
 Capitis doloris cura. pag. 287.  
 Cardanus tria tantum elementa  
 constituit. pag. 102.  
 Cataphora quid. pag. 330.  
 Catharticis vehementibus non  
 est per initia purgandum. p. 304.  
 Coccelucha quid. pag. 6.  
 Coctio humorum considerata  
 pag. 226.  
 Comatosi pro cataphoricis. 330.  
 Cometa pestem prænuntiât. 154.  
 Comparatio pueri & iuuenis eius-  
 dem temperamenti in parica-  
 loris febrilis excessu. pag. 206.  
 Consummati duplex præparatio.  
 pag. 301.  
 Contagio quid & unde dicatur.  
 pag. 11. Quomodo fiat. pag. 13.  
 Conuersatio, Contactus, vicinia  
 quid significant. pag. 132.  
 Contagionis distinctio. ibid.  
 Contagionis denominatio. pa. 12.  
 Contagionis definitio & descri-  
 ptio. pag. 13.  
 Contagionis solius proprium si-  
 milem affectum in corpus ana-  
 logon transmittere. pag. 14.  
 Contagio à fomite quâ causam  
 habeat. pag. 23.  
 Contagio in purpura quam in pe-  
 ste minor. pag. 44.  
 Contagio aliquando sporadica, ali-  
 quando epidemialis, & aliquando  
 lethalis, aliquando salutaris. 20.  
 Contagionis species quædam ter-  
 tia. pag. 22.  
 Contagio fit tribus modis, vel cō-  
 tactu solo, vel contactu & fo-  
 mite simul, vel contactu fomite  
 & ad distans. pag. 23. & 24.  
 Cordis substantia per pestes pu-  
 tredine aliquando tangitur 162.  
 Cordis corpore per pestes obfesso  
 ægri se febricitare non sentiunt.  
 pag. 163.  
 Corpus pueri, tenerum est & faci-  
 le læditur, ideo remissioribus  
 medicamentis indiget. pa. 208.  
 Corruptio in morbillis & purpu-  
 ra non est eadem. pag. 245.  
 Crisis cum accessione aduenire  
 consuevit. pag. 195.  
 Crisim quarto die fieri semel tan-  
 tum vidit Galenus. pag. 195.  
 Crisis die sexagesima per sudorē  
 facta. pag. 342.  
 Curationis ratio. in purpura & in  
 peste diuersa. pag. 45.  

D

 Declinatio morbi quid & quando  
 appareat. pag. 223.  
 Deplorati etiam aliquo pacto iu-  
 uandi. pag. 284.  
 Descriptio constitutionis tempo-  
 ris anni 1556. pag. 145.  
 Differentia febris continentis &  
 continuæ. pag. 192.  
 Distillati caponis descriptio. 301.  

E

 Elementa quatuor tota per tota  
 commiscuntur. pag. 14.  
 Elementa similibus conseruatur,  
 contrarijs corrumpuntur. ibid.  
 Empirici cuiusdam error notatur.  
 pag. 261.  
 Endemius morbus peculiaris &  
 vernaculus quid. pag. 41.  
 Epidemius vel popularis morbus  
 quis. ibid.  
 Epidemia vel pestilentia non est  
 alicuius morbi nomen. pa. 52.  
 Epiala febris Galeno quid. pa. 92.  
 Epiala sensum caloris & frigoris  
 in eadem parte inducit, sed mo-  
 deratum. pag. 92.  
 Epiala

# INDEX.

- Epiala febris vnde dicta Actuario. pag. 90.  
 Epiala non est visa purpurata. p. 70.  
 Epiala correptis interiora Auicennæ frigent, exteriora calent: Galeno verò Epiali intus & foris, & in qualibet corporis particula, eodem tempore, sensum caloris & frigoris percipiunt. 87.  
 Epiala à pituita vitrea in internis partibus corporis per minimas sui particulas partim putrente & flagrante, partim non putri sed frigida, oritur. pag. 88.  
 Epithemata quibus locis admoveantur. pa. 294.  
 Epithematum tempus & locus. pag. 295.  
 Epithema ad erysipelas hepatis. pag. 290.  
 Epithemata reprehendendum medicorum redargutio. pa. 292.  
 Erysipelas ventriculi. pa. 82.  
 Error Medicorum in curatione longarum febrium. pa. 228.  
 Errorum in quos plerique Medici incidunt causæ. pag. 70. & 182.  
 Excrementorum per febres liquide & variæ deiectiones graeolentes, siue leui medicamento expulsæ, siue citra medicamentum excretæ, cordis aut contentorum putredinē arguunt. 219.  
 Excrementa boni vel mali iudicij. pag. 219.  
 Excretio quæ sit die decretorio effatu digna, non præcedentibus coctionis signis die indicatorio, inutilis. pag. 174.  
 Explicatio loci Galeni, aduersus Fuchsum de febre lypyria. 81.  
 Explicatio loci Actuarij de lypyria febre. pag. 89.  
 Expirationem ægrorū obseruat vulgus in pestilentia, foetida sit necne. pag. 165.  
 F  
 Febris species quid. p. 61. & 196.  
 Febris diuisio & differentię. p. 62. & pag. 197.  
 Febrium generationis causę quinque. pag. 62.  
 Febris nulla existit nō affecto corde. pag. 128.  
 Febris causa duplex interna & externa, ad quas ceteræ oēs referuntur: vtraq; duplex etiam est, propinqua & remota. pag. 134.  
 Febris pestilentis vtraque causa externa concurrere potest. 148.  
 Febris longæ signa. pag. 173.  
 Febris purpuratæ partitio in aliquot classes. pag. 166.  
 Febribus in hecticis calor innatus diminuitur & consumitur. 124.  
 Febres pestilentes sporadicæ malignæ & lethales dicuntur. 155.  
 Febres equali dierum numero finiunt, siue salus siue mors consequatur. pag. 255.  
 Febres horrificæ quæ. pag. 312.  
 Febre existimamus nō cum modo qui in cute & superficie exteriori igneā habet caliditatem, verū qui eā in corporis medullis & visceribus fouet. 176.  
 Fluente aluo medicamentū quod scammonium recipit non est exhibendū, præsertim si febris adsit. pa. 262.  
 Fracastorius negat corpus cordis peste tentari posse quin subito animal expiret. pag. 187.  
 Fracastorij opinio notatur de causa interna in purpura. pa. 149.  
 Itē de sano pesti obnoxio. 156.  
 Item

# INDEX.

Item de pestis origine ex caco-  
chymia. pag. 149.  
Francisci Carré ægri historia. 290.  
Frigus siccum putredinem arcet,  
retardat, & diutule cohibet  
Fuchsius notatur. pag. 75.  
Fuchsius sibi non constat in epi-  
læ causa, & lipyræ definitione.  
pag. 80. & 83.

## G

Galenus calorem alimentarium  
& natiuū non satis distinxit. 113.  
Glandulæ ob imbecillitatem reci-  
piendis fluxionibus obnoxie.  
pag. 51.  
Glandulæ tumentes bubones ap-  
pellantur. ibid.  
Glandulæ intumescunt in ingui-  
nibus & alis, propter vlcus in  
manus vel pedis digito. pa. ibid.  
Græci Medici non multum cura-  
runt formas doses & nomina  
tenuantium & incidētium me-  
dicamentorum describere. 345.

## H

Hepatis affecti curatio. pag. 289.  
Hepatis inflammatio. pag. ibid.  
Hippocrates non dignatur descri-  
bere remedia quæ morborum  
inijs adhibentur, quod illa ty-  
runculis essent cognita. pa. 346.  
Hippocrates bubones inter pesti-  
lentes morbos non numerat. 56.  
Hieronymi Gédrotij historia. 330.  
Historia morbi vxoris Francisci  
Auberij Pharmacopolæ. 317.  
Historia morbi vxoris Francisci  
Martini cōsiliarij regij. pa. 251.  
Historia morbi vxoris Michaëlis  
à crure latomi. pag. 309.  
Historia curationis duarū mulie-  
rum grauidarum purpuratarū.  
pag. 249.

Historia morbi adolescentis pin-  
tarij. pag. 263.  
Historia morbi cuiusdam fabula-  
rum actoris. pag. 335.  
Historia puellæ quæ ex linteis lue  
venerea infectorum varia sym-  
ptomata passa est. pag. 28.  
Historia morbi Emanuelis Coyt-  
tari authoris filij. pag. 153.  
Historia morbi domini de Mar-  
connay. pag. 339. & 176.  
Historia morbi Iudicis Castella-  
ni Thoarcensis. pag. 330.  
Humidum radicale solidioris sub-  
stantiæ quam humidum fluens,  
lentum & viscosum est. pa. 122.  
Humores alij atque alij in nobis  
per pestilentem constitutionē  
corrumpuntur. pag. 184.  
Humores impacti non possunt  
per sudores transmitti. pag. 325.  
Humoribus agitatatis facilius con-  
trahitur contagio. pag. 26.  
Humiditas naturalis quadruplex,  
in partibus solidis humidum  
radicale, in carnis fibris cambiū,  
in poris carnis ros, in exilibus  
venis & arterijs sanguis iam nu-  
tritioni paratus. pag. 123.

## I

Ignis celestis & elementalis dif-  
ferentia. pag. 119.  
Ignis noster materialis pluribus  
modis succenditur. pag. 130.  
In habentibus symbolum facilis  
est transitus. pag. 18.  
Intemperies sicca, in ægris est id  
quod senium in sanis. pag. 125.  
Intemperati & excrementosi cō-  
tagione facilius afficiuntur  
quam sani. pag. 69.

## L

Lac redolet seminaria conta-  
giosa

- gioſa humoribꝫ aut carni nutri-  
 cis iam multo ante inſarctā 22.  
 Laurentij Muceti hiſtoria. pa. 104.  
 Laurentij Muceti cura. pag. 147.  
 Lienis affecti curatio. pag. 291.  
 Lintea, ſtragula, veſtes qua ratione  
 retineant ſeminaria inſecta. 23.  
 Lipyrīa non eſt viſa purpurata. 77.  
 Lipyrīci intus calēt, foris frigent  
 toto paroxyſmo. pag. 78.  
 Lipyrīæ origo Galeno. pag. 86.  
 Lipyrīæ vocabulum generale &  
 ſpeciale in doctrina Arabū. 85.  
 Lipyrīæ cauſſa & materia ex Aui-  
 cenna. ibid.  
 Lipyrīæ definitio ſecundum Aui-  
 cennam. pag. 78.  
 Lipyrīa naturam pituitæ ſequitur  
 Auicennæ. pag. 78 & 79.  
 Lipyrīæ ſecūda ſpecies authori vi-  
 ſa. pag. 95.  
 Lipyrīa Fuchſio aliquando à par-  
 tium internarum viſcerūmue  
 inflammatione, aliquando ve-  
 rō ab alia cauſſa. pag. 80.  
 Lipyrīam curandi ratio. pag. 98.  
 Lipyrīā non comitatur valdē in-  
 genſ calor. pag. 89.  
 Lipyrīa febris intermittens Aui-  
 cennæ. pag. 74 & 79.  
 Lipyrīæ vocabulum, diſtinguitur  
 in magnis & minus commune  
 in doctrina Arabum. pag. 85.  
 Lipyrīę naturam Arabes & Latini  
 non potuerunt ex Galeno erue-  
 re. pag. 77 & 85.  
 Lipyrīa Galeno à pituita vitrea  
 non putri ſummā corporis par-  
 tem occupatē, & bili amara cir-  
 ca viſcera accenſa citra viſceris  
 alicuius inflammationē. 86.  
 Lumbrici excreti putredinem ar-  
 guunt. pag. 137.  
 Maculæ rubræ putredinis notæ.  
 pag. 137.  
 Magnitudo febris morbi quid, &  
 quotuplex. pag. 62 & 200.  
 Mathurini Bridardi ægri hiſtoria.  
 pag. 260.  
 Medico quæ ſunt inquirenda &  
 conſideranda, antequam ad cu-  
 rationem accedat. 203 & 214.  
 Medicus quando lotium inſpice-  
 re debeat. pag. 214.  
 Medicamentum exhibere ventrē,  
 & ilia multum extenuata habē-  
 tibus nocet. ibid.  
 Medicamenti prima exhibitio ſola  
 eſt in medici poteſtate. pa. 316.  
 Medicamenti exhibitio ijs qui in  
 parte interna inflammationem  
 patiuntur, periculosa. pag. 334.  
 Medicamentum benignum & do-  
 meſticum purpurato exhibitū,  
 largiūſ quam pro facultate me-  
 dicamētī alium deiſcit, & qua-  
 re. pag. 175.  
 Medicamenti exhibēdi ponderis  
 certa regula dari nō poteſt. 204.  
 Medicina ars ob exhibitionē me-  
 dicamenti coniecturalis. ibid.  
 Medicus ubi lotium inſpexerit, ad  
 ægrotum facie hilari debet re-  
 dire, verbisqꝫ amicis eum ſo-  
 lari. pag. 237.  
 Medici ſecundariam in purpura  
 venæ ſectionem arguentes no-  
 tantur. pag. 425.  
 Michaëlis Naudini filij morbi hi-  
 ſtoria. pag. 261.  
 Michaëlis à cruce filię primiparæ  
 hiſtoria. pag. 309.  
 Motus febris & morbi quid. pag.  
 62 & 201.  
 Motus celer febris non dicitur ab  
 antici-

# INDEX.

- anticipatione, sed à breuitate exacerbationis. pag. 202.
- Motus duplex corporis & animi febrem excitat. pag. 131.
- Montani opinio de pestis origine ex cacochymia, & intemperati victu notatur. pag. 154.
- Montanus reprehenditur de morbo cōmuni, plurimos perimentē, peste vocata. pag. 56.
- Morborum compositorum compositæ causæ. pag. 90.
- Morbili à purpura differunt. pag. 8. & 245.
- Morbi, alij à victus genere, alij à spiritu quem trahētes viuimus proueniunt. pag. 150.
- Morbi extensio aut cōtractio, benignitas aut malitia vnde colligenda. pag. 220.
- Morbi natura & constitutio ex quibus dignoscitur. ibid.
- Morbi exitus tristis quibus dicendus & quibus non. pag. 336.
- Morborum solutiones stupendæ, & instar miraculi fidem abrogantes plerūque contingūt. 0.
- Morbi pestilentes, cum febre & sine febre. pag. 52.
- Morborū generationis pars maxima est afficiendorum corporum præparatio. pag. 158.
- Morientium signa. p. 168. & 195.
- Morientiū septimo die signa. 259.
- Motus febris & morbi quid. pag. 62. & 199.
- N**
- Natura certis diebus aduersus morbum insurgit. pag. 266.
- Natura sæpius veluti miraculo ægros sanitati restituit, si uel leuissima medici ope iuuetur. 143.
- Nervi optici intus caui. pag. 64.
- Nicolaus Michaëlius Pictauiensis Medicorum Decanus. pag. 70.
- Nihil alteri id vitij impertitur quod prius ipse non fouerit. 18.
- Notantur medici abhorrentes à sanguinis missione in lue venerea. 161. & 200. & 201. pag. 30.
- Nutrices pueris morbos communicant, non tantū per adhesum & contrectationem, sed etiam per lactis exuctionem. pag. 22.
- O**
- Obstructio quomodo fiat. p. 133.
- Obstructio putredinis mater. ibid.
- Oculus non quiuus à quouis ophthalmico inficitur. pag. 17.
- Odor quomodo fiat. pag. 68.
- Ophthalmia, phthisis, & dysenteria cructa, tenesmus virulentus cōtagiosa. pag. 16.
- P**
- Pandemus morbus quid, & πένος. pag. 40.
- Pauli Aeginetæ opinio de lipyria. pag. 80.
- Permixtionis calidæ substantiæ modi. pag. 132.
- Pestis varietates. pag. 38.
- Pestis vera nūquam sine febre. 46.
- Pestis nomen commune. pag. 54.
- Pestis generaliter acceptæ definitio. pag. ibid.
- Pestis, speciatim acceptæ definitio. pag. 55.
- Pestis duplex hæctica & putrida. ibid.
- Pestis materia intus delitescens, causa refrigerationis partium externarum & extremarum. 73.
- Pestis putrilago cor & humores inficit. pag. 55.
- Pestilentiæ varia genera & cum febre & sine febre. pag. 46.
- Pestis

# INDEX.

- Pestis ex Aethiopia per aëra delata Athenas. pag. 21. & 55.
- Pestilēs habitus quomodo ab vno in alterum transit. pag. 12.
- Pestilentiae causa aër putris. p. 22. & 143.
- Pestilēs morbus non solū eos qui pestiferos frequentant, sed eos etiam qui alibi in agris degunt inficit. pag. 15. & 31. & 154.
- Per pestes malignas superueniente diarrhœa pauci superis restituntur, etiam die decretorio. p. 44.
- Pestis spiritus cordis putrefaciens 24. horis interficit. pag. 183.
- In Peste à sanguinis missione post somnum abstinendum. pa. 38.
- Pestilenti cōstitutione partes corporis hæ potius quam illæ afficiuntur. pag. 33.
- Petri Morini Chassanxi historia. pag. 174.
- Petri Mestrelli filiae historia. 334.
- Petri Dignay vxoris prægnantis historia. pag. 309.
- Pharmacum præbendum in peste antequam pestilens virus multum vires ægrotantis deiecerit. pag. 38.
- Philippi Bontani morbi historia. pag. 176.
- Phrenitidis cura. pag. 308.
- Phrenitis laudabilis. pag. ibid.
- Plantæ spiritu naturali præditæ. pag. 109.
- Plethoricos per medicamēta purgare periculosum. pag. 325.
- Popularis morbus quid. pag. 48.
- Præsidia non sunt diffamanda in deploratis quæ multis fuisse auxilio. pag. 295.
- Principium morbi tribus modis dicitur. pag. 222.
- Principium morbi dicitur quousque apparuerint aliqua signa coctionis in excrementis. pa. 201.
- Principium morbi tribus modis dicitur. pag. 222.
- Pueri corpus est rarum molle, ideo remissioribus remedijs indiget. pag. 208.
- Pulsus inæqualis in vna pulsatione fieri intelligi debet, & est nota putredinis. pag. 221. & 260.
- Pulvis purpuratorum ad 14. diem febricitantium qualis per initia. pag. 171. & 298.
- Purpuræ ortus. pag. 5.
- Purpurearum macularum examinatio. pag. ibid.
- Purpura cur ita dicta. pag. 6. & 63.
- Purpura ab exanthematis differt existentia, causa, symptomatis, & curandi ratione, quamuis cōfuderint Arabes. pag. 8. & 9.
- Purpuræ definitio essentialis. p. 46.
- Purpuræ symptomaticæ definitio. pag. 45.
- Purpura cum sanguine potius quàm cum spiritibus analogiam habet. pag. 184.
- Purpura in morbis epidemijs numeranda. pag. 44.
- Purpura epidemialis & pestilens. ibid.
- Purpura febris pestilens dici potest. pag. 48.
- Purpura non nisi *δυσανέμων* aut generali quadam nominis acceptione pestis appellari potest. pa. 39.
- Purpuræ diuissio. pag. 70.
- Purpuræ synochi. pag. 166.
- Purpura nunquā est intermittēs. ibid.
- Purpura vnde nomen febris duxerit.

# INDEX.

- exierit. pag. 63.  
 Purpura varias febriū species in-  
 duit, unde medicorū error. pag. 60.  
 Purpuratæ quædam lipyriæ appa-  
 ruerunt. pag. 76.  
 Purpuræ & pestis distinctio ex  
 symptomatum multitudine  
 pag. 34. Item magnitudine, ma-  
 lignitate, & curadi difficultate.  
 pag. 39.  
 Purpura plures interdum interi-  
 mit quam pestis. pag. 145.  
 Purpuræ causa externa remotior.  
 pag. 136. Causa externa pro-  
 pinqua. pag. 157.  
 Purpuræ causa externa remo-  
 ta nō est in putredine. pag. 143.  
 Purpura quibus citius quibus tar-  
 dius emergat. pag. 322.  
 Purpuratorum ad 14. diem signa.  
 pag. 170.  
 Purpuræ particularia signa. p. 161.  
 Purpurarum quæ septimo die fi-  
 niebantur signa. pag. 168.  
 Purpuratæ omnes continuæ. 181.  
 Purpurarū salubrium signa. p. 169.  
 Purpurati qui per initia leuius cru-  
 ciatur, longius detinētur. p. 298.  
 Purpura cum sanguine potius quā  
 cum alio humore habet analo-  
 giam. pag. 33.  
 Purpura reuera non est febris, sed  
 signum materiæ febrem exci-  
 tantis. pag. 63. & 243.  
 Purpura ab accidente propinquo  
 dicitur febris. pag. 62.  
 Purpurearum macularum diffi-  
 rentiæ. pag. 187.  
 Purpure in acutis per iniria pericu-  
 losum, & in longis periculo-  
 sius. pag. 228.  
 Purpuratæ febriū partitio in ali-  
 quot classes. pag. 166.  
 in Purpura causa refrigerationis  
 partium extremarum. pag. 75.  
 Purgandum initio morborum cū  
 premeditatione. pag. 228.  
 Putredo quid. pag. 139.  
 Putredine calor incenditur. p. 131.  
 Putredinis signa. ibid.  
 Putredo in eadem constitutione  
 non omnes indistincte capitis,  
 neque easdem corporis partes.  
 pag. 33. & 159.  
 Putredo non est tanta in purpura  
 quanta in peste. ibid.  
 Putrefactio quid. pag. 118. & 139.  
 Quātitas caloris pro qualitate ple-  
 rumque dicitur. pag. 201.  
 Quartus paroxysmus tertianarum  
 comparatur, quarto diei febriū  
 continuarum quæ 7. die absol-  
 uuntur. pag. 265.  
 Quartus calor neque per febres  
 diarias, neque per putridas in-  
 cenditur aut augetur. pag. 127.  
 Quartus dies contemplabilis. 286.  
 R.  
 Ratio curandi in purpura & pe-  
 ste diuersa, tam per phleboro-  
 miam, quam per pharmacum.  
 pag. 45.  
 Recti ægrotantes qui. pag. 171.  
 Regionales morbi. pag. 48.  
 Refrigerationis partiū extrema-  
 rum causæ variæ. pag. 73. 74.  
 75. & 79.  
 Renum affectorum curatio. p. 292.  
 Repentinæ mutationes periculo-  
 sæ. pag. 231.  
 Robur venarum articularum & ner-  
 uorum valentius quam glan-  
 dularum natura. pa. 58.  
 Rondeletius non dubitauit asse-  
 rere, humorē melancholicum

- per vehementes pestes frequē-  
tius putrere, & primū in cor-  
de tangi quam alios humores.  
pag. 187.
- Saluberrimæ febres quæ. pa. 166.
- Sanas carnes habentibus difficiles  
purgationes. pag. 110.
- Sanus & bene habitus contagio-  
ni resistit. pag. 160.
- Sanguis varijs humoribus crassis &  
frigidis commixtus, non tam  
promptè atque ita acriter in-  
cenditur quam biliosus. p. 188.
- Sanguis an putrescat. pa. 190.
- Sanguis aut eius pars interior in  
corde per purpuram corrumpi-  
tur. pag. 146.
- Sanguinis missionis mensura faci-  
lius quam vllius alterius auxilij  
deprehendi potest. pag. 326.
- Sanguinis secundo mittendi argu-  
menta. pa. 327. & 243.
- Sanguinis missione tantum quan-  
tum volumus euacuamus. 326.
- Sanguis in purpura & peste putre-  
scit in centro. pa. 325. & 192.
- Sanguis cur tantopere in purpura-  
tis feruet. ibid.
- Sanguis missionis vtilitas. ibid.
- Semen retentum grauiter putre-  
scens in veneni naturam dege-  
nerat. pag. 14.
- Seminaria omnia non sunt actu  
corrupta, sed tantum alterata.  
pag. 15.
- Seminaria contagiosa, diu multū-  
que contineri possunt vestibus  
aut linteis hysdem imbutis. 18.
- Seminarijs nihil est analogum &  
familiarē cum anima & calido  
innato. pag. 25.
- Seminaria simul cum anima non  
euolant, vt Fracastorio & Ron-  
deletio visum est. pa. 25.
- Seminaria per multos etiam dies  
ab interitu in cadaueribus re-  
linquuntur. ibid.
- Seminaria quid sint. pag. 14.
- Seminariorū aëris cum segetibus  
analogia anno 1576. pa. 19.
- Seminariorum subiectum aër. 24.
- Septimus dies criticus. pag. 286.
- Signa post apparentia, breuitatem  
aut longitudinem morbi indi-  
cant. pag. 217.
- Signa putredinis in purpura. 164.
- Signa crissima quæ crismū indicant.  
pag. 224.
- Signa crissima si ante signa coctio-  
nis appareant mala. pa. 224.
- Signa morituri septimo die. 259.
- Signa salubria & insalubria crissi-  
ma. pag. 167. & 168.
- Signa non necessaria nos non in-  
uitant ad aliquid pronuncian-  
dum. pag. 338.
- Signa tertianæ febris. 188. & 198.
- Signa quotidianæ. ibid.
- Signa quartanæ. ibid.
- Signa differentiae febris continē-  
tis & continuæ. pag. 193.
- Solis & Cæli differentia. pa. 108.
- Species febris in aliam degenerat  
vel propter errorē, vel propter  
mixtionem humorum aut no-  
uam fluxionem, aut partis in-  
ternæ superuenientem inflam-  
mationem. pag. 332.
- Spiritus animales à cerebro oriū-  
tur. pag. 110.
- Spiritus substantia aërea est. p. 64.
- Spiritus hōrulae momento infici  
possunt. pag. 185.
- Spiritus ab aëre reficiuntur. pa. 11.
- Spirituū animalis vitalis & na-  
turalis



- turalis differentia, generatio, elaboratio. pag. 109.
- Spiritus tanti esse debent, quantum in humido primigenio calor innatus procreare potest. pag. 124.
- Sporas morbus quid. pa. 41.
- Sporas quid differat ab Epidemio & Endemio. ibid.
- Sporades à quibus generentur. ibid.
- Sporadici morbi contagiosi qui. ibid.
- Status morbi ex quibus signis desumatur. pag. 215.
- Studiofo cuidam sanguis ab omnibus corporis partibus per  $\Delta\lambda\alpha\mu\alpha\sigma\iota\sigma\iota$  emanauit. pa. 27.
- Sudores saluberrimi, Sudores pestifimi. pa. 219. 169. & 219.
- Sudores vniuersales septimo die salubres, particulares verò minime. pa. 169. & 172.
- Suppressionis calidi effluuii cause. pag. 132.
- Synochus quid. pag. 189.
- Synochus quadruplex. ibid.
- Synochi signa. pag. 167.
- Synochi quos inuadere solcant. pag. 167.
- Synochus non putris ex genere diariarum. pag. 189.
- Synochus putris triplex. pa. 190.
- Synochus pestilens à non pestilenti, in quo differt. ibid.
- Synochus  $\delta\mu\sigma\iota\sigma\iota\sigma\iota$ , &  $\alpha\chi\mu\alpha\sigma\iota\sigma\iota$  ibid.
- Synochus  $\alpha\gamma\alpha\beta\alpha\lambda\iota\sigma\iota\sigma\iota$ , &  $\epsilon\pi\alpha\chi\mu\alpha\sigma\iota\sigma\iota$  ibid.
- Synochus  $\omega\delta\alpha\chi\mu\alpha\sigma\iota\sigma\iota$  ibid.
- Synochi cura. pag. 234.
- Syderatio quid. pag. 20.
- Syderum ex influxu inferioris orbis vis omnis pendet. pag. 20.
- &  $\alpha\gamma\alpha\beta\alpha\lambda\iota\sigma\iota\sigma\iota$  pag. 24.
- Syderum influxus ad pestis & purpuræ generationem non est idem. pag. 31.
- Syluij opinio de lipyria. pag. 80.
- Symptomata plerumque potius quam primarius morbus remedium ex postulant. pag. 287.
- Temperati & bene habitati in pestilentia seruari possunt. 44. & 160.
- Tempora morborum quattuor. pag. 201.
- Transpiratio quot modis impediatur. pag. 141.
- Vacuatio insignis quæ fit die critico, ante signa coctionis inutilis est. pa. 162. & 174.
- Vacuationes critica salubres. 295.
- Vaporis halitus & seminariorum differentia. pag. 11.
- Variolæ à purpura in multis differunt. pag. 245.
- Variola vnde oriatur, & quid sit. ibid. & pag. 240.
- Variola cum febre, & sine febre. pag. 246.
- Vena per initia non est secanda in purpura quæ 14. die finiuntur. pag. 302.
- Vena intempestiue percutitur fessis per ætatem. pag. 262.
- Venæ sectionem in purpura culpanτες medici redarguuntur. pag. 256.
- Vena secta die critico & dum crisis fieret probe successit. pag. 256. & 267.
- Venæ sectio quarto die facta in febribus, septimo die finicdis suspicione non caret. pa. 264.
- Venæ noxia fessis & iratis propter

dissipationem spiritum. pa. 163.  
 Venenum & aspectus basilisci sibi  
 similem affectum nō procreat,  
 sed prorsus diuersum. pa. 15.  
 Ventriculi doloris causæ. pa. 188.  
 Vernaculus morbus quid. pa. 44.  
 Vere & ætate morbi breuiores, au-  
 tumno, & hyeme longiores. 217.  
 Victus tenuissimus quis. pa. 229.  
 Victus præscribendi ratio varia.  
 pag. 44. in illo q. in aut. 232.  
 Victus rationis obseruationes ali-  
 quot. pag. 230.  
 Viribus integris diligens & me-  
 thodica morborum curatio  
 semper est molitæda. 167. & 303.  
 Vires à mediocri caloris copia &  
 proba qualitate pendet. p. 302.  
 Visio quomodo fiat. pag. 64.  
 Visio non solum fit, per intromis-  
 sionem simulacrorum rei visi-  
 bilis in oculos. ibid.  
 Visio fit quoties spiritus animales  
 in forma pyramida super aëra ab  
 oculo longissime diffunduntur.  
 ibid.

Visus non prius fit, quam sensus  
 videndi afficiatur. pag. 66.  
 Vomitus interdum longitudinem  
 aut breuitatem morbi denun-  
 ciat, eiusque exitum. pa. 219.  
 Vrina anceps in peste affectis tū  
 colore tum substantia similis na-  
 turali. id est de color. pa. 164.  
 Urinæ examinanda ratio. pa. 234.  
 Urinas tenues meientes non sunt  
 per initia purgandi. pa. 303.  
 Urinæ purpuratorum variae. pag.  
 177. & 195.  
 Urina optima. Urina periculossis-  
 sima. pag. 218.  
 Urina morientium. pag. 195.  
 Urina in purpura larga copia ex-  
 creta periculosa. pa. 168.  
 Urinæ fluoris cura. ibid.  
 Urina purpuratorum ad quartum  
 decimum diem febricitantium  
 per initia qualis. pag. 169.  
 Vulgus tempore pestilenti stabula  
 petit pecudum, vt à periculo  
 vindicetur vaporis fimi & uri-  
 næ olfactu. pag. 17.

Errata inter excudendum commissa.

In Epistola, pagina 1, linea 19. Cōplures, lege, Cōplures. Primo epigrammate lin. 9. equis, lege,  
 ecquis. Tertio epigr. lin. 6. mareor, leg. maror. Ibid. lin. 22. animisque, leg. animis. In pra-  
 fatione, pag. 2, lin. 1. Iacobus, lege, Scacuola. Hic enim Iacobi, qui nunc etiam viuit, & cuius  
 paulo infra author meminit, pater erat, & nepotem habet clarum poetam eodem nomine,  
 vulgo, Maître Gaucher vocabatur. pag. 3, præfat. lin. 40. indicaret, leg. indicaret. pag. 4. eius-  
 dem præfat. lin. 41. immo, leg. imo. pag. 5. præfat. lin. 13. tripidationis, leg. trepidationis. pag. 2, li-  
 bri. lin. 17. incedentes, leg. incedentes. pag. 3, lin. 4. indicabatur, leg. indicabatur. pag. 7. penul-  
 leniter, leg. leuiter. pag. 8, lin. 25. conferim, leg. conferim. pag. 14, lin. 15. sed, leg. sed. pag. 18, lin. 6.  
 Copora, leg. Corpora. pag. 20, lin. 17. inflexu, leg. influxu. pag. 22, lin. 6. Aschmata, leg. Asthmata.  
 pag. 23, lin. ult. ablationem, leg. ablationem. pag. 25, lin. 18. Humores corpus cordu, leg. humores  
 vel corpus cordu. pag. 27, lin. 5. alteto, leg. altero. pag. 28, lin. 14. x. pag. 30, lin. 2. exciccavit, leg. exsiccauit. pag. 31, lin. 20. com-  
 pendens, pone magnum. C. pag. 33, lin. 6. putiri, leg. putrere. pag. 39, lin. 7. exhibitionem, leg.  
 exhibitionem. ibid. lin. 9. aliquot, leg. aliquod. pag. 41. in scribitur. 41. post pag. 33. inscribe. 33.  
 pag. 41. in annotatione lin. 1. sparsio, leg. sparsus. pag. 41, lin. 16.

ὄδῳ ἰδὼν ὀλεσθῆναι. leg. ὄδῳ ὀλεσθῆναι. ibid. lin. 18. ἰομῆ. leg. ἰοδῶν. ibid. lin. 21.  
 χαλκὸν ἰδῶν. leg. χαλκὸν ἰδῶν. eadem. post ἀνὶ κεφαλαίῳ. tolle distinctionem. ibid. lin. 22.  
 ἀφ' αὐτοῦ ὀφείλει. leg. ἀφ' αὐτοῦ ὀφείλει. pag. 44. in prima.  
 annotatione lin. 1. Purpura. leg. Purpura. pag. 45. lin. 24. indicant. leg. indicant. pag. que in-  
 scribitur 48. post 39. inscribe 40. pag. 50. lin. 2. & anthracis. tolle &. post anthracis adde di-  
 stinctionem. ead. pag. lin. 27. affecitūque. leg. horūque affectum. ibid. lin. 25. aduenas. leg.  
 aduenas. ibid. lin. 28. natiari. tolle. pag. que inscribitur 53. post 60. leg. 61. pag. 56. lin. 20. σὺν ἡ-  
 ζῆς. leg. σὺν τῇ ἡζῆς. ibid. lin. 27. in perpetuum. tolle in. pag. 54. lin. 4. Galens. leg. Galenus.  
 pag. 62. lin. 23. febrem. leg. febrem. pag. 66. lin. 15. in secta. leg. in secta. ibid. lin. 25. calore. leg. co-  
 lore. pag. 67. lin. 28. conueniat. leg. communicat. pag. 69. in annotatione Intēperat. leg. intem-  
 perati. pag. 73. lin. 9. πεμφιγῶδες. leg. πεμφιγῶδες. pag. 78. lin. 8. Auicennam. leg. Auicennam. pag. 80. lin. 9. Aëtius. leg. Aëtius. ibid. lin. penult. internam. leg. internam.  
 pag. 83. lin. 11. iudicia. leg. indicia. pag. 90. lin. 2. ferorū. leg. feruorū. pag. 96. lin. 11. paroxismo.  
 leg. paroxismo. pag. 98. lin. 11. electo. leg. electuario. pag. 102. lin. penult. asserimus. leg. asseritur.  
 pag. 106. lin. 15. solis. leg. solius. pag. 108. lin. 25. frigidus. leg. lucidus. pag. 112. lin. 3. aique calido.  
 leg. a calido. pag. 114. lin. 18. cranium. leg. cranium. pag. 116. lin. 14. pr misimus. leg. pramissimus.  
 pag. 121. lin. 13. corpori. leg. corpori. pag. 128. lin. 17. euade. leg. euadit. pag. 130. lin. 1. contrarie.  
 leg. contrariis. ibid. lin. 19. siliici. leg. siliici. pag. 131. lin. 7. quae quoad. leg. quae ad. pag. 133. lin. 5. in-  
 cissum. leg. incisum. pag. 134. lin. 21.  
 ὀμαλ. leg. ὀμαλ. ibid. lin. 2. ἐχέσθῃ. leg. ἐχέσθῃ. pag. 136. in anno. pag. 1. Purpura cau-  
 sa & externa. tolle &. pag. 138. lin. 5. post secum est inuēsa parenthesis. pag. 140. lin. 10. hu-  
 mido : succi. leg. humido & succi. pag. 141. lin. 20. meatum. leg. meatum. pag. 143. lin. 7. re-  
 motiora. leg. remotiore. pag. 146. lin. ult. Autumnus. leg. Autumnus. pag. 150. lin. 22. abste-  
 mios. dele h. pag. 153. lin. 10. vitiatos. leg. vitiatos. pag. 156. lin. 4. annotat. sanum. leg. sanum. ibid.  
 lin. 22. primum. leg. primum. pag. 157. lin. 3. acimus. leg. acinus. pag. 167. gelidum. leg. gelidum.  
 pag. 163. lin. 8. annot. prioris laboranti. leg. laboranti. pag. 173. lin. 24. efflatu. leg. efflatu. pag. 175.  
 lin. 9. tandem 13. leg. 31. pag. 176. lin. 25. Boutano. leg. Bontano. pag. 183. lin. 13. Appollinea. leg.  
 Apollinea. pag. 185. lin. 7. Nicolai. leg. Nicolao. pag. 200. lin. 27. hac. leg. hac. pag. 204. lin. 26. spi-  
 nosa. leg. vinosa. pag. 207. lin. 11. tolle inuenis. ibid. lin. 13. intemperie. leg. temperie. pag. 224. lin.  
 21. indicationem. leg. indicationem. ibid. tolle notas alieni textus. pag. 242. lin. 1. deliquum. leg.  
 deliquum. pag. 243. in annot. lin. 1. sanguis. leg. sanguinis. pag. 245. lin. penult. lenata. leg. lenata.  
 pag. 247. lin. 4. extinctum. leg. extractum. pag. 255. lin. 23. vsus. leg. vsu. pag. 257.  
 ιαρίως. leg. ἀρίως. pag. 258. lin. 19. siue. leg. siue. pag. 265. lin. 27. septimum. leg. septimum.  
 pag. 269. lin. ult. ab leg. ob. pag. 270. lin. 8. quam. leg. que. ibid. lin. 23. acutē. leg. a cute. pag. 272.  
 lin. 26. messareo. leg. mesareo. pag. 273. lin. penult. inamentem. leg. inanientem. vel inanes re-  
 linquentem. pag. 275. lin. 4. excitari. leg. excitare. ibid. lin. 2. Fuschius. leg. Fuschius. pag. 279.  
 lin. 23. inōmoda. leg. incommoda. pag. 292. lin. 2. 3. leg. 3. pag. 294. lin. 5. febricitatem. leg.  
 febricitantem. pag. 296. lin. 1. indicat. leg. indicationem. ibid. lin. 7. crebre. leg. crebre. ibi-  
 dem. leg. 17. virio. leg. vitio. pag. 297. lin. 20. 3. leg. 3. pag. 300. lin. 5. index. leg. index.  
 pag. 307. lin. vltima. nenupharnio. leg. nenupharino. pag. 309. lin. 23. copiosum. leg. copio-  
 sa. pag. 311. lin. 22. migrasse. leg. migrarunt. pag. 312. lin. 22. aliquot. leg. aliquot. pag. 316. lin. 22.  
 ingens. leg. niger. ibid. lin. vlti. indicia. leg. iudicia. pag. 323. lin. 24. peripneumomam. leg. pe-  
 ripneumomam. pag. 324. lin. 12. initia. leg. initio. pag. eadem. lin. 28. tyruculis. leg. tyrunculis.  
 pag. 329. lin. 27. Berandiere. leg. Beraudiere. pag. 335. tolle parenthesis. pag. 342. lin. 12. deflu-  
 xissēs. leg. defluxissēs. ibid. lin. penult. conficatorum. leg. conficatorum. & tolle distinctionem.  
 ibid. lin. eadem. an. 3. j β. leg. 3 β. pag. 344. lin. 18. laniant. leg. laniant & improbant.